

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU
KATEDRA ZÁKLADŮ KINANTROPOLOGIE A HUMANITNÍCH VĚD
KINANTROPOLOGIE (5KIN), DOKTORSKÉ STUDIUM

Disertační práce

Sport v české kinematografii 1945–1960

Institucionalizace – Produkční rámce – Žánry a témata

Mgr. Pavlína Míčová

Školitel: prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma **Sport v české kinematografii 1945–1960, Institucionalizace – Produkční rámce – Žánry a témata** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v textu a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Praze 15. prosince 2024

.....

Mgr. Pavlína Míčová

Evidenční list

Souhlasím se zapůjčením své disertační práce ke studijním účelům. Uživatel svým podpisem stvrzuje, že tuto disertační práci použil ke studiu a prohlašuje, že ji uvede mezi použitými prameny.

Jméno a příjmení: Fakulta / katedra: Datum vypůjčení: Podpis:

Bibliografický záznam

Autor:	Mgr. Pavlína Míčová Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzita Karlova
Název práce:	Sport v české kinematografii 1945–1960 Institucionalizace – Produkční rámce – Žánry a témata
Studijní program:	Kinantropologie (5KIN), doktorské studium, kombinovaná forma
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Marek Waic, CSc.
Rok:	2024
Počet stran:	193
Počet slov:	64 523
Počet znaků:	457 322
Klíčová slova:	sport, kinematografie, zpravodajský film, dokumentární film, hraný film, instituce organizovaného sportu, filmová produkce, filmová distribuce, znárodnění, propaganda, 50. léta.

Bibliographic record

Author:	Mgr. Pavlína Mičová Faculty of Physical Education and Sport Charles University
Title of Thesis:	Sport in Czech Cinema 1945–1960 Institutionalization – Production Frameworks – Genres and Themes
Degree Programme:	Kinanthropology (5KIN), Doctoral Studies, Combined Form
Supervisor:	prof. PhDr. Marek Waic, CSc.
Year:	2024
Number of pages:	192
Number of words:	64 523
Number of characters:	457 322
Keywords:	sport, cinematography, news film, documentary film, feature film, institution of organized sport, film production, film distribution, nationalization, propaganda, 1950.

Poděkování

Děkuji svému školiteli prof. PhDr. Marku Waicovi, CSc., že mi na začátku mého studia nabídl možnost probádat doposud jen částečně zpracovanou problematiku dějin sportu. Děkuji za jeho obětavou navigaci v dějinách sportu v období 40. a 50. let a mnohé podnětné konzultace. Zvláštní poděkování patří Mgr. Janu Lomíčkovi, Ph.D., vedoucímu Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea za jeho mimořádnou ochotu při zpřístupnění audiovizuálního archivu, cenné diskuze a sdílení poznatků. Děkuji za vstřícnost pracovnícím z Oddělení filmografie a katalogizace, Oddělení písemných archiválií a Obchodního oddělení Národního filmového archivu. Děkuji Libuši Pekárkové a Robertu Hronovi za zprostředkování audiovizuálních materiálů v archivu České televize a technickou podporu. Děkuji Mgr. Svatopluku Henkemu, Vladimíru Holečkovi a Pavlu Doleželovi z Českého svazu cyklistiky za osobní setkání při identifikaci reálií z filmových dokumentů věnovaných Závodu míru. Děkuji Zdeňku Škodovi, že mě provedl Audiovizuálním archivem ČOV. Děkuji Aleši Sukovi, že mi otevřel soukromý archiv v Muzeu lyžování v Dolní Branné. Děkuji PhDr. Marice Kupkové, Ph.D., které jsem vděčná za výjimečný zájem o můj výzkum a přínosné komentáře. Děkuji Mgr. Martinu Kaňuchovi za pomoc při orientaci v dějinách slovenské kinematografie 40. a 50. let. Děkuji doc. Mgr. Lucie Česálkové, Ph.D., za konzultaci a poskytnutí cenných podkladů. Děkuji Bc. Lucii Bakešové za spolupráci při zpracování rešerší. Děkuji Mgr. Almiře Pitronové a Mgr. Janu Lichému za dohled nad jazykovou a stylistickou úrovní práce. A nakonec děkuji Ing. arch. Jitce Ressorové, Ph.D., za technickou pomoc při zpracování přiložených dokumentů.

Anotace

Při příležitosti důležitých sportovních událostí byly často natáčeny filmové zpravodajské reportáže a dokumentární filmy (tzv. non-fiction film). Snímky realizované v období od roku 1945 do roku 1960 měly informační, propagační, ale i propagandistický charakter. Hlavním smyslem těchto filmů bylo jednak předvést reprezentaci vysoké úrovně tehdejšího sportu, resp. také sportovkyň a sportovců, jednak zaznamenat sportovní výkony jako audiovizuální atrakci. Soudobí zadavatelé a filmoví tvůrci jevíli zájem sledovat obzvláště některé vybrané disciplíny, které navíc měly domnělý potenciál ovlivnit společenskou atmosféru a politický postoj občanů státu. S tímto záměrem rovněž souvisela snaha ukázat příkladnou organizaci významných a velkolepých sportovních událostí. Zvláštní problematiku pak tvoří hrané filmy, které ze své fikční podstaty (tzv. fiction film) vytváří specifický obraz sportu v české kinematografii, a to i s ambicí představit oblast sportu jako fenomén spojený také s hrdinstvím, dobrodružstvím, napětím, zábavou. Pro zvolené téma disertační práce (dále práce) je podstatné zahrnout jednak filmová díla dávno zapomenutá či již v době svého vzniku marginalizovaná, jednak díla kanonická, která vznikla na objednávku a měla příkladně reprezentovat sportovní život v socialismu. Těžištěm práce je popis vybraných zpravodajských a dokumentárních filmů. V práci budu odpovídat na otázku, jak fungoval ve sledovaném období vztah sportu a kinematografie, budu sledovat vývoj institucionálního a produkčního rámce, žánrů a témat, zaměřím se částečně na specifika distribuční praxe. Důležitý je rovněž soudobý kulturně-politický kontext, instituční podmínky a realizační fáze, které byly spojeny s distribucí filmové produkce.

Abstract

Important sports events were often covered through news reports and documentary films (non-fiction films). The films created between 1945 and 1960 contained informational, promotional, and propagandistic elements. The main purpose of these films was to showcase the high level of sports at the time, as well as the athletes themselves, and to capture sports performances as audiovisual attractions. Commissioners and filmmakers were particularly interested in certain selected disciplines, which were believed to have the potential to shape the social climate and political attitudes of citizens. Another intent was to demonstrate the exemplary organization of significant sports events. A specific position within this context was held by fiction films, which, due to their fictional nature, offered a unique depiction of sports in Czech cinema, with ambitions to present sports as a phenomenon associated with heroism, adventure, thrill, and entertainment. With regard to the chosen topic of my PhD thesis (hereafter referred to as "the thesis"), it is essential to include both long-forgotten works or works marginalized even at the time of their creation, as well as canonical works produced on commission, whose purpose was to exemplify sports life under socialism. The core of the thesis lies in the description and analysis of selected news and documentary films. The thesis examines the relationship between sports and cinema during the studied period, the development of institutional and production frameworks, genres, and themes, and, to some extent, the specifics of distribution practices. It also focuses on the cultural-political context of the time, institutional conditions, and production phases associated with the distribution of films.

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Kritika pramenů a literatury.....	16
3	Sport a kinematografie: Institucionální rámce	24
3.1	1945–1952: Tlaky na sjednocení tělovýchovy a sportu.....	30
3.2	1953–1960: Završení procesu centralizace a sjednocení tělovýchovy a sportu.....	40
3.3	Zestátněná kinematografie a institucionální báze produkce.....	42
3.4	Zvláštní postavení Československého armádního filmu	50
3.5	Vznik televizního sportovního zpravodajství.....	52
4	Produkční rámce a distribuční praxe	56
4.1	Objednavatelé a výrobci.....	58
4.2	Objem produkce se sportovní tematikou	67
4.3	Sportovní zpravodajství.....	71
4.4	Sport v dokumentárním filmu.....	73
4.5	Sport v hraném filmu.....	79
5	Případové studie.....	88
5.1	Československý filmový týdeník a sportovní televizní zpravodajství.....	89
5.2	Zobrazení Závodu míru v Československém filmovém týdeníku.....	97
5.3	Zobrazení sportu v dokumentárním filmu.....	118
5.4	Zobrazení Emila Zátopka v dokumentárním filmu	125
6	Závěr.....	140
7	Resumé	145
8	Summary	147
9	Bibliografie.....	149
9.1	Prameny: archivy a archivní fondy.....	149
9.2	Deníky a časopisecké prameny	150
9.3	Literatura.....	152
10	Filmografie	160
10.1	Zpravodajské týdeníky.....	160
10.2	Seznam zhlédnutých sportovních šotů ze Závodu míru v Československém filmovém týdeníku 1945–1960	160
10.3	Seznam zhlédnutých dokumentárních filmů se sportovní tematikou 1945–1960	161

10.4	Seznam zhlédnutých hraných filmů se sportovní tematikou 1945–1960.....	162
10.5	Citované filmy	162
11	Seznam zkratk	165
12	Přílohy	167
12.1	Obrazová příloha.....	167
12.2	Kompletní seznam dokumentárních filmů se sportovní tematikou 1945–1960	180

1 Úvod

„Potřebujeme viditelnou minulost, viditelné kontinuum, viditelný mýtus počátku, jenž nás ubezpečuje o našich cílech. Neboť nikdy jsme v ně v hloubi duše nevěřili.“¹

Jean Baudrillard

„Není náhoda, že sportu přikládaly všechny režimy za všech dob obzvláštní význam, sport totiž baví a opíjí a otupuje masy, a především diktatury dobře vědí, proč vždy a za všech okolností podporují sport. Kdo je pro sport, má masy na své straně, kdo je pro kulturu, má je proti sobě, říkával dědeček, proto jsou vlády vždycky pro sport a proti kultuře.“²

Thomas Bernhard

Předložená disertační práce (dále práce) je spojením mé dosavadní akademické dráhy – aktivního zájmu o sport a zároveň dlouhodobé činnosti v oblasti české kinematografie. Postupně jsem však při svém studiu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, Praha (FTVS UK) a při svém pedagogickém působení na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (FF MU) zjišťovala, že obě sledované disciplíny obsáhlejší syntetické analytické reflexi v poválečném období po roce 1945 unikaly, a to i přesto, že záznamy sportovních výkonů a utkání jsou v kinematografii zastoupeny již od samotného prvopočátku jejího vzniku.³ Nakonec i první filmy natočené u nás Janem Kříženeckým byly zaměřeny na sportovní prostředí.⁴ Doposud opomíjené

¹ BAUDRILLARD, Jean. Předchůdnost Simulaker. In: BENDOVÁ, Helena, STRNAD, Matěj. *Společenské vědy a audiovize*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2014, s. 420–462.

² BERNHARD, Thomas. *Obrys jednoho života*. Praha: Mladá fronta 2008, druhé opravené vydání, s. 41.

³ První filmové představení pro platící diváky se uskutečnilo 28. prosince 1895, kdy bratři Louis a Auguste Lumièrovi předvedli v pařížském Grand Café jedenáct krátkých filmů s náměty z každodenního života. První film se sportovním výkonem *Baignade en mer* zachycoval několik chlapců a jednu ženu, jak skáčou do moře z dřevěného můstku (Luis Lumiér, Francie, 1895). Iconauta. [online], poslední revize 2021 [cit. 11. 11. 2023]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=Q-JvLgyAKa0>>.

BORDWELL, David, THOMSON, Kristin. *Dějiny filmu. Přehled světové kinematografie*. Praha: Akademie múzických umění (AMU), 2007.

⁴ V roce 1898, kdy se datuje vznik české kinematografie, natočil Jan Kříženecký krátké filmy *Cvičení s kužely Sokolů malostranských*, *Voltýžování jízdního odboru Sokola pražského*, *Žofínská plovárna*, *Cyklisté*, *Akrobacie na velocipedu*. Podrobněji se dílem zakladatelské osobnosti Jana Kříženeckého a ranou kinematografií zabýval Ivan Klimeš.

KLIMEŠ, Ivan. Český kinematograf v Královské oboře. In: *Kinematograf! Větec studií o raném filmu*. Praha: Národní filmový archiv – Casablanca, 2013, s. 36.

vědecké propojení těchto dvou oblastí, navíc v období 50. let minulého století apriori vnímané ideologizovaně, se tak snažím alespoň tímto dílčím způsobem doplnit a přispět tak k diskusi o těchto dvou politicky, společensky i kulturně podnětných jevech. „*České krátké filmy jakožto marginálie, jimž se v dějinách české kinematografie jen zřídka dostávalo pozornosti, jež však vždy byly považovány za společensky i kulturně mimořádně významné.*“⁵

Prezentace sportu, respektive sportovních výkonů, nebyla a není bezpříznaková.⁶ Obzvlášť to platí pro období totalitních nebo autoritativních režimů, jež se ve 20. století v Československu opakovaně objevovaly. Naopak z historického pohledu na vývoj kinematografie víme, že již první zvolené strategie zobrazování sportovního těla a sportovních výkonů mohly často sloužit k předem vytvořeným záměrům. Chceme-li pochopit, co přesně audiovizuální média sdělují, podporují, anebo naopak marginalizují či zatajují, na koho se zaměřují, anebo naopak z možné recepce vynechávají, je třeba kinematografii popsat prostřednictvím různých přístupů, které nabízí tzv. nová filmová historie.⁷ Takový vztah ke zkoumanému materiálu potenciálně umožňuje vnímat věci, jež jsou ve filmu obsaženy latentně a nebyly obvykle reflektovány. Snahy o záznam reálného aktuálního dění či komplexní výstavby fikčního obrazu světa jsou často provázeny skrytými ideologickými manipulacemi. Seznámení s vybranými koncepty má napomoci právě tomu, abych nastínila nové úhly pohledu na zobrazování sportu, respektive sportovních výkonů. V předloženém textu tak nabízím pohled, skrze nějž můžeme z historické perspektivy pochopit estetickou, kulturní i společenskou dimenzi fenoménu sportu tak, jak byla ve sledovaném období od roku 1945 do roku 1960 zachycena ve filmu a prezentována tehdejšími divákům. V práci se na několika místech vracím v čase, neboť těžištěm institucionálních změn v oblasti sportu je rok 1945, na nějž jsou navázány další související události a zkušenosti. Znamená to, že výzkum není postaven zcela chronologicky, ale především tematicky, a proto se k některým časovým údajům vracím.

⁵ ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014, s. 9.

⁶ Z názvu práce vyplývá, že zcela z mého zájmu vynechám oblast tělovýchovy, která je specifická a představuje samostatnou kapitolu v rámci dějin tělovýchovy a sportu, resp. kinematografie. Pokud se v práci o tělovýchově zmiňuji, tak to má opodstatnění. Mnohé dokumentární filmy totiž zaznamenávaly sportovní výkony v rámci tělovýchovy, a tak se tyto sportovní aktivity a akce staly součástí didaktických filmů, například instruktážních filmů, kterým se v práci rovněž věnuji.

⁷ SZCZEPANIK, Petr. *Nová filmová historie: Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Praha: Herrmann & synové, 2004.

Hlavním cílem práce bylo přiblížit fenomén sportu z perspektivy československé kinematografie, konkrétně jsem rozebírala sport v české⁸ kinematografii od druhé poloviny 40. let do konce 50. let. Jedná se o přehledovou typologickou studii, kde jsem sledovala, jak byl sport prezentován v československé kinematografii v uvedených letech, přičemž sport a film jsem chápala jako prostředek mocenské reprezentace. Problematiku rozebírám od poválečných let, kdy došlo k zestátnění kinematografie jako prvního hospodářského a kulturního odvětví, a kdy podle tehdejších filmových pracovníků film potřeboval novou vizi, která nebyla ovlivněna předešlými komerčními zájmy a kapitalistickými praktikami minulých režimů.⁹ Druhým mezníkem mého výzkumu byl pak konec 50. let. Smysl dekádoitého ohraničení sledované problematiky rokem 1960 spatřuji především v nástupu a rozšíření televize jako zásadního konkurenta audiovizuálního režimu kina. Právě v této době se od základu proměňuje pole audiovizuální reprezentace a recepce sportu. Prezentaci sportu totiž významně přebírá nové médium – televize. Nástup pozornosti věnované televizní produkci lze vysledovat i na statistických datech o růstu koncesionářských poplatků.¹⁰ Rozhodla jsem se proto zpracovat poslední předtelevizní období, neboť audiovizuální reflexe sportu je tak ohraničena a ovlivněna technologickými možnostmi daného období. Je zjevné, že na uvedenou skutečnost reaguje i dramaturgie Krátkého filmu, kdy z roku na rok takřka zmizí filmové dokumenty o mezinárodních sportovních soutěžích.¹¹

Poválečná československá kinematografie byla ovlivněna dvěma zásadními událostmi. Jednak byla v srpnu 1945 jako první v rámci průmyslového odvětví zestátněna, jednak po komunistickém převratu v únoru 1948 výrazněji podléhala ideologickým cílům a plánům, které byly tentokrát podřízeny sovětizaci.¹² Období poloviny 40. let a 50. let 20. století byly v komplexní přehledové historické reflexi poněkud opomíjeny, a to jak v oblasti sportu, tak částečně i v oblasti kinematografie, kde se studie věnované reflexi filmu v 50. letech objevují až v posledním desetiletí. V předložené práci zkoumám sport a organizační strukturu soudobé sportovní politiky a produkční

⁸ V práci budu používat označení česká kinematografie, protože produkčně filmy vznikaly na území současné České republiky a v české jazykové verzi.

⁹ Situaci podrobně rozebral Pavel Skopal. SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie*. Praha: Academia, 2012.

¹⁰ Blíže problematiku popsal Martin Štoll. ŠTOLL, Martin. *Zahájení televizního vysílání: zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011.

¹¹ Tamtéž.

¹² Situaci kinematografie na našem území za protektorátu se podrobně věnoval Peter Demetz a Ivan Klimeš. DEMETZ, Peter. *Praha ohrožená 1939–1945: Politika, kultura, vzpomínky*. Praha: Mladá fronta, 2010. KLIMEŠ, Ivan. Stát a filmová kultura. In: *Illuminace XI*, roč. 11, 1999, č. 2, s. 125–137.

a distribuční strategii kinematografického průmyslu především na základě široké škály dílčích studií, archívních materiálů a vybraných filmů. V obou oblastech jsem sledovala vliv norem socialistického řízení a plánování. Zvláštní pozornost jsem věnovala institucionálním a produkčním dějinám, distribuční praxi a ve vybraných kapitolách zaměřeným na sportovní hvězdy jsem využila také metodologie star studies.¹³

Představuji především, v jaké podobě je sport prezentován a jaký společenský vliv zaujímá v intencích filmového průmyslu. Uvedenými otázkami jsem se zabývala v žánrově vymezených filmech – zpravodajství, dokumentární film a částečně i hraný film. Zajímalo mě, jak do prezentace a institucionalizace sportu i filmové produkce zasahovala tehdejší vládní politika a další významní představitelé z oblasti sportu a kultury. Zabývala jsem se tedy fenomény doby a společenskou situací v tehdejší Československu, jak se odrážely v propojení pojetí sportu ve filmu. Snímky se sportovní tematikou tak interpretuji především jako soubory dobových projevů. Zkoumala jsem rovněž dopad filmu na společnost a sledovala, jaký vznikl širší společenský diskurs i konstrukce národní identity. Kladla jsem si otázku, zda veškerou produkci vymezených žánrových filmů lze označit za propagandistickou¹⁴, a jak byl sport zobrazován z ideologických perspektiv. Ke zkoumání filmových záznamů a jejich interpretaci jsem však přistoupila bez předem vytvořené teze, že se vždy jedná o snímky tendenční a propagandistické.

Uvedené časové období a vybrané žánry jsem zvolila tak, aby v rámci srovnání institucionálních a produkčních dějin dostatečně postihly měnící se postoje a projevy společnosti dané doby i způsoby uplatňování změn ve společnosti a zásahy do společenských procesů. V dílčí části také reflektuji téma zobrazování žen ve sportu a uplatňování soudobé ideologie na jejich aktivitě. V první části práce představuji celkové institucionální rámce, a to se zaměřením na

¹³ Konceptu start studies se podrobně věnovala Šárka Gmíterková. GMITERKOVÁ, Šárka. *On: Kristian v montérkách*. Praha: Národní filmový archiv, 2022.

¹⁴ Aktuálně historiky problematizovaný a zavádějící termín propaganda, který je úzce spojen s dobovou rétorikou, budu v práci používat pouze v relevantním spojení s uvedenou problematikou. Samotní zadavatelé a tvůrci *Československého týdeníku* zpravodajské reportáže označují jako propagandistické. „Otázka je, zda je Švýcarsko dost významné, aby se částka 8.000 Kčs týdně vyplatila. Myslím, že jsou státy, v nichž by se taková propaganda lépe vyplácela.“ Uvádí šéfredaktor *Československého týdeníku* Jan Kučera v dopise pro V. odbor Ministerstvo informací jako reakci na žádost ředitele švýcarské společnosti ETNAfilm. Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb., 861 MI, krt. 155, *Československá filmová kronika*, Týden ve filmu, 25. 1. 1946.

centrální instituce organizovaného sportu a fázi zestátnění kinematografie a institucionální bázi produkce, zvláště nastiňuji výlučné postavení Československého armádního filmu. Druhou část práce věnuji produkčnímu rámci, kdy rozebírám situaci v oblasti objednavatelů a výrobců, objemu produkce a procentuálního podílu zastoupení sportovní tematiky v rámci kinematografie. Dále navazuji kapitolou, kde představuji filmovou produkci z perspektivy sportovních disciplín. Za hlavní část práce považuji případové studie zaměřené na zpravodajské šoty v Československém filmovém týdeníku a sport v dokumentárním filmu, resp. reprezentaci vybrané sportovní disciplíny (cyklistika a Závod míru) a reprezentaci sportovní hvězdy (atlet Emil Zátopek). Rozebírám subžánry non-fiction filmu, a to zpravodajské šoty pro týdeníky, filmové reportáže, instruktážní filmy, sportovní fejetony a dokumentární portréty. Zmíním některé příklady zobrazování významných sportovních událostí. Z případové studie vyděluji zobrazení sportu v žánru hraného filmu, který svou fikční podstatou představuje specifické pojetí reality a nejvíce se vzdaluje společenské realitě. V závěru této práce, až na základě práce s vybranými zpravodajskými a dokumentárními filmy (případně dalšími médii) zaměřenými na tematizaci sportu, osvětlím pozici sportu v kinematografii v širším kontextu.

Stěžejní metoda výzkumu je založena na strukturální historiografii, tzv. dějinách idejí (německá tradice konceptuálních dějin). Pojem dějiny idejí (německy *Begriffsgeschichte*) představuje specifický přístup v rámci historiografie, protože se zaměřuje na studium vývoje klíčových pojmů a myšlenek v čase. Důraz kladu na popis významových posunů, kontextu vzniku a vzájemných souvislostí mezi jednotlivými událostmi. Cílem dějin idejí totiž je pochopení, jak se v minulosti utvářely a proměňovaly myšlenkové systémy a jak ovlivňovaly lidské jednání.

Jednotlivé etapy výzkumu jsou založeny na heuristice (sběr pramenů), kritice pramenů, interpretaci a syntéze. Práce zahrnuje reflexi soudobých listinných a audiovizuálních dokumentů a směřuje k archivnímu výzkumu. Důležité jsou pro moji práci nejen dějiny sportu a kinematografie, ale také tehdejší politický, sociální a technologický vývoj, které s uvedeným tématem úzce souvisí. Ke zpracování podkladů jsem využila teoretického směru tzv. nové filmové historie, která nabízí několik možných interpretačních přístupů. Koncepce výzkumu se dotkla oblasti socio-kulturních dějin odrážející postoje a chování společnosti dané doby a spouštějící

změny ve společnosti a zasahující do společenských procesů.¹⁵ Prostřednictvím metody diskurzivní a kontextuální analýzy a na základě vybraných filmů pak abstrahuji obecnější strategie produkce a distribuce a snahy o oslovení soudobého publika.¹⁶

¹⁵ Doplnuji, že do tzv. nové filmové historie patří i ekonomicko-industriální dějiny, v nichž se zase sleduje ekonomická, průmyslová a technologická realita, která se podílí na změnách a zvratech ve filmu, dále esteticko-lingvistické dějiny, v nichž se rekonstruuji procesy, jež vedly k užití konkrétní formy a ta formálně ovlivnila filmovou tvorbu jako celek. Blíže problematiku popsal Petr Szczepanik.

SZCZEPANIK, Petr. *Nová filmová historie: Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Praha: Herrmann & synové, 2004.

¹⁶ Závěry, které jsem zjistila jsou do určité míry vystavěny na neúplném listinném a filmovém materiálu, neboť mnoho z nich není dostupných, s čímž se potýkala při výzkumu krátkých dokumentárních filmů z 30. až 50. let i Lucie Česálková. „*Téma nelze zcela obsáhnout jednak proto, že mnohé materiály byly zničeny, jsou ztraceny, nebo zůstávají neobjeveny, resp. jsou uchovány v soukromých sbírkách, a jednak disparita pramenů – odpovídající charakteru tématu – toto neumožňuje.*“

ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014, s. 9.

2 Kritika pramenů a literatury

Případové studie v této práci jsem postavila na existenci dostupných materiálů a faktů s vědomím, že se jedná o výsek z historie, který nepřekročí rovinu dílčího společenského kontextu, a který je také již dílem něčího záměru, zpracování a interpretace: „*Je evidentně nemožné převyprávět dění v úplnosti a je nutné si zvolit, navíc neexistuje žádná speciální kategorie událostí (jako například politická historie), jež by byla Historií a vnucovala se naší volbě. [...] každá historiografie je subjektivní: volba historického námětu je svobodná a všechny náměty jsou si de jure rovny, neexistuje žádná Historie a neexistuje ani smysl dějin, průběh událostí (tažený nějakou lokomotivou skutečné vědecké historie) se nebude ubírat přesně vyznačenou cestou. Itinerář, který si historik vybere pro popis událostního pole, může být zvolen svobodně a všechny itineráře jsou si legitimně rovny (jen nejsou všechny stejně zajímavé).*“¹⁷

V práci čerpám ze dvou základních zdrojů, tj. nepublikovaných pramenů, jako jsou dochované listinné materiály a publikované literatury věnované sportu a kinematografii v daném období, a pak čerpám ze samotných dobových filmů. Důležité literární zdroje vztahující se k referování o sportu jsem hledala především v Oddělení písemných archiválií, Národního filmového archivu (NFA), Oddělení fondů státní správy z let 1945–1992 (archiv fondů Ministerstva informací a Ministerstva školství a kultury), Národního archivu (NA), Knihovně Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, Národního muzea (NM) a Archivní fondy a sbírky Archivu Kanceláře prezidenta republiky. Sledovala jsem zde záznamy o vlivu institucionální báze na sport a produkci v rámci zestátněné kinematografie. Konkrétně mě zajímaly písemné dokumenty Ministerstva školství a Ministerstva informací jako potenciálních zadavatelů témat se sportovní tematikou a taktéž jsem dohledávala informace k činnosti Československého svazu tělesné výchovy (vznik 3.–4. 3. 1957). Literaturu jsem doplnila i o tendenční publikaci *Zlatá kniha atletiky*¹⁸, na níž jsem demonstrovala dobovou situaci v československém sportu i ve společnosti.

¹⁷ VEYNE, Paul. *Jak se píšou dějiny*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2010, s. 54.

¹⁸ JANECKÝ, Alfréd, KOHLMANN, Čeněk, KRNÁČ, Ladislav, POPPER, Jan Popper. *Zlatá kniha atletiky*. Praha: Olympia, 1978, s. 75.

Při zpracování jednotlivých snímků se rovněž nutně zabývám jednak studiem nepublikovaných listinných dokumentů a publikované literatury, které popisují dění a činnost v rámci kinematografie a charakterizují filmovou tvorbu, a jednak samotnými dochovanými filmy. Hlavním pramenem předloženého výzkumu jsou zpravodajské, dokumentární a hrané filmy, které byly natočeny v Československu v letech 1945 až 1960 a jsou věnovány oblasti sportu.¹⁹ Tímto širokým žánrovým pojetím se snažím co nejkomplexněji postihnout projevy tematizace sportu v daném časovém výseku audiovizuální kultury. Samotný výběr zmíněných filmů zvolených žánrů vychází z dostupných archivních zdrojů a zároveň – především v případě zpravodajského filmu – je i selektivní. Mnoho filmů se sportovní tematikou se totiž nedochovalo, bylo nenávratně zničeno povodní (rozsáhlá sbírka filmů Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, NM)²⁰ či jinak poškozeno. Některé filmové materiály jsou ve špatném technickém stavu (např.: znehodnocení filmového materiálu plísní), a ten nedovoluje přepis kopie a přehrávání. K selekci v oblasti dokumentárního a hraného filmu přistupuji v případě, že se jedná o materiál, kde sport není hlavním tématem, ale pouze doplňující kulisou, jakýmsi třetím plánem v obraze, nebo je zde o něm pouhá zmínka. Naopak v oblasti zpravodajského filmu, který je spojen s velmi kvalitní archivací, přistupuji k výběru materiálu na základě svých přesně vymezených kritérií.

V uvedeném období 1945 až 1960 eviduje NFA, Oddělení filmografie a katalogizace ve své sbírce 2 180 českých dokumentů, respektive 2 363 československých dokumentů, nicméně slovenské filmy jsem z rešerše vyloučila.²¹ Je však třeba poznamenat, že sbírka dokumentárních

¹⁹ Termíny tělovýchova a sport se v soudobých listinných materiálech používají spíše volně, bez přesnější definice. „I. Sportovní spolek (klub) je takový spolek, jehož účelem je pěstování jednoho nebo několika sportovních cvičení v sídle spolku.“

Archiv Kanceláře prezidenta České republiky. Značka archivního souboru KPR, karton 220, signatura D14277/47, inventární číslo 16.

V práci používám termín sport podle současné ustálené terminologie. „Sportem se rozumí všechny formy pohybové činnosti, které ať již prostřednictvím organizované účasti či nikoliv, si kladou za cíl projevení či zdokonalení tělesné a psychické kondice, rozvoj společenských vztahů nebo dosažení výsledků v soutěžích na všech úrovních.“

SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005, s. 22.

²⁰ Povodně v roce 2002 v Ústředním depozitáři II. v Terezíně, který slouží pro studium sbírkových a knihovních fondů oddělení knižní kultury a knihovních fondů oddělení časopisů, „utopily“ 500 z celkem 2 700 zde archivovaných filmů. Osobní rozhovor s Janem Lomíčkem vedla Pavlína Míčová dne 11. 7. 2022 v Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, NM, Praha.

²¹ Československá filmová produkce je také součástí sbírky Slovenského filmového ústavu, konkrétně v databázi Skcinema.sk.

„V rokoch 1918–1938, ak aj niečo bude, neviem, či to bude dostupné na pozeraie. Do roku 1938 mi neukazalo nič, v roku 1939 už nejaké položky sú, lebo nastal rozmach a samostatná produkcia. Do roku 1945 je toho dosť, ale dostupnosť, ak nejaká je, tak len pozeraie v kabíne v ústavu. Po roku 1945 sa to výrazne zlepšuje. Lyžiarske

filmů obsahuje nejrozumnější žánry a útvary, včetně takových, které nebyly zaměřeny na sportovní výkon a určeny pro kina (např.: odborné lékařské filmy zaměřené na prospěšnost i rizika sportu i tělovýchovy).²² Seznam sledovaných filmů jsem sestavila dle klíčového slova "sport" a následně jej ještě upravovala. Především jsem vyloučila filmy, kde se jedná pouze o sport rekreační (např.: mládež u vody hraje volejbal apod.). Naopak jsem některé tituly přidala (např.: se jedná o osobnost Emila Zátopka, které nemají vysloveně sportovní tematiku, ale atlet se v nich – jako příkladný sportovec a fenomén doby – objevuje). Pokud není uvedeno jinak, jedná se o krátkometrážní tituly (tj. do 850 m). Dalším omezením pro výběr uvedených snímků v oblasti dokumentárního filmu je rovněž podstatná skutečnost, že mnohá dochovaná díla jsou sice v technicky zachovalém stavu umožňujícím přehrávání, ale nemají uvedeného zadavatele, výrobce, distributora, dataci a další důležité informace vedoucí k identifikaci původu filmů.²³ Znamená to, že není dostupná zcela přesná informace, jak početná byla celková produkce v oblasti dokumentárního filmu, neboť ten v některých případech vznikl spontánně z popudu neoficiálních zadavatelů a soukromých potřeb, proto dokumentační záznamy o vzniku takových filmů nejsou přesné, dohledatelné nebo vůbec neexistují. Jedná se o natáčení často instruktážních a didaktických dokumentů²⁴, záznamů sportovních soutěží i jednotlivých sportovců a sportovkyň.²⁵ Vznik některých takových snímků je často připisován aktivitám Sokola²⁶, nicméně mnohé z nich nejsou opatřeny standardními

a zimné športy u nás asi dominujú a MS v lyžovaní už kúpili aj v Pompidou. Oplatí sa sledovať tvorbu Karola Skřípského a Milana Černáka."

Odpověděl na dotaz e-mailem k možnostem dostupnosti požadovaných filmů v archivu Martin Kaňuch, redaktor Edičního oddělení, Slovenský filmový ústav (24. 5. 2022).

²² Užší kontext dobové distribuce představuje periodikum *Filmový přehled*, kde lze nalézt podrobnější informace o obsahu řady filmů, k nimž momentálně není poskytován náhled. Případně jsou zde informace o filmech, jež ve sbírce NFA chybí.

²³ Uvedená situace se vztahuje především ke sbírce Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, NM, Praha, v níž jsou archivována, na většinou desetiminutových záznamech, různá sportovní utkání reprezentantů ČSR proti zahraničním týmům (nikoli výhradně ze socialistických zemí). Soutěže mezi zeměmi socialistického bloku a západních zemí často posilovalo národního ducha.

²⁴ Didaktické filmy o sportu určené sportovcům a trenérům vznikaly a měly dokonce pravidelné zastoupení v rubrice Výchovně propagační práce v časopise *Tělovýchovný pracovník*. Například autorka Jindra Karasová publikovala příspěvek s explicitním názvem *Nové filmy pro sportovce*. KARASOVÁ, Jindra. *Nové filmy pro sportovce*. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 1, s. 222.

²⁵ V práci budu nadále používat pouze generické maskulinum (pokud toto nebude na úkor pochopení kontextu), kdy mužský rod používám jako neutrální pro označení skupin zahrnující vícero pohlaví.

²⁶ Československá obec sokolská byla tradiční tělovýchovnou organizací, která vznikla v roce 1862, a to s cílem Podpořit tělesnou výchovu a národní uvědomění mezi českým obyvatelstvem. Ve dnech od 28. 7. do 1. 8. 1938 uspořádal ČOS v Praze proslavený IX. všesokolský slet. Vsesokolské slety byly zaměřeny na propagaci tělesného cvičení, zdravého životního stylu a národní identity. Konání IX. všesokolského sletu krátce před vypuknutím druhé světové války a v období silících protičeských nálad ze strany německého obyvatelstva mělo zvláštní význam. Slet

filmovými titulky a nemají v archivu inventární kartu s tímto konkrétním údajem. Skutečnosti, že se pravděpodobně jedná o sokolské snímky, napovídá exteriér či interiér natáčení, logo a typické dresy Sokola, či imanentně (v obraze) zachycený název soutěže a údaj, kde se sportovní výkon odehrává. Celkem 265 dochovaných digitalizovaných dokumentárních filmů se sportovní tematikou ze sledovaného období, kde často chybí filmové titulky, se nachází ve sbírce Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, NM a jsou z velké části dědictvím audiovizuálního fondu Českého svazu tělesné výchovy (ČSTV).²⁷ Audiovizuální archiválie a filmové dokumenty se sportovní tematikou se nachází v dílčím zastoupení i v dalších muzejních sbírkách a soukromých archivech. Krátký film Praha vlastní produkci filmových týdeníků od roku 1945 do roku 1990, nicméně identické materiály vlastní i NFA a Archiv ČT Praha²⁸. Jednu z rozsáhlých filmových kolekcí vlastní soukromá sbírka Aleše Suka v Muzeu lyžování v Dolní Branné, která je zaměřena výhradně na zimní sporty a je z velké části dílem amatérských filmařů.²⁹ Dalším archivem poskytujícím filmy se sportovní tematikou je Olympijské studijní a informační centrum ČOV (OSIC), které sídlí v budově FTVS UK³⁰ a vede jej Zdeněk Škoda. Archiv, který není uceleně zpracovaný, shromažďuje archivní a jiné dokumentační materiály (film a video) českého i mezinárodního olympijského hnutí.³¹ Z celkové dokumentární produkce je dochována pouze malá část, která by splňovala moje kritéria výběru.

Podobně komplikovaná situace nastává i v oblasti publikovaných písemných a literárních zdrojů. Velký přehledový katalog dokumentárního filmu i přes letité snahy historiků NFA zatím nevznikl a stále se jedná o pozastavený nedokončený projekt bez přesnějšího určení termínu vydání. Doposud nejrelevantnější literaturou katalogizující produkci dokumentárních filmů představují dvě

byl silně poznamenán politickou situací. Slet se stal de facto projevem českého odporu a vlasteneckého citění proti nátlaku okolních mocností.

²⁷ V období od 6. 6. do 8. 9. 2022 jsem ve studovně v oddělení služeb Knihovny Národního muzea zhlédla kompletní archiv těchto filmů. Zpřístupnění audiovizuálního archivu mi umožnil Jan Lomíček, vedoucím sbírky Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, Národní muzeum. Konzultace s Janem Lomíčkem jsem využívala opakovaně v průběhu roku 2022 a 2023.

²⁸ Archiv ČT Praha postupně jednotlivé díly Československého filmového týdeníku zveřejňuje na svých webových stránkách v rámci iVysílání. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/>>.

²⁹ Kompletní kolekci filmů natočených do roku 1959, která není přístupná veřejnosti, mi Aleš Suk umožnil zhlédnout 11. 6. 2022 v edukačních prostorách v Muzeu lyžování v Dolní Branné.

³⁰ Aktuálně se Olympijské studijní a informační centrum ČOV (OSIC) stěhuje a jeho činnost je dočasně pozastavena.

³¹ Knihovnu a archiv dokumentů a Audiovizuální archiv ČOV jsem navštívila při setkání se Zdeňkem Škodou ve dnech 6.–10. 6. 2022. V *Soupisu pramenů k dějinám olympijského hnutí (5. díl)* jsou zaznamenány filmy až od 50. let. Archiv obsahuje několik stovek kusů filmů na nosičích VHS, ale není z finančních i personálních kapacitních důvodů zpracovaný.

publikace. Seznam filmové produkce vedl od roku 1922 až do roku 1970 Jiří Havelka.³² Uvedené seznamy sice zahrnují velké množství žánrových titulů, avšak autorovy záznamy nepopisují podrobněji jednotlivá díla a jsou více vyčerpávajícím soupisem než přehledem podrobnější charakteristiky filmů. Druhou publikací zabývající se přehledným záznamem titulů je kniha Antonína Navrátila, která vznikla v 60. letech. Jedná se o přehled s akcentem na autorské dokumentaristické osobnosti.³³ Autorovy texty jsou však částečně problematické, neboť jeho snaha o výklad filmů je někdy tendenční a je založena na subjektivním pojetí. Navíc se v tomto vývojovém přehledu opomíjí kriticky nahlížený společenský a kulturní kontext. Z těchto uvedených důvodů, kdy mnohé neúplně zpracované oficiální i privátní archivy dokumentárních filmů a nedostatečná opora v písemných přehledových dokumentacích představují spíše pohyb v nepřehledné džungli, jsem se rozhodla svoji práci opřít pouze o filmové dokumenty, které jsou jasně identifikovatelné.

Odlišná situace je – na rozdíl od dokumentárního filmu – v oblasti archivace zpravodajského filmu. Fond poválečných filmových zpravodajských materiálů týkajících se československého sportu v letech 1945 až 1960 zahrnuje rešerši čítající přes dva tisíce položek, protože alespoň jeden šot o sportu byl od 50. let zařazen takřka v každém čísle týdeníků. Navíc v období 50. let vznikala četná filmová periodika, která se orientovala na regionální i celorepublikové zpravodajství. Kompletně je zachován a zpřístupněn archiv Československého filmového týdeníku (1953 až 1989), resp. Československého filmového týždenníka (ČFT), který má celkem 2 379 dílů a je dostupný ke zhlédnutí v badatelně Archivu ČT Praha.³⁴ Formálně se jednalo o typ strukturovaného zpravodajského pořadu, který byl kompilován z několika žánrových krátkých domácích i zahraničních filmových šotů uváděných v kinech před začátkem hlavního filmového představení. Uvedená filmová série byla v kinech pravidelně nasazována každý týden a detailně tedy mapuje část sledovaného období.³⁵ Československý filmový týdeník po druhé světové válce

³² HAVELKA, Jiří. *Čs. krátké filmy 1945–1970. Sv. 1–3*. Praha: Československý filmový ústav, 1977.

³³ NAVRÁTIL, Antonín. *Cesty k pravdě či lži. 70 let československého dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění v Praze filmová a televizní fakulta, 2. vydání, 2002.

³⁴ Jednalo se o kinematografický cyklus s krátkými zpravodajskými šoty, které byly řazeny do přibližně desetiminutových publicistických bloků nasazovaných v kinech před hlavní programovou událostí.

³⁵ Zpravodajské šoty v rámci žurnálu nazvaného *Československého filmový týdeník* byly pod tímto názvem promítány i v letech 1930 až 1937. Od roku 1937 původní *Československý filmový týdeník* získává nový název *Aktualita*. NOVOTNÝ, Jiří. *Týdeník Aktualita a heydrichiáda* [online]. [Cit. 10. 10. 2024].

Dostupné z: < <https://www.filmovyprehled.cz/cs/revue/detail/tydenik-aktualita-a-heydrichiada> >.

kontinuálně navazoval na Týden ve filmu, resp. Týždeň vo filme (1945 až 1950) a Československé filmové noviny (1946 až 1953).³⁶ Československé filmové noviny (ČFN) mají částečně odlišnou strukturu a jejich výroba již nepokračuje po vzniku ČFT. Cílem práce však není rozbor formálních standardů zpracování jednotlivých cyklů reportáží ve třech odlišných filmových týdenících, i když by tento rozptyl problematiky sledovaný ve více filmových týdenících mohl nabídnout a odhalit další komparaci politicko-spoločenského klimatu, které se v průběhu let opakovaně proměňovalo. Zpravodajský film pro svoji značnou kvantitu tedy reflektují pouze u jedné zvolené sportovní disciplíny (cyklistický Závod míru) a v případě dokumentárního filmu zase u jedné sportovní hvězdy (Emil Zátopek.) Rozhodla jsem se rovněž, z důvodu nedostatečné opory v původních listinných pramenech a literatuře, která by se na filmové zpravodajství zaměřovala, že se nebudu zabývat posuzováním relevantnosti zprávy v jednotlivých týdenících vztahujících se k tehdejší politické realitě a událostem.³⁷ Primárním sdělením má být rozbor konkrétní události zobrazené v reportáži, nebo dokumentárním filmu, přičemž je zřejmé, že v obou již dochází k manipulaci s předobrazovou realitou, a to vlivem fokusu autorů na výběr události a jejího zpracování a využití všech filmových prostředků (např.: komentář v obraze, střih a montáž záběrů).³⁸

³⁶ Československému filmovému týdeníku předcházely filmové zpravodajské cykly *Elektajournal*, který byl někde uváděn pod názvem *Elekta Journal*, *Elekta Journal Praha*, *Elektajournal* (1925 až 1930) a *Aktualita* (1937). Slovenský filmový týdeník se jmenoval *Nástup* (1938 až 1945). Sovětský týdeník *Novosti dňa* je uváděn v české úpravě v kinech od roku 1951 a v roce 1956 se integruje do Československého filmového týdeníku. HAVELKA, Jiří. *Čs. krátké filmy 1945–1970. Sv. 1–3*. Praha: Československý filmový ústav, 1977.

³⁷ Jak jsem již uvedla, jedny z mála knih věnující se dokumentárnímu filmu jsou od autorů Jiřího Havelky *Kronika našeho filmu 1898–1965 a Československé filmové hospodářství (I–II)* a Antonína Navrátila *Cesty k pravdě či lži. 70 let československého dokumentárního filmu*. HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945–1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství, 1947. NAVRÁTIL, Antonín. *Cesty k pravdě či lži. 70 let československého dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění v Praze filmová a televizní fakulta, 2. vydání, 2002.

³⁸ Pro doplnění ještě uvádím stav v oblasti hraného filmu. Kvantitativní zastoupení v kinematografii v oblasti hraného filmu je díky přesným dokumentačním záznamům známé, a tak by bylo možné s tímto údajem relevantně pracovat. Z rešerše sbírky filmů NFA v rámci hraného filmu je zřejmé, že se jedná o nejrozsáhlejší kinematografické fondy. V daném období 1945 až 1960 bylo u nás natočeno celkem 450 hraných filmů. Pročetla jsem seznam hraných filmů podle časového a tematického kritéria u všech titulů natočených v těchto letech. Podrobně je možné se seznámit s anotacemi filmů v katalogu *Český hraný film I–VI*³⁸ a *Filmový přehled*. Oba filmografické zdroje jsou dosud nejúplnějšími soupisy hraných filmů a nabízí kompletní data a ověřené údaje o všech českých hraných filmech natočených v období od konce druhé světové války do konce 50. let. Sport v tomto období nebyl v hraném filmu nijak dominantním tématem, zdá se, že se mu tvůrci věnovali spíše v tvorbě pro děti. V rámci hraného filmu by bylo možné rozebírat všechny relevantní snímky na základě obsahových poznatků a zhlédnutí digitalizovaných filmů. Na identické myšlence vytvořil ojedinělý příspěvek František Kolář, který ve studii Sport v českém hraném filmu (do roku 1945) za využití poznatků směru francouzské školy Annales kvantifikoval téma vztahu českého filmu ke sportu. KOLÁŘ, František. Sport v českém hraném filmu (do roku 1945). In: *Sport a umění*. Praha: Český olympijský výbor, 2016.

Dosavadní stav bádání v rámci písemností, které jsou již analytické, kritické a výkladové lze rozdělit na dvě institucionální části: dějiny sportu a filmovou historiografii. Z první kategorie byly pro mě užitečné odborné práce historiků sportu Marka Waice, Jiřího Kössla, Jana Štambauera, Jana Borise Uhlíře³⁹, Františka Koláře, Jána Grexy a Mileny Strachové⁴⁰, kteří se dlouhodobě snaží o objektivní zpracování dějin tělovýchovy a sportu. Části práce věnované vývoji sportovního odvětví jsem doplnila i o přehledové studie.⁴¹

Z již zpracovaných informací jsem využila poznatky uvedených autorů především v oblasti klíčových okruhů problematiky institucionalizace sportu a tělesné výchovy. A dále postavením a vnímáním sportu ve vývoji společnosti ve druhé polovině 20. století. V intencích vytváření vztahů a proměn organizací ve svébytném sportovním prostoru je však potřeba zmínit, že na syntetickou publikaci – mapující složité ustanovující 50. roky v oblasti procesu vytváření a organizace řídicích a podřízených institucí a subjektů – se teprve čeká.

Odlišná situace je v oblasti filmové historiografie, kdy je u historiků evidentní značný zájem o reflexi české kinematografie v poválečném období, která je zaměřena na mocenskou reprezentaci. Přestože vzniklo mnoho studií na dané téma, tak problematice s propojením sportu, tělovýchovy se z nich věnuje jen malá část. Podstatnými jsou například příspěvky autorů Martina Pelce, Jana Děkanovského a Petra Roubala, nicméně první dva z uvedených autorů se věnují pojetí sportu ve filmu v našem prostředí pouze do roku 1939, resp. v 90. letech 20. století a třetí autor se sice zaměřuje na poválečný vývoj, ale těžištěm práce je sledování tělovýchovných projevů formovaných socialistickou společností bez mediálních forem výstupu či audiovizuální kontextualizací.⁴² Cílem tohoto textu je zabývat se vlastní filmovou tvorbou třetí republiky a následujících let až do roku 1960.⁴³ Z dosavadního tematicky relevantního výzkumu bych tedy zmínila klíčové publikace Ivana

³⁹ KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2018.

UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001.

⁴⁰ GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

⁴¹ KALOUS, Jan, KOLÁŘ, František (eds.). *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Český olympijský výbor, 2015.

⁴² PELC, MARTIN. *Sport a česká společnost do roku 1939*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2018.

DĚKANOVSKÝ, Jan. *Rivalové, zázraky i podrazy: filmové obrazy sportu*. Praha: Dokořán, 2022.

DĚKANOVSKÝ, Jan. *Sport, média a mýty: zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*.

Bod. Praha: Dokořán, 2008.

ROUBAL, PETR. *Československé spartakiády*. Praha: Academia, 2016.

⁴³ Období tzv. třetí republiky nastává po druhé světové válce a končí komunistickým převratem v únoru 1948. I přes

Klimeše, Lucie Česálkové, Alice Lovejoy, Petra Szczepanika, Pavla Skopala, Lukáše Skupy, Magdy Španihelové⁴⁴ a Soni Morgenthalové⁴⁵. Vývoj v problematice zestátnění kinematografie a filmové kultury podrobně zpracoval Ivan Klimeš v monografii *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*. Výkladový výzkum české kinematografie 40. a 50. let představuje kromě studie Petra Szczepanika rovněž monografie Pavla Skopala *Filmová kultura severního trojúhelníku. Filmy, kina a diváci českých zemí, NDR a Polska 1945–1970*. V obou uvedených případech se jedná o komparativní texty, kde oba autoři mapují národní kinematografii a kinematografie z východního bloku a popisují vztah k sovětskému vzoru a specifické rysy filmové kultury jednotlivých uvedených zemí.

Poslední dvě uvedené historičky filmu obrací svůj badatelský zájem ve svých studiích právě k zobrazování sportovních výkonů zachycených v dokumentárním filmu. Magda Španihelová ve svých textech tematizuje problematiku sokolství a tělesnosti i pojetí utváření české národní identity a Soňa Morgenthalová v textu *Na shledanou na Strahově: rétorika řádu v českých sportovně-propagačních filmech*⁴⁶ sleduje stylistickou rovinu a mechanismus politické propagandy oblasti českého (krátkého) filmu 50. let. Shrnují, že obecně se uvedení autoři ve svých studiích dílčím způsobem zaměřují na oblasti sportovních (i branných a armádních) a dalších druhů filmů a zmiňují kulturně-politické a ekonomické podmínky vzniku tohoto typu tvorby. Dalším důležitým bodem těchto prací je výzkum tematického sepětí s požadavky státu a jiných zadavatelů, a to ve vztahu k médiu filmu, které tyto instituce často využívaly i zneužívaly k šíření propagačního a propagandistického typu sdělení.

skutečnost, že uvedené období trvá pouhé tři roky, tak zahrnuje mnoho zásadních politických, společenských a kulturních zvratů.

⁴⁴ ŠPANIHELOVÁ, Magda. Tam se svět hne, kam se síla napře! Sokolské tělo v kontextu utváření obrazu národního těla. In: KLIMEŠ, Ivan, WIENDL, Jan (eds.). *Kultura a totalita – Národ*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2013.

ŠPANIHELOVÁ, Magda. Tělocvičný spolek Sokol v kontextu utváření české národní identity. In: *Identita – konstrukce, subverze a absence*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2016.

ŠPANIHELOVÁ, Magda. Ženské tělo v pohybu. In: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.). *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění*. Řevnice – Praha: Arbor vitae – Český olympijský výbor, 2016.

ŠPANIHELOVÁ, Magda. Naše (krásné a zdravé a moderní) národní tělo. In: *Iluminace*, roč. 27 (2015), č. 2., s. 124–129.

⁴⁵ MORGENTHALOVÁ, Soňa. Na shledanou na Strahově. Rétorika řádu v českých sportovně-propagačních filmech. In: ČESÁLKOVÁ, Lucie (ed.). *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 193–222.

⁴⁶ Tamtéž.

3 Sport a kinematografie: Institucionální rámce

Poválečná Československá republika prošla složitým obdobím hospodářské obnovy a politické transformace. Rychlé tempo industrializace a budovatelských programů, zaměřených na kompenzaci válečných škod, bylo provázeno značným vnitřním napětím. Potřeba restrukturalizace hospodářství a rostoucí neshody mezi jednotlivými politickými silami vyústily v prohlubující se politickou krizi. Klíčovým momentem, který tuto krizi vyostřil, byly události v únoru 1948. Svévolné jednání komunistického Ministerstva vnitra, které převzalo moc v bezpečnostních složkách státu, vyvolalo ostrou reakci nekomunistických politických stran. Dvanáct nekomunistických ministrů podalo (pravděpodobně demonstrativně) demisi, avšak prezident Edvard Beneš byl pod tlakem komunistické strany nucen jejich rezignaci přijmout. Tento krok znamenal faktický konec demokracie v Československu. V květnu 1948 proběhly volby, které byly zmanipulovány komunistickým režimem. Národní fronta (NF), koalice politických stran pod kontrolou komunistické strany, získala drtivou většinu hlasů. Tímto způsobem byla legalizována jednostranná diktatura a zavádění stalinistického modelu hospodářství i politického systému. Následující období charakterizují masivní politické represe, likvidace soukromého vlastnictví a centralizace moci v rukou komunistické strany.

Centralizaci moci předcházela dlouhodobý a komplikovaný proces, ve němž se projevovaly různé složité politické a společenské vlivy a zájmy.⁴⁷ V podstatě tento překotný a nepřehledný vývoj rámuji čtyři zásadní zákony: zákon č. 187/1949 Sb. Zákon o státní péči o tělesnou výchovu

⁴⁷ Specificky komplikovaná byla rovněž situace v oblasti tělovýchovy a sportu: „*Nejdůležitější organizace, které reflektovaly složité společenské vztahy a vazby v meziválečném Československu byly: 1. Nadstranický Sokol, posláni Miroslava Tyrše – sjednocovat český národ. Statistika jednot Československé obce sokolské (ČOS) před Mnichovem 1938 cca 800 000 mužů, žen dorostu i žactva. V roce 1947 přesáhl počet jeden milion. 2. Svaz dělnických tělocvičných jednot, úzce spolupracoval se sociální demokracií, měl v roce 1945 více než 70 000 členů, dorostu a žactva. 3. Katolický Orel, spjatý se stranou lidovou, měl registrováno také více než 70 000 členstva, dětí a mládeže. 4. Komunistická federace proletářské tělovýchovy měla po 2. sv. válce cca 20 000 členů. 5. Sportovní svazy a jejich střešní organizace Československý všesportovní výbor a Československý olympijský výbor měli členy v řádu tisíců (není doloženo). 6. Turistické spolky v čele s Klubem československých turistů měl počet členů a dorostu mezi 100 000 až 200 000. 7. Skautské organizace, jimž dominoval Svaz junáků – skautů a skautek republiky Československé s asi 200 000 chlapci a děvčat.*“

WAIC, Marek. Sjednocování československé tělovýchovy a sportu po druhé světové válce. In: KALOUS, Jan, KOLÁŘ, František (eds.). *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Český olympijský výbor, 2015, s. 14–15.

a sport, dále zákon č. 68/1951 Sb. Zákon o dobrovolných organizacích, kterým byly zrušeny všechny spolky a byly nahrazeny masovými organizacemi, dále zákon č. 71/1952 Sb. Zákon o organizování tělesné výchovy a sportu a nakonec zákon č. 68/1956 Sb. Zákon o organisaci tělesné výchovy, který zrušil všechny orgány státní správy a jejich majetek převedl na Jednotné dobrovolné tělovýchovné organizace (JDTO).

Již v roce 1949 se Klement Gottwald obracel k tělovýchově a sportu jako k prostředku budování masového rozvoje tělesné zdatnosti. „*Tělovýchova a sport musí sloužit našemu lidu k radosti a osvěžení, aby náš lid měl dosti fyzických sil i pro úkoly budovatelské a branné – tedy tělovýchovu do nejširších vrstev.*“⁴⁸ Z prohlášení je zřejmé, že funkce sportu byla prezentována ideologicky a byla úzce spojena s plány komunistů poskytnout masám za státní prostředky organizované sportovní aktivity. Docházelo tak postupně k zideologizování a zpolitizování sportu. „*Uplatňování totalitního principu jednoty společenských organizací, odborů a spolků. [...] V zájmu demonstrace přednosti socialismu a jeho sportu se pěstoval pokrytecký, státní amatérismus*“.⁴⁹ Ideje a charakter jednotlivých významných tělovýchovných organizací byly však natolik rozdílné, že jejich spolupráce byla takřka nemožná: „*Představitelé Sokola totiž patřili k rozhodným odpůrcům tzv. politického katolictví a odsuzovali spojení Orla s lidovou stranou, podobně jako zástupci socialistického – ateistického Svazu DTJ. Ani vzájemný vztah ČOS (pozn.: Česká obec sokolská) a Svazu DTJ (pozn.: Dělnická tělocvičná jednota), byť celkem korektní, nebyl idylický.*“⁵⁰ Navíc v květnu 1945 obnovil svoji činnost i Český olympijský výbor (ČOV), který tak následně převzal uschovaný majetek.⁵¹ Do prosince 1951 pracoval ČOV jako spolek, kdy byl začleněn jako odbor do tzv. Jednotné tělovýchovné organizace. Ovšem nadále pro zahraničí formálně fungoval samostatně. Avšak po vzniku Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport

⁴⁸ DUŠEK, Rudolf. *Československo země sportu: Třicet let československé tělesné výchovy a sportu*. Praha: OLYMPIA, 1975, s. 10.

⁴⁹ GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity, 2011, s. 181.

⁵⁰ WAIC, Marek. Sjednocování československé tělovýchovy a sportu po druhé světové válce. In: KALOUS, Jan, KOLÁŘ, František (eds.). *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Český olympijský výbor, 2015, s. 15.

⁵¹ „*Mezi Československým tělovýchovným svazem a ČSOV byla uzavřena 12. února 1947 dohoda, podle níž bylo samostatné postavení ČSOV zachováno. (s. 61.) ČSOV měl pouze reprezentovat Československo v Mezinárodním olympijské výboru a na olympijských hrách, příprava a výběr sportovců na olympijské hry byly do budoucna výsadní záležitosti tělovýchovného svazu.*“ ŠKODA, Zdeněk. *Československé olympijské hnutí v letech 1948–1989*. (Pracovní verze dokumentu od autora.)

v roce 1952 se stal jeho součástí.

Postupné změny ovšem vedly v březnu 1957 k finálnímu stavu ustanovení centrálně řízené organizace s názvem Československý svaz tělesné výchovy (ČSTV)⁵² se silným ideologickým zaměřením. Organizace ČSTV byla v té době součástí jednotného sportovního systému Československa. Vláda schvalovala její rozpočet a dohlížela na její činnost. Státní orgány, zejména Ministerstvo školství a kultury a později i Ministerstvo vnitra, měly na ČSTV značný vliv a určovaly jeho směřování. Nicméně ČSTV mělo také určitou míru autonomie a působilo jako zájmové sdružení, tedy nebylo přímo řízeno žádným ministerstvem. ČSTV mělo za úkol organizovat a koordinovat tělovýchovné aktivity v celé společnosti, a proto bylo potřeba mu ponechat určitou míru samostatnosti. ČSTV zahrnovalo širokou škálu sportovních aktivit a působilo na všech úrovních, až po vrcholový sport. Přímé řízení takového rozsáhlého sdružení jedním ministerstvem by bylo komplikované. ČSTV mělo také významnou ideologickou roli a mělo šířit komunistické ideály prostřednictvím sportu a tělesné výchovy. Zatímco ČSTV nebylo přímo řízeno žádným konkrétním ministerstvem, jeho činnost byla silně ovlivněna státní mocí a KSČ. Politický vývoj měl tedy v daném období zásadní vliv na organizaci tělovýchovy a sportu. Avšak při opakovaném archivním výzkumu v NA jsem neobjevila jiné listinné dokumenty než ojediněle ty, které stroze zaznamenávají tvorbu propagačního či reportážního filmu k nějaké sportovní události.⁵³

Významným historickým přelomem v Československé kinematografii bylo zestátnění v oblasti provozování filmových ateliérů, výroben, půjčoven a veřejného promítání filmů. Už během války KSČ plánovala strategii převzetí moci: znárodnovací procesy, postoj k ostatním politickým stranám, ovládnutí některých ministerských resortů, včetně ministerstva informací. Připomeňme, že zestátnění kinematografie, stejně jako znárodnění některých finančních a hospodářských odvětví, nebylo výlučně komunistickým zájmem: počítala s ním i londýnská vláda

⁵² Československý svaz tělesné výchovy byl ustaven na celostátní konferenci ve dnech 3.–4. 3. 1957 ve Smetanově síni Obecního domu hlavního města Prahy na základě zákona č. 68/1956 Sb., Zákon o organizaci tělesné výchovy. *Zákony pro lidi* [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-68>.

⁵³ „Ve fondu jsem ještě na spolupráci ČSTV s českým filmem nenarazil. Fond ÚV ČSTV žádnou oficiální pomůckou ještě nedisponuje. Fond je nezpracovaný a žel i torzovitý – řada dokumentů, hlavně z jednotlivých sportovních svazů, se nedochovala,“ odpověděl na dotaz k obsahu fondu Ondřej Valtus, archivář oddělení fondů nestátní proveniencce a archivních sbírek, Národní archiv (3. 5. 2023). Soupis mnou prohledaných fondů: plénum ÚV ČSTV: 1957–1961; zasedání předsednictva ÚV: 1957–1960; schůze sekretariátu ÚV: 1957–1964; Tělovýchovný pracovník (časopis ČSTV): 1957–1962; statistiky, I. pol. 1955; statistika ČSTV k roku 1960; statistiky, II. pol. 1956; statistiky, I. pol. 1956; výsledky statistického měření 1952–1988.

na základě konceptů domácích odborových seskupení, jakkoli v méně radikálním pojetí. Většinu „nadstranických“ záměrů – a mezi nimi i zestátnění filmu – ovšem komunisté po osvobození realizovali pod hlavičkou vlastních politických zásluh.

Prezident Edvard Beneš podepsáním dekretu „o opatřeních v oblasti filmu“ dne 11. 8. 1945 umožnil, aby všechny uvedené aktivity prováděl výhradně stát.⁵⁴ K zestátnění kinematografie v rámci průmyslu došlo jako k prvnímu odvětví, na což měly vliv již předválečné plány Národního revolučního výboru inteligence. Zpočátku zestátnění kinematografie podporovali i mnozí respektovaní předváleční umělci⁵⁵, a to z důvodu předpokladu, že se tímto krokem vytvoří podmínky pro konkurenceschopnost s mezinárodní filmovou produkcí. Avšak krátce po znárodnění kinematografie ovládla řízení státu komunistická ideologie s touhou po monopolizaci.

Tvorba v oblasti dokumentárního filmu měla být pro diváky především srozumitelná, poučná, zároveň ale také politická, zabývající se mnohými celonárodními problémy. Zástupci kinematografie a tvůrci dokumentárních filmů se sportovní tematikou v období znárodnění předpokládali, že z kinematografie zmizí politicky nepřijatelný podnikatelský princip. Ten měl být nahrazen principem tzv. „kulturní služby lidu“. Českoslovenští dokumentaristé vstupovali do kinematografie jako více či méně aktivní hybatelé a svědci doby. O tom, že se tvůrci z oblasti filmu stali také spolutvůrci doby, není pochyb. Principy jako aktivní, činná služba lidu, státu a socialistickému ideálu, vycházely již ze znárodnovacího dekretu. Navíc oblast sportu, která pro svoji snadnou „uchopitelnost“ vždy vzbuzovala zvýšený zájem u zainteresované veřejnosti, se ideologickému diktátu doby nevyhnula. Celý systém tělovýchovy začal být politizován. Zejména po únoru 1948 byl kladen důraz na lidový charakter a masovost sportu. Sport a tělovýchova začaly být zobrazovány ideologicky, sport a tělovýchova se staly politikem. Podmínky ideologického dohledu vedly k cenzuře i autocenzuře, a to nakonec mělo vliv i na kvantitu produkce, která klesala, i když ekonomický systém fungoval a kinematografie byla finančně zajištěna.⁵⁶

⁵⁴ Státní kontrola nad československou kinematografií trvala až do roku 1993.

Jab. *Jaký stát, takový film. Před 75 lety byla v Československu zestátněna kinematografie. Rozhovor s Michalem Bregantem.* [online]. [Cit. 11. 11. 2024]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/jaky-stat-takovy-film-pred-75-lety-byla-v-ceskoslovensku-zestatenena-kinematografie-46588>>.

⁵⁵ Z oblasti filmové tvorby se například jednalo o režiséry Jiřího Lehovce, Elmaru Klose a spisovatele a scénáristu Vladislava Vančuru.

⁵⁶ „Ve státním monopolu se daný obor vyvíjí tak, jak se vyvíjí stát. Pokud existovaly podmínky přísného ideologického dozoru, pak tak vypadala i kinematografie. Natočilo se méně filmů. Cenzura, a hlavně autocenzura, byly nesmírně silnými nástroji kontroly. [...] Systém fungoval ekonomicky. Kinematografie byla poměrně úspěšným průmyslem,

Institucionální rámce v kinematografii rozděluji do čtyř významných etap vývoje. Prvním milníkem jsou poválečná léta 1945–1948, tedy období tzv. třetí Československé republiky⁵⁷, kdy zestátněná kinematografie patří pod Ministerstvo informací, které zaniká v roce 1953. Ministerstvo informací představovalo vysoce strategický resort, který zajišťoval centrální řízení a kontrolu masmédií a některých (technicky reprodukovatelných) uměleckých oborů jako rozhlasu, tisku, vydavatelské činnosti, kinematografie i fotografie. V roce 1946 Ministerstvo informací tvořilo šest odborů: I. odbor informační, II. odbor tiskový, III. odbor publikační, IV. odbor rozhlasový, V. odbor filmový, VI. odbor pro kulturní styky s východem a západem. Cenzurní sbor při ministerstvu informací existoval v letech 1945–1953. Ve druhé fázi v letech 1948–1955 dochází k procesu nového ustavování a sovětizace československé kinematografie. V roce 1953 bylo zrušeno Ministerstvo informací a osvěty, jak se později nazývalo Ministerstvo informací, a s ním zaniká i cenzurní sbor kinematografický a filmový průmysl přechází pod pravomoc Ministerstva kultury, přičemž funkci cenzury plní nově (podle sovětského modelu) zřízená Hlavní správa tiskového dohledu v letech 1953–1966.⁵⁸ Následující třetí období v rozmezí let 1956–1959 představuje reorganizaci a období nových tendencí a mírného uvolnění v tvorbě. V roce 1956 pak kinematografie opět přechází do pravomoci Ministerstva školství a kultury, které vzniklo sloučením těchto dvou ministerstev. Pro toto období je charakteristické, že konečné schválení do distribuce bylo víceméně formální, jelikož zestátněný film pod dozorem Komunistické strany Československa kontrolní mechanismy zabudoval již do dramaturgické a scénářistické přípravy filmu i do průběhu celé výroby.⁵⁹ Rozvoj kulturní a společenské činnosti je výstižně popsán v časopise Tělovýchovný pracovník ve výňatku z Vládního usnesení ze 4. 1. 1957.: „[...] rozvíjet kulturně osvětovou

ve kterém prostředky cirkulovaly a pomáhaly generovat nové filmy, protože i distribuce byla součástí tohoto systému. V padesátých letech odpovídá produkce propagandistických filmů situaci studené války. To znamená určitá ideologická zjednodušení, klišé.“

Jab. Jaký stát, takový film. Před 75 lety byla v Československu zestátněna kinematografie. Rozhovor s Michalem Bregantem. [online]. [Cit. 11. 11. 2024]. Dostupné z:

<<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/jaky-stat-takovy-film-pred-75-lety-byla-v-ceskoslovensku-zestatnena-kinematografie-46588>>.

⁵⁷ „Období 1945–1948 je obdobím lidové demokracie, systému omezené nebo částečné demokracie.“

GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity, 2011, s. 180.

⁵⁸ KLIMEŠ, Ivan. Kinematografie v rukou státu. 1945–1959. In: Sylvestrová, Marta: *Český filmový plakát 20. století*. Brno: Moravská galerie, 2004, s. 86–94.

⁵⁹ (Autor není uveden). *Vysvětlivky a zkratky* [online]. [Cit. 15. 9. 2024].

Filmový přehled. Dostupné z: <<https://www.filmovyprehled.cz/cs/clanek/vysvetlivky-a-zkratky>>.

a společenskou činnost v tělovýchovných jednotách. [...] zakládání vlastních divadelních, pěveckých a hudebních ochotnických souborů; pořádání besed s filmem a vlastních filmových představení.“⁶⁰ V článku s názvem *Nezapomínat na film*⁶¹ se rovněž apelovalo na zapojení organizací Revolučního odborového hnutí (ROH) s doporučením a snahou o organizaci filmových besed se sportovní tematikou a zároveň doplnění jimi pořádaných akcí (na technická, hospodářská, politická témata apod.). Poslední čtvrtá fáze po roce 1959 znamená přerušení dosavadního vývoje událostmi po filmovém festivalu v Banské Bystrici, a také roste význam televizního vysílání.⁶²

V oblasti kinematografie se od roku 1945 rozvíjely úvahy k decentralizaci filmové distribuce i možnostem uvádění propagačních a náborových tělovýchovných a sportovních filmů. Kina se dostala v roce 1957 do správy místních, okresních a krajských výborů a tím získala možnost aktivního výběru filmů. Tělovýchovné jednoty tak mohly (jako složky Národní fronty) uplatňovat přímo v místě svého působení požadavek, aby byly jako dodatkové filmy promítány snímky se sportovní tematikou. V praxi to pak nejčastěji byly sportovní a tělovýchovné instruktážní filmy. O tom, že autoři textu připomínali potřebu šíření osvěty prostřednictvím filmů se sportovní tematikou dokládá i další zmínka: „[...] *film má v tělovýchovném hnutí své významné místo. [...] Není dobré se omezit pouze na členstvo tělovýchovné jednoty a na instruktážní filmy, je třeba rozšířit okruh občanů, tak aby byli získáni noví nadšenci na hřiště a do tělocvičen.*“⁶³ V tehdejší filmové produkci je Československo vyobrazeno jako země, která je ekonomicky a společensky rozvinutá a zbývá zde čas pro finančně snadno dostupné volnočasové aktivity. Příčinnivý a uvědomělý pracující lid tak posiluje a pěstuje své tělo prostřednictvím rekreačního sportu. Podstatné pro tuto dobovou produkci je především demonstrace, že takové sportovní-tělocvičné počínání je považováno za občanskou povinnost.

⁶⁰ Čtrnáctideník *Tělovýchovný pracovník* byl časopis funkcionářů, trenérů, cvičitelů a členů tělovýchovných jednot, tělovýchovných a sportovních svazů a sportovních klubů. Časopis vydávalo nakladatelství Olympia a vycházel v letech 1957 až 1992. (Autor není uveden). Rozvoj kulturní a společenské činnosti. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 2, 1958 (7/9), č. 3, s. 33.

⁶¹ (Autor není uveden). *Nezapomínat na film*. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 2, 1958 (7/9), č. 3, s. 33.

⁶² Specializovaná redakce sportu pro televizní vysílání byla v Československé televizi založena v únoru 1956. Za úkol měla připravovat jednak sportovní reportáže a jednak sportovní přenosy.

⁶³ (Autor není uveden). *Nezapomínat na film*. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 2, 1958 (7/9), č. 3, s. 33.

3.1 1945–1952: Tlaky na sjednocení tělovýchovy a sportu

Tělesná výchova a sport se v poválečném období začíná rozdělovat na profesionální a proklamativně amatérský sport. „*Důsledky nového poměru sil ve světě vedly k vyhrocení dvou základních systémů tělesné výchovy a sportu: tzv. buržoazního (v kapitalistických, převážně demokratických státech) a socialistického (v totalitních socialistických krajinách). Soupeření dvou systémů se projevilo v neúměrné ideologizaci a zpolitizování sportu (především v socialistických zemích) [...] v přetrvávající militarizaci tělesné výchovy a sportu.*“⁶⁴ Poválečné období do začátku 50. let však znamenalo ve vývoji československého sportu především ustanovování organizační struktury. Struktura a fungování Komunistické strany Československa (KSČ) bylo přísně hierarchické. KSČ představovala hierarchicky uspořádanou organizaci, která pronikala do všech sfér společenského života. Základní jednotkou strany byla „základní organizace“ (ZO), závodní nebo místní. Fungovaly na pracovištích, kde byli nejméně tři (organizační řád 1949) nebo pět členů (stanovy 1962), nebo v místě bydliště, kde byli registrováni především důchodci. Nad základními organizacemi a jejich výbory stály výbory celozávodní, okresní, krajské a nejvyšší orgán mezi sjezdy byl ústřední výbor (ÚV KSČ). Ten si do čela zvolil předsednictvo ÚV KSČ v čele s generálním tajemníkem. Nejvyšším stranickým orgánem byl sjezd. Strana se deklarativně řídila principem demokratického centralismu, což teoreticky znamenalo, že orgány se volí zdola nahoru, menšina se podřizuje většině a usnesení vyšších orgánů jsou závazná pro nižší.⁶⁵

V oblasti tělovýchovy a sportu toto období ovšem provázely i časté organizační změny a odlišné postoje i názory doprovázené politickými střety ve sportovních organizacích, které nakonec vyústily v celkové podřízení ideologii KSČ. Významný a rychlý obrat nastal po únorových událostech v roce 1948, kdy se komunisté definitivně zmocnili politické vlády, a tak mohli svými zásahy ovlivňovat organizaci sportu u nás. Komunisté si byli dobře vědomi významu a vlivu sportu na společnost, proto od počátku usilovali o jejich infiltraci na vedoucí pozice do sportovních organizací. „*Ne všichni však byli stejně upřímnými a otevřenými zastánci nové perspektivy naší tělovýchovy. Především ve vedení Čs. obce sokolské se dostali na čelná místa reakční představitelé*

⁶⁴ GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity, 2011, s. 113.

⁶⁵ V praxi však byla politická linie strany pevně svázána s politikou Sovětského svazu. Generální tajemník ÚV KSČ byl podřízen sovětskému vedení a rozhodující dokumenty KSČ byly schvalovány v Moskvě.

v čele s Hřebíkem a Provazníkovou. Proti se postavilo i vedení nejsilnějšího svazu – fotbalového. Rozběhla se činnost všech dalších dílčích složek. Místo organického sjednocení se hovořilo jen o federativním.⁶⁶

Ještě před osvobozením Prahy však jednali zástupci ČOS, SDTJ, FPT a Československého všesportovního výboru o spojení všech spolků působících v oblasti tělesné kultury do jednotné organizace. „Organické sjednocení prosazovaly KSČ, KSS, FPF, odbory a mládežnické organizace, za federativní sjednocení vystupovaly všechny nekomunistické politické strany, tělovýchovné spolky (kromě FPT), sportovní, turistické organizace a skauting.“⁶⁷ Zástupci jmenovaných korporací spolu s ROH a Českým svazem mládeže (ČSM) vydali 5. 5. 1945 provolání Sjednocením tělovýchovy k budování nového Československa, kde mimo jiné uvádí: „Jednotná organizace tělesné výchovy a sportu v Československu bude jedním z nezbytných předpokladů nového národního života. Tělocvikáři, sportovci a junáci, vyzýváme vás k okamžité spolupráci na vytvoření nové, zdravé a jediné organizace tělesné výchovy a sportu. Ve všech obcích vytvořte místní národní tělovýchovné výbory, které přikročí okamžitě k činnosti a budou řídit veškeré tělovýchovné podnikání s využitím všech tělocvičných a sportovních zařízení všech organizací v místě.“⁶⁸ Na území Československa tak probíhaly po skončení druhé světové války výrazné tlaky na sjednocení tělovýchovy a sportu. Nicméně některé sportovní organizace se sjednocením tělovýchovy a sportu nesouhlasily buď zcela, nebo nebyly uvnitř organizace jednotné. Nejen fotbalové kluby, Orel, ČOS, SDTJ, Junák, ale i další spolky se ke koncepci organického sjednocení vymezily. Například Autoklub zaslal po své schůzi tehdejšímu kancléři Jaromíru Smutnému dopis informující o nejednotnosti členů organizace

⁶⁶ Vzpomíná v tendenční knize Zlatá kniha atletiky Hubert Šulák, dlouholetý sekretář nejvyššího atletického ústředí. JANECKÝ, Alfréd, KOHLMANN, Čeněk, KRNÁČ, Ladislav, POPPER, Jan Popper. *Zlatá kniha atletiky*. Praha: Olympia, 1978, s. 75.

⁶⁷ GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity, 2011, s. 180.

⁶⁸ „Postoj fotbalistů k organickému sjednocení byl znám již 2. září 1945, byť ho ještě valná hromada neschválila. Během srpna 1945 se delegáti fotbalových klubů na župních valných hromadách postavili za:

- a) zachování klubů jako právnických jednotek, tedy vysloveně samostatných útvarů,
- b) ponechání a výstavby organizace župní a svazové,
- c) naprosto samostatné uspořádání provozu fotbalového sportu a jeho soutěží.

Archív tělesné výchovy a sportu Národního muzea, fond Sokol, k. 8 Všem klubům Českého svazu fotbalového 17. 8. 1945.“

Cit. podle: UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek: *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001, s. 103.

v této politické záležitosti.⁶⁹ „*Zatímco nekomunistické strany považovaly spolupráci s KSČ a KSS za časově neomezenou, komunisté ji považovali jen za dočasnou, momentálně potřebnou k totálnímu uchopení moci. Orgány ústřední správy se staly zemské, okresní a místní národní výbory, v nichž měly NF až do parlamentních voleb 1946 paritní zastoupení. Strany NF se dohodly, že nebudou vytvářet vlastní zájmové organizace a že odbory a profesní, mládežnické a tělovýchovné organizace budou jednotné.*“⁷⁰ Nakonec podobná situace nastala i v oblasti správy kin, kdy na počátku roku 1946 byla některá převzata pod národní výbory.

Dodávám, že Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport (SVTVS) nahradil původní Státní úřad pro tělesnou výchovu a sport (SÚTVS) založený v roce 1949, který také prakticky řídil tělesnou kulturu a sport. SVTVS vznikl na základě Zákona č. 187/1949 Sb. v tělesné kultuře, o státní péči o tělesnou výchovu a sport. „*Zákon zavedl vyznamenání a tituly mistr sportu, zasloužilý mistr sportu, zasloužilý pracovník v tělesné výchově a sportu a Tyršův odznak zdatnosti (podle vzoru GTO – Gotov k trudu i oborone).*“⁷¹ SVTVS od roku 1953 nerozvinul žádnou významnější a širší činnost.

Politická a společenská situace po osvobození Československa Sovětskou armádou a spojeneckými silami byla složitá a vyžadovala rychlé a zásadní kroky ke stabilizaci země a obnovení demokratických institucí. Proto zástupci zúčastněných stran ve svém svolání mimo jiné rozhodli, že: „[...] *nová jednotná organizace spojí všechny dosavadní organizace a svazy pěstující tělesnou výchovu v jakékoli formě (tělocvik, sport, skauting) v jeden jediný organizačně stmelený celek.*“⁷² Na základě zmíněného společného usnesení vznikl v květnu 1945 Ústřední národní tělovýchovný výbor (ÚNTV). Jeho vznik svým podpisem stvrdili zástupci ČOS, SDTJ, FPT, Junáka a Československého všesportovního výboru. Avšak již v následujícím roce, konkrétně 16. 11. 1946, bylo ÚNTV v podstatě nahrazeno Československým tělovýchovným svazem (ČSTS),

⁶⁹ „[...] vyjádřilo se 1126 našich klubů pro sjednocení tzv. federativní, 446 pro organické bez výhrad, 144 s výhradami a 11 klubů doporučuje řešení jiné.“ 10. 9. 1945. Podepsán předseda ČSF (na dokumentu nečitelné). Archiv Kanceláře prezidenta České republiky. Značka archivního souboru KPR, karton 220, signatura D14277/47, inventární číslo 16.

⁷⁰ GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity, 2011, s. 176.

⁷¹ Tamtéž, s. 183.

⁷² Archiv tělesné výchovy a sportu Národního muzea, fond Sokol, k. 8 ÚNTV 5. 5. 1945. Cit. podle: UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001, s. 101.

v jehož čele byl starosta ČOS. Představitelé ÚNTV navrhli organizační a ideové zásady nové jednotné organizace tělesné výchovy a rozhodli, že: „[...] *nová organizace tělesné výchovy bude mít na území ČSR právo výlučnosti, tj. žádný jiný spolek nemůže organizovat tělesnou výchovu ani její odvětví a části*“, a také, že: „[...] *nová organizace bude vytvořena na podkladě dobrovolnosti a hospodářské soběstačnosti*.“⁷³

Organizace ČOS se domnívala, že se základem sjednocené tělovýchovy stane organizační síť ČOS a její tělocvičná a ideová výchova. Představitelé Sokola podcenili vliv Komunistické strany na politický vývoj v poválečném Československu a tlak komunistů na organické sjednocení tělovýchovy a sportu. Pod tímto vlivem ÚNTV zaslal místním Národním tělovýchovným výborům materiál, který obsahuje programové prohlášení ÚNTV, které posouvá vznikající organizaci na místo, kde by ji rádi viděli komunisté: „[...] *v době velké světové sociální revoluce musí i sjednocení československé tělesné výchovy tvořit důležitý státně-politický a budovatelský prvek nového národního života [...] moderní tělovýchovné metody, osvědčené v zahraničí, zejména pak v SSSR, budou podle potřeby [...] včleněny do našich tradičních metod*“.⁷⁴ V očekávání sjednocení tělovýchovy a sportu v ČOS, která se hlásila k demokratickým principům a všennárodnímu smíření, se vedení KSČ v roce 1946 rozhodlo obnovit činnost komunistického spolku – FPT a doporučili svým příslušníkům vstup do ČOS. K tomuto kroku je vedla zejména obava: „[...] *že by Sokol v případném mocenském zápase mohl dát svoji početnou členskou základnu a výbornou organizaci do služeb obrany demokracie*.“⁷⁵

Vztahy KSČ a ČOS byly v letech 1945–1948 značně napjaté a překračovaly oblast tělovýchovy a sportu. V roce 1947 přijala KSČ vůči ČOS taktiku ovlivňování činnosti ČOS zevnitř a rozhodla o masivním vstupu svých členů do ČOS. Vůči KSČ zůstávala ČOS nadále respektující, ale přesto zachovávala ostražitost a hájila svoje postavení. Snaha o udržení korektních vztahů s KSČ jim tedy nezabránila bojovat za své zájmy a s KSČ se politicky střetnout. Příkladem může být přijetí Dekretu prezidenta republiky o znárodnění československé kinematografie, jejichž součástí byly i sokolské biografy, resp. vlastnění kinematografických licencí. Ze strany komunistů

⁷³ UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001, s. 101.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž, s. 111.

tato iniciativa byla chápána jako útok na znárodnování.⁷⁶ ČOS proti zabavování jejich biografií vznesla k Československému státu řadu stížností. Snaha o udržení demokratických principů je patrná i ze závěrů VIII. valného sjezdu ČOS, který proběhl za účasti nejvyšších politických představitelů (předseda vlády Klement Gottwald, předseda národního shromáždění Jožka David, ministr obrany Ludvík Svoboda, ministr spravedlnosti Prokop Drtina). Delegáti sjezdu přijali prohlášení, ve kterém se přihlásili k integrující úloze v československé společnosti, a zejména k demokracii, demokratickému socialismu a odkazu Miroslava Tyrše, Jindřicha Fügnera, Tomáše Garrigua Masaryka a podpoře prezidenta Edvarda Beneše.

V období od roku 1945 do roku 1948 – přes všechny institucionální změny – byly úspěšně navázány vztahy mezi sportovními svazy sdružující české a slovenské sportovce, dále se obnovila celostátní ústředí, a také začaly nejvyšší sportovní soutěže. Hokejisté, stolní tenisté, lukostřelci a basketbalisté dosáhli na Olympijských hrách, Mistrovství světa a Mistrovství Evropy největších úspěchů.

Zásadní zlom v centralizaci a institucionalizaci sportu představoval rok 1948. Komunistická strana Československa nastoupila k moci v únoru v roce 1948 a tím započalo období tzv. sjednocování československé tělovýchovy a sportu. Dne 31. 3. 1948 došlo k zásadní politické události, a to ke sjednocení československé tělovýchovy. Naprosto zásadní novinkou byl vznik vojenských sokolských jednot a ústředního Armádního tělocvičného klubu (ATK). Armádní vrcholový sport vznikl 1. října 1948 a armádní vrcholoví sportovci tak své sportovní výkony reprezentovali pod zaštitěním ATK, později Ústředního domu armády (ÚDA) a od roku 1956 pod značkou DUKLA.⁷⁷ Vrcholový sport se pod ATK sice zvedl k dobrým výsledkům, nicméně celá oblast státního armádního profesionalismu ve sportu se tímto zároveň izolovala a vzdalovala od pozornosti široké veřejnosti.⁷⁸ Další významnou změnou po nástupu komunistů k moci bylo, že

⁷⁶ UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001, s. 113.

⁷⁷ „ATK byl přeorganizován na oddíl reprezentantů ÚDA (Ústředního domu armády), který měl vzhledem k daleko lepším podmínkám dosáhnout prvenství ve všech druzích sportu v Československu s cílem převzít rozhodující část státní sportovní reprezentace.“

KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2018, s. 159.

⁷⁸ „Neosvědčil se ani protekcionismus armádního sportu. ATK byl přeorganizován na oddíl reprezentantů ÚDA (Ústředního domu armády), který měl vzhledem k daleko lepším podmínkám dosáhnout prvenství ve všech druzích sportu v Československu s cílem převzít rozhodující část státní sportovní reprezentace. Obdobné cíle měla v některých sportech i prestižní družstva jednotlivých složek armády, např. Tankista, Křídla vlasti, a některá družstva při posádkových domech armády (PDA). I když ve většině případů se podařilo sportovní cíle splnit, došlo k značné

proslulé sokolské slety nahradili tzv. spartakiádami, přičemž na dlouhou dobu poslední sokolský slet se uskutečnil v roce 1948. Bezprostředně po únorovém převratu tedy převzala KSČ iniciativu a již 28. 2. 1948 předsednictvo Ústředního akčního výboru Národní fronty (ÚAV NF) vydalo prohlášení o organickém sjednocení tělovýchovy a sportu. Sjednocením tělovýchovy a sportu v Československu byl pověřen Ústřední akční výbor ČOS, který byl ustanoven 23. 3. 1948. O den dříve ubezpečil předseda vlády a předseda KSČ Klement Gottwald vedení ČOS o zachování organizace ČOS a seznámil je s hlavními úkoly sjednocené tělovýchovy a sportu. Tyto úkoly viděl především v naplňování Tyršova odkazu a ve výchově k budování socialistického státu. „*Akční výbory ČOS nedemokratickou cestou uskutečnily sjednocení, vyhlášené ministrem školství a osvěty Z. Nejedlým 31. 3. 1948.*“⁷⁹

Paradoxní na situaci je, že KSČ na Tyršovy ideály navazovala rovněž s ohledem k demokratickým ideálům, nikoli pouze ve snaze posílit jednotu, masovost, pospolitost a zdatnost cvičenců a cvičenek. Na ustavující schůzi pronesl projev také tehdejší ministr spravedlnosti Alexej Čepička⁸⁰, který měl v letech 1948 až 1949 tělovýchovu a sport ve své pravomoci. Proces legislativního a organizačního sjednocování tělesné výchovy a sportu pokračoval de facto do roku 1949. Většina majetku všech bývalých tělovýchovných, sportovních a turistických spolků byla povinně převedena pod sjednocenou ČOS. Ve vytvoření jednotné sportovní organizace viděla KSČ další významný krok na cestě k vnitřní přeměně sokolské obce, jež měla Sokol postavit do řady spolku věrně sloužících novému společensko-ekonomickému uspořádání.

K propagaci komunistické ideologie a k posílení své moci se KSČ rovněž snažila využít plánovaný XI. všesokolský slet, který proběhl v Praze ve dnech od 19. 6. do 27. 6. 1948. Sokolské komise zřízené při akčních výborech Národní fronty dostaly při svém vzniku za úkol zabezpečit zdařilý průběh XI. sletu. Nad jeho činností měl dohled Alexej Čepička, který řídil tento přelomový slet, jenž měl potvrdit domácí veřejnosti loajalitu sokolstva k novému režimu. Důraz, jaký KSČ kladla na slet, je patrný i z prohlášení předsedy KSČ Klementa Gottwalda⁸¹: „*Slet musí býti opravdu*

izolaci armádního vrcholového sportu, a to jak v tělovýchovném hnutí samém, tak ve vztahu veřejnosti k němu.

KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2018, s. 159.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Alexej Čepička byl známý především jako Československý ministr národní obrany, který byl ve funkci od 25. 4. 1950 do 25. 4. 1956.

⁸¹ Krátce před zahájením sletu dne 2. 6. 1948 navíc abdikoval prezident Edvard Beneš, jehož nástupcem se 14. 6. 1948 stal Klement Gottwald.

*velkolepou manifestací jednoty našeho národa, jednoty v radostně budovatelské práci a ve věrnosti našemu lidově demokratickému řádu [...], že sletu bude také využito k propagaci státu a naší tělesné výchovy [...], že se zúčastní hosté z celého světa a zejména i naši krajané jak z Ameriky, tak z ostatních států.*⁸² Sletu se zúčastnilo 118 000 cvičenců, následný průvod Prahou poté proběhl za účasti 85 000 Sokolů, z nichž celá řada projevovala během pochodu nesouhlas s komunistickým režimem a vzdávala čest odstoupivšímu prezidentu Edvardu Benešovi. Pořádek a hladký průběh sokolského průvodu mělo zajistit 4 000 příslušníků Státní národní bezpečnosti a další tisíce příslušníků Lidových milic rozmístěných v ulicích Prahy. Nesouhlas s režimem projevený při průvodu Prahou nezůstal bez odezvy. Následovaly represe a čistky v řadách ČOS. Sokolská komise ÚAV NF přijala pod předsednictvím Alexeje Čepičky rozhodnutí o vyloučení členů ČOS, kteří se dopustili projevu nesouhlasu a vyzvala předsednictvo ČOS, aby ve svém prohlášení odsoudilo „*zjevné nekázně a zrady vůči republice*“.⁸³ Dne 29. 7. 1948 proto na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) rozhodl, že ČOS jakožto jediná organizace starající se o tělovýchovu a sport není schopná ze své pozice tělovýchovu a sport státně organizovat a následně byly nově zřízeny státní organizace, které měly sjednocenou tělovýchovu a sport kontrolovat a řídit. Byl ustanoven Státní výbor pro tělovýchovu a sport. ÚV KSČ rovněž pověřila ministra informací Václava Kopeckého přípravou zákona, kterým bude tělovýchova a sport dále upravována a řízena.⁸⁴ V roce 1948 měl sport podle stalinské politiky sloužit především k výchově politicky spolehlivého, snaživého, loajálního a fyzicky zdatného občana a sportovce, o čemž také vypovídá i pozdější parlamentní debata nad zákonem o státní péči v červenci 1949: „*Náš světový rekordman v chůzi Balšán hovořil s jedním atletem o své práci v zaměstnání a o tom, jak má práci rád, jak o ní přemýšlí a že dostal od své továrny, národního podniku Jawa, nedávno za zlepšovací návrh odměnu 15 000 Kčs. Takových mistrů sportu má nám nový Sokol vychovávat stovky a tisíce (potlesk), mistrů sportu, kteří jsou zároveň mistry své práce, úderníky a vynálezci jako rekordman Balšán; takových mistrů sportu, kteří jsou ukáznění, vysoce politicky uvědomělí, a přitom nezpychnou jako náš sportovní fenomén Emil Zátopek (potlesk).*“⁸⁵

⁸² UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001, s. 134.

⁸³ Tamtéž, s. 139.

⁸⁴ Tamtéž, s. 151.

⁸⁵ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Digitální depozitář*. NS RČS 1948–54. 34. schůze, 14. 7. 1949.

Vznikl zákon č. 187/1949 Sb. Zákon o státní péči o tělesnou výchovu a sport, který byl přijat dne 14. 7. 1949 Národním shromážděním. Je z něj patrné, že socialistická vláda v tělesné výchově a sportu spatřovala dobrý nástroj k naplňování své politiky: „*Úkolem tělesné výchovy a sportu v lidové demokracii je udržovat a zlepšovat zdraví lidu, zvyšovat jeho tělesnou a brannou zdatnost a pracovní výkonnost a vychovávat k odhodlanosti a statečnosti při obraně vlasti a jejího lidově demokratického státního zřízení. Stát proto pečuje o rozvoj tělesné výchovy a sportu.*“⁸⁶ Zákon upravoval složení Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport a definoval jeho hlavní funkce.⁸⁷ Organizaci ČOS byla přisouzena pouze výkonná funkce: „*Dobrovolnou tělesnou výchovu a sport provádí "Československá obec sokolská" a její organizační složky (Sokol) jako jednotná lidová tělovýchovná a sportovní organizace.*“⁸⁸ Dalším rozhodujícím momentem pro centralizaci sportu bylo přijetí zákona č. 68/1951 Sb. O dobrovolných organizacích. Tímto zákonem byly zrušeny všechny spolky a byly nahrazeny masovými organizacemi.⁸⁹ Rovněž byl zrušen registrační princip, který byl nahrazen principem povolovacím.⁹⁰ Tímto postupným procesem byl nastolen

Část 6/12, s. 4. Dostupné z: <www.psp.cz>.

⁸⁶ Zákon č. 187/1949 Sb. Zákon o státní péči o tělesnou výchovu a sport, § 1. Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-187>>.

⁸⁷ „(1) Jako představitel lidově demokratické péče o tělesnou výchovu a sport se zřizuje Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport, složený ze zástupců Československé obce sokolské, celonárodních lidových organizací a vynikajících pracovníků v oboru zdravotnictví, tělesné výchovy a sportu.
(2) Předsedou Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport je člen vlády, pověřený řízením Státního úřadu pro tělesnou výchovu a sport, místopředsedou pověřenec, pověřený řízením Slovenského úřadu pro tělesnou výchovu a sport (§ 5); další členy jmenuje a odvolává vláda.
(3) Státnímu výboru pro tělesnou výchovu a sport přísluší zejména vytyčovati jednotné ideové, methodické, zdravotní, organizační a hospodářské zásady pro provádění veškeré tělesné výchovy a sportu a pro otázky mezinárodních styků v oboru tělesné výchovy a sportu.“ Zákon č. 187/1949 Sb. Zákon o státní péči o tělesnou výchovu a sport, § 1.
Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-187>>.

⁸⁸ Zákon č. 187/1949 Sb. Zákon o státní péči o tělesnou výchovu a sport, § 6. Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-187>>.

⁸⁹ „(1) Spolky vzniklé před 1. říjnem 1951 (dále jen "spolky"), které vyvíjejí svou činnost ve shodě se zájmy pracujícího lidu, se mohou přeměnit v organizace nebo do nich včlenit; spolek se může přeměnit též v jiný vhodný útvar nebo do něho včlenit. Způsob přeměny nebo včlenění spolků, jakož i zánik zbylých spolků a způsob, jak bude naloženo s jejich majetkem, upraví Ministerstvo vnitra v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady obecným právním předpisem.“ Zákon č. 68/1951 Sb. Zákon o dobrovolných organizacích a shromážděních, § 9. Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-68>>.

⁹⁰ „Ke vzniku organizace je třeba schválení organizačního řádu. Organizační řád schvaluje krajský národní výbor sídla organizace; přesahuje-li výtčený obvod činnosti organizace území kraje, schvaluje organizační řád

trend politizace a zrušena autonomie tělovýchovy a sportu.⁹¹ Rozdělením řídicí a výkonné funkce mezi dva subjekty docházelo mezi Státním výborem pro tělesnou výchovu a sport a ČOS ke sporům. Přelomovou událostí ve vývoji bylo přijetí zákona č. 71/1952 Sb. o organizování tělesné výchovy a sportu ze dne 12. 12. 1952, který mimo jiné spojil výkonnou a organizační funkci⁹² a definitivně zrušil činnost ČOS.⁹³ Zákon dále upravoval úkoly tělesné výchovy a sportu uvedené v zákoně č. 187/1949 Sb., které by více reflektovaly osvědčené zkušenosti sovětské fyskultury.⁹⁴

Zásadní skutečnosti, které jsou pro téma mojí práce podstatné, se v daném období odehrály v elitním sportu, a to zvláště v oblasti hokeje. Na prvním poválečném mistrovství světa v hokeji uspořádaném v Praze v roce 1947 naši hokejisté zvítězili. Na V. zimních olympijských hrách (ZOH) ve švýcarském Svatém Mořici v roce 1948 získali hokejisté druhé místo. Následně na mistrovství světa ve švédském Stockholmu v roce 1949 naši hokejisté vyhráli. Navíc v letech 1947, 1948 a 1949 se stali mistry Evropy. „*K obhájení titulu mistrů světa a Evropy v roce 1950 do*

Ministerstvo vnitra. “ Zákon č. 68/1951 Sb. Zákon o dobrovolných organizacích a shromážděních, § 2.

Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z:

<<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-68>>.

⁹¹ KUBÍČEK, Jiří. *Sport a právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

KUBÍČEK, Jiří. *Historie právní úpravy sportu v ČR do roku 1990*. Dostupné z:

<https://www.jirikubicek.cz/data/sportovni_pravo/1.%20Sportovni%C3%AD%20pr%C3%A1vo%20-%20p%C5%99edn%C3%A1l%C5%A1ky/2.4%20Historie%20pr%C3%A1vn%C3%AD%20%C3%BApravy%20sportu%20v%20%C4%8Dr%20do%20roku%201990.pdf>.

⁹² „Státní výbor je vrcholným orgánem tělovýchovného hnutí a organisátorem rozvoje tělesné výchovy a sportu v Československu. Přísluší mu zejména vytyčovat jednotné zásady pro provádění tělesné výchovy a sportu, usměrňovat v rámci těchto zásad činnost ústředních úřadů, pečovat všemi vhodnými prostředky o plánovitý výzkum a rozvoj tělesné výchovy a sportu, o mezinárodní sportovní styky, o výchovu pracovníků v tělesné výchově a sportu a jejich rozmísťování, o jednotnou úpravu tělovýchovných a sportovních zařízení a potřeb a o jejich účelné využití, jakož i řídit v tom směru činnost národních výborů a organizací a složek, v nichž se tělesná výchova a sport provádí.“ Zákon č. 71/1952 Sb. Zákon o organizaci tělesné výchovy a sportu. § 6.

Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 3. 12. 2023]. Dostupné z:

<<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-71>>.

⁹³ „Dobrovolná tělesná výchova a sport se provádí v tělovýchovných a sportovních organizacích, které se vytvářejí zejména při Revolučním odborovém hnutí, dále jako organizace státních pracovních záloh nebo obyvatelstva na vesnici (Sokol), a v příslušných organizačních útvech ozbrojených sborů; provádí se též ve školách a v jiných vhodných složkách.“ Zákon č. 71/1952 Sb. Zákon o organizaci tělesné výchovy a sportu. § 9.

Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 3. 12. 2023]. Dostupné z:

<<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-71>>.

⁹⁴ „Tělesná výchova a sport jako významná složka kultury je v lidové demokracii neodlučitelnou součástí socialistické výchovy. Jejím úkolem je především udržovat a zlepšovat zdraví lidu, zvyšovat jeho tělesnou a brannou zdatnost a pracovní výkonnost a vychovávat k odhodlanosti a statečnosti při obraně vlasti a jejího lidově demokratického zřízení v duchu socialistického vlastenectví, jakož i v boji za udržení světového míru.“ Zákon č. 71/1952 Sb. Zákon o organizaci tělesné výchovy a sportu. § 1.

Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z:

<<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-71>>.

Londýna nesměli hokejisté odletět. Pod záminkou nevydání vstupních anglických víz pro rozhlasové reportéry bylo mužstvo z letiště vráceno. Část hokejistů byla po následující provokaci StB zatčena a protiprávně souzena. Nejdelší tresty dostali B. Modrý a G. Bubník, krutých 15 a 14 let. Tím byla na delší dobu zpřetrhána tradice úspěchů našeho národního mužstva i LTC Praha. Dva mistrovské tituly na mistrovství světa a mistrovství Evropy získala i výborná krasobruslařka A. Vrzáňová, která stejně jako celá řada dalších sportovců (např. tenista Drobný) zvolila život v exilu.“⁹⁵

U vrcholových sportovců a sportovkyň docházelo k emigraci z více důvodů, nikoli pouze kvůli odlišným politickým postojům nebo odmítání nekompetentního řízení sportu. V oblasti profesionálního sportu také hledali kvalitnější tréninkové a materiální podmínky a výkonnostní kontakt se světovou špičkou. Nicméně i v tomto komplikovaném období, provázeném stalinskou ideologizací sportu, ale třeba i nedostatkem kompetentních trenérů a trenérek, probíhaly některé přínosné změny. Jednou z nich bylo zavedení dlouhodobých mistrovských soutěží ve sportovních disciplínách, kde dosud tyto tituly udíleny nebyly.⁹⁶ Je třeba také dodat, že i přes silnou politizaci sportu, která se podílela na komplikovanosti poválečného vývoje, tak například československá účast na XIV. letních olympijských hrách (OH) v Londýně v roce 1948 patřila k velmi úspěšným a rovněž tak na XV. letních olympijských hrách v Helsinkách v roce 1952.⁹⁷ „*Přes určité klady a úspěchy se systém přímého státního řízení tělesné výchovy a sportu ukázal jako značně problematický, organizačně složitý a málo účinný. Jako ve všech oblastech veřejného života zakořenil i v oblasti tělesné výchovy a sportu direktivní a centralistický způsob řízení práce, provázený administrováním a silnou ideologizací a politizací, které hrály ve většině přijatých*

⁹⁵ KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2018, s. 156.

⁹⁶ Podstatným obratem v oblasti zkvalitnění rozvoje tělovýchovy a sportu bylo rovněž zakládání vysokoškolských institucí soustavně připravujících budoucí učitele a učitelky tělesné výchovy a sportu. Tamtéž, s. 154.

⁹⁷ Československá výprava získala celkem šest zlatých (Emil Zátopek v běhu na 10 km, Július Torma v boxu, Josef Holeček, František Čapek a dvojice Jan Brzák – Bohumil Kudrna v kanoistice, družstvo žen ve sportovní gymnastice), dvě stříbrné a tři bronzové medaile. Zatímco na VI. ZOH 1952 v Oslo Československo nezískalo žádnou medaili, poměrně značných úspěchů dosáhl československý sport na XV. letních olympijských hrách v roce 1952 v Helsinkách. Na těchto OH se Československo celkově umístilo na 8. místě v neoficiálním pořadí národů v zisku medailí, což je nejlepší umístění československého olympijského družstva v celé dosavadní historii. Na OH v Helsinkách v roce 1952 sportovci Československa získali sedm zlatých, tři stříbrné, tři bronzové medaile. Nezapomenutelný byl výkon Emila Zátopka, který zvítězil v bězích na 5 a 10 km a v maratónu. Další zlaté medaile připojili Dana Zátopková v Hodu oštěpem, Ján Zachara v boxu, Josef Holeček v kanoistice a čtyřka s kormidelníkem. Tamtéž, s. 157.

rozhodnutí nejdůležitější roli. Také složitá a mnohokolejná organizace dobrovolné tělesné výchovy a sportu podle pracovišť nevyvážila přednosti u nás tradičního územního a zájmového principu organizace tělesné výchovy a sportu.“⁹⁸

3.2 1953–1960: Završení procesu centralizace a sjednocení tělovýchovy a sportu

V roce 1952 byl zrušen Sokol jako jediná organizace. Tato událost umožnila vznik nových organizací: Svazarm, Pionýr, ROH, Rudá hvězda (Ministerstvo vnitra), Dukla (Armáda), Český svaz mládeže, Spartak, Slavia, Baník, Tatran, Jiskra, Dynamo, Slavoj, Slovan, Lokomotiva aj. Proces centralizace a sjednocení československé tělovýchovy a sportu byl završen v roce 1957 ustanovením Československého svazu tělesné výchovy (ČSTV). Toto období bylo charakterizováno snahou o zlepšení úrovně vrcholového sportu. Tomuto kroku předcházelo několik důležitých událostí. Dne 5. 3. 1953 zemřel generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) Josif Vissarionovič Stalin a jeho nástupcem se stal Nikita Sergejevič Chruščov.

Dalším významným zlomem ve vývoji tehdejší politické situace bylo, že dne 14. 3. 1953 zemřel prezident Československa a Generální tajemník ÚV KSČ Klement Gottwald. Následně v březnu 1956 proběhl v Moskvě XX. sjezd KSSS. Jedním z klíčových prvků tohoto sjezdu byla diskuse a kritika politiky vedení KSSS v předchozích letech. Na sjezdu vystoupil Nikita Sergejevič Chruščov se zásadním projevem Kult osobnosti a jeho důsledky, ve kterém odsoudil diktátorské praktiky svého předchůdce – Stalina. To vedlo k částečnému změkčení totalitního režimu v ČSSR. „*Ačkoli změny nepřekročily rámec socialistického zřízení, narážely na odpor dogmatických sil v čele s nejvyšším stranickým činitelem a prezidentem republiky A. Novotným.*“⁹⁹

Jednotu a sílu socialistického státu i jednotu spojené tělovýchovy měla ukázat především 1. celostátní spartakiáda, která se konala po vzoru Sovětského svazu. Akce proběhla v Praze ve dnech od 23. 6. do 5. 7. 1955. Oficiálně se jednalo o přehlídku československých socialistických tělovýchovných hnutí, reálně byla veřejností vnímána jako odkaz sokolských sletů. Spartakiáda

⁹⁸ KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2018, s. 159.

⁹⁹ GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 193.

sestávala z 29 skladeb, na nichž vystoupilo přes 1 690 000 cvičenců. Vystoupení na Strahově bylo rozděleno na Den mladých, Den dospělých, Den Svazarmu a Den ozbrojených sil. Kromě toho se konala řada dalších spartakiádních sportovních a turistických akcí a spartakiádní Festival lidové umělecké tvořivosti.¹⁰⁰

Na závěry XX. sjezdu KSSS navázala ve dnech 11. až 15. 6. 1956 celostátní konference KSČ, na které bylo rozhodnuto o zřízení JDTO. Na JDTO přenesla úkoly SVTVS z roku 1952. Mezi hlavní důvody změny patřila roztržičnost organizace tělesné výchovy do šesti center: ROH, Sokol, školy, pracovní zálohy, armáda a tělovýchovné složky ministerstva vnitra. Zvýšení byrokratizace sportu, která souvisela i s hodnocením tělovýchovných jednot podle získaných odznaků zdatnosti a splněných úkolů, vedlo k selekci členů, kteří plán plnit nemohli a snaha převést alespoň částečně finanční břemeno ze státu na sportovní organizace, které si na svou činnost měly přivydělávat kulturními akcemi.¹⁰¹ JDTO fungovala pod tímto názvem až do konce února 1957, kdy vstoupil v platnost v pořadí třetí zákon O organizaci tělesné výchovy, zákon č. 68/1956 Sb. Zákon zrušil všechny orgány státní správy a jejich majetek převedl na JDTO. Došlo jím k úpravě řízení dobrovolné tělesné výchovy, která byla pod správou nově vzniklé organizace. „*Dne 20. prosince 1956 byl přijat zákon č. 60 Sb. O organizaci tělesné výchovy. V něm byly stanoveny principy organizace a řízení tělesné výchovy a sportu, které platily s menšími obměnami a opravami až do roku 1989. Klíčová úloha v řízení dobrovolné tělesné výchovy a sportu byla svěřena nově ustanovené specifické společenské organizaci – Československému svazu tělesné výchovy (ČSTV).*“¹⁰² Nově založená organizace ČSTV měla již od začátku široké kompetence, včetně výchovy pracovníků a pracovníc a rozvoj vědecké a výzkumné činnosti, dále měla budovat mezinárodní sportovní aktivity a rovněž plánovitou výstavbu a údržbu tělovýchovných zařízení.¹⁰³

¹⁰⁰ 1. celostátní spartakiáda byla představena v dokumentárních filmech *Mistři zimních sportů* (Martin Frič, Ivo Novák, 1955), *Mladé dny* (Jindřich Puš, Elmar Klos, Ján Kadár, Martin Frič, Ivo Novák, Bohumil Brejcha, 1955), *Na shledanou na Strahově* (Hugo Huška, ČSR 1955), *Pozdrav Spartakiáde!* (Milan Černák, Štefan Ondrkal, ČSR, 1955) *Spartakiáda* (Martin Frič, Ján Kadár, Bohumil Brejcha, Ivo Novák, Jindřich Puš, Elmar Klos, 1955), *Záběry ze Spartakiády I*, *Záběry ze Spartakiády II* (Emanuel Kaněra, 1955). I. celostátní spartakiádě 1955 se věnovaly také Československé filmové týdeníky 24–26/1955.

¹⁰¹ GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 194.

¹⁰² KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2018, s. 160.

¹⁰³ Zákon č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy, § 3. Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-68>>.

Zákon č. 68/1956 platil do roku 1990. Na organizaci tělesné kultury a sportu se však v různé míře zasadily další orgány a organizace, nebo i některé instituce jako například Svazarm a ROH. Podstatnou řídicí a rozhodovací moc mělo Ministerstvo školství, které se logicky podílelo na vysokoškolském vzdělávání učitelů a učitelek na školách I. a II. stupně a kvalifikaci trenérů a trenérek I. třídy. Speciálně se oblastí armádního vrcholového a výkonnostního sportu zabývalo Ministerstvo národní obrany. Nakonec i Ministerstvo vnitra dohlíželo na péči nad organizovaným sportem.

3.3 Zestátněná kinematografie a institucionální báze produkce

Již před válkou se natáčely krátké propagační dokumentární filmy o cvičení, sportu a budování kultu těla.¹⁰⁴ Společenské změny po roce 1938 a vznik Protektorátu Čechy a Morava se dotkly tělovýchovy a sportu a jejich tehdejších organizací, například reorganizace a pozdější zrušení Sokola, majetkové i členské ztráty Orla¹⁰⁵, založení organizace Kuratorium¹⁰⁶, začlenění Klubu

¹⁰⁴ Zvláštní pozornost filmařů byla věnována Sokolům. A to od samotného počátku vzniku kinematografie. Jak jsem již uvedla: v roce 1898, kdy se datuje vznik české kinematografie, natočil Jan Kříženecký krátké filmy *Cvičení s kužely Sokolů malostranských*, *Voltýžování jízdního odboru Sokola pražského*. V roce 1938 vznikl dokumentární film *X. všesokolský slet*, kde režisér Martin Frič zachytil politický apel Přisaháme, jako oslavu 20. výročí vzniku samostatné republiky, a to za použití textu básníka Josefa Hory. Desetiminutový dokumentární film měl být uveden do kin v roce 1939, ale byl později zakázán.

¹⁰⁵ Po Mnichovské dohodě v roce 1938 přišel Orel v Čechách a na Moravě o 160 jednot a 15 453 členů. Majetkové ztráty přesáhly několik milionů korun. „*Ve své statistice udával Čsl. Orel, že začátkem roku 1938 čítal 1 481 jednot, ve kterých bylo organizováno 170 751 příslušníků. Výše zmíněnými událostmi z konce roku 1938 zatím přišel Čsl. Orel v Čechách o 18 jednot a 1 571 členů. Na Moravě to byly 2 župy, 142 jednot a 13 882 členů. Na Slovensku čítaly ztráty Čsl. Orla 24 jednot a 6 400 členů. Na Podkarpatské Rusi to bylo 6 jednot a 1 666 členů. Celkem se tedy pomnichovské ztráty Čsl. Orla vyšplhaly na 2 župy, 190 jednot a 23 519 členů. V zabraném území Německem a Polskem dále zůstalo Čsl. Orlu 16 katolických domů. Kromě nich přišel Čsl. Orel o 21 tělocvičen v ceně zhruba 3,7 milionu korun, 29 hřišť a stadionů v ceně zhruba 670 tisíc korun a další zařízení (nářadí, jeviště, kina atd.) v ceně přesahující 1 milion korun.*“

TLUSTÝ, Tomáš. Tělocvičná organizace Orel v období druhé republika. In: *Studia Kinanthropologica, The Scientific Journal for Kinanthropology*, roč. XXI (2020), č. 1, s. 57–68.

¹⁰⁶ V roce 1942 vzniklo Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (po integrování Sokola a Orla) jako masová mimoškolní organizace na území protektorátu. Činnost Kuratoria, které vedl Emanuel Moravec, byla zaměřena na výchovu a na propagaci sportovní činnosti v duchu nacionálně-socialistických idejí. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byly zrušeny všechny tělovýchovné organizace, zůstal pouze Svaz dělnických tělocvičných jednot (SDTJ). Majetek zrušených tělovýchovných organizací do své správy získalo mimo jiné také Kuratorium. Jednalo se hlavně o majetek Sokola, Orla, Junáka a organizace YMCA.

českých turistů, kam se uchýlila velká část členské základny skautských organizací, do Kuratoria. Organizační změny za protektorátu se dotkly nejen tělovýchovných, ale i sportovních organizací a soutěží, například fotbalová Státní liga byla nahrazena protektorátní Národní ligou, židovské fotbalové kluby byly už 23. 3. 1939 úplně zakázány. V květnu 1939 byl zrušen profesionalizace sportovní činnosti.¹⁰⁷

Na začátku protektorátu, a zvláště v roce 1940, začaly vznikat další snahy o propagaci tělovýchovy a sportu. Pozoruhodný v této souvislosti je krátký dokumentární film *Týden mládeže* (autor není uveden, 1944), který dokládá rétorickou kontinuitu mezi propagandistickými filmy z protektorátu a následující érou komunistické propagandy tělovýchovy a sportu. „*Pravý kamarádský duch stojí mezi všemi účastníky a vzorná kázeň dokázaly správnost výchovné cesty, kterou nastoupila česká mládež pod vedením Kuratoria. Tímto velkolepým projevem síly, kamarádství a oddanosti k národu dosvědčili naši hoši a dívky, že i oni právem patří mezi uvědomělou mládež nové Evropy.*“¹⁰⁸ Jak sport, tak kinematografie kopírují politický vývoj dějin, a tím také představují dominantní a důležitou roli v rámci politických událostí. Myslím tím zásadní mezníky, jako konec první světové války, Protektorát Čechy a Morava¹⁰⁹, konec druhé světové války a poválečný vývoj poznamenaný překotnou změnou politických událostí. Domnívám se, že je proto na místě srovnávat sportovní a kinematografické dějiny u nás.

Před nástupem státního monopolu v československém filmovém průmyslu byla tato oblast podřízena Ministerstvu průmyslu, obchodu a živností, a po roce 1942 Ministerstvu lidové osvěty. Vzhledem k perspektivnosti filmového podnikání v českých zemích došlo před monopolizací k významným investicím do rozvoje filmových ateliérů, laboratoří a technického zázemí. Příkladem takových investic může být výstavba nových hal na Barrandově. Souběžně s těmito ekonomickými

¹⁰⁷ HOUSKA, Tomáš. *80 let od vzniku protektorátu. Co to znamenalo pro český sport?* [online]. [Cit. 10. 10. 2024]. Dostupné z: <<https://www.olympijskytym.cz/article/80-let-od-vzniku-protektoratu-co-to-znamenalo-pro-cesky-sport>>.

¹⁰⁸ *Týden mládeže* (autor není uveden, 1944, záznam na: 00:07:45:08). Doplnuji, že film komentovaný v českém jazyce je opatřen německými titulky. Z významných dobových filmových dokumentů vznikl v roce 1944 záznam s názvem *Týden mládeže* (1. –9. července 1944), kdy byla divákům ve 45 minutách představena lehkotletická cvičení. Kamera zachytila, jak na stadionu k davům mluvil Emanuel Moravec, přičemž hajlovali jak diváci, tak při cvičení na žebřících i cvičenci. Snahou v organizaci akce a choreografii bylo napodobit Sokolské slety. Zajímavostí snímku je, že zde tančí a cvičí mladí lidé v lidových krojích, přičemž folklórní prvky se pravidelně opakují i v pozdějších snímcích natočených v komunistickém režimu.

¹⁰⁹ V práci se záměrně nevěnuji období protektorátu, neboť tehdejší události tvořily zvláštní společensko-politickou situaci v historii České republiky. Totéž se týká i oblasti tělovýchovy. Navíc se jedná o události, které časově nenáleží do mnou sledovaného období.

aktivitami se ve filmových kruzích a mezi levicově orientovanou inteligencí již v průběhu druhé světové války formovaly myšlenky na znárodnění filmového průmyslu, od filmových studií po distribuční sítě kin.

Nedlouho po osvobození byl schválen dokument ovlivňující českou kinematografii na dalších 50 let. Dekret prezidenta republiky Edvarda Beneše č. 50 ze dne 11. srpna 1945 byl zaměřen na opatření v oblasti filmu. První etapa zestátnění kinematografie má jasný počátek v dekretu prezidenta Edvarda Beneše „o opatřeních v oblasti filmu“ z 11. 8. 1945, který nabyl platnosti 28. 8. 1945. Proces znárodnění v Československu po druhé světové válce ovšem nezačal až podpisem dekretu č. 50/1945 Sb. Již během květnové revoluce v roce 1945, v souladu s plány odboje, došlo k prvním rozhodnutím směřem ke znárodnění. Jedním z úkolů státního plánování se tak stala po válce, a to na systematické úrovni, i znárodněná kinematografie. Kinematografie se tímto krokem stala prvním oborem, který byl po druhé světové válce v Československu znárodněn. Česká národní rada Národnímu výboru českých filmových pracovníků dala už 8. 5. 1945 pověření k převzetí kin, což předznamenalo pozdější znárodnění kinematografie.¹¹⁰ Dne 9. 5. 1945 opět pověřila Česká národní rada Národní výbor českých filmových pracovníků, aby zahájil převzetí německého majetku. Dne 23. 5. 1945 došlo ke jmenování zplnomocněnců pro jednotlivé obory kinematografie. Již 14. 7. 1945 proběhlo ustavení Prozatímního správního výboru České filmové společnosti, které předsedal Emil Sirotek.¹¹¹ Před přijetím znárodnovacího dekretu ministr informací svým opatřením č. j. 80.243/V. vytvořil v červenci 1945 „*Prozatímní správní výbor České filmové společnosti*“. Předseda výboru Emil Sirotek tímto postupem dostal za úkol připravit hospodářskou a právní organizaci státního filmového monopolu.¹¹² Dne 11. 8. 1945 prezident republiky Edvard Beneš za přítomnosti ministra informací Václava Kopeckého a šéfa filmového odboru tohoto ministerstva Vítězslava Nezvala, podepsal dekret, kterým československá kinematografie přešla do rukou státu. Dekret vstoupil v platnost 28. 8. 1945 vydáním ve Sbírce zákonů a nařízení pod názvem Dekret presidenta republiky č. 50/1945 Sb. o opatřeních v oblasti

¹¹⁰ JABLONSKÝ, Jaroslav, LANGER, Jiří, ŠEFRNA, Václav. *Filmové právo*. Praha: Ekonomická knihovna Edičního sboru Československého filmu při Ústřední půjčovně filmů pro vnitřní potřebu a odborné zájemce, 1959, s. 35–37.

¹¹¹ V rámci nové struktury státní správy kin, které musel Emil Sirotek řešit, byl i problém neochoty Československé obce sokolské přenechávat své biografy státní správě. DANKO, Marek. *Emil Sirotek ve funkci zplnomocněnce pro správu státních kin 1945–1948*. Workshop kina v Československu, kino Ponrepo, 23. 5. 2024.

¹¹² HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945–1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství, 1947, s. 19.

filmů. Záhy po osvobození byly také zahájeny přípravy plánů filmové produkce a výroby, byly označovány jako ideové programy.

V Československu tak po válce došlo k zásadním změnám, které razantně zasáhly nejen kulturní politiku a s tím spojenou kinematografii, ale poznamenána byla celá společenská atmosféra, která byla ovlivněna reformou inspirovanou Sovětským svazem. „Tyto vlivy, v kulturní oblasti spojované především se socialistickým realismem, nebyly cíleny pouze na výsledky, ale i na pracovní postupy. Příkladem jsou sovětské dramaturgické a produkční normy, které se v letech 1946 až 1952 překládaly do češtiny a představovaly inspiraci pro management zestátněného filmu. Tyto normy představují zásah do diskursu československé scenáristiky s dopady na praxi, která je musela nějakým způsobem vstřebat.“¹¹³

Jakkoli se znárodnění československé kinematografie může na první pohled jevit jako poměrně jednoduchá záležitost, šlo vzhledem k redukci počtu výroben hraných filmů během války o poněkud složitější postup. Nejvíce se o dokončení procesu znárodnění zasloužil Jiří Lehovec, když sloučil 18 výrobců krátkých filmů v jednotný podnik, aby tak již od května 1945 mohla být zahájena filmová výroba. Akt znárodnění byl nejen pro vývoj hraného, ale také dokumentárního filmu přelomový. Poprvé se totiž non-fiction filmům dostalo stejné péče jako ostatní kinematografické tvorbě, a to jak v oblasti umělecké, technické, materiální či ekonomické, tak i v oblasti publicity. Unikátnost však tkví také v celkové koncepci, kdy během přechodu kinematografie do rukou státu nedošlo ke vzniku třecích ploch mezi požadavky státu a filmařů. Krátký film se tak stal dokonalým produktem československé kulturní politiky.¹¹⁴ „Obdoba amerického systému, v němž zisk z distribuce domácí i zahraniční produkce plně financoval nejen vlastní výrobu, ale také rozvoj kin, nebyla ovšem bez mezer a v krátkém poválečném období se nutně stala také předmětem prudkých politických diskusí. [...] Navzdory tomu byl však český film po válečných ztrátách už v roce 1947 finančně soběstačný a za normálních okolností demokratického vývoje byla by bývala další cesta jeho uspořádání ještě otevřena.“¹¹⁵

¹¹³ ČERNÍK, Jan. Technický scénář a sovětizace československého filmu (1945-1954). In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*, roč. 26, 2014, č. 4, s. 77–93.

¹¹⁴ NAVRÁTIL, Antonín. *Cesty k pravdě či lži: 70 let československého dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění, 2002, s. 131.

¹¹⁵ LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času. Český a slovenský poválečný film (1945–2012)*. Praha: Sloart, 2013, s. 25–26.

Ministr informací po celé období tzv. třetí republiky (1945–1948) dělal rozhodnutí o opatřeních, která směřovala jednak k větší centralizaci, jednak k formální hierarchizaci filmového oboru. Svým často i nestandardním postupem připravil nařízení vedoucí k okamžité změně stavu v oblasti kinematografie, což v podstatě byly komplikovaně změníitelné kroky.

Počátkem roku 1946 došlo po stránce vnitřní organizace zestátněného filmového podnikání k centralizaci. Ministr Václav Kopecký měl cíl centralizaci dotáhnout, a proto dosadil na pozici ústředního ředitele Lubomíra Linharta. Jakmile byla zřízena funkce ústředního ředitele, byly jednotlivé úseky dosud spravované zplnomocněnci, zkoncentrovány do funkcí náměstků pro distribuci, technickou správu, hospodářství a produkci. Ústřední ředitel se slovenským zástupcem a náměstký tvořili Ústřední ředitelství Československé filmové společnosti, pod níž náleželo celé zestátněné filmové podnikání, organizované jako jeden celek: zplnomocněnec se stará o dovoz a vývoz filmů.¹¹⁶ „Do úseku výroby patřily – řízené řediteli – [...] Zpravodajský film, dříve Čs. filmová kronika (ředitel Jaroslav Budín).“¹¹⁷

Centralizace filmu zásadně zesílila od 10. 2. 1947, kdy ministr informací zřídil svým opatřením č. j. 3639/V. v hospodářské oblasti šestičlenný „Správní sbor filmového podnikání pro věci hospodářské a finanční“ při Ministerstvu informací, pod nějž náležela i Česká filmová společnost (ČEFIS). Následujícím opatřením ministra informací č. j. 80.640/V. z 12. 3. 1947 vznikl Filmový umělecký sbor (FIUS), jehož zadáním bylo vybírat vhodné filmové náměty a doporučovat je k realizaci. První Program výroby českých filmů zveřejněný 1. 1. 1947 plánoval výrobu na rok dopředu. Brzy se nicméně stalo zřejmým, že se nedostává vhodných předloh a hotových scénářů pro filmy, které by se hodily do nové éry kinematografie. Úkolem aprobační komise FIUSu bylo rovněž schvalování hotových filmů.¹¹⁸ V rámci činnosti Ministerstva informací a pod něj spadajících organizací se provádělo schvalování filmů k veřejnému promítání, rozhodovalo se o přístupnosti mládeže k jednotlivým filmům a stanovovalo se, které filmy jsou vhodné pro tzv. lidovýchovnou vzdělávací činnost, a to za součinnosti s poradním sborem (FIUS) pro schvalování filmů. „Od 1. ledna do 31. června 1947 bylo zhlédnuto celkem 482 filmů v délce 510.000 m; z toho

¹¹⁶ Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb., 861 MI, krt. 209, Československá filmová kronika, Týden ve filmu, 24. 1. 1947.

¹¹⁷ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945–1950*. Praha: Český filmový ústav 1970, s. 27.

¹¹⁸ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945–1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství, 1947, s. 26–28.

*bylo celkem 147 celovečerních filmů, 55 krátkých, 112 týdeníků, 97 úzkých filmů a 71 reklamních filmů. Celkem bylo za tuto dobu vydáno 1.290 povolení k veřejnému promítání. Filmové dramaturgické oddělení se v tomto roce zabývalo především posuzováním námětů a scénářů po stránce kulturně a ideově politické.*¹¹⁹ Později byla činnost Ministerstva informací rozšířena i na posuzování a schvalování krátkých nehraných filmů.

V období let 1948–1956 prošel Československý státní film a s tím i filmový průmysl komplexní a těžko přehlednou reorganizací, která se projevila v častých změnách jeho nadřízených orgánů a vnitřní struktury. Společenský zájem o film, vrcholící v 50. letech výrazným nárůstem návštěvnosti kin, vedl k zásadní transformaci vlastnických vztahů v této oblasti. Stát se rozhodl delegovat vlastnictví většiny kin na národní výbory a zřídil krajské filmové správy pro zajištění jejich provozu. Tento krok byl motivován snahou decentralizovat správu kin a zároveň zajistit stabilní příjmy pro místní samosprávy. Finanční prostředky z prodeje vstupenek byly rozdělovány rovným dílem mezi kina a filmové distributory. K definitivní právní organizaci filmového průmyslu došlo vydáním vládního nařízení č. 72/1948 Sb. o vzniku Československého státního filmu ze dne 13. 4. 1948. „*Již v únoru 1948 a po Únoru byly provedeny rozsáhlé organizační a kádrové změny. [...] Výnosem ministra informací z 26. 2. 1948 byly zrušeny funkce zmocněnců a jejich pravomoci přeneseny na náměstky a vládním nařízením byl zřízen státní podnik spravovaný podle zásad obchodního hospodaření – Čs. státní film.*“¹²⁰ Tímto definitivně došlo ke skutečné centralizaci s novým kádrovým ansámblem.

Následně Československá kinematografie upadla po několik let do největšího uměleckého útlumu. „*Dva roky po státním převratu se totiž ukázalo, že navzdory přílivu desítek scenáristických a dramaturgických „pomocníků“, zejména z řad angažovaných literátů, se produkce státního filmu blíží hodnotovému kolapsu.*“¹²¹ V roce 1949 byl do vedení Filmové rady, nově ustaveného dramaturgického orgánu při Ministerstvu informací po zrušení FIUSu, jmenován kulturně politický pracovník ÚV KSČ Jiří Hendrych, který měl mít dozor nad politickým ideologickým zadáním. Bylo to však období, které se vyznačovalo mnoha výrobními a personálními změnami a celkovými

¹¹⁹ Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb., 861 MI, krt. 197, Československá filmová kronika, Týden ve filmu.

¹²⁰ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945–1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství, 1947, s. 26–28.

¹²¹ LUKES, Jan. *Diagnózy času. Český a slovenský poválečný film (1945–2012)*. Praha: Sloart, 2013, s. 37.

reorganizacemi.¹²² *“1. ledna 1951 přestal být ČSF státním podnikem a stal se zařízením státní správy min. informací a osvěty. Stalo se tak podle vládního usnesení z 12. 12. 1950 o zásadách pro hospodaření některých zařízení v oboru státního hospodářství a podle zásad o sestavení státního rozpočtu na rok 1951. Tímto opatřením se uskutečnilo užší spojení s resortním ministerstvem po stránce organizační i ekonomické. ČSF byl začleněn do rozpočtu MIO svým hospodářským výsledkem.”*¹²³

ČSF se v 50. letech skládal z osmi subjektů. Vše zastřešovalo Ústřední ředitelství ČSF, pod nímž fungovaly Filmové studio Barrandov (FSB), ČSF Bratislava, Krátký film Praha (od roku 1960 k němu patřilo i Filmové studio v Gottwaldově), Ústřední půjčovna filmů (ÚPF), Filmové laboratoře Praha, Filmový průmysl Praha (zde byla výroba technických zařízení) a Československý filmexport. V roce 1952 bylo organizační schéma ČSF následující: pod Ministerstvem informací a osvěty působilo ústřední ředitelství a pod ním generální ředitel. Pod generálního ředitele spadali čtyři náměstci, a také filmová výroba. Pod filmovou výrobu spadala studia: uměleckého filmu, populárně vědeckého a naučného filmu, zpravodajského filmu, kresleného filmu a loutkového filmu, který byl významně podporován ministrem informací a osvěty Václavem Kopeckým. Z organizačního schématu je tedy zřejmé, že dokumentárnímu a zpravodajskému filmu byla věnována zvláštní pozornost. A své ojedinělé postavení i svou vlastní distribuční síť měla armáda. *„Rok 1953 přinesl v organizaci ČSF nové zásadní změny. Byl od 1. 1. rozpočtově osamostatněn. Když bylo na počátku roku 1953 zrušeno MIO, byla při úřadu předsednictva vlády přechodně zřízena hlavní správa čs. kinematografie se slovenskou oblastí HS. Při nové organizaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy 11. 9. 1953 byla zrušena HS kinematografie při úřadu předsednictva vlády a zřízeno Ministerstvo kultury.”*¹²⁴

Od února 1948 do roku 1956 lze hovořit o období stalinismu, pozdějším oficiálním jazykem šlo o „počáteční etapu socialistické výstavby“.¹²⁵ *„Filmové podnikání v českých krajích bylo organizováno v roce 1956 jako v roce předcházejícím ve formě chozrasčotní hospodářské*

¹²² V oblasti hraného filmu o mechanismech řízení a kontroly v letech 1948–1949 píše podrobně Ivan Klimeš.

KLIMEŠ, Ivan. Za vizí centrálního řízení filmové tvorby. (Úvod k edici). In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*, roč. 12, 2000, č. 4., s. 135–139.

¹²³ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1951–1955*. 1. díl. Praha: Československý filmový ústav 1972, s. 13–17.

¹²⁴ Tamtéž, s. 14–15.

¹²⁵ PURŠ, Jiří. *Obrysy vývoje československé národní kinematografie (1945–1980)*. Praha: ČSFÚ, 1985, s. 25.

organizace – Československý státní film. Byl jednotnou organizací, v jejímž čele bylo jako účetní jednotka ústřední ředitelství, které řídilo a koordinovalo činnost podřízených 6 účetních jednotek (jež byly útvary jednotného podniku). Kromě ústředního ředitelství byly tedy účetními jednotkami: Studio hraných filmů (se správou ateliérů Barrandov a Hostivař), Krátký film (se studií); Filmová distribuce (se zahraničním oddělením, rozdělovnou, správou kin a krajů), Filmové laboře, Filmový průmysl, Filmoprojekt.“¹²⁶ Institucionální systém řízení a kontroly filmového průmyslu, kdy v ústředí byla dramaturgie, spočíval ve výběru a zpracování námětu a ideovém zaměření filmu. O konečném schvalování podoby filmu rozhodovala státní dramaturgie při V. odboru Ministerstva informací (do jeho zániku v roce 1953). Jednalo se o řízenou hierarchickou schvalovací strukturu, která se zabývala náměty a scénáři a rozhodovala o jejich realizaci.

V kulturní sféře a kinematografické oblasti zvláště se oficiálně zahájila ofenziva proti individualismu a formalismu, která však scénáristickou praxi nedokázala obohatit o nová témata, a tak se kinematografii namísto hlásaného progresivismu vyznačuje dobovým schematismem a propagandou. Oficiálním kánonem pro kinematografii se stal socialistický realismus, který zasáhl nejen hraný, ale i dokumentární film.

Ústřední správa Československého filmu prošla více změnami až v roce 1956 proběhla další zásadnější událost v organizačním schématu. „*V roce 1956 bylo tehdejší ústřední ředitelství ČSF účetní jednotkou nadřazenou pro řízení a koordinaci činnosti podřízených 6 účetních jednotek. V čele ústředního ředitelství byl ústřední ředitel (od 1. 7. 1954 Jiří Marek) jmenovaný ministrem kultury. Byli mu bezprostředně podřízeni ředitelé jednotlivých účetních jednotek a jeho funkcí a administrativní útvary. Když došlo v roce 1957 ke zřízení hlavní správy ČSF, nebylo sice její organizační členění stanoveno žádnou právní normou, ale praktická potřeba dala vznik takovému členění, které by vyhovovalo účetně plnění úkolů Hlavní správy. Ředitelem Hlavní správy se stal Jiří Marek.*“¹²⁷

V roce 1957 proběhly základní kroky pro novou organizační strukturu Československého státního filmu (ČSF), když byla výnosem Ministerstva školství a kultury ČSR ze dne 18. 1. 1957 vytvořena Hlavní správa ČSF a založeno šest samostatných hospodářských organizací, tj. Filmové

¹²⁶ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1956–1960*. Praha: Čs. filmový ústav 1974, s. 12–16.

¹²⁷ Tamtéž.

studio Barrandov, Krátký film, Filmové laboratoře, Filmový průmysl, Ústřední půjčovna filmů a Československý filmexport.

Československý filmový průmysl fungoval v propojení s mocenskými a ideologickými strukturami, i když státní správa (prezident a jeho kancelář, parlament a ministerstva), kraje (krajské národní výbory) a obce (národní výbory) si výrobu dokumentárních filmů objednávala pouze příležitostně. Klíčovou roli hrál státní podnik Československý film, který disponoval státním monopolem a zahrnoval jednotlivá filmová studia. Tato studia, mezi něž patřila nejen známá studia jako Barrandov a Gottwaldov, ale i další, fungovala na základě svých dramaturgických plánů. Produkci dokumentárních filmů (včetně reklam) zajišťovala vybraná studia nejen na objednávku státu, ale především pro různé hospodářské, kulturní, tělovýchovné a sportovní subjekty.¹²⁸

3.4 Zvláštní postavení Československého armádního filmu

Důležitou skutečností bylo, že znárodňovací dekret, který zajišťoval plnou kontrolu státu nad filmovou výrobou, distribucí a předváděním filmů, se nevztahoval na armádní filmovou výrobu. Československý armádní film (ČAF) byl svým postavením v rámci kinematografie specifický a stál přece jen na okraji zájmu společnosti. Filmová výroba, distribuce a předvádění se tedy nevztahovalo na armádní filmovou výrobu. ČAF byl marginalizovaný, ale velmi dobře finančně zabezpečený Ministerstvem obrany, pod nějž formálně a organizačně spadal. Ministerstvo obrany vedl komunistickou vládou protežovaný ministr Alexej Čepička, který měl výrazné ambice tvorbu Armádního filmu prosazovat, což později vedlo ke střetům s ČSF.¹²⁹ Primárně ČAF produkoval propagační filmy a fungoval na principu plánu – ročních a víceletých. Hlavním cílem bylo zprostředkovat divákům obraz armády, přesněji československou vojenskou a civilní sféru, která se ve spolupráci podílí na budování nové socialistické identity.

¹²⁸ Situaci podrobně zdokumentovala Lucie Česálková. ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014.

¹²⁹ LOVEJOY, Alice. Československý armádní film a plánované hospodářství. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie*. Praha: Academia, 2012, s. 232.

V roce 1950 došlo k prohloubení politicko-vzdělávacích aktivit v armádě. Souviselo to se založením Hlavní politické správy, oddělení Československé lidové armády, které bylo zodpovědné za propagandu a politické vzdělávání. Pod uvedené ustanovení spadal i ČAF. Vlivem těchto iniciativ postupně došlo k posilování technické i personální vybavenosti.¹³⁰ ČAF se snažilo infiltrovat do filmové kultury a stát se plnohodnotnou součástí filmové výroby i v oblasti hraného filmu.¹³¹ V letech 1950 až 1954 se pravidelně ČAF snažil participovat na celovečerních hraných filmech, to však nakonec vedlo k roztržkám mezi ČAF a ČSF. V roce 1955 došlo k ustanovení dohody mezi oběma organizacemi, kdy ČAF přijal kompromis, že nebude vyrábět celovečerní hrané filmy. V ateliérech na Barrandově byla ustanovena speciální tvůrčí skupina, která měla za úkol produkovat hrané filmy s vojenskou tematikou. Uvedená dohoda trvala do roku 1961, kdy byla zrušena. Nicméně v daném období 1955–1961 zde byly vyráběny tři typy filmů: instruktážní¹³² a propagandistické filmy¹³³ a týdeníky¹³⁴. Rozpory mezi požadavky a plány Armády jako zadavatele a možnostmi ČAF jako výrobce, vyvěraly rovněž ze skutečnosti, že ČSF chápala filmovou produkci jako estetickou a narativní praxi. Naopak ideje ČAF měly blízko k pojetí filmu jako prostředku k dosažení vojenských cílů, a tak ČAF zůstal v pozici, která byla zakotvena mezi vojenskou a civilní filmovou kulturou. Natáčením dokumentů pro Armádní film zahájila tvorbu řada režisérů, kteří se později věnovali hranému filmu.¹³⁵

¹³⁰ Absolventi FAMU sloužili v rámci základní vojenské služby u ČAF.

LOVEJOY, Alice. Československý armádní film a plánované hospodářství. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie*. Praha: Academia, 2012, s. 232–251.

¹³¹ U armádního filmu začínal jeden z nejvýznamnějších filmových režisérů František Vlácil. Jeho filmy *Markéta Lazarová* (1967) a *Údolí včel* (1967) jsou dodnes filmovými odborníky považovány za vrcholná díla české kinematografie. „Pro Frantu Vlácil, který přicházel z Brna a prosazoval se doposud víceméně jako výtvarník, představoval armádní film velkou šancí, jak se vůbec k filmové profesi dostat. Spojení vojny a filmové tvorby byla zkrátka jedinečná možnost, jak se i bez barrandovských zkušeností prolomit do branže,“ vzpomínal režisér Ladislav Helge. Samotný Vlácil označil své osmileté angažmá v armádním filmovém studiu jako svá „tovaryšská léta“, kde se na snímcích různých žánrů, od reportáží přes instruktážní filmy až k propagandistickým snímkům, velkoformátové produkci či poetické básni, naučil a kde si vyzkoušel mnohé z toho, k čemu ve filmové řeči inklinoval a co později realizoval ve svých filmech.

František Vlácil a armádní film / *Pronásledování*, Kino Ponrepo, 19. 1. 2024. Dostupné z: <https://nfa.cz/cs/33338-frantisek-vlacil-a-armadni-film-pronasledovani?screening=33339>

¹³² Instruktážní filmy byly natáčeny pro Správu bojové přípravy.

¹³³ Propagandistické filmy zahrnovaly propagandistické, vzdělávací i „umělecké“ filmy.

¹³⁴ Výrobu týdeníků, které byly součástí ČFT zadávala Hlavní politická správa, anebo samotný ČAF. LOVEJOY, Alice. Československý armádní film a plánované hospodářství. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie*. Praha: Academia, 2012, s. 232–251.

¹³⁵ Mimo již zmíněného Františka Vlácil zde zahájily uměleckou tvorbu také Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa.

3.5 Vznik televizního sportovního zpravodajství

Zásadním posunem v technické a distribuční kvalitě zprostředkování a přenosu sportovních událostí byl příchod televizního vysílání.¹³⁶ V meziválečném Československu však nebylo navázáno na světový vývoj a televizní vysílání u nás nebylo zahájeno. „Zpětně se ukázalo, že na to nebyla ještě dostatečně zralá doba. Lidé by si drahé televizní přístroje nemohli dovolit a hlavně, že nebylo co vysílat.“¹³⁷ V roce 1947 vznikla potřeba koordinovat televizní vývoj, a tak při Státní výzkumné radě vznikla skupina „televize“, kde byli zainteresováni zástupci Vojenského technického ústavu v Tanvaldu (VTU), Ministerstva průmyslu, Ministerstva informací, Ministerstva pošt a Československého rozhlasu. Vznikly tak mocenské boje a televize se od počátku stala politickým médiem, do kterého vkládaly naděje různá politická uskupení.¹³⁸ Dne 23. 3. 1948 se uskutečnilo první veřejné vysílání. Československý rozhlas v projevech mimo jiné oznámil, že je záměrem uskutečnit přenos XI. všesokolského sletu: „O něco později, v červenci, se má uskutečnit bezdrátový televizní přenos XI. všesokolského sletu ze Strahova na přijímače umístěné v Praze, případně mimo Prahu.“¹³⁹ Ve dnech 4.–8. 7. 1948, kdy se konal XI. všesokolský slet, proběhl první koordinovaný televizní přenos zajištěný VTU. Při přenosu byly využity tři kamery a kamerový signál byl

¹³⁶ Dne 1. 10. 1931 započalo první pokusné vysílání v SSSR a v roce 1932 byla zahájena výroba televizorů v leningradském závodě Komiterna. V roce 1931 zahájila vysílání společnost Radio Corporation of America (USA). Dne 30. 4. 1939 proběhlo oficiální spuštění televize v USA, a to pod patronací NBC. Dne 2. 11. 1936 začalo pravidelné vysílání BBC (Velká Británie), kdy do programové nabídky zařadila revue, grotesky s Mickey Mousem, filmy, zasedání parlamentu a už i sportovní přenosy. Dne 10. 3. 1935 bylo zahájení pravidelného vysílání ve Francii, a to za masivní podpory státní správy. Dne 10. 9. 1935 bylo započato pravidelné vysílání z podnětu ministra Pošt a telegrafů v Německu. Televize se však stala v Německu brzy politickou a vysílání sloužilo také k politickým cílům. První totalitní ideologie, která byla šířena televizí, byla národně socialistická, resp. nacistická, kdy ředitel zahájil vysílání projevem: „Nyní, v této hodině, povoláváme televizní vysílání, aby naplnilo svou největší a nejposvátnější misi: aby zasadilo obraz Führera nesmazatelně do všech německých srdcí.“

ŠTOLL, Martin. *Zahájení televizního vysílání: zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011, s. 29–48.

¹³⁷ Tamtéž, s. 70.

¹³⁸ Tamtéž, s. 79.

¹³⁹ Tamtéž, s. 95.

z obrazové režie veden kilometr dlouhým koaxiálním kabelem na petřínský vysílač, a poté dál éterem. Přenos tehdy vidělo přibližně 20 000 diváků na 25 přijímačích.¹⁴⁰ Televizní přijímače byly umístěny v budově Rudého práva, ve Všeobecné nemocnici a na Filmové výstavě.¹⁴¹

Zahájení zkušebního provozu televizního vysílání na území Československa začalo až 1. 5. 1953. Již tehdy však ředitel ČST Karel Kohout¹⁴² do programového schématu zařadil Aktualitu. Studio Praha sídlící v Měšťanské besedě začalo vysílat v pravidelných časech. Nejprve se vysílalo pouze tři dny v týdnu (středa, pátek, sobota), ale postupem času televize vysílala každý den. Pravidelné vysílání započalo 25. 2. 1954, kdy už televize byla zcela institucionalizovaná, chápána jako nový progresivní komunikační prostředek, vykonavatelka mocenských, tedy politických zadání. Od druhé poloviny 50. let se také rozšířilo působení televize a vznikla další studia: v Ostravě, Bratislavě, Brně, Košicích. Rychlý rozvoj televize přinesl i velký nárůst diváků, což už v roce 1958 výrazně ovlivnilo návštěvnost kin. První sportovní aktualita byla odvysílána 2. 10. 1954 a jednalo se o šot z hokejového utkání SSSR–ČSR. První televizní vstupy byly z 1. celostátní spartakiády 23. 6. 1955. První spolupráce se zahraničními kolegy proběhla v červenci 1955 v rámci V. světového festivalu mládeže na trase Praha–Varšava–Berlín, kde bylo součástí programu i setkání sportovní mládeže. V roce 1955 odvysílala Československá televize poprvé přímý sportovní přenos – hokejový zápas mezi československými a švédskými ligovými hokejisty (Leksands IF). Hokej tak byl poprvé živě vysílán 11. 2. 1955 ze stadionu na Štvanici přímo do televizních přijímačů v domácnostech.¹⁴³ Tehdy ještě neexistovala profese televizního komentátora. Nakonec volba ředitele Československé televize padla na rozhlasové sportovní komentátory Víta

¹⁴⁰ Cena televize v roce 1953 byla 4 000 Kč a průměrná mzda činila 1 800 Kč. Prodej televizorů v roce 1953 dosáhl 500 ks za rok. Ministerstvo vnitřního obchodu uměle snížilo cenu televize na 2 000 Kč a tehdy se první tři týdny po snížení ceny prodalo 3 000 ks.

ŠTOLL, Martin. *Zahájení televizního vysílání: zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011, s. 148.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 101.

¹⁴² Karel Kohout byl pověřen ministrem Václavem Kopeckým sestavit program pro zahájení televizního vysílání. Karel Kohout byl v roce 1945 vedoucí skupiny dokumentárního filmu ve Filmových ateliérech na Barrandově, později se stal ředitel Studia uměleckých filmů v Československém státním filmu a od 1. 2. 1953 zastával funkci provozního a programového ředitele Československého rozhlasu. V srpnu 1953 byla vytvořena pozice ředitel ČST – Ústředního televizního studia Praha, kterou Karel Kohout zastával až do roku 1959.

¹⁴³ Živý přenos, který byl zajištěn z přenosového vozu, tedy autobusu Škoda 706 vybaveného třemi kamerovými řetězci a jednoduchou stříhovou soustavou a zvukovým pultem. Dosah živého vysílání byl tehdy garantovaný na 60 kilometrů od Petřínské věže, avšak signál byl zachycen až v Českých Budějovicích.

(Autor není uveden.) *Československá televize: První přímý sportovní přenos* [epizoda televizního seriálu ČT edu,]. [Cit. 20. 4. 2023, 6:46 min.].

Dostupné z: <<https://edu.ceskatelevize.cz/video/15164-ceskoslovenska-televize-prvni-primy-sportovni-prenos>>.

Holubce a Josefa Valcháře, kteří před tímto živým přenosem žádnou zkušenost s televizí neměli. Plánováno bylo odvysílat pouze první dvě třetiny zápasu, avšak v průběhu vysílání chodily telegramy a přicházely telefonáty od diváků, že chtějí v přenosu pokračovat. Na základě nečekaného zájmu veřejnosti byl tedy odvysílán celý zápas (ČSR–Švédsko 5:2). Komentátoři se tehdy omezili na pouhý popis dění na ledě a nejednalo se ještě o profesionální komentář celé situace. Utkání se konalo v úterý a do konce týdne byly televizní přístroje vykoupeny, i když se tehdy jednalo o finančně nákladnou techniku. První přímý přenos ze zahraničí se uskutečnil 28. 1. 1956 ze Zimních olympijských her v Cortině D'Ampezzo. První přenos z Československa do sítě Eurovize proběhl 1. 5. 1957 v rámci Mistrovství Evropy v boxu. První sportovní zpravodajský pořad se nazýval Sportovní vteřiny, které později byly přejmenovány na Branky, body, vteřiny. Pořad byl poprvé odvysílán 11. 3. 1956.¹⁴⁴ Při formování televizního programu se ukázalo, že nejvíce český národ zajímala sportovní utkání.¹⁴⁵

Televizní médium bylo z počátku začleněno pod správu Ministerstva informací (do roku 1953), poté pod Ministerstvo školství, následně pod Ministerstvo kultury. Technické zajištění, jako stavba vysílačů a jejich správa, spadalo do pravomoci Ministerstva pošt (do roku 1954), poté pod Ministerstvo spoji. Ze začátku televizního vysílání v roce 1955¹⁴⁶ připadaly na 1 000 obyvatel v českých zemích jen čtyři televizní přijímače.¹⁴⁷ Z uvedeného vyplývá, že těžiště mediálního zájmu široké veřejnosti ovšem stále setrvalo u zpravodajských týdeníků v kino distribuci. Přesto se vztah filmu a televize od počátku řešil velmi intenzivně s tím upozorněním, že obě média projdou významnou technologickou proměnou, a nemělo by se však finančně plýtvat na duplicitní výzkum. Perspektivní plán technického rozvoje pod Ministerstvem kultury v roce 1954 vysvětloval možnosti, kudy film a televize mohou jít spolu, a kde se rozejdou: „*Cestou televize budou šířeny dlouhé umělecké filmy nevelkého rozsahu s malým počtem herců, filmy, jejichž účín nezávisí na*

¹⁴⁴ ŠTOLL, Martin. *Zahájení televizního vysílání: zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011, s. 155.

¹⁴⁵ Pořad Branky, body, vteřiny je stále Českou televizí vysílán, a tak patří k nejstarším kontinuálně vysílaným zpravodajským formátům této stanice. V letech 1980 až 1993 se pořad jmenoval Branky, body, sekundy.

¹⁴⁶ ŠTOLL, Martin. *Zahájení televizního vysílání: zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011, s. 7.

¹⁴⁷ Na konci 60. let na stejný počet obyvatel připadalo už 80 televizorů. Vzestupná tendence trvala až do počátku 80. let, kdy počet televizorů na 1 000 obyvatel vzrostl až k 400 kusům.

KOKEŠOVÁ, Jana. Zabít Čas: Brněnské kino Čas a jeho diváci. In: ČESÁLKOVÁ, Lucie et al. *Film – náš pomocník: Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. Vyd. 1. Praha: NFA, Masarykova univerzita, 2015. s. 296.

vytvoření atmosféry zvláštní povahou fotografie. Cestou filmu naopak budou trvale nebo velmi dlouhou dobu šířeny umělecké hrané filmy monumentální povahy, filmy s velkou čitelností scén a obrazů, filmy s větším počtem herců apod.“¹⁴⁸ Ústřední televizní studio bylo rozděleno na úsek provozu a správy a na úsek dramaturgie. V dramaturgii vzniklo pět redakcí: literárně-dramatická, redakce pořadů pro děti, hudební, filmová, politicko-zpravodajská a kulturní.¹⁴⁹ Redakce sportu tehdy samostatně vyčleněna nebyla. Přesto se sportovní zpravodajství ve vysílání pravidelně objevovalo, a to prostřednictvím Československého filmového týdeníku. „*S nástupem televize je postupně vytlačován (pozn.: dokumentární film) do tohoto média, kterému pro rychlost přenosu informací vyhovují zejména žánry zpravodajství a publicistiky.*“¹⁵⁰ Veškeré obrazové zpravodajství bylo v první etapě naplněno pouze ČFT, které se do vysílání přebíralo z Československého státního filmu.

¹⁴⁸ ŠTOLL, Martin. *Zahájení televizního vysílání: zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011, s. 101.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 142.

¹⁵⁰ MICHALSKÁ, Zuzana. Dokumentární film. In: PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, s. 433.

4 Produkční rámce a distribuční praxe

Státní kontrola nad filmovým průmyslem v Československu po roce 1945, jak už bylo zmíněno, byla absolutní. Dekretem presidenta republiky č. 50/1945 Sb. ze dne 11. 8. 1945, známým také jako Dekret presidenta o opatřeních v oblasti filmu¹⁵¹, získal stát výhradní monopol na výrobu, distribuci a export filmů. Toto vedlo k znárodnění kinematografie a rovněž k založení Státní půjčovny filmů (SPF) v roce 1945. Na počátku roku 1946 byla kina převzata pod správu instituce Ústřední správa kin nebo pod národní výbory. V uvedeném roce bylo v Československu v provozu 1 455 kin a přibližně 300 kin mělo být ještě opraveno.

V roce 1957 došlo k posílení role národních výborů v oblasti kinematografie, a to se záměrem zvýznamnění jejich vlivu. Kina tak byla převedena z působnosti Československého státního filmu (ČSF) na národní výbory, které na jejich provoz získávaly finanční prostředky od státu. Současně s tím byla zřízena Ústřední půjčovna filmů (ÚPF), která se stala nástupcem SPF. Vznikla nová instituce Československý film, a to s ředitelstvím, které mělo téměř status ministerstva. Československý film řídil veškerý filmový průmysl, včetně podniků a institucí jako ÚPF, Československý filmový ústav (ČFÚ), spadala pod něj správa filmových studií, laboratoří a kinotechniky. Hlavním distributorem filmů v Československu v letech 1957–1991 byla ÚPF. Na Slovensku fungovala vedle ÚPF později založená Slovenská požičovňa filmov. Československý filmexport se staral o vývoz a import filmů za hranice státu.

V době činnosti Státní půjčovny filmů (SPF) vznikly v rámci organizačních změn tzv. výrobní skupiny, které působily v oblasti produkce filmů v letech 1945–1948. Do roku 1947 zde fungovaly vedle sebe čtyři výrobní skupiny, přičemž u každé se počítalo s realizací čtyř až sedmi filmů ročně. Každá výrobní skupina zahrnovala nejen kvantitativní požadavky na plnění plánované produkce, ale rovněž všechny činnosti nutné pro výrobu a produkci filmu. „*Management zestátněné kinematografie si byl velmi dobře vědom, že předpokladem úspěšné a plynulé filmové výroby je kvalitní literární příprava, a proto se snažil získat ke spolupráci s filmem přední spisovatele a básníky. Zároveň pro tuto přípravnou fázi filmové tvorby budoval institucionální mechanismy*

¹⁵¹ Zákony pro lidi [online], poslední revize 2023 [cit. 2. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-50>.

a platformy. Tak vznikl na podzim 1946 poradní orgán ministra informací Filmový umělecký sbor (FIUS), relativně nezávislé dramaturgické těleso vybavené pravomocemi vydávat závazná stanoviska ke scénářům a rozhodovat o výrobě. Předsedou FIUS se stal spisovatel Jiří Mařánek, přednosta dramaturgického oddělení V. filmového odboru ministerstva informací.¹⁵² Byl to právě FIUS, který měl zajistit ve filmové tvorbě prosazení politické orientace na výchovnou funkci kinematografie, tedy sféru, kde by bylo možné očekávat i tvorbu sportovních snímků. Na začátku období zestátněného filmu v období let 1947–1948 měli režiséři a vedoucí skupin nejsilnější pravomoc a řídili uměleckou i hospodářskou stránku výroby a zodpovídali se pouze ministrov¹⁵³ Ministerstva informací.

V letech 1948–1951 došlo završení centralizačního procesu a definitivně se zformovaly řídicí orgány pro všechny úseky kinematografie. Jednalo se o období, kdy se zároveň ustálil a oficiálně utvrzoval dominantní vliv KSČ. Po roce 1951 se z oblasti kinematografické produkce a výroby stal filmový průmysl nikoli nepodobný průmyslovým závodům či továrnám, které byly vládou systémově řízeny pětiletým plánem. V roce 1948 platilo, že v ústředí Československého státního filmu (ČSF) byla dramaturgie, pod níž spadal výběr a zpracování námětů. O ideovém zaměření filmu a o konečném schvalování filmu rozhodovala státní dramaturgie při V. odboru Ministerstva informací. „Byrokratizace tvůrčího procesu dosáhla právě v poúnorových letech nejvyššího bodu. Původní záměr, že Filmová rada pouze stanoví tematický plán, ale na konkrétní dramaturgické práci se podílet nebude, ukázal se jako naivní. Ambice „dramaturogovat“ Filmovou radu nikdy neopustila, a tak každá filmová povídka i dokončený scénář musel projít několikanásobným připomínkovým a schvalovacím řízením, což činilo z literární přípravy nekonečně dlouhý proces bez jistého konce.“¹⁵⁴

Československý státní film (ČSF) se staral především o výrobu, ovšem prováděl také systémové změny a kontrolu, kam spadaly vyhlášky, směrnice, příkazy, organizační řády, výrobní

¹⁵² KLIMEŠ, Ivan. Za vizí centrálního řízení filmové tvorby. (Úvod k edici). In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*, roč. 12, 2000, č. 4., s. 136.

¹⁵³ Ministrem Ministerstva informací byl v období 2. 7. 1946–25. 2. 1948 významný člen komunistické vlády Václav Kopecký, který proslul jako komunistický politik, ideolog a v roli ministra kultury v období 14. 9. 1953 – 12. 12. 1954 rovněž jako klíčový propagátor socialistického realismu.

¹⁵⁴ KLIMEŠ, Ivan. Za vizí centrálního řízení filmové tvorby. (Úvod k edici). In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*, roč. 12, 2000, č. 4., s. 138.

normy, definice kompetencí, kolektivní smlouvy, prověrky.¹⁵⁵ Vrcholná centralizace v letech 1951–1954 byla poměrně chaotickým obdobím, vyznačovala se kolektivním vedením, kdy se hledala koncepce a docházelo k neustálým změnám a rovněž uměleckému poklesu tvorby. V daném období nevznikl ani jeden dlouhometrážní hraný film se sportovní tematikou.

Dalším důležitým mezníkem ve filmové praxi byla působnost tzv. tvůrčích skupin v letech 1954–1970. Tvůrčí skupiny fungovaly na rozhraní filmové praxe, podnikového, politického a státního vedení kinematografie a představovaly základní produkční jednotky výroby filmů. V letech 1954–1959 tvůrčí skupiny postupně přecházely od násilné centralizace zpět k decentralizaci a vedoucí skupin s tímto přerodem získávali i více pravomocí. Pro řízení filmového průmyslu a samotnou podobu programové filmové produkce je důležitý rok 1959, kdy přichází konec částečné liberalizace. Na I. festivalu Československého filmu v Banské Bystrici konaném v únoru 1959, proběhla snaha o dovršení kulturní revoluce. Proces liberalizace se na dva roky zastavil a následovala vlna represí a přirozeně s tím zavládla autocenzura.¹⁵⁶

4.1 Objednavatelé a výrobci

Produkční a distribuční rámce zpravodajských týdeníků byly specifické a představovaly zvláštní část kinematografického průmyslu. Výrobcem zpravodajských a dokumentárních filmů byla společnost Krátký film, která vznikla v roce 1946 pod Filmovým ústavem a v roce 1948 se již zcela osamostatnila k vlastní produkci.¹⁵⁷ V roce 1946 v Dramaturgickém plánu výroby Krátkého filmu

¹⁵⁵ Mezi jednotlivými tvůrčími kolektivy byly rozdíly v pojetí ideových záměrů. Například IV. tvůrčí kolektiv Miroslava Galušky se zaměřoval na pojetí socialistického realismu, ideologické podtexty námětů a různých ideologických zadání jako bylo třídní zakotvení postav, nová tematika mládežnických, údernických agitací, nebo naopak podvrtné činnosti diverzantů. II. tvůrčí kolektiv Jiřího Weisse byl zaměřen více realisticky a na původní náměty, dobrou znalost reálií, sociální prokreslení postav, dramatickou stavbu, a až v druhém plánu nesly syžety politický význam. Vedle uvedených ideově vyhraněnějších tvůrčích kolektivů pracovaly i další tvůrčí kolektivy. SZCZEPANIK, Petr. „Machři“ a „diletanti“. Základní jednotky filmové praxe v době reorganizací a politických zvrátů 1945 až 1962. In: SKOPAL, Pavel (ed.). *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012, s. 27–103.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Amatérskou výrobou krátkých filmů se však ještě do roku 1951 zabýval i Ústřední výbor Sokola v Praze, a tak i označoval svoje reportážní dokumenty: Vyrobito filmové oddělení ÚV Sokol v Praze. V titulcích bylo jmenovitě uvedeno, že film natočil pracovní kolektiv. V roce 1949 označoval Sokol svoje reportážní dokumenty: Československá obec sokolská, filmové oddělení (dříve ještě Biografický odbor Československé obce Sokolské). Cyklus reportážních sportovních a tělovýchovných dokumentů se nazýval Tělovýchovný žurnálek.

rozvrh práce zahrnuje dokumentární, propagační, umělecké a pokusné filmy. „*Dramaturgie předkládá seznam námětů, vybraných jednak podle podnětů, došlých z ministerstev, jednak z námětů režisérů krátkých filmů a z 80 námětů, došlých od autorů z veřejnosti.*“¹⁵⁸ Znamená to, že se v daném období vytvářely náměty pro krátké zpravodajské šoty a dokumentární filmy celkem ze tří zdrojů. Námět na propagační filmy *Zimní horská střediska*, kde se doporučovaly vhodné lyžařské terény, propagačně-instruktážní filmy *Šermíři*, *Sportovní létání* a *Kopaná táhne* však patřily k tematickým výjimkám v oblasti sportu.¹⁵⁹

V doplňku Dramaturgického plánu Krátkého filmu pro rok 1949 se uvádí celkem 14 bodů k natáčení z různých oblastí a oborů, například film o úkolech a posláních SNB, film z oboru ošetrovatelské a nemocniční péče a rovněž film o důležitosti zahraničního obchodu k plnění pětiletého plánu. Aby zmíněné filmy mohly být začleněny do výrobního programu Československého státního filmu, který počítal v roce 1949 s výrobou 102 krátkých filmů, navrhuje Ministerstvo informací a osvěty snížení plánovaného počtu filmů. Doporučuje ze seznamu vyjmout filmy, které by mohly být natáčeny jako zakázkové, to z prostředků Ministerstva sociální péče nebo Ministerstva průmyslu a velkých národních podniků. Znamená to, že krátké filmy byly financovány z různých institucí a jejich zdrojů. Krátký film dále v dokumentech uvádí, že dosažení navrženého Dramaturgického plánu v rámci pětiletky musí zajistit plánovitý provoz, a to ve dvou oblastech: připraveného dramaturgického plánu a výrobního plánu. Jedním z cílů Dramaturgického plánu bylo usilování o přerod člověka v nového člena socialistického řádu a tomu měla odpovídat i ideologicky vhodně zvolená témata. Dále se v dokumentu uvádí, jak takové proměny docílit. Je zde popsáno, že prostřednictvím filmů didaktických školních, popularizujících vědu, kulturně-uměleckých, pro děti, experimentálních a loutkových, filmů dokumentujících výstavbu a přestavbu, ale také filmů satirických. Ve výčtu plánované výroby tedy není žádná zmínka o produkci sportovních (ani tělovýchovných filmů). Na jiném místě se v Dramaturgickém plánu však uvádí, že bude natočen film *Hockey* a film *Voda volá*. Oba výcvikové snímky byly určeny pro Ministerstvo

Národní muzeum, Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, Praha, Fond kinematografický.

¹⁵⁸ Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb., 861 MI, krt. 202, Československá filmová kronika, Týden ve filmu, 24. 1. 1947.

¹⁵⁹ Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb. 861 MI, krt. 202, Československá filmová kronika, Týden ve filmu, 24. 1. 1947.

školsství a u obou se tak nepočítalo s uvedením do širší distribuce, naopak měly být uváděny v rámci výuky pouze jako instruktážní.¹⁶⁰

Od roku 1950 sestával Krátký film celkem ze čtyř studií, která se orientovala na různou problematiku: populárně-vědecký a naučný film, dokumentární film, kreslený film a loutkový film. Týdeníky, které vznikaly v rámci produkce Krátkého filmu, vykazovaly vysokou míru formální stability, přičemž změny jejich struktury byly vyvolávány pouze výjimečnými událostmi s výrazným společenským či politickým dopadem. I přes tuto konzervativnost v rámci celkové struktury docházelo k pravidelné aktualizaci obsahu jednotlivých rubrik, které byly hierarchicky uspořádány podle aktuální relevance a důležitosti jednotlivých témat. Šoty byly uváděny v pořadí: politika, společnost, kultura a sport, příležitostně byly zařazeny šoty označované jako zajímavosti. „Zařazení zprávy na určité místo jako signál důležitosti patří mezi konvence mediální komunikace, jež jsou známy jak médiím, tak jejich příjemcům. Důležité je mít stále na paměti, že tato konvence vypovídá o rozhodnutí provedeném příslušným médiem, nikoliv o nějaké dané, přirozené důležitosti události samé.“¹⁶¹ Tímto způsobem se redakce snažily zajistit kontinuální příliv nových informací a udržet si pozornost publika.

Celý Týdeník by se z perspektivy řazení jednotlivých šotů mohl rozdělit na dvě základní období, a to na první a druhou polovinu 50. let. První období je typické menším počtem šotů, přičemž jejich struktura je jednoduchá. Promítány jsou nejdříve politické zprávy, následně společenské (budovatelské) události, kdy přednost měla událost domácí před zahraniční. Na konci týdeníku byly zařazeny aktuality z kultury a sportu. V roce 1954 došlo k některým personálním změnám ve vedení Studia zpravodajských a dokumentárních filmů.¹⁶² Řešila se rovněž skutečnost, že Týdeníky jsou značnou částí diváků ignorovány, a tak nastala diskuse o nedostacích a možných úpravách zpravodajského filmu.¹⁶³ V důsledku debaty vedené v letech 1954 a 1955 „o protokolismu ve zpravodajském a dokumentárním filmu“ se Týdeník ve druhé polovině 50. let proměňuje a přechází do jeho druhého období.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb., 861 MI, krt. 202, Československá filmová kronika, Týden ve filmu., 24. 1. 1947.

¹⁶¹ BURTON, Grame, JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 252.

¹⁶² KRŽÍŽ, Oldřich. Práce studia zpravodajských a dokumentárních filmů. Rozhovor redakce s ředitelem studia. In: *Film a doba*, 3/1957, č. 6, s. 370.

¹⁶³ SKALSKI, Otakar. Aby nám lidé chodili na týdeník. In: *Film a doba*, 1/1955, č. 3/4, s. 154–155.

¹⁶⁴ PILAŘ, Jiří. Různé názory na zpravodajské filmy. In: *Film a doba*, 1/1955, č. 1/2, s. 27–31.

Při svém výzkumu v Národním archivu jsem se snažila dohledat listinné materiály, které by prokazovaly, jakým hierarchickým systémem a direktivním způsobem byla výroba zadávána a kontrolována. Stejně tak jsem se snažila vypátrat hlavního objednavatele jednotlivých šotů. Kdo byl objednavatelem, výrobcem a tvůrčím týmem Týdeníků v druhé polovině 40. let a v průběhu 50. let je však komplikovanější zodpovědět. Tvůrčí tým tvořili režiséři, kameramani, střihači, později dramaturgové a redaktoři a další specializované profese. Takto složený a postupně profesionalizovaný tvůrčí tým pracoval pod Zpravodajským filmem v instituci Krátký film. V průběhu 50. let na činnost Krátkého filmu dohlížela různá ministerstva a rovněž od roku 1953 se na cenzuře podílela i Hlavní správa tiskového dohledu, kterou zřídilo Ministerstvo vnitra. V archivním fondu Národního archivu to dokládají listinné dokumenty, v nichž jsou uchovány archiválie Ministerstva informací (a osvěty), jež ukončilo svou činnost v roce 1953. V oblasti kinematografie pak v letech 1953–1956 navazovalo na činnost předchozího ministerstva Ministerstvo kultury, a nakonec daná problematika spadala pod Ministerstvo školství a kultury, které bylo zřízeno v roce 1956, a to sloučením obou rezortů. Výroba Týdeníků tedy vždy spadala pod státem kontrolované organizace.¹⁶⁵

Týdeník vycházel pravidelně každý čtvrtek, což teoreticky umožňovalo zařadit do jeho obsahu nejnovější sportovní události uplynulého týdne, zejména z neděle. Tato strategie však byla plně realizovatelná až od konce 50. let 20. století. Důvodem bylo nedostatečné technické vybavení natáčecích studií, která v první polovině 50. let nefungovala nepřetržitě a neumožňovala tak rychlé zpracování filmového materiálu získaného o víkendu.¹⁶⁶ V případě záznamu sportovních akcí a výrobě šotů se jednalo o klíčovou problematiku, neboť mnoho sportovních akcí se konalo právě o víkendových dnech.¹⁶⁷ Kopie se dělily podle formátu na profesionální 35milimetrové, poloprofesionální 16milimetrové (určené především pro venkovská kina, která promítala většinou pouze v sobotu a neděli) a 8milimetrové (určené pro amatérské natáčení). Na oba formáty se natáčela i pásma krátkých filmů jednak pro biografy typu brněnského kina Čas, jednak pro programový fond krátkých a osvětových filmů.

¹⁶⁵ KLIMEŠ, Ivan. Kinematografie v rukou státu. 1945–1959. In: SYLVESTROVÁ, Marta: *Česky filmový plakát 20. století*. Brno: Moravská galerie, s. 86–94.

¹⁶⁶ PILAŘ, Jiří. Různé názory na zpravodajské filmy. In: *Film a doba*, 1/1955, č. 1/2, s. 27–31.

¹⁶⁷ Ještě v druhé polovině 60. let však byla běžná pracovní sobota, ovšem pracovní doba bývala kratší, například šestihodinová.

Distribuční strategie Týdeníku byla hierarchicky uspořádána, přičemž prioritu měla kina ve velkých městech, následována menšími, často i provizorními kiny ve venkovských oblastech. Zvýšení počtu kopií od roku 1957 umožnilo zkrátit distribuční cyklus ze dvou měsíců na jeden měsíc. „*Studio zpravodajských a dokumentárních filmů na Barrandově chce stále více, stále častěji a šířeji plnit požadavek aktuálnosti a pohotovosti.*“¹⁶⁸ Týdeník tedy musí přinášet záznamy takových událostí, které se odehrály v nevelkém časovém horizontu, před kompilací nového Týdeníku. Skutečnost, že diváci sledovali sportovní zpravodajství zejména kvůli vizuální atraktivitě spíše než kvůli výsledkům soutěží a závodů, naznačuje, že kina hrála významnou roli v popularizaci sportu a vytváření společenských zážitků. Návštěva kina patřila k vyhledávaným aktivitám, a tak například v roce 1957 dosáhla svého poválečného vrcholu, když připadlo na jednoho obyvatele ČSR dokonce 14 návštěv kina ročně. V uvedeném roce fungovalo v českých zemích 2 535 kin, v nichž se odehrálo 811 515 představení, která navštívilo více než 148 milionů diváků.¹⁶⁹

Specifickým postupem se objednávaly zpravodajské materiály ze zahraničí, příkladem je zpravodajství o Závodě míru, kde byl sportovní šot obohacen o zahraniční záběry z Polska a Německa, které byly získávány prostřednictvím různých kooperativních strategií. V podstatě se využívaly tři základní varianty k získání šotů pořízených na zahraničních úsecích Závodu míru.¹⁷⁰ Nejobvyklejší strategií bylo získávání šotů na základě výměnných smluv, a to na zpravodajský materiál. Vzájemné smlouvy byly uzavřeny s řadou států a výrobních firem, proto se do kinodistribuce dostávaly i snímky nejen z východního bloku, ale často i ze západní Evropy. Docházelo k výměně jednotlivých šotů, například zahraničních etap Závodu míru, nebo dokonce celých týdeníků. Praktická výměna probíhala na základě výběru z tematického seznamu šotů, který poskytovala oslovená země. Druhou cestou k získání obrazového materiálu bylo zadání oslovené zemi s požadavkem na realizaci konkrétní reportáže. Uvedený způsob zadání však představoval finanční náklady. Třetí způsob představoval získávání zpravodajských šotů přes vlastní zahraniční

¹⁶⁸ KOŘÁN, Josef. Zatím co tyto řádky píšeme. In: *Kino*, 10/1955, č. 11., s. 170–171.

¹⁶⁹ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1966–1970*. Praha: Československý filmový ústav, 1976, s. 329–337.

¹⁷⁰ Identické pravidlo na základě výměnných smluv platilo i pro výrobu a distribuci tematicky jiných šotů ze zahraničí. I tato spolupráce nejčastěji vznikala na základě smluv o vzájemném poskytnutí zpravodajského příspěvku. Krátký film smlouvy uzavíral s vybranými státy a výrobními firmami.
KŘÍŽ, Oldřich. Práce studia zpravodajských a dokumentárních filmů. Rozhovor redakce s ředitelem studia. In: *Film a doba*, 3/1957, č. 6, s. 370.

zpravodaje. „*Využíváme k tomu cest našich vládních i kulturních delegací, našeho mezinárodního sportovního styku a naším přáním by bylo mít svého vlastního zpravodaje.*“¹⁷¹

Vzhledem k popsané praxi se naskytá otázka, do jaké míry byl zachován původní autorský záměr a obsah zahraničních reportáží. Možnost verifikace rozsahu a charakteru provedených úprav je značně omezena, neboť chybí detailní dokumentace o postprodukčních procesech. Přidání komentáře v českém jazyce a potenciální zásahy do střihové skladby mohly významně ovlivnit původní kontext a narušit autorskou integritu díla. Je tedy obtížné jednoznačně stanovit, do jaké míry se prezentované informace shodují s původním autorským záměrem.¹⁷²

V oblasti dokumentárního filmu byl tedy zásadní událostí vznik Československého státního filmu, který zahájil svoji činnost v roce 1948. Až do roku 1957 byl výrobcem dokumentárních filmů, než byl později tento státní podnik přejmenován na Československý film. Dokumentární filmy vyráběl Krátký film Praha, který produkoval filmy na základě tří typů objednavatelů. Požadavky na výrobu stanovoval stát, tedy vláda a příslušná ministerstva (spíše ojediněle), dále různé organizace, v případě oblasti sportu to byl Československý svaz tělesné výchovy a sportu, a nakonec si náměty stanovovala redakce Krátkého filmu, a to někdy i na základě témat poskytnutých zainteresovanou veřejností. Dokumentární filmy zaměřené na populárně vědecký a naučný film vyrábělo studio Gottwaldov.

Tématem práce je nejen sledování problematiky samotného zobrazování sportu, ale rovněž otázka, jak byl sport tehdejší společnosti prezentován, a kdo byl vlastně iniciátorem a zadavatelem dobové produkce a výroby dokumentárních filmů se sportovním obsahem, a co z toho plynulo. Filmy uváděli Československý státní film, Filmové studio Barrandov, Studio krátkých filmů a Studio Gottwaldov. Konkrétními spolupracovníky na jednotlivých dokumentárních filmech byly v některých případech uvedeny instituce Ministerstvo národní obrany (MNO), Ministerstvo školství, věd a kultury, Armádní tělovýchovný klub (*Jeden ze štafety*, Jaroslav Mach, 1951), ČSTV (*Chvilé mezi atlety*, Jaromír Malý, 1958) a další.

Výrobní a distribuční údaje jsem u jednotlivých filmů primárně ověřovala v dochovaných a dostupných snímcích v digitální podobě. Údaje jsem čerpala z úvodních i závěrečných titulků

¹⁷¹ KŘÍŽ, Oldřich. Práce studia zpravodajských a dokumentárních filmů. Rozhovor redakce s ředitelem studia. In: *Film a doba*, 3/1957, č. 6, s. 370.

¹⁷² SKALSKI, Otakar. Aby nám lidé chodili na týdeník. In: *Film a doba*, 1/1955, č. 3/4, s. 155.

a zapsala je tak, jak byly uvedeny v originální podobě. Titulky nebyly ve sledovaném období uváděny jednotně, podle nějakých pravidel, a proto je nejednotný i zápis údajů, i když jsem se snažila o přehledné sjednocení všech informací. Sekundárně jsem informace dohledávala v databázi Filmového přehledu NFA. U sledovaných 30 dokumentárních filmů jich celkem 18 bylo vyrobeno v Československém státním filmu a jeho studiích, a to v letech 1948 až 1956. Ostatní filmy mají v titulcích uvedeno: Krátký film, Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport, Československý svaz tělesné výchovy, Propagfilm, Ústřední půjčovna filmů, Ústřední televizní studio, jeden film byl vyroben v koprodukcí s východoněmeckou výrobnou Defa Berlín, u dvou filmů není údaj uveden, u jednoho filmu ji z technických důvodů a z dostupných sekundárních zdrojů nemohu ověřit.

Sledovala jsem rovněž délku jednotlivých filmů a snažila se zjistit, o jakou ze tří základních délek se nejčastěji jedná. Na základě pravidel NFA jsou filmy rozděleny podle uvedené minutáže (a původní metráže) na tři základní délky, tedy krátkometrážní (do 30 minut, do 850 metrů), středometrážní (od 31 do 60 minut, od 851 do 1 700 metrů) a dlouhometrážní (od 61 minut, od 1 701 metrů). Ze sledovaných filmů se celkem jednalo o 20 krátkometrážních, tři středometrážní, šest dlouhometrážních filmů a u jednoho filmu nelze údaj o délce ověřit.

- *1. máj 1950 v Gottwaldově* (Ludvík Toman, 1950)
Československý státní film. Vyrobil populárně vědecký a naučný film, Studio Gottwaldov (krátkometrážní film, 13 min.)
- *IX. sjezd ČOS* (František Papoušek, 1951)
Československý státní film (krátkometrážní film, 22 min.)
- *Československá republika–Maďarsko* (František Papoušek, 1953)
Československý státní film. Vyrobito Studio zpravodajských filmů Praha (krátkometrážní film, 11 min.)
- *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954)
Československý státní film. Vyrobito Studio uměleckých filmů Praha (středometrážní film, 31 min.)
- *Hockeyové vzpomínky* (František Papoušek, 1959)
Ústřední půjčovna filmů uvádí dokumentární film (krátkometrážní film, 15 min.)
- *Hrajete házenou?* (František Lukáš, 1955)
Československý státní film uvádí film státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Vyrobito Studio populárních vědeckých a naučných filmu Praha (krátkometrážní film, 12 min.)
- *Chvilé mezi atlety* (Jaromír Malý, 1958)
Krátký film uvádí propagační film ČSTV. Vyrobil Propagfilm (středometrážní, 10 min.)

- *Je doba samý sport?* (Jaromír Malý, 1955)
Film Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Vyrobito Studio populárních vědeckých a naučných filmu Praha (krátkometrážní film, 12 min.)
- *Jeden tisíc milion* (Miroslav Hubáček, 1948)
Československý státní film. Dokument z produkce Krátkého filmu 1948 (krátkometrážní film, 25 min.)
- *Kopaná ČSR–Švýcarsko* (autor není uveden, 1953)
Film státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Vyrobito Studio populárních vědeckých a naučných filmu Praha (krátkometrážní film, 12 min.)
- *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951)
Československý státní film (dlouhometrážní film, 61 min.)
- *Měli jsme na vybranou* (František Papoušek, 1960)
Ústřední půjčovna filmů uvádí, Krátký film, Studio dokumentárních filmů Praha, Filmové laboratoře Praha (krátkometrážní film, 16 min.)
- *Nervy nervy nervy* (František Papoušek, 1960)
Ústřední půjčovna filmů uvádí, Krátký film, Studio dokumentárních filmů Praha, Filmové laboratoře Praha (krátkometrážní film, 16 min.)
- *Odkaz Sokolova* (Vladimír Kressl, 1958)
Ústřední půjčovna filmů uvádí (krátkometrážní film, 10 min.)
- *Olympiáda – Helsinky 1952* (Čeněk Duba, 1952)
Československý státní film. Vyrobito Studio Barrandov (dlouhometrážní film, 80 min.)
- *Pardubice Hradec Králové* (Miroslav Lang, 1949)
Československý státní film. Vyrobit Krátký film (krátkometrážní film, 13 min.)
- *Píseň o sletu I.* (Jiří Weiss, Ján Kadár, 1949)
Bez titulku (dlouhometrážní film, 83 min.)
- *Píseň o sletu II.* (Jiří Weiss, Ján Kadár, 1949)
Bez titulků (dlouhometrážní film, 93 min.)
- *Přátelství sportovců* (Jiří Jeřábek, 1952)
Československý státní film uvádí sportovní film Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Společně vyrobila Studia populárně vědeckých a naučných filmů ČSF Praha a Defa Berlín (krátkometrážní film, 13 min.)
- *Překvapení v Budapešti* (František Papoušek, 1956)
Československý státní film. Vyrobito Studio zpravodajských a dokumentárních filmů Praha (krátkometrážní film, 13 min.)
- *Rošického memoriál* (František Papoušek, 1954)
Československý státní film. Vyrobito Studio zpravodajského filmu ve spolupráci s Ústředním televizním studiem Praha (krátkometrážní film, 20 min.)
- *Rytmická gymnastika* (autor není uveden, 1947)
Československý zpravodajský film (krátkometrážní film, 20 min.)
- *Setkání v Bukurešti* (Čeněk Duba, 1953)
Československý státní film (dlouhometrážní film, 85 min.)
- *Skoky do vody* (Josef Pinkava, 1955)
Československý státní film uvádí instruktážní film Státního výboru pro tělesnou výchovu

a sport. Vyrobito Studio populárně vědeckých a naučných filmů Gottwaldov (krátkometrážní film, 12 min.)

- *Slavných šest dnů* (Jiří Mrázek, 1953)
Československý státní film. Vyrobito Studio zpravodajských filmů Praha (krátkometrážní film, 35 min.)
- *Sokolovský závod branné zdatnosti* (Jiří Mrázek, 1953)
Československý státní film. Vyrobito Studio zpravodajského filmu Praha (krátkometrážní film, 17 min.)
- *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960)
Ústřední půjčovna filmů uvádí. Vyrobit krátký film, Studio dokumentárních filmů Praha (středometrážní film, 32 min.)
- *Tennis* (Jiří Swirth, 1948)
Údaje nelze z technických důvodů zjistit.
- *Třicet dní v Melbourne* (Papoušek František, 1956)
Československý svaz tělesné výchovy (dlouhometrážní film, 65 min.)
- *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954)
Československý státní film. Vyrobito Studio zpravodajského filmu ve spolupráci Ústředním televizním studiem Praha (krátkometrážní film, 24 min.).

Další specifickou kategorií dokumentárního filmu jsou filmy instruktážní. V časopise *Tělovýchovný pracovník* pravidelně vycházela rubrika s názvem *Nové filmy pro sportovce*. Zde autorka článku podrobně představovala nové instruktážní filmy a doporučovala jejich zhlédnutí. „*Také ze seriálu instruktážních filmů pro sportovní oddíly přibýlo mnoho dalších, které pomáhají při teoretickém výcviku našich sportovců, zejména mladých, získávajících dokonalou techniku a mistrovství v jednotlivých disciplínách.*“¹⁷³ V článku jsou následně postupně představeny jednotlivé instruktážní filmy s výmluvnými názvy *Letní příprava hokejového brankáře*, *Kajak – základní výcvik jízdy*, *Kanoistika – základní výcvik jízdy*, *Technika skoku vysokého*, *Jezdíme na kole*, *Dobrý vítr do plachet*, *Pojď mezi nás* (pozn.: film o náboru do gymnastických oddílů), *Závodní plavání*, *Majstri ladovej plochy*, *Veslování na závodních lodích*. A dále autorka uvádí, že sportovní aktuality přináší československý filmový měsíčník *Tělovýchova a sport* a sovětská filmová periodika *Mládí a sport* a *Sovětský sport*.

¹⁷³ KARASOVÁ, Jindra. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 1, s. 222.

4.2 Objem produkce se sportovní tematikou

Filmové dokumenty věnované záznamům sportovních výkonů vznikaly nesystematicky již od počátků kinematografie a jejich produkce se výrazněji zvýšila v první, a především druhé dekádě 20. století, kdy začaly nově vznikat zpravodajské šoty. Zpočátku se jednalo o formáty typu žurnál a týdeník. Zpravodajské záznamy sportovních událostí se systematictěji natáčí až po roce 1918, a to především v produkci společností AB, Slavia-film, Bratři Deglové, UFA-Film. Součástí zpravodajství byly nejen sportovní, ale i společenské a kulturní šoty. Od roku 1914 fungoval Pražský kinematografický Elekta žurnál, od roku 1927 vzniká konkurenční Degl žurnál, od roku 1925 do roku 1930 fungoval Československý filmový týdeník, od roku 1930 do roku 1937 se uváděl týdeník Aktualita a od roku 1937 vznikly Vteřiny před kamerou, které zahrnovaly různé, tedy i sportovní události. V uvedeném období vznikají nezvukové šoty bez uvedení autora a s využitím pouze imanentního zvukového či hudebního doprovodu. Od roku 1937 bylo již zpravodajství zvukové a mluvené. Neznamenovalo to ovšem, že zpravodajské šoty byly takto natáčeny. Naopak víme, že mnohé byly i v průběhu 50. let natáčeny jako nezvukové a hlasový komentář byl doplněn dodatečně. V průběhu 20. let a začátkem 30. let bylo zpravodajství nepolitické, přesto fungoval Cenzurní sbor kinematografický a spadal pod Ministerstvo vnitra.

Od počátku kinematografie se v oblasti sportu prosazovala nejvíce témata, která byla věnována kolektivním a masovým sportům jako hokeji, atletice, kopané, gymnastice, zápasu. Často se však pozornost obracela i ke sportům z elitní společnosti jako k motorismu, letectví, dostihům, vodním sportům, tenisu, golfu. Pozornost byla částečně zaměřena i na sportování dětí, a také na různé speciální akce, které byly zařazeny do zvláštních vydání zpravodajských týdeníků. Na závěr zpravodajských šotů byla často zmíněna nějaká dobová senzace. Zpravodajství se věnovalo i tehdejší významným osobnostem jako například Milče Mayerové a její taneční škole, Běle Friedlanderové a její sportovně osvětové výuce v AXE, Vlastu Burianovi jako významnému fotbalovému brankáři, Elišce Junkové jako fenoménu automobilových závodů Zbraslav–Jíloviště. Vznikaly i různé filmové speciály jako například Bílé žurnály, které byly věnovány populárním zimním a ledním sportům.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Od roku 1931 se postupně objevují časopisy Filmový kurýr, Kinorevue, Filmové zajímavosti a Pressa (nepravidelná periodicitu) a mnohé reflexe filmového zpravodajství, které bylo pravidelně uváděno v kinech. Od roku

Propagace sportu (a rovněž tělovýchovy) byla mimo jiné spojena s klíčovým pojmem a procesem tzv. aktivizace tělovýchovného hnutí. Jednalo se o součást strategie, která zahrnovala koncept masového rozvoje, který byl prezentován na IX. sjezdu Československé obce sokolské v červnu 1951. Program zahrnoval mnohé sportovní podniky, které se staly součástí celonárodních oslav významných svátků a výročí k připomenutí a uctění významných osobností. Nejvýznamnější i mediálně nejsledovanější byly závody: Memoriál Evžena Rošického, Sportovní hry dělnické mládeže, Tyršův odznak zdatnosti, Sokolské dny, Běhy vítězství, Pochody míru, Závod míru, Běh Rudého práva, sportovní hry mládeže, 100 jarních kilometrů, či 70 kilometrů po hřebenech Krkonoš. K mediálně nesledovanějším sportovním podnikům ve filmovém zpravodajství patřil Závod míru, další – i když podstatně menší – mediální pozornost pak byla věnována závodu s patronací provládního deníku s názvem Běh Rudého práva a Memoriálu Evžena Rošického. Uvedené sportovní podniky byly součástí komunistické propagandy, a tak se staly rovněž tématem mediální prezentace ve filmu, rozhlasu, tisku a později televize. Pro úplnost uvádím zastoupení jednotlivých masově oblíbených závodů a soutěží. Největší mediální pozornost ve zpravodajství týdeníku získaly Závod míru a Běh Rudého práva. A dále byly nejvíce zdokumentovány soutěže přehlídky jako Spartakiáda a Olympijské hry.¹⁷⁵

Rovněž významnou a dlouhodobou medializaci na sebe strhly individuální výkony atleta Emila Zátopka. Legendární běžec se mediálně proslavil především po svém triumfálním výkonu na

1945 vycházel i sportovně zaměřený časopis Start. Tato periodika postupně zanikají, ale od roku 1946 do roku 1950 vychází Československé filmové noviny a od roku 1951 je vydáván časopis Tělovýchova a sport. V roce 1957 z nich vychází právě pouze měsíčník Tělovýchova a sport.

HAVELKA, Jiří. *Kronika našeho filmu 1898–1965 a Československé filmové hospodářství (I–II)*. Praha: Československý filmový ústav, 1967.

¹⁷⁵ Běh Rudého práva (přespolní běh) se konal od roku 1950 do roku 1989, a to v tehdejšímu parku kultury a oddechu Julia Fučíka jako součást oslav Rudého práva. Běžecský závod se konal vždy třetí zářiovou nedělí: 24. 9. 1950, Týdeníky 37–39/1950; 23. 9. 1951, Týdeníky 37–39/1951; 21. 9. 1952, Týdeníky 36–38/1952; 20. 9. 1953, Týdeníky 36–38/1953; 19. 9. 1954, Týdeníky 36–38/1954; 18. 9. 1955, Týdeníky 36–38/1955; 16. 9. 1956, Týdeníky 35–37/1956; 15. 9. 1957, Týdeníky 34–36/1957; 21. 9. 1958, Týdeníky 36–38/1958; 20. 9. 1959, Týdeníky 36–38/1959; 18. 9. 1960, Týdeníky 36–38/1960. Vsesokolský slet 1948 se konal od 19. 6. do 27. 6. 1948, věnovaly se mu Týdeníky 2–26/1948. I. celostátní spartakiáda 1955 se konala od 23. 6. 1955, věnovaly se jí Týdeníky 24–26/1955. II. celostátní spartakiáda 1960 se konala od 23. 6. 1960 a věnovaly se jí Týdeníky 24–26/1960.

OH Londýn 1948 se konaly od 29. 7. do 14. 8. 1948 a věnovaly se jim Týdeníky 29–33/1948.

OH Helsinky 1952 se konaly od 19. 7. do 3. 8. 1952 a věnovaly se jim Týdeníky 27–31/1952.

OH Melbourne 1956 se konaly od 22. 11. do 8. 12. 1956 a věnovaly se jim Týdeníky 45–50/1956.

OH Řím 1960 se konaly od 25. 8. do 11. 9. 1960 a věnovaly se jim Týdeníky 33–37/1960.

Olympijských hrách v roce 1952 v Helsinkách, kde vyhrál zlatou medaili v běhu na 5 000 metrů, 10 000 metrů a v maratonu. A navíc ve všech třech těchto disciplínách překonal dosavadní olympijské rekordy. Zvýšená popularita sportovce se pochopitelně významně promítla do následné publicity. Svými fenomenálními úspěchy proslavený atlet se tak již za svého života stal legendou, které ve své propagaci využil státní aparát, a to i po ukončení jeho sportovní kariéry. V souvislosti s mediálním potenciálem Emila Zátopka je možné chápat jeho osobnost v intencích reprezentace soudobé mediální hvězdy.¹⁷⁶

Významnou roli v produkci dokumentárních filmů se sportovní tematikou měla výroba instruktážních filmů. O jejich nepřehlédnutelné pozici vypovídá i dobový text publikovaný v časopise Tělovýchovný pracovník, kde autor rozebírá péči o katalogizaci a distribuci instruktážních filmů. „*Zatím je situace poněkud ztížena, neboť neexistuje úplný katalog filmů (pracuje se na něm a vyjde pravděpodobně počátkem roku 1960), a proto vás musím odkázat na katalog vydaný v roce 1956, nebo na seznamy státního filmu. Nezapomínejte, že filmové oddělení ČSTV vytváří i své vlastní filmy a má i svou půjčovnu filmů. Byl pořízen i katalog těchto filmů, který můžete kdykoliv obdržet. Projdete-li tyto materiály, zjistíte, že téměř neexistuje sport, pro který bychom neměly film. Pro některý jich máme dokonce i několik desítek. Můžete si tedy skutečně vybrat takový, který nejlépe odpovídá vašim podmínkám.*“¹⁷⁷ Katalog filmů ČSTV, který se nachází ve sbírce Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, NM, je doposud zpracován jen částečně. Jedná se o sbírku sešitových záznamů, které popisují natočené filmy značně selektivně, v mnohých případech je v dokumentaci uveden pouze název filmu a rok výroby. Katalogy obsahují tisíce položek písemných záznamů o jednotlivých filmech, nicméně z nich se dochovala jen část filmů. Mnohé jsou ztraceny, částečně poškozeny, připraveny k restaurování nebo byly v roce 2002 „utopeny“ při povodních, které postihly Ústřední depozitář II v Terezíně. Ve sbírce bylo před rokem 2002 celkem 2 700 dokumentárních a instruktážních filmů, z toho bylo 500 filmů nenávratně zničeno a celkem 265 je dochováno v digitalizované podobě. Všechny dokumentární a instruktážní filmy ze sledovaného období se sportovní tematikou jsem zhlédla, ale protože v nich velmi často chybí úvodní titulky, či popisky a často dokonce i zvuk, tak je složité identifikovat jejich konkrétní

¹⁷⁶ GMITERKOVÁ, Šárka. *On: Kristian v montérkách*. Praha: Národní filmový archiv, 2022, s. 32–34.

¹⁷⁷ KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 756.

využití a didaktický záměr. Potvrdit ovšem mohu, že tyto krátkometrážní záznamy sportovních výkonů se věnovaly všem populárním disciplínám, které měly u nás členskou základnu.

Autor textu podrobně nabádá profesionály v oboru tělovýchovy a sportu, kterým byl časopis především věnován, k aktivnímu využívání těchto filmů při trénincích. „*Ted' nám zbývá povědět, kam si máte pro filmy jít. Filmy vyrobené filmovým oddělením ČSTV můžete objednat na ústředním výboru ČSTV, Praha 3, Na poříčí 12. Filmy vyrobené ČSF v každém krajském městě. Krajský filmový podnik má většinu sportovních filmů ve svých skladech na formátu 16 mm. Takové filmy, které nemá kraj na skladě, obdržíte v Ústřední filmové půjčovně filmů v Praze 2, Národní 28. [...] Filmy je třeba objednávat písemně, nejlépe čtrnáct dní až tři týdny před termínem, na který jej požadujete. Můžete si je vyzvednout osobně (až v den, kdy hrajete), nebo vám budou zaslány drahou (je rychlejší), případně poštou. Za film do délky 300 m, tj. asi půl hodiny projekce, je půjčovné 6 Kčs za černobílý a 12 Kčs za barevný film. Použijete-li filmu k přednášce nebo instruktáži a uvede-li tuto skutečnost v objednávce, máte nárok na 50 procent slevy.*“¹⁷⁸

Důslednost autora příspěvku spočívala i v potřebě podrobně uvést návod k projekcím zapůjčených filmů. Zároveň se jedná o přesný popis dobové situace nejen v oblasti produkce a distribuci, ale rovněž samotné projekce filmů. „*Ani projektor vám nemusí dělat potíže, neboť když nemáte svůj vlastní, má jej určitě škola či osvětová beseda, závod nebo jiná organizace, která vám jej jistě zapůjčí. Někdy dokonce i film promítne. Není-li ve vaší jednotě nikdo, kdo umí film promítat, můžete se obrátit na krajské filmové podniky, které organizují kursy pro promítače. Každý zájemce se tak může přihlásit a v několika hodinách se dozví vše, co s projekcí souvisí. Každé jednotě by prospělo, kdyby měla jakousi filmovou buňku dvou až tří lidí, jež promítání znají nebo se mu naučí. Ti mohou být jednotě velmi prospěšní, vždyť jednou by mohli pracovat s filmem mnohem soustavněji.*“¹⁷⁹

¹⁷⁸ KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 756.

¹⁷⁹ Tamtéž.

4.3 Sportovní zpravodajství

Zcela zásadní význam, které totalitní nebo autoritativní režimy přisuzovaly filmu, podněcuje k rozšíření zájmu na všechny audiovizuální materiály, resp. filmové žánry. Právě ty sehrály roli jako tehdy nejdůležitější zbraně psychologické války – propagandy. Zvláštní pozici v rámci institucionalizace filmu měly právě filmové zpravodajské týdeníky, které se staly pravidelnou součástí každé programové nabídky v kinech. Tradice zpravodajského filmu celorepublikového formátu byla obnovena po květnových událostech v roce 1945, tedy hned po ukončení německé okupace.

Filmová představení byla složena z promítání společenských a politických aktualit, následoval krátký film různých žánrů a teprve potom diváci zhlédli hlavní celovečerní film, na který si zaplatili vstup. Filmová zpravodajská periodika měla přesné tematické schéma rozdělené do několika bloků a orientovala se na celorepublikové politické a společenské aktuality, regionální zprávy, a také na zpravodajství kulturní. Posledním v pásmu zařazeným šotem byla aktualita sportovní.¹⁸⁰ Na začátku 50. let byla struktura týdeníků již pevně dána, nicméně sportovní šoty nebyly na konci zpravodajských bloků zařazeny pravidelně. V roce 1951 se sport dostal do týdeníků pouze ojediněle. V 17. vydání Týdeníku¹⁸¹ byla uvedena zpráva z příprav cyklistického Závodu míru, což byla u nás mimořádná sportovní událost. V 19. vydání Týdeníku byla v rámci přehlídky Československé armády zmíněna brannost. Ve 23. vydání Týdeníku byl prezentován Sokolský den a sporty jako kopaná, košíková, rohovaná, šerm, lukostřelba, atletika a pozemní hokej. Ve 24. vydání Týdeníku byl příspěvek k 31. Československému derby. Obsáhlejší sportovní reportáže se objevují ve 28. vydání Týdeníku ze Sportovního odpoledne na Strahově, kde je představena gymnastika, vzpírání, štafeta, kopaná a běh na 5 000 metrů (startoval Emil Zátopek). Je evidentní, že v druhé polovině roku dochází ke změně a sportovní reportáže jsou zařazovány pravidelněji. Ve 39. vydání Týdeníku je oslavován výkon v běhu na 20 000 metrů. V navazujícím 40. vydání Týdeníku je zachycen první fotbalový zápas bulharského týmu Spartak Sofia v Československu. Následuje ve 42. vydání Týdeníku reportáž Den Československé armády, kdy se

¹⁸⁰ HAVELKA, Jiří. *Kronika našeho filmu 1898–1965 a Československé filmové hospodářství (I–II)*. Praha: Československý filmový ústav, 1967.

¹⁸¹ Pokud mám na mysli konkrétní vydání Týdeníku, tak to chápu jako název a v textu uvádím počáteční písmeno velké. V případě, že se jedná o obecně chápaný zpravodajský formát, tak uvádím počáteční písmeno malé.

konalo tělovýchovné odpoledne a prezentovala se zde především tělesná zdatnost. Ve 43. vydání Týdeníku je záznam z lehkooatletických závodů, kde jsou představeny výkony Emila Zátopka a Dany Zátopkové. V závěru roku jsou v každém vydání týdeníku zařazeny reportáže, kde se objevují sportovní závody a zápasy – Se Sovětským svazem na věčné časy, kde běžel štafetu Československo–sovětského přátelství Emil Zátopek (Týdeník 1951/48), oblíbený sovětský sport gorodky (Týdeník 1951/49), košíková žen Moskva–Praha (Týdeník 1951/50), pokrokoví francouzští sportovci rohovníci v Gottwaldově (Týdeník 1951/51) a Den přeborníků a mistrů „za masovost – za rekordy“ (Týdeník 1951/52). V následujícím roce trend v pravidelném nasazování sportovního zpravodajství pokračoval kontinuálně, a tak měli diváci možnost zhlédnout sjezdové a běžecké lyžování v rámci Mezinárodního studentského tábora (Týdeník 1952/3), dále havíře, jak se učí jezdeckví na koni (Týdeník 1952/4), biatlon v rámci Sokolovského závodu zdatnosti (Týdeník 1952/5), hokejové utkání Švédsko–Československo 1:3 (Týdeník 1952/6), gymnastiku, protná a šplh (Týdeník 1952/8) a lyžařský závod s názvem *Hory patří pracujícím*¹⁸² (Týdeník 1952/9).

Vysvětlení pozice sportovně-zpravodajských reportáží v širším kontextu provedu na základě zpracování vybraných šotů. Ve sledovaném období bylo uvedeno do kino distribuce celkem 2 379 dílů týdeníku, každý z nich v anotaci uvádí sportovní šot. V následujícím popisu se omezují na konkrétní čísla týdeníků vydaných ke každoročně se opakující akci, v tomto případě Závodu míru. V souvislosti s tímto výběrem budu sledovat také další pravidelnosti dané nejen opakujícím se datem jednotlivých Závodů míru. Další možnosti rozboru nabízí mediální komparace a sémiologická a strukturalistická interpretace snímků: [...] *můžeme si také pomoci použitím sémiologickou a strukturalistickou interpretaci snímků. Klást si mohu základní otázky: Jaká je denotace snímků, co představuje? Jaká je konotace snímků, jaké asociace vzbuzuje? Jaký typ znaků se nachází na snímcích? Jaké formy interakce se dají pozorovat? Naznačují snímky nějaké ideje či přesvědčení zobrazených osob? Realizují osoby na snímcích nějaká pravidla, normativní vzorce, hodnoty?*¹⁸³

Záměrem je problematiku zúžit a soustředit se jen na jisté vlastnosti a rysy zaznamenaného a z těchto podkladů vytvořit zobecňující závěry. Pro případovou studii ve zpravodajském filmu

¹⁸² Pokud se jedná o neformální název reportáže nebo název závodu, tak uvádím názvy bez kurzívy. Pokud se jedná o název filmu, tak používám kurzívu.

¹⁸³ SZTOMPKA, Piotr. *Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 128.

jsem po detailním průzkumu audiovizuálního materiálu v Archivu ČT Praha, pro rozbor jako nejnosnější materiál vyhodnotila zpravodajství z mezinárodně významného sportovního podniku – Závodu míru. Všechny reportáže jsem sledovala ve zpravodajském Československém filmovém týdeníku.¹⁸⁴ Týdeníky se zaměřovaly na sportovní události zásadnějšího významu, kde bylo zároveň přihlíženo k oblibě sportovní disciplíny u diváků. Není tedy překvapující, že do centra pozornosti filmařů se dostávaly oblíbené masové závody a utkání. Natáčeny byly především šoty z etap Závodu míru a různých mezinárodních fotbalových a hokejových utkání¹⁸⁵, atletiky a gymnastiky. Jednalo se zpravodajství, které bylo vystavěno dynamicky, bylo vizuálně strhující a odpovídalo tak typu sportovní události. Jednotlivé záběry jsou natáčeny v pohybu (jízda kamery a přerámování). Průměrná délka sportovního šotu na začátku 50. let trvala přibližně tři minuty, na jejich konci už jen pouhou jednu minutu¹⁸⁶, se výběr scén a střih zaměřoval na klíčové okamžiky daného sportovního klání.

4.4 Sport v dokumentárním filmu

Dokumentární film byl v prvopočátku kinematografie chápán jako pouhý záznam předkamerové skutečnosti. Charakteristické byly vlastnosti jako realita, autentičnost, nezkreslená a nemanipulovaná skutečnost. Zachycení pouhých faktů je však možné pouze v případě, že se tak děje bez jakékoli manipulace s kamerou a před kamerovou realitou, tedy mám na mysli výběr místa, aktérů, záběru, střihu, zvuku a komentáře. Technická postprodukce obrazu by rovněž musela

¹⁸⁴ Archiv ČT Praha jsem pravidelně navštěvovala od června do listopadu 2022, kdy jsem archivní materiály cíleně prozkoumala a zhlédla všechny relevantní šoty týkající se Závodu míru.

¹⁸⁵ Hokej se stal od počátku šedesátých let 20. století všeobecně populární, což byl jev, který se tematizoval nejen ve filmovém zpravodajství, ale i v českém výtvarném umění. Začalo být tehdy evidentní, že se právě tento sport stává i jakýmsi politikem a představitelem symbolického národního boje. Dostal se tak do umělecké tvorby výtvarných umělců, kteří jej ztvárňovali v realistické či reportážní formě. V uvedeném období můžeme sledovat nárůst uměleckých děl s hokejovými náměty, jak dokládá i výstavní projekt Na led! Hokej a bruslení v obrazech (26. 4.–27. 10. 2024), Palác Kinských, Národní galerie, Praha.

¹⁸⁶ Podle informací v databázi Archivu ČT Praha se celková průměrná délka Týdeníku pohybovala okolo 11 minut, jednotlivé díly byly v časovém rozpětí od 9 do 12 minut. Z důvodu příliš dlouhé minutáže a ochlazení zájmu publika, se zadavatelé rozhodli postupně délku týdeníků zkracovat až na průměrných 10 minut v druhé půlce 50. let.

KOKEŠOVÁ, Jana. Zabít čas: Brněnské kino Čas a jeho diváci. In: ČESÁLKOVÁ, Lucie et al. *Film – náš pomocník: Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. Vyd. 1. Praha: NFA, Masarykova univerzita, 2015, s. 296.

být minimální. Uvedený postup však takřka nikdy nebývá naplněn, a proto i v dokumentárním filmu dochází k manipulaci s tzv. záznamem faktů.¹⁸⁷ „[...] *jako čistý dokument můžeme chápat pouze filmy, které přesně rekonstruuji nějakou historickou událost nebo jsou prostým záznamem nějaké události. Ostatní filmy pracují s různou mírou manipulace (ostatně do manipulace již patří nejen filmový střih, ale i umístění kamery, volba objektivů, osvětlení a samotný výběr tématu – o čem se bude točit a o čem ne.)*“¹⁸⁸ Dokumentární film můžeme dělit na několik žánrů, a to na zpravodajský film, zpravodajské šoty, publicistický, naučný a vědecký dokumentární film. Ve všech typech dokumentů převažuje funkce informativní, i když nemusí rezignovat na estetickou funkci, jak tomu je především u subžánrů, jako je filmová esej, fejeton, nebo filmy, které jsou vystavěny na pomezí dokumentu a hraného filmu, a tedy vykazují prvky inscenované situace, nebo autorský režijní přístup a stylizaci.

Zadavatelé a tvůrci dokumentárních filmů se sportovní tematikou v období znárodnění vycházeli ze záměru, že z kinematografie vymýtí politicky nežádoucí podnikatelský přístup. Film chápali jako kulturní a čínorodou službu lidu, státu a socialistickému ideálu, což bylo obsaženo již ve znárodnovacím dekretu. Tomu byla přizpůsobena veškerá filmová produkce napříč všemi filmovými žánry. Film měl plnit funkci ekonomickou, propagační, zpravodajskou, zábavní a společenskou. Hlavní požadavek na tvůrce směřoval ke srozumitelnosti. Dalším předpokladem byla společenská angažovanost, poučný obsah a zájem zabývat se celonárodními problémy. Výběr témat byl předpokladatelný a byl úzce provázán s tehdejší politickou ideologií.¹⁸⁹ Vybrané dokumenty jsou časově ohraničeny od konce druhé světové války do konce pozdního stalinismu. Sledovaný úsek je propojen tematicky, ale také formálně a esteticky. Vymezené časové období je možno rozdělit na čtyři úseky: 1945–1948, poválečná léta, období třetí republiky; 1949–1955, proces nového ustavování a sovětizace československé kinematografie; 1956–1959, reorganizace,

¹⁸⁷ Dokumenty postavenými na rekonstrukci a dalšími subžánry se v práci nezabývám, ačkoli právě některé ze zpracovaných dokumentů mají k tomuto postupu blízko, neboť v některých dokumentárních filmech je záznam podřízen autorskému přesvědčení a přístupu.

¹⁸⁸ MICHALSKÁ, Zuzana. Dokumentární film. In: PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, s. 433.

¹⁸⁹ Propagandistické zatížení tehdejší diváči nevnímali příliš negativně. Propaganda byla všudypřítomná a snadno čitelná a rozpoznatelná. KOKESOVÁ, Jana. Zabítý Čas: brněnské kino Čas a jeho diváci. In: *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015.

období nových tendencí a částečného uvolnění v tvorbě; po roce 1959, přerušení vývoje událostmi po filmovém festivalu v Banské Bystrici.

V uvedeném období 1945 až 1960 eviduje NFA, Oddělení filmografie a katalogizace ve své sbírce 2 180 českých dokumentů, respektive 2 363 československých dokumentů, nicméně slovenské filmy jsem z rešerše vyloučila, jak jsem již uvedla. Je však třeba poznamenat, že sbírka dokumentárních filmů obsahuje nejrozumnější žánry a útvary, včetně takových, které nebyly zaměřeny na sportovní výkon a určeny pro kina (např.: odborné lékařské filmy zaměřené na prospěšnost i rizika sportu i tělovýchovy, filmy zaměřené na didaktiku trenérů, filmy zaměřené na psychickou odolnost ve sportu).¹⁹⁰ Seznam sledovaných filmů byl sestaven dle klíčového slova "sport" a následně jsem jej ještě upravovala. Především jsem vyloučila filmy, kde se jedná pouze o sport rekreační (např.: mládež u vody hraje volejbal apod.). Naopak jsem některé tituly přidala (např.: se jedná o osobnost Emila Zátopka, které nemají vysloveně sportovní tematiku, ale atlet se v nich – jako příkladný sportovec a fenomén doby – objevuje). Pokud není uvedeno jinak, jedná se o krátkometrážní tituly (tj. do 850 m).¹⁹¹

V oblasti dokumentárního filmu je situace specifická. Poměrně mnoho filmů se nedochovalo, anebo nejsou v technickém stavu, které by dovolovalo zhlédnutí. Z celkového počtu 2 180 bylo natočeno 186 dokumentárních filmů se sportovní tematikou. Podíl na celkovém počtu dokumentární produkce činil 8,53 %. Ze sportovních dokumentárních filmů bylo možné zhlédnout 30 snímků, které byly digitalizovány. Ze 186 sportovních dokumentů se tedy jedná o 16,1 % podílu na celkovém počtu.¹⁹²

Z celkových 30 digitalizovaných dokumentárních filmů jsem zhlédla všechny, včetně těch, které primárně tematizují i problematiku tělovýchovy (spartakiádní filmy). Seznam těchto zhlédnutých dokumentárních filmů je součástí kapitoly Filmografie. Kompletní seznam všech dokumentárních filmů se sportovní tematikou je součástí kapitoly Přílohy¹⁹³. Uvedených 30

¹⁹⁰ Užší kontext dobové distribuce představuje periodikum Filmový přehled, kde lze nalézt podrobnější informace o obsahu řady filmů, k nimž momentálně není poskytován náhled. Případně informace o filmech, jež ve sbírce NFA chybí.

¹⁹¹ 280 m = 10 minut.

¹⁹² Doplnuji, že dokumentární filmy se sportovní tematikou (186 filmů), které je zároveň možné zhlédnout (29 filmů), tvoří z celkového počtu natočených dokumentů (2 180 filmů) pouze 1,38 %.

¹⁹³ Kompletní seznam dokumentárních filmů poskytnutý kurátorkami Oddělení filmografie a katalogizace, NFA obsahoval poznámky k technickému stavu konkrétních filmů a zpoplatněného zhlédnutí. Filmy byly opatřeny následujícími poznámkami k možnosti zajištění přehrávání a filmové projekce: možný přepis kopie, HD, SD přepis

digitalizovaných dokumentárních filmů pak posloužilo ke klasifikaci, ve které jsem snímky rozdělila do pěti tematických kategorií podle tematického zaměření (některé filmy vykazují prvky i jiných kategorií, ale při rozřídění jsem se přiklonila vždy k dominantnějším rysům):¹⁹⁴

- **Sportovní reportáže (celkem 11 filmů):** *Československá republika–Maďarsko* (František Papoušek, 1953), *Chvilé mezi atlety* (Jaromír Malý, 1958), *Kopaná ČSR–Švýcarsko* (autor není uveden, 1953), *Měli jsme na vybranou* (František Papoušek, 1960)¹⁹⁵, *Olympiáda Helsinky* (Čeněk Duba, 1952), *Překvapení v Budapešti* (František Papoušek, 1956), *Rošického memoriál* (František Papoušek, 1954), *Slavných šest dnů* (Jiří Mrázek, 1953), *Sokolovský závod branné zdatnosti* (Jiří Mrázek, 1953), *Třicet dní v Melbourne* (Papoušek František, 1956), *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954).
- **Sportovní instruktážní filmy (celkem 5 filmů):** *Hrajete házenou?* (František Lukáš, 1955), *Rytmičká gymnastika* (autor není uveden, 1947), *Skoky do vody* (Josef Pinkava, 1955), *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960), *Tennis* (Jiří Jeřábek, 1952).
- **Sportovní fejetony (celkem 5 filmů):** *Hockeyové vzpomínky* (František Papoušek, 1959), *Je doba samý sport?* (Jaromír Malý, 1955), *Nervy nervy nervy* (František Papoušek, 1960), *Pardubice Hradec Králové* (Miroslav Lang, 1949), *Přátelství sportovců* (Jiří Jeřábek, 1952).
- **Dokumentární portréty (celkem 4 filmy):** *1. máj 1950 v Gottwaldově* (Ludvík Toman, 1950), *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954), *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951), *Odkaz Sokolova* (Vladimír Kressl, 1958).

z Bety, printrip, nezabezpečený materiál (film aktuálně nelze zpřístupnit, je možné jej navrhnout na kopírování), možný přepis 16mm kopie (středometrážní), pouze negativ (film aktuálně nelze zpřístupnit, je možné ho navrhnout na kopírování), dochoval se pouze obraz (možnost zpřístupnění bude v případě zájmu upřesněna), pouze rozmnožovací materiály bez zvuku (možnost zpřístupnění bude v případě zájmu upřesněna). Poznámku uvádím z důvodu vytvoření si představy, v jakém technickém stavu se většina dochovaných dokumentárních filmů (nejen) s danou tematikou aktuálně nacházejí.

¹⁹⁴ Identicky rozdělila dokumenty s tělovýchovnou problematikou Soňa Morgenthalová.

MORGENTHALOVÁ, Soňa. Na shledanou na Strahově. Rétorika řádu v českých sportovně-propagačních filmech. In: ČESÁLKOVÁ, Lucie (ed.). *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 193–222.

¹⁹⁵ Film *Měli jsme na vybranou* (František Papoušek, 1960) reflektuje spartakiádní dny a zároveň prezentuje konkrétní výsledky soutěží v plavání, odbíjené a sportovní gymnastice v rámci II. celostátní spartakiády.

- **Sletové a spartakiádní dokumenty, festivaly mládeže a studentstva (celkem 5 filmů)**¹⁹⁶:
IX. sjezd ČOS (František Papoušek, 1951), *Jeden tisíc milion* (Miroslav Hubáček, 1948),
Píseň o sletu I. (Jiří Weiss, Ján Kadár, 1949), *Píseň o sletu II.* (Jiří Weiss, Ján Kadár, 1949),
Setkání v Bukurešti (Čeněk Duba, 1953).

Dále se věnuji dokumentům podle sportovních disciplín. Zjišťuji rovněž z dochovaných listinných zdrojů, jakou popularitu měly konkrétní sporty v členské základně a proč tomu tak mohlo být. Kvantitativně byly v rámci všech evidovaných dokumentárních filmů nejvíce zastoupeny dva kolektivní sporty, byl to hokej (31x) a kopaná (22x). Naopak poměrně málo dokumentů vzniklo k tak všeobecně v populaci populárním kolektivním sportům jako byla odbíjená (4x), házená (3x) a košíková (3x). Z individuálních sportů byla atletika natáčena pravidelně (28x, vč. dokumentů o Emilu Zátopkovi), dále se popularitě filmařů těšila cyklistika (11x), motocyklové sporty (11x), brannost (7x)¹⁹⁷, krasobruslení (6x) a rohování (5x). Kvantitativně méně byly zastoupeny sporty, u nichž byla popularita u veřejnosti sice poměrně vysoká, ale v produkci dokumentárních filmů se obliba těchto sportů neprojevila. Překvapivě se jednalo o lyžování (4x), vodáctví (3x) a gymnastiku (3x)¹⁹⁸, rytmická gymnastika (1x), stolní tenis (1x) a skoky na lyžích (1x). Malé zastoupení těchto sportů je o to více překvapující, že se jedná o disciplíny, v nichž jsme pravidelně dosahovali úspěchů, a které jsou vizuálně atraktivní a mohly divákům zprostředkovat zábavu a napětí. Zajímavostí je, že naopak některé sporty, které by bylo možné považovat za stojící na okraji zájmu, tak zdokumentovány byly, jako například rychlobruslení (1x), kolová (1x), vodní polo (1x) a

¹⁹⁶ Ve sledovaném období byly natočeny také sletové a spartakiádní dokumentární filmy, které však sport nereflektují, a tak je z koncepčních důvodů do práce nezařazuji: *Mistři zimních sportů* (Martin Frič, Ivo Novák, 1955), *Mladé dny* (Jindřich Puš, Elmar Klos, Ján Kadár, Martin Frič, Ivo Novák, Bohumil Brejcha, 1955), *Na shledanou na Strahově* (Hugo Huška, ČSR 1955), *Pozdrav Spartakiáde!* (Milan Černák, Štefan Ondrkal, ČSR, 1955), *Spartakiáda* (kolektiv, ČSR, 1956), *Záběry ze Spartakiády I*, *Záběry ze Spartakiády II* (Emanuel Kaněra, 1955), *Na shledanou na Strahově* (Hugo Huška, ČSR 1955), *Pozdrav Spartakiáde!* (Milan Černák, Štefan Ondrkal, ČSR, 1955) *Spartakiáda* (Martin Frič, Ján Kadár, Bohumil Brejcha, Ivo Novák, Jindřich Puš, Elmar Klos, 1955).

¹⁹⁷ Branné sporty nebyly vždy produkčně a distribučně spojeny s armádou, přesněji Armádním filmem, který byl založen v roce 1949. Jednalo se často o sportovní aktivity institucionálně a organizačně propojené se sokolstvem a později Svazarmem.

¹⁹⁸ Nízký zájem o zdokumentování gymnastických soutěží může být způsoben i tím, že gymnastika byla v tomto období spojována ještě s tělocvičným spolkem Sokol, a tedy nebyla vnímána ideologicky bezpříznakově.

parašutismus (1x). Sledovat tedy dále budu v jaké míře a jakou formou jsou zde prezentováni sportovci a sportovní hvězdy.¹⁹⁹

O problematice instruktážních filmů se v časopise *Tělovýchovný pracovník* v článku nazvaném *O sportovním filmu* rozepsal autor Miloslav Kocourek. Text začal s dobově nezvykle kritickým náhledem na problematiku využití těchto filmů se sportovní tematikou. A s povzdechem konstatoval že využití dokumentárních a instruktážních filmů je celkem dobré – mimo tělovýchovné jednoty. „*Sportovních filmů pro jejich atraktivnost hodně používají osvětové besedy, školy, závody, organizace Svazu československo-sovětského přátelství. Ale tělovýchovné jednoty, až na malé výjimky, se o sportovní film nezajímají. Máme snad málo filmů, málo kopií, nejsou dostupné, jsou špatné nebo drahé? Ne! Posuďte sami. Dnes máme v distribuce 261 sportovních tělovýchovných filmů, ze 42 sportů a sportovních her. V Čechách a na Moravě je z nich pořízeno celkem 3 321 16mm kopií. Proč je tedy v tělovýchovných jednotách tak malý zájem? Odpověď není zcela jednoduchá. Především jsme nerozdělili správně svoje síly. Víc jsme se starali, aby filmy vznikaly, ale méně jsme dbali, aby byly opravdu využívány. Bylo tu málo soustavné práce s filmem, málo propagace, nezveřejňovali jsme dobré příklady, nerozšiřovali jsme dobré zkušenosti. Dnes máme v zásobě filmy vyrobené po roce 1950. Žánrově bychom je mohli rozdělit asi do těchto skupin: a) sportovní reportáže; b) instrukční filmy; c) dokumenty o činnosti v jednotlivých oborech tělovýchovné činnosti z doby současné i minulé; d) propagační filmy doporučující pěstování sportu; e) vědecko-populární filmy osvětlující vliv sportu na zdraví; f) filmová dokumentace určitých sportovních výkonů.*²⁰⁰ Typologické dělení filmů se vztahuje na všechny dobové dokumenty, které vznikly do roku 1959. Předchozí typologické dělení filmů, které jsem navrhla, se vztahuje pouze na digitalizované dokumenty, jež jsem měla možnost zhlédnout, a proto se jednotlivé skupiny částečně odlišují.

¹⁹⁹ Do seznamu nezahrnuji dokumentární filmy ze Závodu míru ve sbírce Národního muzea, Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, Praha, Fond kinematografický, které jsou nalezeným záznamem bez udání autorství a neznámých okolností, za jakých byl tento materiál natočen a využit.

H7E-481 *Závod míru Praha–Varšava* (16 min., chybí konec filmu a není zde přesná datace)

H7E-482 *Mezinárodní závod míru 1950* (14 min.)

H7E-483 *Mezinárodní závod míru 1950 2. díl* (13 min.)

H7E-377 *Tělovýchova a sport 9_58*

H7E-378 *Tělovýchova a sport 10_58*.

²⁰⁰ KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 754.

4.5 Sport v hraném filmu

Specifickou problematiku v rámci sledovaného období tvoří hrané filmy, které ze své žánrové podstaty nemají potřebu zprostředkovávat prostý záznam předkamerové reality. Z uvedeného důvodu tedy oblast hrané tvorby představují pouze pro zařazení do dobového kontextu celkové filmové produkce se snahou nastínit základní rysy v tvorbě fikčních filmů v uvedeném období. Realizované projekty, totiž ze své fikční podstaty, nabízí osobitý inscenovaný obraz sportu v české kinematografii. Na rozdíl od zpravodajského a dokumentárního filmu nebyl záměr v hraném filmu nahlížet na oblast sportu, přesněji sportovních disciplín a sportovců jako na „pouhý“ záznam události. V hraných filmech je sport, a s tím související dění, představen jednak jako vizuální atrakce a jednak jako prostředek k výchově dětí a mládeže. Na to navazují i situace implikující dramatické zápletky, a to ve spojení s dobrodružstvím, napětím, hrdinstvím, a také zábavou. V hraných dětských filmech bylo rovněž záměrem nejmladší diváky poučit a vychovávat. Dílčím cílem této části práce je popsat fenomén sportu v rámci hraných filmů, přičemž je v této oblasti výrazné zastoupení dětských filmů. Žánr dětského filmu²⁰¹ tedy budu sledovat ve vymezené historické etapě, a to v kontextu společensko-politických změn po roce 1945.

První snahy o nový přístup k hrané tvorbě pro děti a mládež proběhly už v roce 1945, kdy vznikla první koncepce dětského filmu na Ministerstvu školství.²⁰² V roce 1945 byla do školní výuky zařazena politická a kulturní výchova mladé generace, posiloval politický vliv a kontrola státu v organizaci výchovy a péče o děti a mládež.²⁰³ Založen byl Pedagogický ústav Jana Amose Komenského, který vznikl na základě dekretu prezidenta republiky z 27. 10. 1945, a jenž měl za úkol zajistit mediální působení na děti a mládež. Po druhé světové válce vznikl také Ústav pro film a diapozitiv (ÚFD), který navazoval na činnost osvětového spolku Státní diapozitivový

²⁰¹ Pro dětský film používám označení žánr. Takto byl chápán v rámci dramaturgických plánů. Vznik žánru určuje úloha diváků, výroby, distribuce a publicistiky.

ALTMAN, Rick. *Film/Genre*. London: British Film Institute, 2000, s. 84.

²⁰² Ministerstvo školství od dubna 1945 fungovalo pod částečně pozměněným názvem Ministerstvo školství a osvěty. Po převratných událostech v únoru 1948 bylo zřízeno Ministerstvo školství, věd a umění, které se od roku 1953 přejmenovalo na Ministerstvo školství.

²⁰³ SKUPA, Lukáš. Film pro děti mezi vědou, uměním a průmyslem. Počátky žánru dětského filmu v české kinematografii 1945 až 1955. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie. Český filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia, 2012, s. 149–191.

a filmový ústav, jenž byl založen po první světové válce. „*ÚFD opatřoval, vyráběl a rozmnožoval především školní, ale také vědecké, osvětové a tělovýchovné filmy. Dále měl zajišťovat dovoz a vývoz vhodných krátkých výchovně vzdělávacích filmů, vyrábět a rozmnožovat diapozitivy.*“²⁰⁴ Sport měl tvořit hodnotný obsah dětských filmů, prostřednictvím kterého chtěly instituce působit na děti. V roce 1946 Ministerstvo školství a osvěty převzalo správu školního osvětového a tělovýchovného filmu a diapozitivů, dohled nad výrobou si ponechalo Ministerstvo informací, produkci zajišťoval Filmový ústav. Československá filmová společnost (ČEFIS), která fungovala v letech 1945–1948, měla zase produkční centra animovaných a hraných filmů pro děti. Přesto byl do roku 1947 mizivý zájem o výrobu uměleckých snímků pro děti a mládež. Až po roce 1947 docházelo k systematické přípravě dětských filmů a vznikla tak možnost prostřednictvím sportu a jiných poutavých aktivit působit na děti. Náměty na filmy byly podloženy pedagogickým výzkumem, vědou a požadavkem metodické vhodnosti a měly sloužit školám k osvětě, a to především po stránce obsahové i umělecké.²⁰⁵ Dobový názor byl, že k dosažení výchovného ideálu měl film silně působit na mladého diváka, ovšem nikoli pouhou vizuální propracovaností, což by bylo označováno jako formalismus.

V roce 1948 vznikl Československý svaz mládeže a pionýrské organizace, což znamenalo ukončení činnosti nekomunistických dětských organizací. Od 1. 4. 1948 byl zaveden koncept jednotné školské soustavy, a to jako jediný přípustný model školy. V edukačním plánu bylo zohledněno také výchovné působení na děti a mládež prostřednictvím filmů, ale také využití znalostí z dalších uměleckých oborů jako byla například literatura, divadlo a rozhlas. Umění mělo být nejen široce dostupné, ale rovněž přístupné, a to ve smyslu srozumitelnosti. Do školních učebních osnov byla zařazena politická výchova, která poskytovala žákům všeobecnou politickou orientaci. „*Dětská umělecká produkce odpovídala normám socialistického realismu. Nad kvalitou mediálního obsahu dohlížely mládežnické svazy. Film měl sloužit jako nástroj pro kultivaci dětské osobnosti.*“²⁰⁶ V letech 1952–1955 fungovalo pod ČSF studio dětského kresleného filmu a studio

²⁰⁴ NĚMEČEK, Miroslav: *Kapitolky z dějin českého školního filmu*. Praha: Československý filmový ústav, 1980, s. 37.

²⁰⁵ SKUPA, Lukáš. Film pro děti mezi vědou, uměním a průmyslem. Počátky žánru dětského filmu v české kinematografii 1945 až 1955. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie. Český filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia, 2012, s. 159.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 149–191.

loutkového filmu.²⁰⁷ ČSF v rámci distribuce koordinovalo svoji činnost s Ministerstvem školství. Promítání dětských filmů probíhalo i v brněnském kině Čas, a to od roku 1947, kdy byly v programovém pásmu zařazeny týdeníky, dokumentární filmy a krátké filmy (i animované a loutkové filmy). „Požadavkem na tvorbu pro děti a mládež byla vysoká umělecká úroveň, edukativní působení filmů a možnost prezentace filmů ve školách. Produkční a distribuční standardizace přišla až po roce 1955.“²⁰⁸ Filmové projekce se tedy konaly i mimo kina, přičemž získání vhodných prostor dostaly na starost místní národní výbory, a to vládním nařízením. Půjčování filmů zpoplatňovala Státní půjčovna filmů.²⁰⁹ Ovšem školní a tělovýchovné filmy si školy půjčovaly zdarma. Zápůjčky zajišťoval Ústav pro film a diapozitiv, což později přešlo na krajské národní výbory. Promítání filmů ve školách bylo povinné a muselo se uskutečnit alespoň jednou za měsíc.

V druhé etapě formování žánru dětského filmu po roce 1955 spadl film pro děti a mládež do výrobní skupiny Filmového studia Barrandov a Krátkého filmu, a tak byla produkce hraných dětských filmů přesunuta do specializovaných tvůrčích skupin.²¹⁰ Správa studií dětského filmu²¹¹ zajišťovala produkční a distribuční koordinační činnost, ale výroba zde nebyla realizována. Je důležité zmínit, že ze státního aparátu film do výroby nejdříve formálním nařízením zaštiťovalo Ministerstvo informací (ministerstvo fungovalo do roku 1953). Později kinematografie spadala pod Ministerstvo školství a Ministerstvo kultury (1953–1956). ČSF pak na realizaci filmů kooperoval s jednotlivými ministerstvy i objednateli, jako například s ČSTV, a to již od roku 1957, jak bylo zmíněno v kapitole o institucionálním rámci kinematografie. Překvapující však byla především skutečnost, že pouze pět filmů ze všech hraných snímků podléhalo cenzurnímu řízení. Jednalo se

²⁰⁷ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1956–1960*. Praha: Čs. filmový ústav 1974, s. 12–16.

²⁰⁸ SKUPA, Lukáš. Film pro děti mezi vědou, uměním a průmyslem. Počátky žánru dětského filmu v české kinematografii 1945 až 1955. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie. Český filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia, 2012, s. 149–191.

²⁰⁹ Hospodářská data byla evidována v samostatných položkách, a tak nejsou dohledatelná.

²¹⁰ V roce 1961 byl v Gottwaldově iniciován vznik dětského filmového festivalu, kde až do současnosti probíhá mezinárodní přehlídka dětských filmů. Festival filmů pro děti a mládež je nejstarším festivalem svého druhu na světě a v roce 2025 se bude konat jeho již 65. jubilejní ročník.

²¹¹ Film *Dědeček automobil* (1956) sice nebyl primárně určen dětskému publiku a ani není žánrově označován jako dětský film, ale produkci a výrobu snímku mělo na starosti Studio dětského filmu. Důvody byly pragmatické. Jednalo se o řešení nedostatku dětských filmů se sportovní tematikou. Byl to zároveň jeden z posledních filmů studia.

o filmy pro děti *Zelená knížka* (Josef Mach, 1948) a *Kouzelný míč* (Karel Baroch, 1949), kde v obou případech dětské hrdinové sehráli důležitou roli při odhalování zločinů, dále dobrodružný film pro mládež odehrávající se na junáckém prázdninovém táboře *Na dobré stopě* (Josef Mach, 1948), ukázková stalinistická agitka ze sportovního plachtařského prostředí *Vítězná křídla* (Čeněk Duba, 1950) a komedie z pražských dopravních podniků o snaze získat Tyršův odznak *Veselý souboj* (Miloš Makovec, 1950).²¹²

Je však zřejmé, že v hraných filmech je akcentace sportu proměnlivá a nestávala se vždy středobodem scénaristických plánů, které sázely spíše na diváckou atraktivitu a propagační nebo propagandistickou hodnotu. V některých snímcích je oblast sportu hybatelem děje, jinde je spíše druhým plánem a hlavní děj se odehrává pouze na pozadí sportovních událostí. Ve sledovaném období byl objem produkce hraných filmů srovnatelný s předválečným obdobím.²¹³ Natočeno a uvedeno do širší distribuce bylo celkem 450 hraných filmů,²¹⁴ z čehož pouze 20 snímků bylo věnováno sportu a konkrétním sportovním disciplínám.²¹⁵ Procentuální zastoupení filmů se sportovní tematikou bylo na celkové produkci tedy pouhých 4,40 %. Navíc v práci zmiňuji i čtyři relevantní snímky natočené po roce 1960 (tyto filmy však nezapočítávám do statistiky.) Sport v tomto období nebyl v hraném filmu dominantním tématem a nabízí se otázka, proč se stal okrajovou záležitostí, když ze své podstaty nabízel vizuálně atraktivní a společensky dynamický materiál, jehož prostřednictvím se mohly sugestivně propagovat socialistické ideály, a tak ovlivňovat dobové publikum.²¹⁶

²¹² Podklad z Národního archivu: Pomůcka č. 787 (137 Cenzurované filmy), Inv. č. 911-960, karton 136 (film *Zelená knížka*), Inv. č. 1011-1035, krt. 138 (film *Na dobré stopě*), Inv. č. 931-1000, krt. 155 (film *Kouzelný míč*), Inv. č. 1-200, krt. 163 (filmy *Vítězná křídla* a *Veselý souboj*). Archivní fond vyplňuje mezeru mezi fungováním Ministerstva informací (a osvěty), jež ukončilo svou činnost v roce 1953, a Ministerstva školství a kultury, které bylo zřízeno v roce 1956, a to sloučením rezortu školství a kultury. Jedná se o Ministerstvo kultury (1953–1956), k němuž je rovněž k dispozici inventurní pomůcka. V tištěné podobě jsou dokumenty dostupné v badatelně na Chodovci, popř. elektronicky.

²¹³ V plánu realizace nebo realizováno bylo celkem 388 hraných filmů v období rané kinematografie, tedy do počátku vzniku zvukového filmu, tj. v období tzv. „němého filmu“ od roku 1898 až do roku 1930. (*Český hraný film I, 1898–1930*) a 465 hraných filmů od začátku zvukové éry až do konce druhé světové války (*Český hraný film II, 1930–1945*). Označení „němý film“ dávám do uvozovek, neboť by bylo přesnější uvádět označení nezvukový film.

²¹⁴ *Český hraný film III, 1945–1960*. Uvedený údaj je rovněž výsledkem profesionální rešerše Evy Urbanové, odborné pracovnice Oddělení filmografie a katalogizace, NFA.

²¹⁵ Viz příloha: Seznam hraných filmů se sportovní tematikou.

²¹⁶ František Kolář ve své studii *Sport v českém hraném filmu do roku 1945* uvádí, že do roku 1930, tedy v období němého (respektive nezvukového) filmu, dohlédl 388 položek a z toho 18 položek se sportovní tematikou, což tvoří 4,6 % na celkové filmové produkci. Úplně první hraný film se sportovní tematikou se jmenoval *Rudi sportsman* a *Rudi na záletech* (1911). Sport jako ústřední námět se objevil v šesti případech, což tvoří 1,5 % na celkové produkci. Nejvíce

Filmaři se věnovali ztvárnění sportu spíše v tvorbě pro děti. Z celkových 20 filmů ve sledovaném období vzniklo sedm snímků pro nejmladší generaci (jeden v roce 1963). Na celkové produkci hraných filmů se sportovní tematikou se tematicky film pro děti podílel z 35 %. Lze tedy usuzovat, že propagace a osvěta v oblasti sportu mohla být záměrem politických úvah, jak cíleně oslovit a získat pro sport, a tedy s tím spojenou i společensko-politickou uvědomělost, už nejmladší generaci.²¹⁷ „Přesně v roce 1958 se stává vedoucím studia populárně vědeckých filmů (pozn.: ve studiu Gottwaldov) Aleš Bosák. Měl přehled nejen o našem, ale i o světovém trendu. Věděl, že ten přímo volá po filmech pro děti a mládež, kterých byl všude nedostatek. [...] Prosadil na Ústředním ředitelství Československého filmu v Praze, že se v Gottwaldově mohla zřídit skupina hrané tvorby pro děti a mládež. Společenská poptávka po tomto žánru posilovala odvahu pustit se do toho, ale skutečnost, že nebylo v dětské hrané tvorbě velkých vzorů, zvětšovala riziko. [...] A pražské vzory byly příliš zatíženy náročnou barrandovskou technikou, nákladnou výpravou, ale i jistou manýrou. Středometrážní film Josefa Pinkavy, *Komu patří pohár?* je postaven na jednoduchých principech.“²¹⁸

V rámci svého výzkumu jsem zhlédla všech 20 (respektive 24) hraných filmů týkajících se hrané tvorby. Do výběru jsem však zařadila i snímky, kde je sport spíše marginálním jevem v pozornosti filmařů. Produkci hraných filmů se sportovní tematikou rozděluji do čtyř základních skupin:²¹⁹

- **Hraný film se sportovní tematikou, který se odehrává ve sportovním prostředí:**

Kouzelný míč (Karel Baroch, 1949), *Vítězná křídla* (Čeněk Duba, 1950). *Brankář bydlí v naší ulici* (Čeněk Duba, 1957), *Komu patří pohár?* (Josef Pinkava, 1960), *Ledoví muži*

využit bylo lyžování (6x), plavecké sporty (3x), dostihy (3x), také se natáčely benzinové sporty. Žánrově se jednalo o komedie, drama a melodrama. V letech 1931–1945 bylo natočeno 465 filmů a z toho 27 se sportovní tematikou, což tvoří 5,8 % na celkové produkci. Sport jako ústřední námět se objevil u sedmi snímků, což tvoří 1,5 % na celkové produkci. Až na tři výjimky se jednalo o komedie. Za protektorátu sport z filmu takřka vypadl. Objevil se ve snímcích ve všech sledovaných období hokej, fotbal, atletika, trempink, kanoistika, veslování, lyžování, bruslení, automobilové závody a horská turistika. Autor dochází k závěru, že se jedná o vyrovnané číslo v rámci zastoupení sportu ve filmu. KOLÁŘ, František. Sport v českém hraném filmu (do roku 1945). In: *Sport a umění*. Praha: Český olympijský výbor, 2016.

²¹⁷ První středometrážní hraný film realizovaný ve studiu Gottwaldov byl snímek, *Komu patří pohár?* (Josef Pinkava, 1960).

²¹⁸ PINKAVOVÁ, Hana. Zřízení skupiny hraného filmu pro děti a mládež. *FA Kudlov 2* 46–60. *Filmové ateliéry ve Zlíně 2*. Zlín: Film festival Zlín. 2017, s. 124–125.

²¹⁹ Filmy řadím chronologicky podle data výroby.

(Vladimír Sís, 1960), *Pepík je Stacho* (František Papoušek, 1960), *Poslední etapa* (Miroslav Ondráček, 1962), *Ivana v útoku* (Josef Pinkava, 1963).

- **Hraný film se sportovní tematikou, který se nemusí odehrávat ve sportovním prostředí, ale sportovní výkon je zde hybatelem děje:** *Polibek ze stadionu* (Martin Frič, 1947), *Na dobré stopě* (Josef Mach, 1948), *V trestném území* (Miroslav Hubáček, 1950), *Veselý souboj* (Miloš Makovec, 1950), *Budme připraveni* (Jiří Papoušek, 1955), *Návštěva z oblak* (Miloš Makovec, 1955), *Kouzelný den* (Jan Valášek, 1960), *Vánice* (Čeněk Duba, 1962).
- **Hraný film s hereckou sportovní hvězdou, kdy sportovec využívá svých schopností a dovedností, ale nemusí nutně hrát jiné sportovce, nebo dokonce reprezentovat sám sebe (autobiografický film):** *Na stříbrném zrcadle* (Jaromír Pleskot, 1954), *Synové hor* (Čeněk Duba, 1956), *Přežil jsem svou smrt* (Vojtěch Jasný, 1960), *O něčem jiném* (Věra Chytilová, 1963).
- **Hraný film se sportovními výkony, který nemusí být věnován sportu a nemusí se odehrávat ve sportovním prostředí:** *Anděl na horách* (Bořivoj Zeman, 1955), *Dědeček automobil* (Alfréd Radok, 1956), *V proudech* (Vladimír Vlček, Henri Aisner, 1957), *Valčík pro milion* (Josef Mach, 1960).

V rámci svého výzkumu jsem zhlédla všech 20 (respektive 24) hraných filmů týkajících se sportu a sportovních událostí a dva snímky zaměřené na tělovýchovu, přičemž ty tu zastupují filmy tematizující spartakiádní přípravy.²²⁰ Všechny filmy byly natočeny v rozmezí let 1945 až 1960 (respektive do roku 1963). Jejich seznam je součástí filmografie (Hraný film), v níž rovněž navíc uvádím čtyři filmy realizované až po roce 1960. Jedná se o hrané filmy: *Poslední etapa* (Miroslav Ondráček, 1962), *Vánice* (Čeněk Duba, 1962), *O něčem jiném* (Věra Chytilová, 1963) a *Ivana v útoku* (Josef Pinkava, 1963). Vzhledem k dataci zmiňovaná díla nezapadají do sledovaného období, přesto je vnímám za hodné zmínky, a to vzhledem k doplnění kontextu dobové tvorby se zaměřením na sportovní problematiku, která je zde ústředním tématem.²²¹

²²⁰ Pro poměrně malý vzorek hraných filmů jsem se rozhodla udělat výjimku z kompetitivního sportu a do seznamu zařadit i dva filmy zaměřené vyloženě tělovýchově.

²²¹ Snímek Věry Chytilové s názvem *O něčem jiném* (1963) je věnovaný skutečné vrcholové sportovkyni. Sportovní gymnastka Eva Bosáková se v něm připravuje na svůj životní závod. Nejedná se však o dokumentární film, neboť

Uvedených 20 (respektive 24) hraných filmů může posloužit jako základ pro typologickou klasifikaci, v jejímž rámci by bylo možné nahlížet oblast hraných filmů prostřednictvím několika kritérií a rozdělit je do deseti kategorií:

1. Sport dle četnosti zastoupení ve výrobě a distribuci hraných filmů, chronologický vývoj podle vzniku filmů (rok výroby).
2. Sport dle žánrů, kdy by se filmy klasifikovaly na základě subžánrů: dobrodružné drama, psychologické drama, komedie/veselohra, kriminální/detektivní film, dětský/rodinný film, sportovní film s biografickým námětem.
3. Sport dle zadavatelů a ideologických priorit (kdo výrobu filmů zadával, k čemu měly sloužit a co měly podporovat).
4. Sport dle sportovních disciplín podle masovosti sportovní i fanouškovské základny, kolektivních a individuálních sportů: hokej, kopaná, cyklistika, lyžování, krasobruslení, gymnastika, letectví, vodáctví, rohování (box), automobilový a branný sport, kdy by zjištěním bylo, jakou popularitu měly konkrétní sporty v hraném filmu.
5. Sport dle typologie postav (šampión, dobrodruh, hrdina, hvězda).
6. Typologický rozbor filmových postav (sportovec – funkcionář – fanoušek).
7. Sport dle typologického rozboru hraných dětských a rodinných filmů se sportovní tematikou.
8. Sport dle fikčních versus skutečných sportovců, resp. skutečnými sportovci inspirovaných filmových hrdinů, tedy zda v těchto filmech hrály (anebo byly hrány) sportovní hvězdy.
9. Hodnoty, které ze sportu plynou, a kdy se prostřednictvím sportu prokazují morální kvality a sport je tak reprezentantem třibení charakterů (kolektivismus, disciplína a její vliv na sportovní výkon, sportovní chování fair play).
10. Sport jako nositel negativních jevů (nezdravá rivalita sportovců, podvádění ve sportu, agresivní fanouškovství).

V oblasti snímků se sportovní tematikou procentuálně výrazně převládá podíl hraných dětských filmů. Je tak zřejmé, že v celkové produkci hraných filmů vznikla poptávka právě po uvedeném žánru. Výsledky snahy zviditelnit téma sportu a dětí se ukázaly až ke konci 50. a na

se zde odvíjí dva paralelní příběhy dvou odlišně žijících žen. Druhá žena je představuje fiktivní postavu matky v domácnosti.

začátku 60. let. V časopise Tělovýchovný pracovník uvádí autor článku i benefity, které projekce dokumentárních a hraných filmů přinesou dětem a mládeži. „Proč by například tam, kde kulturní život trpí nedostatkem činnosti nemohla právě tělovýchovná jednota promítat i ostatní filmy, třeba i celovečerní? Plnila by tak mnohem lépe svůj kulturně výchovný úkol, a navíc by promítání dlouhých filmů by jistě přineslo i efekt finanční. Důležité je také si uvědomit, že jsou stále málo organizovaná dětská představení a programy pro mládež. Zde by se velmi výrazně mohly spojit tři významné skutečnosti: plnit kulturně výchovné úkoly mezi mládeží v nejširším slova smyslu, sportovními filmy zvyšovat zájem o tělovýchovnou činnost mezi mládeží, a pomáhat finančním výtežkem jednotě.“²²²

V oblasti snímků se sportovní tematikou procentuálně výrazně převládá podíl hraných dětských filmů. Je tak zřejmé, že v celkové produkci hraných filmů vznikla poptávka právě po uvedeném žánru. Výsledky snahy zviditelnit téma sportu a dětí se ukázaly až ke konci 50. let a na začátku 60. let. V problematice žánru dětských filmů se tak sport jevil, jako výrazně tematizovaný motiv, neboť ten nabízel vizuálně zajímavé kulisy a dramatické akce, ale také možnost děti a mládež vychovávat a tematizovat morální problémy jako byla pravdomluvnost, čestnost, ale také zapálení pro sport. To nakonec dokládají na podobném principu postavené filmové tituly pro děti a mládež. Středometrážní film *Kouzelný míč* (Karel Baroch, 1949), vznikl pokusně jako hraný dětský snímek se sportovní tematikou a byl zaměřen na vůli a odhodlání malých fotbalistů a překonávání jejich úskalí vedoucí získání dětského poháru v kopané. Film *Na stříbrném zrcadle* (Jaromír Pleskot, 1954) pojednává o dívce váhající mezi krasobruslařskou kariérou a hrou na klavír. Film *Brankář bydlí v naší ulici* (Čeněk Duba, 1957) je morálním apelem a reflektuje sportovní klukovské úsilí a odhodlání k následování dospělých vzorů v hokeji. Film *Pepík je Stacho* (František Papoušek, 1960) je rovněž zaměřen na následování úspěšných sportovců, v tomto případě československého fotbalového reprezentanta Imricha Stacho, který byl držitelem bronzové medaile z Mistrovství Evropy 1960 a účastník dvou Mistrovství světa z roku 1954 ve Švýcarsku a roku 1958 ve Švédsku. Výrazně ideologický a výchovný je barevný film *Kouzelný den* (Jan Valášek, 1960) o rozkolu v kolektivu pětiletých dětí, které nacvičují skladbu Pohádka pro

²²² KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 756.

II. celostátní spartakiádu. Film *Komu patří pohár?* (Josef Pinkava, 1960) odehrávající se v krkonošských horách otevírá problematiku cti a smyslu pro čestný souboj v klukovské třídě lyžařů. Film *Ivana v útoku* (Josef Pinkava, 1963) pojednává o dívce, která vyniká ve fotbale, ale v tomto výhradně klukovském sportu se nemůže prosadit.

5 Případové studie

První snahy o záznam pohybu, přesněji o rozpohybování fotografie, proběhly v období prekinematografie, a to prostřednictvím vynálezu nazvaném Kinesiskop (1865). Následující protofilmickou mžikovou fotografii (1873) v pozdějším období vystřídal přelomový vynález umožňující syntetizování pohybu (1878), kdy se již na rozpohybovaných fotografických pásech objevovalo rovněž sociokulturní pozadí. Prvotní motivy byly zaměřeny především na vybraná témata zobrazující sportovní tělo ve vztahu k soudobé společenské atmosféře.²²³ Ještě před vznikem kinematografie soudobí vědci a filmoví experimentátoři tedy cíleně manipulovali s předobrazovou realitou a aranžovali pro své účely (pseudo)vědecké katalogizace a prezentace. Zvolené strategie vizualizace tak představovaly první předobrazy k přístupu zobrazování sportovního těla v období protofilmu²²⁴ a později ve filmu. První tematické tendence technicky realisticky zaznamenat, zobrazit a zprostředkovat záznam pohybu, tj. zobrazení sportovního těla ve fázi pohybu při fyzickém výkonu, se tedy objevují již v období prekinematografie.²²⁵ Protofilmické série se tehdy vyznačovaly fetišizací a diegetizací (tj. zasazování předkamerové reality do světa fikce) zobrazených těl a na uvedené zobrazení se navazovalo v období rané kinematografie.

Divácká zkušenost spojená s klasickou filmovou prezentací v kině přišla až o desítky let později, kdy se již objevují první koncepce natáčení krátkých zpravodajských, dokumentárních filmů zaměřených mj. na aktuální sportovní události. „*V počátečním období kinematografie se jednalo o přímý záznam pohybu bez ohledu na to, co se pohybovalo, viz prehistorií předchůdci našich dokumentárních filmů (dokumentaries), které však byly považovány spíše za nový druh*

²²³ ADAM, Hans-Christian. *Eadweard Muybridge: The Complete Locomotion Photographs*. Taschen, 2010.

²²⁴ Protofilm je označení pro období, které předcházelo vynalezení filmu. Jedná se tedy o filmy, které byly natočeny pomocí různých metod, například pomocí fotoaparátu, kamery nebo ručně kreslených obrázků. Protofilmy jsou důležité pro historii filmu, protože představují první pokusy o zachycení pohybu na filmovém pásu. BORDWELL, David, THOMPSON, Kristin. *Dějiny filmu: Přehled světové kinematografie*. Praha: Akademie múzických umění (AMU), 2007.

²²⁵ Prekinematografií je označována významná etapa formování filmu, který ještě nereflektoval komplexní sociálně kulturní praxi. Vývoj snah zaznamenat „pohyb v pohybu“ lze sledovat na základě vědeckých experimentů a vynálezů zejména od 19. století. Již v daném období měli vynálezci touhu zaznamenat pohyb tak, aby zprostředkovali divákovi autentickou iluzi. V prekinematografických prvopočátcích vzniku filmu v době technologického vývoje média kinesiskopu (1865), tedy rozpohybované fotografie a později mžikové fotografie (1873), se objevily první pokusy o zaznamenání souvislého, nepřerušovaného pohybu (biomechanika). ADAM, Hans-Christian. *Eadweard Muybridge: The Complete Locomotion Photographs*. TASCHEN, 2010.

jarmareční atrakce. “²²⁶ Také v prvopočátcích kamerového záznamu pohybu docházelo k manipulaci s předkamerovou realitou. „Důležitý byl výběr témat. Socialistický realismus nás učil, že se nemá ukazovat skutečnost taková, jaká je, ale taková, jaká by měla být, a to je pro zpravodajství, které se opírá o reportáž, takřka neřešitelná úloha. [...] Film vypráví už tím, co ze skutečnosti vybere, a důležité je i to, co nevybere, co zůstává za rámem obrazu.”²²⁷

Konkrétní příklady zobrazování podob sportu, sportovních disciplín a samotných sportovců a sportovních podniků odehrávajících se ve sledovaném období budu v jednotlivých kapitolách dokládat na vybraných příkladech v rámci zpravodajského a dokumentárního filmu, tzn. především fokus na zpravodajské šoty ze Závodu míru a dokumentární filmy o Emilu Zátopkovi. Jedná se částečně o problematiku odlišných filmových žánrů, nicméně stále tyto jsou spojeny identickou formou, tedy filmem. Specifickou, a časově prolínající se, oblastí je televizní vysílání, které se v druhé polovině 50. let začíná rozvíjet. Přestože těžiště práce přesouvám k filmovým záznamům, je případné se zde zmínit i o vývoji sportovního obsahu v rámci tehdejší televizní expanze.

5.1 Československý filmový týdeník a sportovní televizní zpravodajství

Ke zpracování jsem vybrala soudobé záznamy událostí, které byly natočeny pro Československý filmový týdeník v politicky exponovaných 50. letech minulého století a jsou tak dnes cenným dobovým historickým dokumentem. „*Sport sám o sobě je činností, jehož podstatu lze vystopovat v kulturním fenoménu hry, což je bezesporu svébytná a univerzální kulturní forma. Sport se ale současně stává mnohostranným mnohovýznamovým aparátem a jeho kulturně symbolický potenciál je nezpochybnitelný.*”²²⁸ Obzvláště v kontextu zpravodajských snímků by bylo předpokladatelné, že se jednalo o zpravodajské šoty poplatné době. Centrální dohled státu nad mediální oblastí byl od roku 1945 ideologicky řízený a zaměřený na oblasti potenciální propagace režimu. Případně sledoval, zda se ve zpravodajství neobjevuje skrytá institucionální kritika indikující nesouhlas

²²⁶ MICHALSKÁ, Zuzana. Dokumentární film. In: PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, s. 433.

²²⁷ PLÍTKOVÁ, Marcela. Dar ľudskej pamäte. In: *Týždeň vo filmu 1945–1990*. Bratislava: Slovenský filmový ústav. 2014, s. 3.

²²⁸ DĚKANOVSKÝ, Jan. *Rivalové, zázraky i podrazy: filmové obrazy sportu*. Bod. Praha: Dokořán, 2022, s. 11.

autorů či aktérů s vládnoucí ideologií. Státní aparát rovněž zajišťoval nedostupnost opozičních kapitalistických mediálních kanálů a byl připraven uplatňovat represe jako jeden z prostředků kontroly médií. Československému filmovému týdeníku, resp. zpravodajským šotům, byla již od počátku věnována výrazná pozornost. Formát krátkých zpravodajských filmů vzbuzoval zájem i u ministra informací Václava Kopeckého, který se k tvorbě týdeníků stavěl s plnou podporou. „Vedle toho se od prvních dnů po osvobození vydává týdeník *Týden ve filmu*, *Filmová kronika* vůbec se dostává na určitou výši a vypracovává si zdárně svůj vlastní program. Mimo filmový týdeník byla založena filmová periodická revue *Nový čas*. A práce ve filmové kronice se zdokonaluje tak, že v případě nutnosti jsou možná i tzv. zvláštní vydání, zachycující události na plátně pražských kin hned druhý den poté, kdy se udály. A naším ideálem je, aby byl vydáván filmový deník²²⁹, tak, aby se večer promítalo to, co se během dne stalo.“²³⁰ Skutečností však bylo, že na rozdíl od oblasti dokumentárních filmů, kde obecně vznikaly autorské i vizuálně atraktivní filmy, tak v oblasti produkce Studia zpravodajských filmů divácky oblíbené byly především sportovní reportáže.²³¹

Československý non-fiction krátkometrážní film však narušuje předpoklad o tom, že události po Únoru dokumentární filmy plnily pouze propagační či dokonce propagandistickou funkci. Vedle propagace sloužily tyto filmy také ke společenské osvětě, mimoškolní výchově a dokumentaci rozličných dobově důležitých událostí a jevů. Ministerstvo informací nařídilo od 1. 1. 1948 novou programovou skladbu kin a do kompletního celovečerního programu zahrnovalo zpravodajský týdeník, krátký film (někdy se jednalo o dětský, animovaný či loutkový film) a celovečerní film. Krátké zpravodajské filmy, často obsahující i sportovní šoty, byly promítány v kinech jako předfilmy²³², ale také byly promítány v provizorních a netypických podmínkách, jako například v čekárnách, podnikových jídelnách, ve školách, klubovnách i prodejnách.²³³ „Krátké

²²⁹ K vydávání Filmového deníku nikdy nedošlo.

²³⁰ Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb., 861 MI, krt. 202, Československá filmová kronika, *Týden ve filmu*, 24. 1. 1947.

²³¹ MICHALSKÁ, Zuzana. Dokumentární film. In: PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, s. 446.

²³² Distribuční praxe byla taková, že do pásma předfilmů se zařazoval i krátkometrážní dětský film (animovaný).

²³³ „Zlínský král bot se pak postaral (jako v nejednom jiném oboru činnosti) o svého druhu historickou kuriozitu, kdy jeho firma vydávala v letech 1927–31 podnikový *Bařův žurnál* [...] a vybavil tisíc svých prodejen 16mm projektory a týdně jim dodával žurnál obsahující aktuality ze světa ekonomiky, techniky a sportu.“
NAVRÁTIL, Antonín. *Cesty k pravdě či lži. 70 let československého dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění v Praze filmová a televizní fakulta, 2. vydání, 2002, s. 72.

filmy byly vyráběny v poměrně velkém množství a flexibilně okupovaly velmi pestrou paletu míst uvádění, od běžných kin přes kina specializovaná (kino Čas, kino na letišti Ruzyně), ale i přednáškové sály univerzit, místnosti školních družin, společenské místnosti nemocnic a sanatorií, spolkové klubovny, muzea a galerie, a v plánech a vizích též například jídelní vozy rychlíků.“²³⁴

Mimo jiné tyto zpravodajské filmy ukazují, jak se před mnoha lety sportovalo a žilo, případně jak by se sportovat a žít mělo. Jedná se také o dokument o vývoji přesvědčovacích praktik oficiálních státních orgánů. „*Po druhé světové válce bylo kino všude: v kinech, na náměstích, továrnách, školách, soudech, vlacích, muzeích a na politických setkáních. Dokumentární filmy a týdeníky, stejně jako amatérská produkce, dnes kaleidoskopický portrét měnící se Evropy. Jak tyto filmové obrazy přispěly k utváření nových společností vynořujících se z válečného popela, jak v západním, tak ve východním bloku? Proč byly tak klíčové při vytváření a regulaci nových míst a praktik, politických systémů, ekonomické dynamiky, vzdělávacích rámců a paměťových komunit?*“²³⁵

Technická výroba filmových týdeníků byla poměrně komplikovaná. „*Základem filmového žurnálu byly malé reportáže, které se většinou musely dopředu připravit: upravit prostor, nasvítit interiér, domluvit vystupující. [...] Náročné bylo především svícení. Pracovalo se s málo citlivým filmovým materiálem a těžkými reflektory. To se sice postupně měnilo, ale i s kvalitnější technikou si několika minutový šot vyžádal energii a prostředky jako větší film. Z tehdejšího pohledu můžeme říci, že žurnál byl drahý.*“²³⁶ Stejně náročná byla i výroba jednotlivých kopií, a také jejich distribuce do kin různých typů. Distribuce do sítě domácích kin byla přesně hierarchizovaná, a tak diváci ve velkých městech viděli týdeníky jako první a naopak tam, kde byly kinosály malé, někdy dokonce provizorní, byly týdeníky promítány i s několika týdenním zpožděním, jak již bylo uvedeno.²³⁷ Je pochopitelné, že se uvedené postupy vyvíjely v souvislosti s technickým vývojem

²³⁴ NAVRÁTIL, Antonín. *Cesty k pravdě či lži. 70 let československého dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění v Praze filmová a televizní fakulta, 2. vydání, 2002, s. 73.

²³⁵ Odpovědi na otázky spojené s produkcí dokumentárních filmů nabízí také nové studie zahrnuté do mezinárodního výzkumného projektu zabývající se poválečným obdobím v Evropě. ČESÁLKOVÁ, Lucie, PRAETORIUS-RHEIN, Johannes, VAL, Perrine, VILLA, Paolo. *Non-Fiction Cinema in Postwar Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2024, s. 5.

²³⁶ PLÍTKOVÁ, Marcela. Dar lidské paměti. In: *Týždeň vo filmu 1945–1990*. Bratislava: Slovenský filmový ústav. 2014, s. 3.

²³⁷ „V počátečním období protektorátu byly v českých zemích vydávány čtyři týdeníky – domácí *Aktualita* ve dvou vydáních, týdeník německé *Ufa* (česky a německy) a dva americké, *Foxův týdeník* (česky) a *Paramount* (česky a německy). Ty byly v roce 1940 zastaveny, takže ve zbývajícím období se v kinech na území protektorátu hrály jen týdeníky *Aktualita* a *Ufa*, oba cele ve službách německé válečné propagandy. Jejich uvádění v kinech bylo povinné

a celkovou postupnou modernizací filmového průmyslu. V rámci sportovního zpravodajství byly proto hlavní atrakcí obrazové záběry, neboť výsledky závodů a utkání se diváci dozvídali mnohem dříve z tisku a rozhlasu. Důležité je zmínit, že výroba velkého množství filmových kopií byla finančně nákladná.²³⁸ Zvláště pokud zohledním, že se jednalo o jednorázově použitý filmový materiál na výrobu jednoho týdeníku, který již neměl další využití, a tak po stažení distribuce byl už jen pouze archivován.

Koncepce týdeníků se však hledala ještě před únorovým obdobím, což dokládá i dopis šéfredaktora *Československého týdeníku* Jana Kučery, s hlavičkou dopisu Ústřední ředitel Československé filmové společnosti, který je adresován Ministerstvu informací. Šéfredaktor v něm odkazuje na debatu mezi čtenáři deníku *Mladá fronta*. Navrhli Krátkému filmu k výrobě týdeník československý, tedy zpravodajské šoty v českém i slovenském jazyce, což nakonec bylo realizováno. I přes všechny uvedené ekonomické aspekty výroby týdeníku byl týdeník vedoucími orgány podporován jako možný nástroj osvěty a propagandy. Paradoxem je, že oba záměry by se mohly naplnit v případě přijetí masovým publikem. Týdeníky však nebyly příliš populární, nicméně byly automatickou součástí programového schématu domácích kin. Vysocí státní představitelé přikládali týdeníku značný význam, proto v průběhu desítek let přicházeli se snahou o přijetí a zvýšení jejich sledovanosti. Pracovali přitom s rozličnými strategiemi, a to od direktivního zákazu vstupovat do kinosálu po zahájení projekce Týdeníku, až po produkční a systémové kroky, jako zatraktivnění obsahu zpráv, úprava délky jednotlivých šotů a uvádění týdeníku v českém a slovenském jazyce. Promítání týdeníku pouze ve slovenském jazyce, jak požadovali představitelé slovenského filmu, by zapříčinilo příchod do kina až po jeho představení. „*Slovenský týdeník často zaznamenává náměty, které mají jen místní význam. V Čechách nikoho nezajímají. Slovinci trvají na tom, aby se vydával slovenský týdeník a ten, aby se promítal také v Čechách. Sám předseda SNR dr. Lettrich, kdysi pohrozil, že kdybychom přestali vydávat „Týždeň vo filme“, tak z toho vyvodí*

a předmětem kontrol se stal i příchod diváků do sálu skutečně před představením, a nikoliv teprve před hlavním filmem. Z potřeby aktuálnosti se také postupně snižovala doba jejich oběhu z 28 na 16 týdnů v roce 1940 a poté na 10 týdnů v roce 1941.”

Ivan Klimeš, *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2016, s. 260.

²³⁸ Filmy, jejichž materiál byl velmi často, z důvodů estetických i ekonomických, recyklován pro jiné účely. ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014, s. 9.

politické důsledky.“²³⁹ Bylo totiž běžnou návštěvnickou praxí, že se do kinosálu vstupovalo až při zahájení projekce hlavního celovečerního filmu, na který si diváci zakoupili vstupenku.²⁴⁰ Často diváci týdeníky odmítali nejen z důvodu, že byly tendenční a propagandistické, ale vnímali je i jako nezajímavé.²⁴¹ Výjimku však tvořily právě sportovní náměty, které reflektovaly významná sportovní dění u nás i v zahraničí a obrazově předváděly dynamické a dramatické situace. Populární byly šoty z vybraných etap Závodu míru, ale oblíbené byly také kolektivní hry jako kopaná a hokej. Pro sportovní šoty byly příznačné emotivnější komentáře, někdy doprovázené výraznou hudební či zvukovou složkou.

Samotná délka jednotlivých šotů byla proměnlivá. Především se Československý filmový týdeník v 50. letech zásadně proměňoval, a tedy je možné uvažovat o dvou jeho vývojových etapách a s tím souvisejícím filmovém zpracování a prezentaci sportu soudobým divákům. V druhé polovině 50. let se proměnil výrobní tým, ale Krátký film také nově zařadil dva typy šotů. Jednotlivé délky šotů se začaly odlišovat. Hierarchii řazení dlouhých šotů (jeden měl přibližně jednu minutu a pět sekund) kopírovala hierarchie krátkých šotů (jeden měl přibližně 45 sekund) a tvořily asi třetinu z celkového rozsahu týdeníku. První byly promítány politické zprávy a sociálně závažnější informace. Postupně redakce nasazovala zajímavosti a naposledy kulturu a sport. Například v Československém filmovém týdeníku 1957/20 byla zařazena etapa Závodu míru v části dlouhých šotů, a to z toho důvodu, že v ní zvítězil domácí závodník Vlastimil Růžička. A naopak

²³⁹ Z dopisu adresovaného Ministerstvu informací tedy vyplývá, že pokud se konal nějaký významný sportovní podnik na Slovensku (lyžování, branné soutěže), tak tyto se natáčely systémem zahraniční objednávky a výroby (zakoupená a dodaná reportáž).

Národní archiv, Fond Ministerstvo informací, V. odb., 861 MI, krt. 202, Československá filmová kronika, Týden ve filmu, 24. 1. 1947.

²⁴⁰ Na začátku představení, se v hledišti setmělo a roztáhla se opona. Následně se začal promítat týdeník. Po jeho uvedení se opět v sále osvětlení rozsvítilo, aby se právě opozdílí diváci mohli usadit na svá místa. Mnozí přicházeli až po týdeníku záměrně. Doplnuji, že po týdeníku následovalo promítání reklamních snímků a filmových ukázek k příštím programu, a také krátký dokumentární nebo animovaný film. Po uvedeném filmovém úvodu začal hlavní hraný film.

²⁴¹ V období protektorátu docházelo často i k otevřenému nesouhlasu diváků během projekcí zpravodajských šotů. „Pozoruhodným dokladem, jak se diváci stavěli k novým politickým poměrům, byl titulek uvádějící projekce v prvních měsících protektorátu: „Žádáme vás zdvořile, abyste se při promítání týdeníků zdrželi všech hlasitých projevů. Děkujeme Vám. Aktualita.“ Mnohem podstatnější změny se však dotkly obsahové stránky týdeníků. Na rozdíl od předchozí praxe, kdy filmová cenzura spadala do kompetence Cenzurního sboru kinematografického při Ministerstvu vnitra, stala se nyní součástí Úřadu říšského protektora.“

NOVOTNÝ, Jiří. *Týdeník Aktualita a heydrichiáda* [online]. [Cit. 10. 10. 2024].

Dostupné z: < <https://www.filmovyprehled.cz/cs/revue/detail/tydenik-aktualita-a-heydrichiada> >.

v Československém filmovém týdeníku 1959/20 byla zařazena etapa Závodu míru v části krátkých, protože domácí cyklista v závodě nebyl úspěšný a nedosáhl očekávaných výsledků.

Zajímá mě však především filmové zobrazení samotného Závodu míru, proto budu popisovat jednotlivé díly, kde je událost zachycena kamerou a doprovázena dodatečným komentářem (voiceover).²⁴² Cílem je popsat jednotlivé reportáže z let 1948²⁴³ až 1960 a zjistit, zda a jak byly poplatné době, a tedy přímo ovlivněny politickým vývojem. Rozeberu tak na vybraných reportážích, zda explicitně vykazovaly účelově politickou manipulaci s diváky, anebo se soustředily na samotný výkon sportovců, v tomto případě cyklistů reprezentující tehdejší Československo. Mezi mnohými významnými sportovními podniky jsem zvolila právě Závod míru, neboť se jednalo o mediálně významnou akci zdokumentovanou ve zpravodajských šotech i dokumentárních filmech.²⁴⁴ Cyklistický závod s mezinárodní účastí sportovců byl poprvé zahájen v roce 1948, nicméně ještě nebyl oficiálně znám pod tímto názvem. Již od roku 1948²⁴⁵ se Závod míru stal mezi diváky a fanoušky důležitým bodem světové amatérské cyklistiky. „*Na západ od našich hranic se o této cyklistické senzaci psalo jako o Tour de France východu.*“²⁴⁶ Hned od počátku podniku vznikala otázka, jaký mediální obraz akci vytvoří soudobí novináři, a jak tento obraz ovlivní veřejné mínění. Je potřeba dodat, že ten mohl vznikat na objednávku vedoucích představitelů státu, ale mohl vznikat i vlastní autocenzurou. A to nejen v úzké vazbě na sport samotný. Například cyklista Jan Veselý se stal mediální hvězdou prvního desetiletí Závodu míru, nicméně na konci své kariéry byl označen za vlastizrádce.

²⁴² Sledované sportovní zpravodajské šoty komentují výhradně muži. Toto však neplatí pro šoty z oblasti politiky, společnosti, kultury, kde je možné slyšet i ženské hlasy.

²⁴³ Závod Míru se od roku 1948 konal na den Svátku práce 1. května, přesněji začínal v rozmezí od 30. dubna do 2. května a většinou trval okolo 14 dní. Od roku 1963 byl termín z důvodu časté nepřízně počasí posunut až na Den osvobození 8. května. Závod míru byl pravidelně ve zpravodajství prezentován, konkrétně v Týdeníku (16)17–22(23) / 194krát, 195krát.

²⁴⁴ Tehdejší polská redakce deníku *Głos Ludu* se rozhodla ve spolupráci s československou redakcí Rudého práva uspořádat mezinárodní sportovní podnik, a to jako demonstraci přátelství obou zemí. Zpočátku se diskutovalo o zápase v kopané, motocyklových nebo atletických závodech. Nakonec se však společně rozhodli pro závody cyklistické.

CHALOUPKA, Jan. *Závod míru aneb Tour Východu*. Praha: XYZ, 2018, s. 12.

²⁴⁵ Nejdříve se jela trasa Varšava–Praha nebo Praha–Varšava, od roku 1952 se přidal Berlín a start v hlavních městech se střídal. V Praze v prvním ročníku Závodu míru odstartovalo sedm družstev a v ten samý den, ale ve Varšavě, dokonce deset.

HOLUB, Jiří, & PAUL, Zdeněk. *Bouře v pelotonu – K dvacátému výročí Závodu míru*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967, s. 9.

²⁴⁹ CHALOUPKA, Jan. *Závod míru aneb Tour Východu*. Praha: XYZ, 2018, s. 320.

Jednalo se tehdy o mezinárodní sportovně koncipovaný podnik, avšak již od počátku byl ovlivněn politickou situací v tehdejší Československu. Závod byl amatérský a byli z něj předem vyloučeni „kapitalističtí“ cyklisté. Start byl povolen pouze závodníkům ze socialistického tábora a z dělnických organizací z Itálie, Francie a Finska, a to z důvodu požadavku na mezinárodní charakter závodu. Až od roku 1950 se oficiálně startovalo pod názvem Závod míru. Od roku 1952 se mezi pořadatelské země přidalo i tehdejší Východní Německo a začalo se soutěžit mezi Prahou, Berlínem a Varšavou. Místa startu úvodní etapy a cíle závěrečného dějství se střídala a jednalo se tak o vizuálně atraktivní místa a kulisy.

Navíc Závod míru lemují politicky zásadní roky, tedy 50. léta. Pro výběr do případové studie je Závod míru relevantní i s ohledem na dobu svého vzniku a tedy skutečnost, že nebyl zatížen žádnou předchozí tradicí a přesně naplňoval novou politickou koncepci dotčených států tehdejšího východního bloku. Závod míru tak reflektuje pro tuto práci klíčová 50. léta. Především se však jednalo o projekt, který měl výrazný sportovně-společenský význam a mimořádné mediální pokrytí. Mediální fokus však nebyl omezen pouze na filmové reportáže a dokumentární filmy, ale pozornost závodu byla věnována také v tisku a rozhlasu. Závod míru se konal pod oficiální mediální patronací deníku Rudé právo a pravidelné zpravodajství vycházelo také v denících Mladá fronta a Svobodné slovo.²⁴⁷ Rovněž Československý rozhlas, který se po zestátnění v roce 1948 okamžitě stal cenzurovaným a zároveň propagandistickým médiem komunistického režimu, vysílal pravidelné reportáže, a to dle tehdejšího zákona, kdy byla činnost ČsRo založena na politice Komunistické strany Československa.²⁴⁸

²⁴⁷ Deník Rudé právo vycházel od roku 1920 až do roku 1989, kdy začal vycházet pod novým názvem Právo. Noviny byly nepřímo řízeny ústředním tiskovým orgánem Komunistické strany Československa (KSČ) a představovaly důležitou úlohu v ideologické propagandě režimu. Deník byl založen v roce 1920, když došlo k rozkolu mezi českými sociálními demokraty a komunisty. Noviny byly ilegálně vydávány i za 2. světové války. Periodikum Rudé právo bylo deníkem s nejvyšším nákladem (například v roce 1954 to bylo 690 tisíc výtisků). Deník Mladá fronta vycházel od roku 1945 až do roku 1990, kdy začal vycházet pod novým názvem Mladá fronta Dnes. Deník Svobodné slovo patřil mezi tři celostátní deníky vydávané politickými stranami. Vycházel v letech 1945–1996 a jednalo se o ústřední deník Československé strany socialistické. JATZ, Ludovít. *Malá encyklopédie žurnalistiky*. Bratislava: Obzor, 1982, s. 421.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, 2007, s. 212–214.

²⁴⁸ Problematice vývoje rozhlasových komentářů všesokolských sletů, spartakiád a dělnických spartakiád se věnoval Tomáš Dufka z Archivu Českého rozhlasu, a to v komentovaném pásmu filmových a rozhlasových ukázek z let 1907–1965. *Na shledanou na Strahově*, Kino Ponrepo, 3. 12. 2024. Dostupné z: <https://nfa.cz/cs/kino-ponrepo/program/program>.

O skutečnosti, že Dělnické spartakiády byly oblíbené nejen v rozhlasu, svědčí i mnoho dobových filmových dokumentů. Film *Tělocvičné dny Federace dělnických tělocvičných jednot v Praze VII. na Maninách* (ČSR 1921, 24

Reportáže Československém filmovém týdeníku (ČFT) byly pravidelně nasazovány do kinodistribuce jako samostatná část, a to ještě před krátkými filmy, které předcházely hlavnímu programu. Výjimku tvoří legendární brněnské kino Čas, jehož program byl výhradně zaměřen na nepřetržité každodenní promítání aktuálních vydání Československých filmových týdeníků. V kontextu úvodních reportáží věnovaných aktualitám typu Svátku matek, dále ženám a mužům podepisujícím Stockholmskou výzvu obránců míru, výuce na zdravotní škole, zdokonalování chodu železáren, sovětským automatickým strojům k sázení brambor a akci za milion členů Československého svazu mládeže (ČSM), byla závěrečná sportovní část týdeníku divácky atraktivní podívanou, přestože zasazenou do obligátních kulis veřejného prostoru opanovaného komunistickými symboly a někdy doplněna i ideologickým komentářem.²⁴⁹

U jednotlivých anotací konkrétních týdeníků jsou vždy uvedeny detailní titulky a popisky. Z nich se diváci mohli dozvědět jednotlivé podíly na pořadu. Titulky se v každém díle opakovaly, respektive s novějšími díly vykazovaly ještě úplnější profesní informace. Od roku 1950 je v týdenících uváděn hlavní výrobce pořadu (Krátký film Praha), distributor (Krátký film Praha). Údaje uvádím na příkladu Československého filmového týdeníku 1950/21. Od roku 1952 se profesní informace rozšiřují na asistenta režie a zástupce produkčního. Při podrobném výpisu týdeníků lze také zjistit, že informace o Závodě míru se nasazovaly cyklicky, tedy vždy před vypuknutím závodu, a pak v průběhu jeho konání. Často se přitom omezovaly na hlavní zprávy, kde se etapa konala a kdo v ní zvítězil. Jak z podrobného výpisu vyplývá, nebylo samozřejmostí do šotů vkládat propagandistický komunistický komentář. Závod míru byl poprvé zpravodajsky zdokumentován hned ve svém prvním ročníku, který se konal v roce 1948, resp. 1949, kdy ještě tento sportovní podnik nebyl pojmenován svým pozdějším známým názvem.²⁵⁰ Závod míru byl největší amatérský cyklistický závod po 2. světové válce ve Východní Evropě a byl uváděný

min.) byl uveden 10. 11. 2021 v kině Ponrepo, NFA. Z uvedeného pásma dokumentů s názvem Kdo je proti drahotě, jde s námi vyplynulo, že vztah Komunistické strany Československa (založené roku 1921) k filmu započal již v období první republiky. Tento zájem se po druhé světové válce rozvinul do známé podoby stranického dohledu nad zestátněnou kinematografií.

²⁴⁹ V uvedené ukázce se jedná o skladbu událostí v Československém filmovém týdeníku 1950/21 (originální název: Týden ve filmu).

²⁵⁰ Závod se v roce 1948–1949 jmenoval Cyklistický závod Praha–Varšava, jak uvádí i titulek reportáže. Dne 21. dubna 1949 se objevil na titulní straně katovického deníku Sport poprvé nadpis: „1. května začíná Závod míru!“ ČERNÝ, Jiří, SOSENKA, Ladislav, STANĚK, Jaroslav. *Závod míru (O cyklistech z nejkrásnějšího pelotonu světa)*. Praha: Olympia, 1987, s. 17.

v dotčených zemích pod názvy Preteky mieru (slovensky), Wyścig Pokoju (polsky) a Friedensfahrt (německy).

Dochovaná sportovní reportáž ze sbírky dokumentů v Archívu ČT²⁵¹ s názvem *Cyklistický Závod míru 1948–1949* měla anotaci: Start závodu cyklistické etapy v Praze.²⁵² Deskriptivní popis první dochované reportáže dokládá, co bylo pro tehdejšího zadavatele Československý státní film (ČSF), řízený v roce 1948 Lubomírem Linhartem²⁵³, pro zaznamenání události podstatné.²⁵⁴ Z uvedeného dokumentu není však zřejmé, kde byl uváděn a zda se stal součástí Československého filmového týdeníku, který byl nasazen v té nejširší filmové distribuci, a to před každým filmovým představením. Není dochován ani záznam k tomu, zda byl film natočen jako nezvukový, nebo se zvuková stopa nedochovala.²⁵⁵ Zároveň doplňuji, že událost vzbudila mimořádný zájem nejen ve filmovém zpravodajství, ale i v tisku.²⁵⁶

5.2 Zobrazení Závodu míru v Československém filmovém týdeníku

Jako klíč k výběru filmového materiálu v rámci zpravodajských šotů by se mohla nabízet reflexe vycházející z datace vzniku. Popis šotů jsem založila na chronologickém vývoji a rozebírala jsem, jak se v Československém filmovém týdeníku právě zpravodajství o sportu proměňovalo v čase. Další možností by bylo sledování jednotlivých sportovních disciplín v průběhu vymezeného

²⁵¹ V Archívu ČT Praha se nedochoval Československý filmový týdeník z roku 1948 a 1949, kde by byla reportáž o prvních ročnících Závodu míru. Důvody mohou být dva. Jednak nebyla reportáž natočena, vyrobena a distribuována a jednak závod nebyl vůbec zaznamenán. Osobní rozhovor v České televizi s Libuší Pekárkovou, vedoucí Archívu ČT Praha, dne 1. 11. 2024.

²⁵² Polský titulěk uváděl název Wyścig kolarski, Praga-Warszawa, 1.–9. maja 1949 a lze tedy předpokládat, že distribuce byla plánována i v polských kinech.

²⁵³ V září 1948 ve funkci ústředního ředitele ČSF vystřídal Lubomíra Linharta nový ústřední ředitel ČSF Oldřich Macháček, který na pozici působil do roku 1953.

²⁵⁴ Formálně se jednalo o 16mm film, který je nezvukový a je krátkometrážní (18 min.). Z popisu v archívu není zřejmé, zda zvuková stopa k reportáži vůbec nevznikla, nebo nebyla dochována.

²⁵⁵ Až od roku 1951 je skutečností, že k týdeníkům mohly být natáčeny komentáře přímo při pořizování záběrů. V letech předchozích byl natáčen pouze obraz a zvukový (hudební) doprovod a komentář byl nahrán ve studiu dodatečně. Tehdejší technologie natáčení neumožňovala jiný postup.

BLECH, Richard. K práci zpravodajského filmu. In: *Pravda*. č. 5/1956 (18. 4.), s. 5.

²⁵⁶ Na 1. máje v roce 1948 vyšlo při příležitosti startu Závodu míru československé Rudé právo polsky a polský Głos Ludu naopak česky. V Praze i ve Varšavě se objevil první program celého podniku. Navíc vyšlo speciální vydání Rudého práva, na které se anoncovalo na poslední stránce novin z 1. května 1948.

období, kde bych se zaměřila na kvantitu zastoupení jednotlivých sportů. Nabízelo by se rovněž zaměření na obraz jednoho vybraného sportovce, kde bych rozebírala, jak byl soudobě vnímám.²⁵⁷

Z výše uvedeného procentuálního zastoupení filmové produkce v rámci zpravodajského a dokumentárního filmu však vyplynulo, že pro další rozbor filmů – v prvním případě kvůli rozsáhlému a ve druhém případě naopak kvůli malému vzorku – zvolím cílený výběr. Znamená to, že v rámci zpravodajského filmu, kdy bylo ve sledovaném období do Československého filmového týdeníku zařazeno celkem 27 sportovních šotů ze Závodu míru a jednu reportáž ze Závodu míru, u níž není dohledatelné, kde byla distribuována. Ke zpracování vyberu tento reprezentativní vzorek a výsledek budu generalizovat.²⁵⁸

Cyklistický Závod míru 1948–1949²⁵⁹

00:29:03 Praha – Prašná brána, Obecní dům, Praha. V Praze proběhlo slavnostní zahájení prvního ročníku Závodu míru. Cyklisté se připravili na startovní čáru před Obecním domem ve 14 hodin 30 minut. Následoval projev Viléma Novotného, tehdejšího šéfredaktora Rudého práva a poté dal Karel Tocl, hlavní rozhodčí, pokyn ke startu.²⁶⁰

00:35:08 Start závodu u Prašné brány, detail usměvavých tváří československých cyklistů, ostatní závodníci se soustředěnými výrazy, cyklistické dresy, cyklistické čepice, cyklistické brýle, pořadatel formálně oblečený, startér v tmavém pánském obleku, praporek, rozjíždějící se peloton, pohled na cyklisty zezadu, někteří mávají, přes dresy omotané náhradní pláště na kolo, záběr na

²⁵⁷ Uvedenou možnost jsem se rozhodla nevyužít z důvodů, že žádná sportovní osobnost nebyla tak intenzivně ve zpravodajských šotech sledována, abych mohla podat vypovídající poznatky.

²⁵⁸ Jsem si tedy vědoma, že podávám selektovaný obraz, kdy se budu soustředit na určité konkrétní vlastnosti a rysy. V případě zpravodajského filmu jsem měla možnost zhlédnout prostřednictvím Filmových týdeníku kompletní produkci sportovních šotů ve sledovaném období. V případě dokumentárního filmu jsem viděla všechny dokumenty, které byly NFA digitalizované.

²⁵⁹ Zpravodajský film byl pravděpodobně natočen jako nezvukový. Vzhledem ke skutečnosti, že v práci sleduji i propagandistickou strategii a rétoriku, tak jsem se s žádostí o spolupráci obrátila na Český svaz cyklistiky (ČSC), Praha, kde mi sekretář a bývalý cyklistický reprezentant Svatopluk Henke zprostředkoval osobní setkání s bývalými závodními cyklisty Vladimírem Holečkem a Pavlem Doleželem. Popis reálií ve filmu vychází z osobní schůzky v jednacích prostorách ČSC (20. 4. 2023), kde byl zpravodajský film přítomným promítnut, okomentován a doplněn o některé poznatky.

²⁶⁰ Iniciátorem cyklistického závodu mezi Československem a Polskem byl Jan Blecha, redaktor Rudého práva. Karel Tocl byl cyklistický závodník, později rozhodčí cyklistických závodů, a také bývalý atlet A. C. Sparty a turista. Závod míru byl organizován také cyklistickými svazy Československa a Polska.

silnici, kde jsou na silnici bílou barvou postupně za sebou napsány nápisy v různých jazycích:

Peace, Freede, Pace, Pokoj, Paix, Pax, Mir, ruskou Mir, Paz.

02:34:05 Diváci kolem trati mávají, venkovská žena hází náruč květin přímo do kamery²⁶¹, boční záběr na peloton, detail na vzrůstem malého cyklistu, silnice vedoucí k železniční trati, spuštěné závory, závodníci podlézají závory²⁶², jedoucí nákladní vlak, peloton zezadu, v dálce letiště, trosky letadel, nákladní auto Aero 150²⁶³, skříňová nástavba, amplióny, závodník smrká, průjezd pelotonu obcí, jásající diváci, běžící závodníci do kopce, mávající diváci.

04:37:07 Doprovodný motocyklista, průjezd pelotonu městem.

05:05:04 Kolize závodníků, pád závodníků na dlažební kostky, jedoucí a vyhýbající se závodníci, závodník jde pěšky a vede kolo, občerstvovací místo, kýbl s vodou, masáž závodníka, město Zlín, cedule začátek obce, cílová rovina, cílová čára, cíl etapy. Zlín – záběry na město, Zlín – výšková budova, závodník – děvčátko s mašlí v náručí, startovní čára, peloton závodníků, venkov, pastvina, pasoucí se krávy, automobil – autobus Praga RN/RND, zraněný závodník, kopcovitá krajina, nápis „Vítajte na Slovensku!“, hrad, doprovodné auto Tatra 87, Trenčín, Pionýři, krajina, hory, oblaka, mraky, kumuly, závodníci podjíždějí spuštěné závory.

08:30:00 Oprava lanka Bovden, jedoucí peloton, hory v pozadí, slovenská vesnice, občerstvení, šálky, hrnečky, most, státní hranice, vojáci-důstojníci Československé armády, Polsko, rozcestník, směrové cedule, polští vojáci, Katowice, stadion, cílová rovina, cíl etapy, vítěz, věnec pro vítěze.

11:26:20 Záběry města Katowice (technicky přexponováno), město, ulice, start etapy, závodníci projíždí ulicemi města, cedule s nápisem „miasto Katowice“, polští vojáci na koních, diváci, mládež, start další etapy.

18:01:19 Závod míru Praha–Varšava, 1. 5. – 9. 5. 1949, Praha Václavské náměstí, 1. máj, prvomájový průvod, portrét Klementa Gottwalda, mládež, útvar ve tvaru hvězdy, tribuna a státníci, cyklisté, závodníci, start etapy, závodníci v ulicích, nápis Praha, peloton přijíždějící na stadion,

²⁶¹ Efektní záběr, který překračuje dokumentární styl záznamu a působí až inscenovaně.

²⁶² Tehdy se jednalo o riskantní, nikoli však v pozdějších formálních pravidlech Závodu míru zakázaný počin.

Organizační zajištění závodu bylo v prvním ročníku velmi amatérské. „*Neexistovalo rozhlasové propojení celého konvoje a už vůbec žádná dohoda se železnicemi, takže se stávalo, že cyklisty najednou zastavily stažené závory. I rozhodčí se potýkali s problémy. Krejčů na cestě do Žiliny podlehl závory, avšak rozhodčí zastavili před nimi a čekali, až přejede vlak. Když pak dorazili do cíle, závodník tam na ně čekal už asi pět až deset minut.*“

ČERNÝ, Jiří, SOSENKA, Ladislav, STANĚK, Jaroslav. *Závod míru (O cyklistech z nejkrásnějšího pelotonu světa)*. Praha: Olympia, 1987, s. 17.

²⁶³ Může se také jednat o typ auta Škoda 150 nebo Praga 150.

klopená dráha, železniční přejezd, závory, závodníci podlézají závory, jedoucí osobní vlak, závodník jí během jízdy, průjezd vesnicí, cíl etapy, Zlín (Gottwaldov), výšková budova, vysoké pece, Památník osvobození, start etapy, hraniční most, Polsko, vyhlášení vítězů, cena. Druhé místo obsadil československý závodník Eman Krejčů. V soutěži družstev na trase Praha–Varšava obsadilo první místo Polsko, druhé Rumunsko a třetí Československo.²⁶⁴

Československý filmový týdeník 1950/21 (Originální název: Československé filmové noviny)²⁶⁵

Reportáž představuje III. ročník cyklistického Závodu míru na trati Varšava–Praha a zaměřuje se na poslední etapu mezi Pardubicemi a Prahou. Kamera zachycuje nejdříve erb města Pardubice, následují záběry na start cyklistického pelotonu a následně cyklisty jedoucí na běžné silnici. Reportáž se výrazně zaměřuje na fandící diváky kolem tratě. Poslední záběry patří závěrečnému spurtu na Stadionu bratrství Sparta. Komentář sděluje, že poslední etapu vyhrál Čechoslovák Jan Veselý a československé mužstvo se stalo vítězem závodu. Celkovým vítězem se stal Dán Willi Emborg.²⁶⁶

Československý filmový týdeník 1951/16²⁶⁷ (Originální název: Československé filmové noviny)

Již IV. ročník Závodu míru se stal manifestací myšlenky míru a přátelství mezi národy, uvádí komentář. Týdeník končí anoncí, že za týden v něm diváci uvidí například přípravu na Závod míru

²⁶⁴ Druhý ročník závodu byl také výjimečný výkonem cyklisty Jana Veselého, kdy od začátku druhé etapy až do poslední etapy jel ve žlutém trikotu (trikot pro vedoucího závodníka).

²⁶⁵ Od roku 1946 do roku 1952 vycházel Československý filmový týdeník pod názvem Československé filmové noviny. V Archivu ČT Praha i v archivu iVysílání ČT je však celý cyklus zpravodajského týdeníku veden pod názvem ČFT nikoli ČFN. Skutečnost, že se jedná o ČFN je zjištělné až po zhlédnutí titulků týdeníku. Dostupné z: < <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/203562262700052/> >.

²⁶⁶ Zajímavostí je, že denní tisk Rudé právo o této události referuje výrazně ideologičtěji, což se plně projeví v Závodu míru v ročníku 1957. „Na prahu májových dnů ze samého středu hlavního města republiky vyrazí v prvních odpoledních hodinách kolona slovanských cyklistů, kteří na tisíci kilometrové cestě ponesou do hrdinné Varšavy prapor své síly, odvahy a mužného srdce a neskonalé touhy úspěšně zakončit u svého cíle gigantický závod, jež nemá v slovanských zemích obdoby. Sedm dní s dvěma malými přestávkami pojedou vedle sebe v čestném zápolení cyklisté šesti lidově demokratických států, v nich staroslovanstvo má jasnou převahu. Jsme nemálo hrdí na to, že právě mi Čechoslováci, kde cyklistika byla v minulosti popelkou, jsme organizátory tohoto velkolepého cyklistického manifestu, který na oslavu historických květnových dnů umožnily dva ústřední orgány největších politických stran Polska a Československa – Rudé právo a Glos Ludu.“ (Autor neuveden). Závod Praha–Varšava bude odstartován. In: *Rudé právo*, roč. 28, č. 103, 30. 4. 1950, s. 8.

²⁶⁷ Ve třetím ročníku získal závod své jméno Závod míru.

Praha–Varšava nebo jak budovatele na ostravské stavbě mládeže inspiroval sovětský román Vasilije Ažajeva *Daleko od Moskvy*.

Československý filmový týdeník 1951/17 (Originální název: Československé filmové noviny)

Kamerové záběry a komentář zobrazuje přípravu Závodu míru na trati Praha–Varšava. Tréninky cyklistů probíhají ve Vranově nad Dyjí, kde společně trénují a vyměňují si zkušenosti závodníci různých národů. Zúčastní se totiž největšího cyklistického závodu, IV. ročníku Závodu míru Praha–Varšava, doplňuje komentář.

Československý filmový týdeník 1952/16 (Originální název: Československé filmové noviny)

Týdeník končí komentářem, že diváci opět za týden uvidí například přípravu našich cyklistů na Závod míru, budování přehrady ve Slapech a klavíristku Věru Řepkovou při koncertu ve Smetanově muzeu v Praze. Anonce pokračuje upoutávkou zaměřenou na Německou demokratickou republiku a vrcholící přípravy závodníků na V. ročník Závodu míru na trati Varšava–Berlín–Praha.²⁶⁸ Také cyklisté NDR se pilně připravují, uzavírá týdeník v komentáři.

Československý filmový týdeník 1952/17 (Originální název: Československé filmové noviny)

Šot začíná ujištěním komentátora, že naši cyklisté jsou připraveni na Závod míru. A pokračuje detailnějším popisem, že se jedná o naše nejlepší cyklisty, kteří se pečlivě připravovali na mezinárodní cyklistický závod, na Závod míru Varšava–Berlín–Praha.

²⁶⁸ Mediální pokrytí Závodu míru se rozrůstá roce 1952, kdy se k jubilejnímu pátému ročníku přidává i Berlín, takže se závod rozšířil na silnice tří států. K Rudému právu a Trybuně Ludu (vznikl sloučením periodik *Glos Ludu* a *Robotnik*) se nově zapojil i *Neues Deutschland*.
HOLUB, Jiří, & PAUL, Zdeněk. *Bouře v pelotonu – K dvacátému výročí Závodu míru*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967, s. 7.

Československý filmový týdeník 1952/22 (Originální název: Československé filmové noviny)

Obrazový záznam i komentář byly stručné a vypovídaly o tom, že slavný Závod míru Varšava–Berlín–Praha skončil vítězstvím československého reprezentanta Skořepy v poslední etapě z Českých Budějovic do Prahy.

Československý filmový týdeník 1953/15

Vydání týdeníku bylo zakončeno informací, že v dalším filmovém týdeníku, který bude uveden opět za týden, uvidí diváci například blahopřání kladenských horníků Antonínu Zápotockému k jeho zvolení presidentem, rozvoj moderní zdravotnické péče na Valašsku a přípravu našich cyklistů na VI. ročník Závodu míru na trati Praha–Berlín–Varšava.

Československý filmový týdeník 1953/21

V podstatě se i v tomto vydání týdeníku jednalo o věcný sportovní komentář. Šot pouze politicky připomněl, že sportovci přivezli mírové poselství. V komentáři dále zaznělo, že v Závodě míru Praha–Berlín–Varšava jezdci největšího cyklistického Závodu míru opustili již Československo. Další boje se rozvinuly na půdě NDR. Obyvatelé městečka Bad Schandau nadšeně pozdravují jezdce. V následné VI. etapě, která končí v Lipsku, zvítězil Čechoslovák Málek. Obrazové záběry přitom zachycují průběh Závodu míru, tedy postupně přejezd hranic do Německa, Bad Schandau se záběry na náměstí, hudební kapelu, start etapy, cyklistický závod v dešti, davy lidí kolem trati, závodníky Málka a Andersena na stadionu a vítězného Málka s věncem kolem krku.

Československý filmový týdeník 1953/22

Uvedené vydání týdeníku bylo rozšířené o významnou informaci, a to o zahájení vysílání Československé televize, která pak později zásadně ovlivní sportovní přenosy, které se stanou živě přenášeny. Komentář popisuje, že v květnu bylo v Praze zahájeno televizní vysílání na nových československých televizních vysílačkách. Zahájení se zúčastnili členové vlády v čele s náměstkem předsedy vlády Václavem Kopeckým a další četní hosté. Následuje komentář šotu na trati Praha–Berlín–Varšava, kdy v poslední etapě největšího cyklistického závodu si vedou výborně Poláci. Do cíle závodu "hrdinné Varšavy" dojel první Polák Krulak. Druhým byl Čechoslovák Kuneš. Obrazové záběry k šotu zachycují, co je obsaženo v komentáři. Objevuje monoskop

Československé televize na obrazovce, řada skříňových televizí v sále, režie, zapnutí kamery, František Filipovský předvádí Harpagona ve studiu, vidíme kameramana, světla, režii, záběr na scénku na obrazovce, detail vysílače nad studiem, švenk na Petřínskou rozhlednu, vysílač v patře rozhledny, detail antény na vrcholku, ministr Václav Kopecký, ministři, delegace Číňanů a Sovětů, jak sledují televizní vysílání, konec scénky s Františkem Filipovským. Závod míru je obrazově prezentováno, jak cyklisté Krulak a Kuneš dojíždí na stadion ve Varšavě a následně je Krulak s věncem kolem krku nesen fanoušky na ramenou.

Československý filmový týdeník 1954/18

Komentář k VII. ročníku Závodu míru se omezuje pouze na představení složení týmu pro Závod míru a doplnění, že naši cyklisté se připravují na závod Varšava–Berlín–Praha. Netypické pro vydání tohoto týdeníku je, že sportovním šotem nekončí, naopak sportovní šot je předřazen před jiné události.²⁶⁹ Týdeník pak pokračuje dalšími reportážemi o nových pracovnících a rodině z Moskvy, kteří přicestovali do Kazachstánu pomáhat, dále o nové metodě sovětské hrdinky socialistické práce P. A. Malininové při chovu krav a zvýšení produkce mléka. Zpravodajský blok je uzavřen informací o novém dárkovém obchodě v moskevském obchodním domě.

Československý filmový týdeník č. 18/466 (neznámé dílo z Československého filmového týdeníku)

Komentář sděluje, že naši cyklisté se připravují na Závod míru Varšava–Berlín–Praha. Obrazové záběry se věnují poslednímu ze tří závodů, které rozhodly o sestavě našeho národního mužstva pro Závod míru.

²⁶⁹ V roce 1954, byl po dlouhých bojích, jak oficiálních, tak i zákulisních, Závod míru uznán mezinárodní cyklistickou unií. Konečně byl začleněn do mezinárodního kalendáře. Díky tomu je Závod míru od té doby největším amatérským etapovým závodem na světě.
HOLUB, Jiří, & PAUL, Zdeněk. *Bouře v pelotonu – K dvacátému výročí Závodu míru*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967, s. 8–9.

Československý filmový týdeník 1954/20

Komentář byl opět bez významných politických proklamací. V šotu se uvádělo, že proběhlo zahájení Závodu míru 2. května 1954 ve Varšavě. Zde byl slavnostně odstartován VII. ročník Závodu míru. I. etapu vyhrál Polák Wilczewski. V mužstvech je Československo první, tým Polska byl druhý.

Československý filmový týdeník 1954/22

Zpravodajský sportovní šot je netypicky zařazen uprostřed týdeníku, protože oznamuje zásadní informaci ze závěru Závodu míru Varšava–Berlín–Praha. Obrazový šot zachycuje poslední, rozhodující etapu letošního mezinárodního závodu Varšava–Berlín–Praha, ve které na trase Tábor–Praha zvítězil Vlastimil Růžička, který celkově obsadil druhé místo.

Československý filmový týdeník 1955/16

Poprvé ve své historii je šot uveden titulkem Vteřiny sportu a skládá se hned z několika na sebe navazujících reportáží. První šot ukazuje Velkou cenu Slovenska, která byla jedním z posledních lyžařských závodů sezony. Ve speciálním slalomu mužů zvítězil sovětský závodník Taljanov. Komentář referuje, že cyklisté ÚDA se připravují na Závod míru. Dále reportáž poprvé pokračuje dalšími sportovními zprávami. V běhu na 400 metrů v Mexiko City zvítězil Lou Jones, ve Varšavě se staví stadion pro 70 tisíc diváků a v XVIII. ročníku běhu L'Humanité v Paříži zvítězil Emil Zátopek. Šot k VIII. ročníku Závodu míru je doprovázen obrazovými komentáři, jak cyklisté trénují na silnici, zachycení jsou Jan Kněžourek a Jan Veselý. Reportáž obrazově pokračuje záběry na události v Mexico City, skoky o tyči a běhu na 400 m, vstávající a skandující publikum na tribuně, americký atlet Lou Jones v cíli dostává kyslík. Záběry pokračují na město Varšavu, kde buldozery a rypadla budují stavbu stadionu, která je ze železné konstrukce. V obraze se objevuje model stadionu. Navazuje reportáž z přespolního běhu, Československá výprava s vlajkonošem, hned za ním pochoduje Emil Zátopek a následuje obraz, jak náš atlet stojí na stupních vítězů.

Československý filmový týdeník 1955/18

Sportovní část zpravodajství začíná záběry na Velkou Studenou dolinu v Tatrách, tábor horolezců, zasněžené hřebeny, přechod Tater, panoramatický záběr vrcholů Tater, jištění lezce lanem.

Horolezci v Tatrách mají komentář: „*Začátkem března uskutečnil kolektiv horolezců zimní přechod hlavního hřebene Vysokých Tater.*“ Sportovní komentář je zcela bez politických podtextů.

Následuje reportáž z příprav na Závod míru Praha–Berlín–Varšava, která je opět doprovázená apolitickým komentářem: „*Poslední ze tří výběrových závodů našich nejlepších cyklistů je mezinárodní Závod míru Praha–Berlín–Varšava.*“ I obrazové záběry se soustředí pouze na představení závodního týmu a zahájení závodu a postrádají politický aspekt: trénink cyklistů, trenéři, Jan Veselý, Jan Kubr, Antonín Šváb, Zdeněk Klich, Jan Novák a Stanislav Čapek, který stojí u kol.

Československý filmový týdeník 1955/21

Sportovní zpravodajství opět zahajuje šot jiného tématu, než je Závod míru: Jeep nebo škodovka? Komentář je opět apolitický a uvádí, že zkouška našeho nového terénního vozu Škoda 973 probíhá ve velmi obtížném terénu. A teprve jako druhý je zařazen šot Praha–Berlín–Varšava. Komentář nás seznamuje s tím, že ve čtvrté etapě z Tábora do Karlových Varů zvítězil náš závodník Josef Křivka.

Československý filmový týdeník 1955/22

Šot o Závodě míru stojí ve zpravodajském pásmu samostatně a obrazové záběry se věnují závodu v Německu. Konkrétně zachycují příjezd na stadion v Lipsku, jásající davy, a favorita etapy Gustava Adolfa Schura. VIII. etapa Závodu míru Praha–Berlín–Varšava proběhla ve znamení velkého náporu německých cyklistů na vedoucí československé družstvo, doplňuje obrazovou část voiceover komentář.

Československý filmový týdeník 1956/21

Začátek zpravodajství zahajuje reportáž z trati Varšava–Berlín–Praha. Komentář referuje, že vítězem I. etapy se stal Ital Bruni, který však později v VI. etapě závod vzdal. Dále voiceover uvádí, že Varšava hostí IX. ročník Závodu míru, a to na Stadionu desetiletí. Informace se vrací k československému družstvu a jeho ambicím, když se v obraze ukazuje loňský vítěz Gustav Adolf Schur. Dále je v šotu ukázáno, jak diváci fandí na stadionu, následuje průjezd Varšavou, pohled na Palác kultury, vjezd cyklistů na stadion, vítězný Ital Bruni, pády ve skupině cyklistů, radující se Italové, horliví fotografové.

Československý filmový týdeník 1956/22

Obrazové záběry a komentář se věnují závěru závodu Varšava–Berlín–Praha, konkrétně je uvedena reportáž z dramatického průběhu poslední etapy. Závod míru a průjezd cyklistů Prahou, davy aplaudujících lidí kolem silnice, dojezd na stadion, pohled na stupně vítězů, krojované hostesky, vítěz Polák Stanislaw Krolak a sovětské družstvo s věncem pro týmové vítěze. Zajímavostí uvedeného týdeníku je, že uváděl mimořádně atraktivní zprávy ze zahraničí, a to mimo sovětský blok: Slovenský ľudový umelecký kolektív (SLUK) v Belgii a belgická královna děkující našim tanečníkům za jejich úspěšné vystoupení. Další zpráva je o létajících savcích a francouzském vědci Cantarinovi, který zkoumá život a zvyky netopýrů. A následuje šot o malých Japoncích, kteří si hrají na střelení a přepadení. Šot je i z Anglie, kdy nové medvídě v londýnské ZOO putuje mezi narcisy. Sérii zahraničních zpráv ze západního nepřátelského bloku zakončuje pohled na největší maják na světě – Empire State Building, kde je detail žárovky, silueta mrakodrapu v noci a svítící mrakodrap s pátracími světly na obloze.

Československý filmový týdeník 1957/19

Sportovní zpravodajství k X. ročníku Závodu míru začíná komentářem, že přichází první reportáž ze Závodu míru Praha–Varšava–Berlín. Komentář dále sděluje, že mezi těmi, kteří zůstali vzadu, byli bohužel i naši reprezentanti. Alois Nachtigal, Jan Novák a Josef Křivka nestačili svými silami. Naše největší naděje, Jan Veselý a Jan Kubr, byli postiženi nehodami. Jan Veselý několika defekty a Jan Kubr svalovými křečemi v noze. V obrazových záběrech sledujeme start Závodu míru v Praze, fanoušky kolem trati, dojezd do Brna na stadion za Lužánkami a vítězného cyklistu Oehgrena s věncem kolem krku.

Československý filmový týdeník 1957/20

V komentáři zpravodajského šotu již podruhé zazní kritika. Naši byli opět mezi posledními, jako ve všech předcházejících etapách tohoto ročníku. Jedině bojovný Vlastimil Růžička se od startu držel ve vedoucí skupině. Častokrát vedl celý peloton. Vlastimil Růžička ve finiši na stadionu vítězí. Škoda, že Vlastimila Růžičky vítězství nemělo vliv na umístění našeho družstva. V obraze je

zachycen peloton Závodu míru, průjezd Německem, souboj na stadionu a vítězný Vlastimil Růžicka.

Československý filmový týdeník 1957/21

Zpravodajský šot v komentáři uvádí, že o první únik se pokusil náš Jan Novák. Cyklistu Jana Nováka brzy dostihla několika členná skupina, v níž byli dva Němci a jeden Polák. Kamera dynamicky zachycuje cyklisty Závodu míru, příjezd do Varšavy, vjezd na stadion, souboj několika jezdců, stupně vítězů a tým cyklistů z NDR.

Československý filmový týdeník 1958/21

Reportáž ze Závodu míru je zařazena hned za úvodní šoty, tedy proti standardním postupům neuzavírají týdeník sportovní události, a to navzdory nevýrazným a v šotu nekomentovaným výkonům československých cyklistů. Komentář k XI. ročníku Závodu míru popisuje pouze úspěchy zahraničních cyklistů a uvádí, že Závod míru skončil Na pražském stadionu Spartaku. Kamera zachycuje dojezdy etap do Karlových Varů, vojenskou kapelu podél trati, Holand'ana Damena, start pelotonu z Brna, dav diváků kolem tlačící se kolem trati, pád cyklistů v pelotonu, průjezd Prahou a příjezd na stadion na Letné.

Československý filmový týdeník 1959/17

Týdeník je výjimečný tím, že předsazuje před reportáží o Závodě míru cvičitele Antonína Mochnáče, který v prešovské tělocvičně nacvičuje se žáky Lokomotiva Prešov sestavu na Spartakiádu a vede cvičení žen Odeva Prešov. Až pak následuje zpravodajský šot, který je poprvé uveden titulkem Přípravy na Závod míru. V komentáři k XII. ročníku Závodu míru zazní, že nominačním závodem skončila příprava našich závodníků na Závod míru, o kterém bychom letos rádi slyšeli radostnější zprávy než v minulých letech. Dále je řečeno, že tréninkové soustředění má také vliv na výběr československého reprezentačního mužstva cyklistů pro letošní Závod míru. Kamera v reportáži z posledního nominačního závodu zachycuje část ze 110 km dlouhé trati ze Zlíchova do Míšku pod Brdy, Dobříše a zpět. Vidíme cyklisty na startu, peloton projíždějící kolem Kostela sv. Filipa a Jakuba na Zlíchově, mokrá trať a louže a peloton projíždějící vesnicí, kde se objeví v zatáčce auto v protisměru. Obrazová část končí závěrečným soubojem vedoucí trojice

Mareš, Štěbeták, Páral. Štěbeták se pokouší o únik, ale vítězný nástup má Karel Páral z Brna, diváci v kabátech povzbuzují podél trati, v cíli je opět záběr na Karla Párala.²⁷⁰

Československý filmový týdeník 1959/19

Reportáž zaznamenává I. etapu v Německé demokratické republice. Komentář začíná kriticky, když uvádí, že po několika kilometrech se celý peloton závodníků začal trhat. Jedním z cyklistů, kteří nestačili ostrému tempu, byl moravský reprezentant Rykl. V obraze je zachycen Berlín a stadion Waltra Ulbrichta. Cyklisté vyjíždějí na první etapu, závodníci jedou na trati v prudkém dešti, kamera je zabírá pohledem z doprovodného auta přes stěrače. Závodníci projíždí mokřými ulicemi a vedoucí skupina vjíždí na stadion, kde ve finiši vítězí sovětský reprezentant Melichov.

Československý filmový týdeník 1959/20

V reportáži z trati Berlín–Praha–Varšava se hovoří pouze o zahraničních cyklistech. Kamera švenkuje závodníky na startu, v detailu Gustava Adolfa Schura, Romea Venturelliho, Reného Vandervekena a sovětské družstvo. Zachycuje VI. etapu z Karlových Varů přes Plzeň do Prahy. Závodníci na trati v čele s Romeo Venturellem zahájili marný pokus o únik hlavnímu pelotonu. Belgičan Henri De Wolf projíždí ulicí Na Příkopě a jako první vjíždí na stadion dojíždí na stadion. Přespurtoval jej nakonec Roger Vindevogel a Henri De Wolf přijíždí do cíle jako druhý. Šot uzavírá obraz tleskajícího obecnstva a Rogera Vindevogel s kytkou na stupni vítězů.

Československý filmový týdeník 1960/20

V reportáži z XIII. Závodu míru na trati Praha–Varšava–Berlín se opět hovoří pouze o zahraničních cyklistech. Šot zachycuje start a průběh II. etapy Brno–Bratislava. Detail na favorizovaného cyklistu Gustava Adolfa Schura, výměnu defektních kol, stadion Slovan Bratislava, mytí jezdců u koryta, a nakonec vítězného Belgičana Alberta Covenese.

²⁷⁰ Karel Páral byl cyklistický závodník za motorovými vodiči a několikanásobný mistr Československa v této disciplíně. Karel Páral závodil za brněnský Favorit a společně s vodičem Jiřím Kočím vytvořili úspěšný závodní tandem.

Souhrnně lze k podchyceným zpravodajským šotům věnovaným Závodu míru upozornit na skutečnost, že obrazová složka ve zpravodajství mohla být natáčena zvlášť, bez zvukové stopy, která byla dodána až v technické postprodukci.²⁷¹ Specifické totiž bylo využití synchronního záznamu zvukové stopy. V 50. letech byly omezené možnosti manipulace se zvukem, proto nebylo samozřejmostí, že na místech konání sportovních akcí byly rozmístěné mikrofony. Ačkoliv od roku 1951 bylo možné natáčet obraz a zvuk synchronně i v rámci zpravodajství, tato praxe se však naplňovala postupně. Ovšem i v období 50. let – s ohledem na technické a ekonomické možnosti domácí kinematografie – natáčení týdeníku probíhalo jako němé, přesněji nezvukové. Znamená to, že při absenci autentického zvuku byl v laboratoři a ve studiu doplněn dodatečný komentář, který měl vlastní režii. Pro šoty tohoto typu byl příznačný emotivně vzrušený a graduující komentář, který byl ve zvukové stopě ilustrován dynamickým hudebním smyčcovým doprovodem.

Dalším specifikem byl samotný kamerový záznam. Pohyby kamery měly různé možnosti. Objektivy umožňující zoom byly však využívány až koncem 50. let, i když na trhu byly k dispozici již od 20. let. Z podstaty námětu, tedy záznamu sportovních podniků, měly šoty dynamický charakter a kamera často natáčela klání v pohybu. Obvyklými záběry jsou zde jízda kamery a přerámování sledující vývoj situace.

Z rozboru, který jsem založila na obrazové a zvukové složce, resp. mluvených komentářích, vyplývá, že v rámci zpravodajských šotů prezentovaných ve filmových týdenících se komentáře obsahově vztahují pouze k probíhajícím dějům a omezují se na konstatování faktů²⁷², které navíc často kopírují kamerové záznamy. V rámci reflexe dobových médií se však nabízí komparace s deníkem Rudé právo, coby zaštiťujícím periodikem celého tohoto podniku.²⁷³ V průběhu ročníků 1948 až 1956 deník Rudé právo referoval o úspěších československých cyklistů především oslavně.

²⁷¹ Kompaktní nahrávání obrazu a zvuku umožňoval až magnetický záznam zvuku s názvem Nagra. Značka Nagra, přenosný audio rekordér, byl vyráběn od roku 1951 ve Švýcarsku.

²⁷² Dobové komentáře při prezentování konkrétních údajů však často vynechávají informace například o délce a profilu trati, počtu závodníků, dosažení jednotlivých časů, ale také dílčích a celkových výsledcích závodů atp. Je to poněkud překvapující skutečnost, neboť se jedná o zpravodajský žánr, kde jsou dnes tyto údaje standardní. Jistě toto může souviset s vývojem zpravodajství, které se dnes silně obrací k tendenci kvantifikace, tj. zaznamenávání a analýze statistických údajů. Naopak často se v dobových komentářích objevují údaje o vyvinuté rychlosti závodníků.

²⁷³ Všechno začalo brzy po skončení druhé světové války. Hrstka nadšenců a příznivců cyklistiky kolem redakcí Rudého práva a Glosu Ludu, dnešní Trybuny Ludu, přišla s myšlenkou zorganizovat několikadenní silniční mezinárodní závod, jaký jsme do té doby vídali jen v západních zemích. První zmínka o tomto odvážném záměru se objevila na stránkách Rudého práva v létě roku 1947. ČERNÝ, Jiří, SOSENKA, Ladislav, STANĚK, Jaroslav. *Závod míru (O cyklistech z nejkrásnějšího pelotonu světa)*. Praha: Olympia, 1987, s. 11.

Z hlediska výsledků našich cyklistů byl neúspěšnější rok 1949, kdy v celkovém pořadí jednotlivců zvítězil Jan Veselý a v družstvech se Československá republika umístila na třetím místě. Historický úspěch hned v počátku sportovního podniku mediálně jevil jako příkladný úspěch sportovního týmu a státu. „Vítězstvím v letošním závodě získal Veselý, když vyhrál většinu etap, a potvrdil na každém terénu svoje vynikající schopnosti. Je ovšem nutné konstatovat, že hlavní roli zde sehrála spolupráce kolektivu. Kdo měl příležitost jet se závodníky z Prahy do Varšavy, vidí v umístění Veselého především úspěch celku, neboť každý jednotlivec vynaložil vše, aby cesta k vítězství Veselého byla, pokud možno nejsnadnější. A že nakonec je Veselý v kvalifikaci jednotlivců první, že tohoto úspěchu bylo dobyto proti zkušeným soupeřům jako jsou nesporně Francouzové, to je vítězství nejen Veselého, ale všech našich reprezentantů, kteří se závodu Praha–Varšava zúčastnili.“²⁷⁴

Z výše uvedeného je zřejmé, že přelomovou událostí se stal jubilejní ročník Závodu míru Praha–Varšava–Berlín, kdy se československému týmu vůbec nedařilo. Pouze reprezentant Vlastimil Růžička zvítězil v VI. etapě na trati Karl-Marx-Stadt²⁷⁵–Lipsko. Celkově však skončil až na 55. místě, před ním se umístil na 52. místě ještě Alois Nachtigal a závodníkem s nejlepším výsledkem se stal Jan Novák na 35. místě. V konečném pořadí družstev se Československo umístilo až na 12. místě.²⁷⁶

Ve srovnání se zpravodajskými šoty v Československém filmovém týdeníku se naopak redakce deníku Rudé právo, která byla iniciátorem celého cyklistického podniku, se v roce 1957 v průběhu závodů k výkonům Československých reprezentantů postavila kriticky.²⁷⁷ „Desetitisíce pracujících vítalo závodníky v Brně. V družstvech první Polsko, druhá Anglie. Československé družstvo ztratilo 29 minut. Nejúspěšnější byl Růžička, který dojel 14., Veselý měl defekt. Teprve před Jihlavou si Schur, Kubr a Růžička uvědomili, že je třeba zahájit stíhání. Ovšem nedopadlo to pro nás dobře. Kubr dostal křeče do nohy, Růžička byl vyčerpán při předešlém dojíždění druhé

²⁷⁴ (Autor neuveden). Veselý vítězem závodu Praha–Varšava. *Rudé právo*, roč. 29–30, č. 109, 10. 5. 1949, s. 4.

²⁷⁵ Znění názvu města Chemnitz v letech 1953 až 1990.

²⁷⁶ Československý tým byl v družstvech vítězný v letech: 1950, 1951, 1954, 1955.

²⁷⁷ Reflektují mediální ohlasy denního tisku na nevydařený Závod míru v roce 1957 pouze ve zpravodajském deníku Rudé právo, protože v dalším známém provládním deníku Mladá fronta nelze informace v archivu vydavatelství dohledat. Archiv byl součástí archivní služby Útvaru novinářské informace a dokumentace (ÚNID), která byla od roku 1970 do roku 2020 servisní archivační a monitorovací službou vydavatelství Mladá fronta, které skončilo v insolvenční a osud archivu tedy není znám a podléhá insolvenční správě.

skupiny, a tak se jelo bez nás. Jak jeli naši reprezentanti? Nesnažili se využít znalosti trati, nikdo se neodhodlal k nástupu. Když konečně pochopili nebezpečí, to už bylo pozdě.“²⁷⁸

O týden později vyšel článek, kde hodnocení výkonů našich cyklistů bylo pojato ideologicky, a dokonce částečně byla prezentovaná fakta záměrně zkreslená.²⁷⁹ „*Krise Československého družstva v letošním ročníku závodu míru vyvrcholila v sedmé etapě z Lipska do Berlína, kdy vzdali další závod kapitán družstva Veselý, krátce na to Kubr. Proč Veselý a Kubr vzdali? Tato otázka jistě naši sportovní veřejnost zajímá. Příklad Veselého je jasný od první etapy. Jel tentokrát velmi špatně a je otázka, jak bylo možné, že jeho slabá forma nebyla zjištěna v přípravném táboře, nebo proč Veselý sám neřekl, že na letošní závod není dobře připraven. Není totiž dosti možné věřit tomu, tvrdí-li vedoucí cyklističtí pracovníci, že Veselý byl ve výborné formě, když od zahájení závodu nezajel ani v jedné etapě. Nelze hledat omluvu pro to, co se stalo na trati z Lipska do Berlína. Jak v případě Veselého, tak především Kubra. Kubr neměl podle trenéra družstva a lékaře výpravy Dr. Houbala nejmenšího důvodu, aby závod vzdával. A jestliže si na nějaké menší bolesti stěžuje, pak je nutno říci, že Křivka a Růžička mají větší potíže, ale jedou dál. Na závěr k této otázce je třeba dodat: sportovec takového typu, jakým se v letošním závodě ukázal být Kubr, nemá to nejmenší právo reprezentovat naši republiku. A pokud jde o Veselého, je nutné konstatovat, že nepostupoval odpovědně před závodem, a hlavně pak v závodě samém, v němž se vůbec neprojevil jako sportovec, který i přes všechny potíže dokáže zatnout zuby a bojovat. Bude nutno zabývat se nejen našim družstvem, které nás letos reprezentovalo v Závodě míru, ale celým stavem naší cyklistiky a jejích pracovníků.*“²⁸⁰

Ve stejném vydání deníku pokračovala radikální ideologická kritika závodníků dalším článkem, i tentokrát redakčně nesignovaným. „*Každý neúspěch našich sportovců, a že jich v poslední době není právě málo, je současně provázen otázkou těch, kteří se každodenně živě zajímají o tělovýchovné a sportovní dění – jak je to možné, vždyť právě našim předním sportovcům vytváříme nejlepší podmínky, nemají starost o existenci, nestrádají. Posláním tělovýchovy a sportu*

²⁷⁸ (Autor neuveden). Praha–Brno: vítězem první etapy Švéd Öhgren. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 122, 3. 5. 1957, s. 4.

²⁷⁹ Cyklista Jan Veselý, který si byl vědom svých výkonnostních limitů, se závodní kariéru chtěl již vzdát, ale byl k pokračování v podstatě přinucen. „*Kolikrát už Jan Veselý říkal, že už je čas skončit, a zase mu budou letos děvčátka a chlapci mávat modrými šátky...*“

PAVEL, Ota. Bohatýři silnic. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 19, 10. 5. 1957, s. 16.

²⁸⁰ (Autor neuveden). Kubr a Veselý vzdali. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 129, 10. 5. 1957, s. 4.

je vychovávat zdravé lidi a vést je ke správnému ctížádostivému soutěžení. Jen ti nejlepší pak mají reprezentovat naši lidově demokratickou republiku v mezistátních a mezinárodních soutěžích. [...] To však z daleka neznamená, že by se mělo vyhovovat všem rozmarům některým vrcholným sportovcům. Promíjet jim poklesky, spočívající třeba v nedobrému poměru k práci. [...] Úlevy ano, ale ne takové, které odvádějí sportovce od nejzákladnějšího smyslu našeho nového života – od práce. Reprezentant si může dovolit všechno! Zapomínají na soustavnou přípravu, žijí z toho, co se před lety naučili. A nejen to, mnozí si dokonce myslí, že si mohou z titulu, že jsou reprezentanti, všechno dovolit. [...] Prokázali svým chováním, že nepatří do řad našich sportovců, budou se muset zodpovídat před lidovým soudem ze svých přestupků, kterými nedělají čest sobě ani svým oddílům. Pečlivě sřezit čest sportovce. [...] Ale méně radostná je ta skutečnost, že na příklad cyklista, místo aby jezdil na kole, jezdí více ve spartaku. A to se samozřejmě musí projevit v jeho výkonosti. Jen tvrdá a cílevědomá celoroční příprava v oddíle, tak jak to po léta již dělá náš nejúspěšnější sportovec Emil Zátopek a mnoho jiných, to je jediná cesta k úspěchu a zvyšování výkonnosti v naší tělovýchově a sportu. “²⁸¹

Skutečnost, pod jakým politicko-spoločenským tlakem naši závodníci bojovali, dokládá další navazující text publikovaný v deníku Rudé právo. „Z našeho družstva nastoupili v desáté etapě pouze tři jezdci, Křivka byl odvezen večer po skončení deváté etapy do nemocnice, avšak jeho zranění není vážné jako spíše bolestivé. Jeho neúčast je velmi citelná, neboť ostatním jezdci se už těžko bojuje. Situace je ještě o to horší, že Růžička nastupoval k desáté etapě s největším sebezapřením. V pondělní etapě se toto všechno pochopitelně muselo projevit na Růžičkově výkonu, který navíc měl defekt na kole, a tak desítky kilometrů bojoval na trati zcela sám s časem. Znovu je třeba opakovat, že Růžička tentokrát bojuje z posledních sil, a jestliže dojede do Varšavy bude to uznání hodný výkon. Je třeba vidět, že naše oslabené družstvo už nemá možnosti, aby určovalo taktiku nebo tempo jízdy, takže každý jeho člen jede tak, kolik má právě v té či oné etapě sil. “²⁸²

Mediální taktika vedoucí k dehonestaci výkonů jedněch, byla redakcí deníku Rudé právo postavena na adoraci druhých, konkrétně cyklisty Růžičky. Nicméně v dalším pokračujícím zpravodajském článku došla redakci trpělivost i s dalšími reprezentanty. „Po vzdání Veselého a Kubra, dále pak po vyřazení Křivky, jsme si nedělali velké naděje na to, že naše družstvo dojede

²⁸¹ (Autor neuveden). Nepřehánět péči o špičkové sportovce. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 129, 10. 5. 1957, s. 4.

²⁸² (Autor neuveden). Dokončíme závod v soutěži družstev? In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 133, 14. 5. 1957, s. 4.

do Varšavy. Přispíval k tomu také málo uspokojivý stav Růžičky a v posledních dvou etapách i Nováka.²⁸³

Celá anabáze Československé reprezentace v Závodě míru byla ukončena až článkem, který jako jediný byl signovaný. „Pokud se týče Veselého a Kubra, zejména počínání v letošním ročníku závodu míru se neslučuje s pojmem cti dobré reprezentace naší republiky v tak významném závodě. Z toho ovšem nelze vyloučit ani Veselého, neboť on jako kapitán družstva a jeden z našich nejzkušenějších jezdců měl dostatek možností říci, jak to ve skutečnosti s jeho formou před závodem bylo, a ne ještě den před startem spolu s trenérem Kovandou prohlašovat, že jsou připraveni jako nikdy předtím! Vzdání Veselého považujeme za důsledek špatné všestranné připravenosti a naprosto nedostatečné bojovnosti. V případě Kubra za falešný projev solidarity s Veselým, neukázněnosti a neodpovědného přístupu nejen ke státní reprezentaci, ale ke sportu vůbec.“²⁸⁴

Zřejmé je, že deník Rudé právo považoval výkony československých cyklistů za trestuhodné, a to, aniž by věnoval prostor reakci, třeba ve formě citací, samotným cyklistům, trenérům nebo funkcionářům. Dalším dokladem o ideologickém přístupu redakce deníku Rudého práva ke sportovním podnikům jsou také například četné články věnované závodům s názvem Běh Rudého práva.²⁸⁵

²⁸³ (Autor neuveden). Obětavě bojovali. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 135, 16. 5. 1957, s. 4.

²⁸⁴ ŠVADLENA, Václav. O reprezentaci Československa. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 135, 17. 5. 1957, s. 6.

²⁸⁵ V roce 1950, kdy se běžel jubilejní 30. ročník, měl běžecký závod – konající se zároveň v Praze a v Brně – obzvlášť silné mediální pokrytí s cílem zdůraznit úlohu KSČM. V hlavních článcích se neuváděly startující atletické hvězdy ani výsledky běhu. „V neděli dopoledne probíhaly v Praze a v Brně masové manifestační běhy Rudého práva na počest třicátého výročí jeho založení. Skutečnost, že se obou běhů zúčastnily tisíce příslušníků naší mládeže a nejvýznamnější českoslovenští sportovci-representanti, je nejradostnějším dokladem vřelého poměru sportovců a nejširší veřejnosti k Rudému právu, ústřednímu orgánu Komunistické strany Československa.“

(Autor neuveden). 6500 účastníků Jubilejního běhu vyjádřilo hold sjednocené tělovýchovy 30. výročí Rudého práva. In: *Rudé právo*, roč. 30, č. 222, 18. 9. 1950, s. 4.

Anebo v předchozím vydání: „Rudé právo – řekl dále soudruh Koucký – je milovaným a vskutku rodným listem Našich sportovců. Rudé právo bylo vždy důsledným bojovníkem za rozvoj našeho sportu, za jeho zlidovění, za zpřístupnění sportovních hřišť a zařízení masám pracujících. Bojovalo proti rozkladným zjevům buržoasního pojetí sportu. Výrazem velkého úsilí Rudého práva o masový lidový sport jsou masové běhy Rudého práva, na jejichž tradici dnes navazujeme. Je to tradice, která teprve dnes v lidově demokratickém státě v dnešním rozvoji tělovýchovy a sportu dozrává svého dovršení a širokého uplatnění. Rozmach tělovýchovy a sportu účinně pomáhá našemu lidu uskutečňovat socialismus.“

(Autor neuveden). Slavnostní zahájení Jubilejního běhu Rudého práva. In: *Rudé právo*, roč. 30, č. 222, 18. 9. 1950, s. 4.

Nepřesvědčivé výkony našich závodníků však měly kritickou odezvu i v deníku Československý sport²⁸⁶. V inkriminovaných dnech Závodu míru, o níž referoval jako o trpké cestě neúspěchu Československého mužstva, vyšel článek s názvem Veselý a Kubr povoláni do Prahy, kde se uvádí, že v pátek proběhla mimořádná schůze sekretariátu ÚV ČSTV. „*Mimo jiné bylo na ní rozhodnuto, že cyklisté Veselý a Kubr, kteří Závod míru vzdali, byli okamžitě povoláni do Prahy, a aby tudíž v další cestě z Berlína do Varšavy nepokračovali. Otázka vzdání obou závodníků-representantů, zejména pak Kubrovo odstoupení ze závodu, bude při hodnocení Závodu míru v Ústřední cyklistické sekci, předmětem jednání.*“²⁸⁷ Výsledkem jednání bylo, že oba cyklisté byli obviněni z politické provokace a vyřazení z reprezentace.²⁸⁸ Do situace se dokonce vložili i zahraniční trenéři, když výsledky etapy hodnotil zástupce německých cyklistů Werner Scharch, předseda cyklistické sekce NDR. „*Myslím, že vám chybí trpělivost. Tolikrát jste v Závodu míru vyhráli, a proto si myslíte, že musíte jenom vyhrávat. Copak nemáte žádné mladé lidi?*“²⁸⁹

Skutečnost, že mediální výstupy věnované inkriminovanému Závodu míru, a především naši reprezentaci, nebyly politicky ideologicky vůbec jednotné, dokládá článek v deníku Svobodné slovo, tedy pravděpodobně nejliberálnějšímu dobovému periodiku. „*Obyvatelé hl. města NDR Berlína se rozloučili s účastníky jubilejního X. ročníku Závodu míru stejně jako v minulých ročnících na velkolepé Stalinově aleji [...]. Naši bojovali. V pátek čs. cyklisté bojovali. Růžička byl od začátku v čelné skupině a vpřed se probíjoval Nachtigal, kterému se podařilo přijet současně s Růžičkou do cíle v čele závodu. Novák jel spolehlivě, Křivka, kterému se špatně sedělo na kole, zůstal zpět.*“²⁹⁰

V časopise Stadion²⁹¹ se k výkonům během konání etap ani po ukončení Závodu míru rovněž neobjevily politicky ideologicky zabarvené články. Texty tehdy publikované byly silně kritické až

²⁸⁶ Celostátní deník Československý sport, který v roce 1957 vycházel čtyřikrát týdně, vydával jej Československý svaz tělesné výchovy (ČSTV). Poprvé vyšel v roce 1953 a v roce 1993 jej nahradil deník Sport, který aktuálně patří do portfolia vydavatelství Czech News Center. Periodikum bylo zaměřené téměř výlučně na aktuální sportovní dění. Od počátku deník obsahoval sportovní zpravodajství pokrývající celé Československo, ale i světové sportovní události.

²⁸⁷ (Autor neuveden). Veselý a Kubr povoláni do Prahy. In: *Československý sport*, roč. 5, č. 75, 10. 5. 1957, s. 1.

²⁸⁸ (Autor neuveden.). Rozhodnutí disciplinární komise cyklistické sekce. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 149, 31. 5. 1957, s. 6.

²⁸⁹ (Autor neuveden). Veselý a Kubr povoláni do Prahy. In: *Československý sport*, roč. 5, č. 75, 10. 5. 1957, s. 5.

²⁹⁰ ČTK. Belgičan Butzen vítězem osmé etapy Závodu míru. In: *Svobodné slovo*, roč. 13, č. 112, 11. 5. 1957, s. 4.

²⁹¹ Časopis Stadion, s podtitulem obrázkový týdeník pro tělesnou výchovu a sport, byl sportovní časopis, který vycházel v letech 1953–2006. Časopis Stadion navazoval na týdeník Ruch v tělovýchově a sportu, který vycházel v letech 1945–1952 (vydavatel Československá obec sokolská).

ironizující, nicméně nepřesahovaly rámec hodnocení sportovních výkonů. „*Byly to pro nás – a vůbec pro každého sportovního Čechoslováka – opravdu čtyři kruté dny. Zůstal (pozn. Jan Veselý) už v první třetině první etapy pozadu a z této slabé formy se nedostal na našem území vůbec. Došlo to tak daleko, že tento kdysi nejúspěšnější československý cyklista, který si v největší cyklistickém závodě amatérů v Evropě získal slavné jméno, přijel do cíle čtvrté etapy v Karlových Varech půl hodiny poté, kdy vítěz Belgičan Proost byl ve svém hotelovém pokoji už vykoupán!*“²⁹²

V navazujícím čísle časopisu Stadion se k nepřesvědčivému výkonu Jana Veselého redakce opětovně vrací. Autor článku však ve svém hodnocení výkonu nalézá pro cyklisty více pochopení a popisuje jejich fyzické úsilí a relativizuje pochybení pouze našich cyklistů, ale vztahuje ho i na celý realizační tým. „*O tom, jakou sehraje roli v letošním ročníku, se Janu Veselému jistě nezdálo ani v nejstrašnějším snu. Dojždět jen s největší námahou vždy mezi posledními – to je věru strašná osobní tragedie našeho druhdy nejlepšího silničáře. Jel jsem vedle něho několik kilometrů v kopcích z hranic NDR. Strhaný obličej svědčil o nadlidské námaze, kterou musel překonávat. Přes zoufalou snahu ztrácel metr za metrem. Není se co divit, že při naprosté fyzické nemohoucnosti nevydržel nervově. Dojždět denně desítky minut za vítězem, to je tragický úděl. Tím tragičtější, že Veselý, stejně jako ostatní, které jsme do závodu vyslali, si hodně věřili. Svědčí to ovšem o tom, v jak pochybných ilusích o současném stavu evropské silniční cyklistiky žili nejen všichni naši závodníci, ale i trenér a s ním vedení cyklistické sekce! Paprsek slunce do naší nálady vrhá Vlastimil Růžička skvělým etapovým vítězstvím v Lipsku a svou nevyčerpávající bojovností. O zbývajících třech se dá říci, že sice neoslnili, ale i po probuzení z růžového snění před závodem snaží se vydat ze sebe, co je v jejich silách. A že je toho v jejich silách málo, o tom je – i všechny ostatní, kteří pojedou tento závod příští léta – poučují velmi krutě svými výkony jejich letošní soupeři.*“²⁹³ Na jiných místech časopisu je však politicko-ideologické zabarvení sdělení zjevné a je tedy patrné, že periodikum rovněž používalo dobovou rétoriku. „*Slovo MÍR totiž provází závodníky od startu až do cíle. Od etapy k etapě. A myšlenka míru mezi národy nachází ozvěnu v srdcích všech prostých lidí na světě. A bude se prolínat i letošním jubilejním ročníkem. Ročníkem, který se koná v době, kdy všechny snahy lidstva vrcholí v přání, aby síly atomového věku přestaly strašit válkou a sloužily jen a jen*

²⁹² FOLPRECHT, Václav. První čtyři etapy. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 19, 10. 5. 1957, s. 6.

²⁹³ SKÁLA, Jaroslav. V přestávce po druhé třetině. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 20, 17. 5. 1957, s. 6.

účelům míru. Tak jako tento závod... “²⁹⁴ Výsledky závodu inkriminovaného ročníku byly reflektovány i v jiných než zpravodajských žánrech, a tak se hodnocení cyklistů objevilo i v rubrice věnované fejetonu. „*To je až symbolické, ozvaly se hlasy. Čechoslovák poslední opouští naše hranice! Naše cyklistika zůstává letos pozadu za ostatními. [...] Všichni jsme byli pojednou velice zklamáni. Ještě do této chvíle jsme věřili, že se naši přece jen „rozjedou“.* V té chvíli se však v nás všechny naděje zhroutily.“²⁹⁵ Z uvedené rétoriky použité v denících Rudé právo a Československý sport vyplývá, že se k výkonům a výsledkům v jubilejním ročníku Závodu míru redakce stavěly podstatně politicky ideologičtěji, než v opakovaných zpravodajských a publicistických článcích časopisu Stadion (a samozřejmě ve filmových zpravodajských šotech ČFT). Jednou z možností, proč tomu tak bylo, mohla být snaha redakce časopisu Stadion, soustředit se především na sportovní dění a korigovat tak údajné politické postoje našich dvou cyklistů Jana Veselého a Jana Kubra, když v deníku Československý sport dokonce zaznělo slovo sabotáž. Snad i z tohoto důvodu byla v časopise Stadion publikována úvaha spisovatele Oty Pavla²⁹⁶, který zde popisoval okolnosti vedoucí k nominaci našich dvou známých reprezentantů do Závodu míru a v případě Jana Veselého dokonce na pozici kapitána družstva.²⁹⁷

Rozsáhlou úvahu o stavu naší cyklistiky sepsal pro časopis Tělovýchovný pracovník autor a pracovník propagační komise ústřední sekce cyklistiky Edmund Koukal. „*Snad žádnému sportovnímu odvětví a žádnému sportovci, kromě Zátopka a několika málo dalších atletů, se nedostává v našem tisku tolik pozornosti a v případě úspěchu tolik chvály jako našim reprezentantům v Závodě míru. [...] Toto všechno mělo vliv na postupný úpadek morálních kvalit*

²⁹⁴ (Značka jh). Po silnicích míru. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 18, 3. 5. 1957, s. 8.

²⁹⁵ (Značka vef). Na 32. kilometru. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 20, 17. 5. 1957, s. 4.

²⁹⁶ Cyklisté Jan Veselý a Jan Kubr byli obviněni z politické provokace a sabotáže, a proto byli následně vyřazeni z reprezentace. Přitom Jan Veselý v době před závodem řešil vleklé problémy se zády a Jan Kubr byl čerstvě po operaci křečových žil. Jan Veselý musel odejít ze zaměstnání v Armádním tělovýchovném klubu, vrátit titul zasloužilý mistr sportu a byl mu zakázán přestup k francouzskému profesionálnímu cyklistickému týmu. Oba bývalí reprezentanti se museli živit jako řidiči nákladůvek na stavbách. Po dvou letech však byli, po intervenci spisovatele Oty Pavla, omilostněni. Jan Kubr opět začal závodit a později se stal trenérem Rudé hvězdy Plzeň, kde se staral o cyklisty Antonína Bartoníčka a Jiřího Hávu.

(Autor neuveden.) *Z hvězd zrádcem. Legendární Jan Veselý poznal krutou vrtkavost osudu* [online]. [Cit. 6. 11. 2024]. Dostupné z: < <https://zavodmiru.com/cs/z-hvezdy-zradcem-legendarni-jan-vesely-poznal-krutou-vrtkavost-osudu>>.

²⁹⁷ Podobné perzekuce režimu zažíval i hokejový tým ČSR. „*Po nástupu komunistického byli v českoslovenští hokejisté tvrdě perzekuováni – jedenáct z nich bylo uvězněno před odletem na šampionát v roce 1950 z obavy, že už se nevrátí. Mistrovství v roce 1951 se Československo nezúčastnilo vůbec.*“

Na led! Hokej a bruslení v obrazech (26. 4.–27. 10. 2024), Palác Kinských, Národní galerie, Praha.

našich reprezentantů, kterým především v srdci vymizela skromnost a místo ní nastoupilo nezdravé, přemrštěné sebevědomí. Kázeň a disciplína – to byly nepřekonatelné „nepříjemnosti“, které nešly „pod vousy“ reprezentantům, jímž se nadnesená popularita pramenící z neobjektivního psaní sportovního tisku jevila jako základna pro uplatňování a neúprosne prosazování vlastní individuality bez ohledu na potřeby kolektivu.“²⁹⁸

Podstatně věcněji zpětně hodnotí výkony Československých cyklistů v inkriminovaných letech autoři knihy *Závod míru. (O cyklistech z nejkrásnějšího pelotonu světa)*. „Nastal čas střídání generací, a navíc se do výkonu i výsledku promítly neutěšené poměry uvnitř československé cyklistiky. Hluboké rozpory kolem metodiky přípravy vyústily ve vzájemné osočování, což samozřejmě nepřidalo klidu jezdcům, trenérům ani funkcionářům. Krize byla natolik hluboká, že trvala téměř až do roku 1963, do nástupu nové závodnické vlny.“²⁹⁹

Na základě předchozího srovnání vyvstává otázka, proč byla rétorika ve filmovém zpravodajství v podstatě nepředpojatá a komentáře se držely především faktických skutečností, a hlavně popisovaly jednotlivé výkony závodníků, a to bez snahy kriticky hodnotit a „trestat“. Naopak v denním a specializovaném tisku se v průběhu několikadenního Závodu míru autoři článků uchýlovali nejen k ideologické interpretaci událostí a sportovních výkonů, ale dokonce hnaly československé reprezentanty k politické zodpovědnosti.

Důvody, proč tomu tak bylo, by mohly být tři. Propagandistická rétorika provázela předcházející šoty týdeníku, které byly zaměřeny na politické a společenské zpravodajství. Takto ideologicky vystavěným záměrům byl podřízen i samotný výběr událostí. Jednoduše zprávy, které přinášely, musely být politicky a společensky provládni. Naopak v 50. letech, kdy klesal divácký zájem o týdeníky z důvodů obsahové vyprázdňenosti, došlo z rozhodnutí vedení Krátkého filmu k několika zásadním krokům. Jednak se v druhé polovině 50. let postupně zkrátila délka jednotlivých šotů ze tří minut na jednu minutu, jednak se zkrátila celková délka týdeníku z dvanácti minut na deset minut. Průměrný počet šotů se v první polovině 50. let pohybuje okolo čtyř příspěvků, ve druhé polovině 50. let je to již devět příspěvků. Spouštěčem těchto změn byla snaha

²⁹⁸ KOUKAL, Edmund. Situace v silniční cyklistice. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 1, 1957, č. 4, s. 740.

²⁹⁹ ČERNÝ, Jiří, SOSENKA, Ladislav, STANĚK, Jaroslav. *Závod míru (O cyklistech z nejkrásnějšího pelotonu světa)*. Praha: Olympia, 1987, s. 49.

o zatraktivnění týdeníků. Pravděpodobně z těchto důvodů se provládní propagandistické komentáře nemedializovaly ve sportovním zpravodajství, které spolu se šoty nazvanými „zajímavosti“ přitahovalo nejvíce diváckou pozornost. Tvůrci sportovních šotů se tedy pravděpodobně soustředili na samotné sportovní zpravodajství. Podobně koncipovány byly i další zpravodajské šoty z tohoto období, například zaměřené na utkání z prestižních fotbalových, hokejových a atletických závodů (např.: již zmiňovaný Běh Rudého práva).

5.3 Zobrazení sportu v dokumentárním filmu

Dokumentární filmy byly sice chápány jako žánrově okrajové, nicméně často k tomuto srovnání docházelo v souvislosti s hraným filmem, což nahlížím jako ne zcela adekvátní. Sportovní filmové dokumenty se totiž, zvláště do příchodu televize a jejich nových televizních formátů, těšily diváckému zájmu.³⁰⁰ V rámci dokumentárních filmů navrhuje Soňa Morgenthalová jako metodologický nástroj filtry, které umožňují identifikaci specifických prvků. Tyto filtry odrážejí nejen dobový kontext, ale mohou rovněž odhalit skryté významy a případný nesouhlas autorů s dominantní ideologií. Použití těchto filtrů napomáhá k hlubšímu pochopení audiovizuálních textů a usnadňuje rozpoznání propagandistických prvků. Autorka navrhuje pět filtrů:

1. Centrální dohled státu nad mediální oblastí.
2. Ideologie, jakožto primární objekt propagace.
3. Teoretická nedostupnost opozičních (kapitalistických) mediálních kanálů.
4. Institucionální kritika a represe, jakožto prostředek k ukáznění médií.
5. „Antikapitalismus“ jako ideologický determinant.³⁰¹

³⁰⁰ Na jejich popularitě se podíleli především režiséři jako František Papoušek a Jindřich Ferenc. „*Zatímco v Papouškových filmech Cyklistický závod Praha–Varšava (1950)*“³⁰⁰, *Světové rekordy našich atletů (1952)*, *Maďarsko–Anglie kopaná (1953)* či *Vítězství motoristů v Anglii (1954)* je v centru pozornosti samotné sportovní utkání, Ference se v reportáži *Vánoce hokejistů (1953)*“³⁰⁰, snažil postihnout i prostředí (okolí, město), v němž se sportovci pohybovali, díky čemuž se film stal zároveň cestopisným průhledem do světa (v tomto případě Švédska) za železnou oponou.“ Z uvedených informací vyplývá, že dokumentární film se sportovní tematikou měl více formálních přístupů.

MICHALSKÁ, Zuzana. Dokumentární film. In: PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, s. 433.

³⁰¹ MORGENTHALOVÁ, Soňa. Na shledanou na Strahově. Rétorika řádu v českých sportovně-propagačních filmech. In: ČESÁLKOVÁ, Lucie (ed.). *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. 1. vyd.

V oblasti nehraných filmů se zabývá snímky, které jsou označovány jako dokumentární. V jejich seznamu je však také mnoho filmů, které jsou čistě didaktické a sloužily jako instruktážní³⁰². Určeny byly především trenérům a jejich svěřencům, a to od úrovně náborové, zájmové až po elitní. Dobový požadavek na výchovné aspekty sportu byl tak důsledný, že i mnohé dokumentární filmy zaměřené na představení sportovců formou dokumentárních medailonků obsahovaly scény, které byly natočeny v intencích instruktážních filmů. Takový byl například portrét *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954), kde je významná pasáž věnována rozboru běžeckého stylu tohoto atleta. „*Stejně mnohostranné použití mají filmové dokumenty. V tomto případě je dobře, volíme-li takový dokument, který souvisí s činností jednoty. Můžeme jej také více výchovně využít. Například v dokumentu Emil Zátopek je mnoho příkladů, třeba právě pro cvičence vaší jednoty. Máte-li problémy s tréninkem, může vám tento film pomoci, že připraví cvičence psychologicky pro nutný soustavný trénink. Potřebujete-li rozvinout činnost nového oddílu, může vám dobře pomoci jiný dokument Kdepak u nás. Ukazuje organizační sílu malého uvědomělého kolektivu. A tak bychom mohli pokračovat a jmenovat další dokumenty, které vyzdvihují uvědomělou kázeň, odvahu, sebeovládání, kolektivní cítění.*“³⁰³ Reflexi didaktických filmů tedy nemohu z kategorie dokumentů vynechat.

Po roce 1948 došlo v oblasti dokumentárního filmu, podobně jako v celé společnosti, k výrazným ideologickým a personálním změnám. Krátký film jako samostatná instituce byl v roce 1950 zrušen, ale v roce 1957 byl obnoven. V mezioddobí byl nahrazen centralizovanými studii zaměřenými na propagandu a politickou agitaci. Nově vytvořena byla studia zpravodajských a dokumentárních filmů v Praze a Bratislavě a studia populárně vědeckých a naučných filmů v Praze, Brně, Gottwaldově a Bratislavě.

V dokumentárním filmu se ve sledovaném období neobjevují žádné politicky a společensky zneklidňující otázky nebo témata. Dokumenty nebyly totiž autorské a nenabízely – až na výjimky – žádné originální přístupy ve formálním či obsahovém zpracování. U instruktážních filmů, zvláště těch vznikajících přímo pod ČSTV, se často neobjevují ani titulky s uvedením tvůrčího týmu.

Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 193–222.

³⁰² V práci používám termín „instruktážní“ film, i když se v dobových textech používá slovo „instrukční“ film.

³⁰³ KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 754–756.

Kreativní svoboda tvůrců byla do značné míry potlačena a jejich práce byla podřízena také plnění politických cílů. Dokumentární filmy se tak často staly nástrojem propagandy a sloužily k oslavě režimu a jeho vůdců, a to především oblasti politické a společenské. „*Tělovýchova do nejširších vrstev. [...] Soutěž Sokol patří pracujícím. [...] Sokol pomáhá v boji za mír. Sokol už není poslušným buržoazním nástrojem. [...] Akce Praha otevřeným sportovištěm. [...] Sport zvyšuje brannost. Sověští sportovci ze země, kde zítra již znamená včera.*“³⁰⁴ To vše zazní v budovatelském komentáři dokumentárního filmu *IX. sjezd ČOS* (František Papoušek, 1951). Výchovné apely se objevují i v dalších dokumentech, kde se autoři soustředí především na posilování osobní morálky, které kolektivní sport aktivuje. „*Takové lidi nám vychovává svaz pro spolupráci s armádou a dobrovolné sportovní organizace. Nebojovali o prvenství, nešlo jim jen o získání pohárů a zlatých plaket, které dostali vítězové. Chtěli hlavně dokázat a dokázali, že sport a branná výchova z nás vychovává národ, který má dostatek sil uhájit naši svobodu a vybojovat světový mír.*“³⁰⁵ Význam těchto dokumentů, jako je například *Sokolovský závod branné zdatnosti* (Jiří Mrázek, 1953), je tak zřejmý. Soutěživost a dosahování vynikajících výsledků v závodech jsou však vyhrazeny pouze pro populární sportovní osobnosti, jakou byl tehdy především Emil Zátopek.

V dobových dokumentárních filmech zaznívá ještě jedno nepřehlédnutelné, podstatné a vlastně i přelomové sdělení. Tělovýchova a sport byly deklamovány jako prostor pro širokou lidovou masu, ale rovněž jako možnost uplatnění schopností a dovedností žen, které jsou v této oblasti prezentovány jako rovnocenné mužům. Období 50. let bylo dobou, kdy se role žen ve společnosti začala postupně měnit, byly zakládány sportovní oddíly, které se zaměřovaly na ženy a umožňovaly jim pravidelně cvičit a účastnit se organizovaných závodů. To se odrazilo i na jejich prezentaci v médiích. V rámci socialistické ideologie byly sportovní výkony žen často využívány jako důležitý doklad všestranné přístupnosti sportu všem společenským vrstvám. Tyto změny měly jasně signalizovat, že i ženy mohou být ve sportu úspěšné. Jednoduše, politický systém nabízel rovné příležitosti všem – mužům i ženám. Stavěl na tom, že zajišťuje v oblasti sportu emancipační proměnu. Nakonec, srovnáme-li možnosti žen ze střední a nižší třídy v době komunismu, měly podstatně vyšší šance na seberealizaci a uplatnění (nejen ve sportu), než v době předválečné³⁰⁶, a to

³⁰⁴ *IX. sjezd ČOS* (František Papoušek, 1951, záznam na: 00:10:51:07).

³⁰⁵ *Sokolovský závod branné zdatnosti* (Jiří Mrázek, 1953, záznam na: 00:16:08:19).

³⁰⁶ Například v předválečném „bat'ovském Zlíně“, který byl od 30. let známý nejen svými filmovými ateliéry na

už jen vzhledem ke skutečnosti, že mnoho (nejen sportovních) aktivit bylo finančně dostupných, resp. bezplatných. To ovšem nic neměnilo na omezování jejich politických svobod.³⁰⁷ „*Je to těžká zkouška zejména pro nejmladší děvčata, kterým mnohdy není ani šestnáct let. Ale ten, kdo viděl naše děvčata jak se zápalem a nadšením bojují na obtížné trati neubrání se upřímnému obdivu. Vždyť namáhavé disciplíny, jako je střelba nebo hod granátem, ještě nedávno patřily výlučně k takzvanému mužskému sportu a dnes, zásluhou velké účasti zejména naší mládeže, jsou i děvčata a ženy rovnocennými soupeři chlapců a mužů. [...] Ženy dosahují i ve finálových přeborech velmi dobrých výsledků. Často se vyrovnají svými výkony a nadšením i mnoha mužům.*“³⁰⁸

V dokumentu *Sokolovský závod branné zdatnosti* (Jiří Mrázek, 1953) jsou zase zmíněny ženské schopnosti, které vynikají v poskytování péče o druhé. „*Mají přece jen obratnější ruce než muži. Ted' se jim hodí zkušenosti získané ve zdravotnických kurzech.*“³⁰⁹ Mezi typické rysy prezentace žen ve sportu patřil důraz na kolektivní sporty, jako byla odbíjená, košíková, házená. Méně prostoru dostávaly sportovkyně v individuálních disciplínách, jako byla atletika (Dana Zátopková), plavání (Marta Kadlecová) a gymnastika (Eva Bosáková, Věra Čáslavská), přestože v nich dosahovaly významných úspěchů.

Zcela běžně se ve sportovních reportážích uvádí výsledky v ženských kategoriích, sportovkyně jsou jmenovitě představovány a jejich výkony jsou oslavovány. Komentáře jsou nepředpojaté, anebo dokonce jsou povzbuzující. Důležitá je pouze třídní příslušnost. „*Na znamení ke startu čeká anglická tovární dělnice Olga Kevelos. Jede na stroji ČZ 150 kubických centimetrů. Stejně jako ona i dalších dvaapadesát zahraničních jezdců startuje v letošní šestidenní soutěži na stroji československých značek.*“³¹⁰ V obrazovém záběru je motocyklová závodnice zachycena na pozadí dalších startujících závodníků. V dokumentu *IX. sjezd ČOS* (František Papoušek, 1951) je zase veslice žen komentována s doplněním, že se jedná o skupinu dělnic z továrny.

Kudlově, ale i všeobecným propagováním sportu, se úloha ženy chápala odlišně. V tzv. Baťovském desateru, které bylo jedním ze základních komunikačních nástrojů firmy Baťa, se v Baťově desateru ženám uvádí: „*1. Buďte dobré, krásné, něžné! 2. Milujte jen statečné muže!, 3. Sladte svému životu a vyplňte mu jej dětmi.; 4. Zvyšujte jeho výkonnost – fyzickou i psychickou.* [...] 1932, firma Baťa.

KONČÍTKOVÁ, Gabriela, VELEV, Pavel. *Baťovská desatera. Edice Baťa*. Zlín: Nadace Tomáše Bati, 2024, s. 3.

³⁰⁷ Nové šance na lepší uplatnění ve společnosti byly však otevřeny i mužům ze střední a nižší třídy. Podrobně problematiku rozebírá Kateřina Lišková. LIŠKOVÁ, Kateřina. *Politika touhy: Sex a věda v komunistickém Československu*. Brno: Host, 2023.

³⁰⁸ *Odkaz Sokolova* (Vladimír Kressl, 1958, záznam na: 00:04:10:00 a 00:07:15:00).

³⁰⁹ *Sokolovský závod branné zdatnosti* (Jiří Mrázek, 1953, záznam na: 00:12:06:03).

³¹⁰ *Slavných šest dnů* (Jiří Mrázek, 1953, záznam na: 00:04:42:01).

V instruktážních filmech jsou ženy rovněž „obsazovány do rolí“ demonstrantek, jako tomu bylo například ve filmu *Hrajete házenou?* (František Lukáš, 1954) anebo *Skoky do vody* (Josef Pinkava, 1955) a *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960). Vynikající výsledky v hodu oštěpem atletky Dany Zátopkové byly sice upozadněny ve srovnání s popularitou jejího manžela Emila Zátopka, nicméně i její obliba byla využita ve filmovém fejetonu *Je doba samý sport?* (Jaromír Malý, 1955), kde osobně komentuje aktuální tendence ve sportu a představuje tak široké veřejnosti vhodné sportovní aktivity v rámci všeobecné sportovní průpravy.

Mnozí dokumentaristé se v této situaci snažili vyhnout přímé politické agitaci a uchýlili se k tvorbě populárně vědeckých, školních a instruktážních filmů. Tyto žánry nabízely větší prostor pro autorskou interpretaci a umožňovaly tvůrcům částečně uniknout přísné cenzuře. Zvláště úspěšná byla zlínská škola dokumentárního filmu, která měla již před válkou bohaté zkušenosti s tvorbou didaktických a instruktážních filmů. Přesto se s organizačními a dramaturgickými problémy muselo vyrovnat i filmové studio v Gottwaldově. „*Nad samotnou existencí, úlohou a perspektivou studia byly zpočátku reorganizace velké rozpaky. Vedení znárodněného filmu nepovažovalo za vhodné udržovat nebo dokonce rozšiřovat výrobní skupinu na tak odlehlém místě. Raději by vidělo filmové studio v Brně. A sám J. Novotný se o to snažil, protože byl přesvědčen o výhodnější spolupráci s tamějšími školami, filmovými ústavy, s divadlem a jinými uměleckými institucemi. Naštěstí z toho sešlo. (Filmové studio ve Zlíně bylo však krátký čas součástí Filmového ústavu v Praze, kde mělo plnit funkci jakéhosi experimentálního studia.) Vedením zlínského studia byl pověřen Jaroslav Novotný, který měl za úkol obnovit a řídit filmovou výrobu. Ovšem s podmínkou, že se ateliér uživí výrobou zakázkových filmů. Nezbyvalo než přizpůsobit této podmínce i výrobní program studia. Zákazníky byla hlavně ministerstva a závody a jen vzácně se mohl vytvořit film pro Ústřední distribuci, tedy pro kina.*“³¹¹ V tehdejšímu studiu v Gottwaldově tak vznikaly především filmy zakázkové, tedy instruktážní, reklamní, propagační školní, výukové, populárně vědecké, dokumentární a proslavené loutkové filmy.

Filmaři v Československu podléhali státní cenzuře, přesto tvůrci měli při výběru témat pro sportovní dokumentární a instruktážní filmy poměrně „volné ruce“. To ovšem neznamená, že

³¹¹ PINKAVOVÁ, Hana. Dokumentární film. In: *FA Kudlov 2 46–60. Filmové ateliéry ve Zlíně 2*. Zlín: Film festival Zlín. 2017, s. 18–19.

nepodléhali autocenzuře.³¹² Vlastní ideologická kontrola měla významný vliv jak na formu, tak především na obsah filmů. Rétorika musela odpovídat oficiální ideologii a propagandě komunistické strany, a to se projevovalo absencí třeba jen náznaků kritiky režimu, zobrazování problémů a odchylek od oficiální politické linie. Přítomná politická korektnost ve filmech žádné společenské jevy neproblematizovala. Z uvedených souvislostí je tedy zřejmé, že komentář k filmu *Závod míru* byl na tehdejší politické poměry nezvykle kritický. „*Před čtyřmi roky a dříve patřili naši reprezentanti k nejlepším. Od té doby se také datuje úctyhodný počet našich vítězství. Ze 130 dosavadních etap zvítězili šestatřicetkrát. Potom však naše cyklistika poněkud zanedbala péči o mládež, a to se vždycky vymstí. Cyklisté se však už snaží svou chybu napravit a mladými silami dobýt zpět ztracené pozice.*“³¹³

V práci zmiňované dokumentární filmy se vyznačují snahou o realističnost, zachycení dobových reálií, prezentace faktických dat a skutečných úspěchů našich atletů. Filmaři sport využívali k vyjádření ideálů socialistické společnosti jako symbol bojovnosti, nezdolnosti a kolektivismu. V dokumentárních filmech je politická angažovanost zakotvena v komentářích (voiceoveru), který tam byl dodáván dodatečně.³¹⁴ „*Velkolepé přehlídky tělovýchovné činnosti a práce celostátní spartakiády ukazují, že tělesná výchova a sport se už staly nedílnou součástí života všeho našeho lidu.*“³¹⁵ A nebo ještě explicitněji: „*Vaše velká účast (pozn.: na získání Tyršova odznaku zdatnosti) je svědectvím radostné skutečnosti, že se tělesná výchova a sport u nás v Československu stává věcí všeho pracujícího lidu.*“³¹⁶ Sportovci jsou zde prezentováni jako „jedni z lidu“, jejich úspěch je přímo odvislý od obětavého výkonu všech pracujících, bez nichž by se mnohá vítězství neobešla. A samotní sportovci jsou si své zodpovědnosti vůči pracujícímu lidu nejen vědomi, jsou pracujícím také svými výsledky odpovědní. „*Žádný druh sportu a turistiky není dnes mládeži nepřístupný. Mezi desetitisíci mladými se objevovala řada nadaných chlapců a děvčat. Velkými příklady pro ně byly i úspěchy našich sportovců a nebylo jich za těch patnáct let málo.*“³¹⁷

³¹² Což se výrazně projevilo především po událostech na I. Festivalu Československého filmu v Banské Bystrici, který se konal v únoru 1959.

³¹³ *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960, záznam na: 00:08:47:21).

³¹⁴ Lze také předpokládat, že v případě později rozšířených přímých televizních přenosů, sportovní komentátoři tolik ideologických proklamací nevyjadřovali.

³¹⁵ *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960, záznam na: 00:31:10:02).

³¹⁶ *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951, záznam na: 00:03:45:18).

³¹⁷ *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960, záznam na: 00:02:53:16).

[...] *V čestném sportovním zápolení navazují sportovci pevná přátelství a přinášejí do svých zemi porozumění.* “³¹⁸ V dokumentech se rovněž akcentuje masovost a velikost členské základny.

„*V dobře vedených odborech základní tělesné výchovy se už 40 tisíc obětavých cvičitelů pečlivě stará o 650 tisíc cvičících.*“³¹⁹ Překvapivé by mohlo být, že se ve sledovaných dokumentech tolik netematizují aspekty zdravotní prospěšnosti sportování, což je pravděpodobně dáno samotným zaměřením snímků.

Další skupinou jsou instruktážní filmy, které byly určeny trenérům a učitelům ve školách. „*Určitě budete mít lepší výsledky v jednotlivých sportech, využijete-li instrukčních filmů, které se vám nabízejí. Sportovní reportáže – to je naše chloubka. Jsou vtipné, úderné, sportovně bystré. Vidím-li krátké zahraniční filmy – vždy si potvrzují, že tento filmový žánr má u nás velmi dobrou sportovní i filmovou úroveň. Jsou natáčeny ze všech druhů sportovních disciplín. Jejich použití je mnohostranné.*“³²⁰ Autor textu pro čtenáře dále uvádí, že nikdy neudělají chybu, zařadí-li sportovní reportáž k projekci v kterémkoliv prostředí: na výroční schůzi, večírku, soustředění, v tréninkovém oddechu nebo kdekoli jinde. Podívají se na ně všichni rádi, od cvičitelů a trenérů až po žactvo, uzavírá úvahu s předpokladem, že tím se dosáhne lepších výsledků v jednotlivých sportech. „*Ve filmu zvolená ukázka byla vybrána z několika různých běhů, přičemž méně vyhovující záběry byly z filmu vystřiženy. Nejtypičtější momenty jsou ve filmu zpomaleny, a ukázány tak z blízka, že ani při skutečné akci na sněhu nemá divák možnost je tak pěkně sledovat. Rychlý pohyb nohy se ve skutečnosti jen mihne divákovi před očima. Filmová kamera však jede s sebou a sleduje celý cyklus pohybu. Například cvičenci mají venku na sněhu rozptýlenou pozornost. I když na ně nepůsobí počasí (mráz, vítr), je tu stále ještě mnoho momentů, které je odvádějí od předváděného cviku, ať již je to činnost dalších cvičenců, únava či cokoliv jiného. Film naopak nutí si všimnout pouze toho kterého cviku, protože okolí je téměř zcela „škrtnuto“ – divák sedí ve tmě. Velkým kladem je i možnost neomezeně opakovat jediný – ideálně provedený cvik, a tudíž všimnout si postupně za vedení instruktora i těch nejmenších detailů.*“³²¹ Další kategorií byl populárně vědecký film, který byl dobově chápán jako účinný propagátor sportu. „*Jeho záměrné využití mezi*

³¹⁸ *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960, záznam na: 00:08:47:21). Doplnuji, že v uvedeném filmu jsou použity záběry z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954).

³¹⁹ *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960, záznam na: 00:30:25:12).

³²⁰ KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 754–756.

³²¹ Tamtéž.

*nesportovci přivede k tělovýchovné činnosti mnohonásobně víc cvičenců než přesvědčování na schůzích. Je to skutečně výborný typ filmu, ale přece si musíme nad ním postesknout, máme jich málo.*³²² K propagaci sportovní činnosti bylo doporučováno využití i jiných filmů, a to propagačních a agitačních. Cílem bylo pozvat cvičence do družného kolektivu, ke hrám a sportům, na hřiště i do tělocvičen. I propagačních filmů však vznikalo poměrně málo. Poslední skupinou byly filmy, které si vzaly za hlavní cíl dokumentaci určitého sportovního výkonu.

5.4 Zobrazení Emila Zátopka v dokumentárním filmu

Sledované období se v oblasti atletických sportů vyznačuje mnoha přelomovými sportovními, politickými a společenskými událostmi. Vyděluji do zvláštní kapitoly zobrazení atletických disciplín v dokumentárních filmech ještě z jednoho důvodu. Právě v této disciplíně se v tomto období objevila sportovní a mediální hvězda mezinárodního dosahu – Emil Zátopek. K pochopení historické mimořádnosti významu našeho dosud nejúspěšnějšího atleta se nabízí uvést tuto, ve sportu proslavenou a společensky významnou osobnost, do širšího kulturního a mediálního kontextu a sledovat, jak se do jejího obrazu propisuje dobová situace v československém sportu i ve společnosti vůbec. Právě o Emilu Zátopkovi lze, z dnešního pohledu, uvažovat jako o dobové popstar. Populární atlet je v několika dokumentech, které se zabývají především politickými a společenskými otázkami, účasten a představen jako mezinárodně uznávaný sportovec a pro československé pracující jako příkladný občan. Na žádného tehdejšího sportovce nebyla upřena tak velká mediální pozornost. Jeho popularita tak překročila hranice sportovních nadšenců směrem k nejširší veřejnosti.³²³ Například ve středometrážním dokumentu vytvořeného sestřihem z III. ročníku cyklistického Závodu míru (*Závod míru*, František Papoušek, 1954) je Emil Zátopek instalován do pozice sportovní celebrity takového významu, že je to právě on, kdo v cíli etapy oficiálně vítá naše příjíždějící závodníky.³²⁴ Jedná se totiž o dokumentární film, který je – na rozdíl od zpravodajských šotů – ideologicky tendenční. „*Všichni sportovci si zaslouží obdiv za hrdinný*

³²² KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 754–756.

³²³ Popularitu Emila Zátopka pak za několik let vystřídala Věra Čáslavská.

³²⁴ *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954).

boj. Angličan Clark měl nebezpečný pád. Nikdo z pokrokových sportovců by Závod míru bez vážných důvodů nikdy nevzdal.“³²⁵

Atletické disciplíny se tehdy těšily všeobecné oblibě a fandícími byly s napětím zvláště sledovány všechny závody v běhu, hodech a také třeba chůzi, kde jsme měli významné zastoupení našich úspěšných sportovců.³²⁶ Symbolicky je toto vyjádřeno v dokumentárním filmu *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951), kdy se 22. 10. 1949 snažil Emil Zátopek zaběhnout světový rekord na 10 000 metrů. V částečně inscenovaném obraze jsou vidět davy napjatých a povzbuzujících fanoušků na vítkovickém stadionu v Ostravě.³²⁷ Přesně v 16 hodin, kdy se spustilo rozhlasové vysílání, se u rozhlasových přijímačů na několika místech republiky setkala oddíly mladých sportovců, dychtiví pionýři i celé rodiny a v napjaté tichosti naslouchali reportáži z jeho ambiciózního pokusu. Funkcionář ve vojenské uniformě na stadionu přítomnému publiku do mikrofону s vážností sděluje: „Právě teď, kdy začíná veliký závod Emila Zátopka, dostáváme radostnou a povzbudivou zprávu od soudruhů z Vítkovických železáren Klementa Gottwalda, že na počest Emila nastupují do údernické směny. (Pozn. navazuje komentář mimo obraz) Jako by říkali, Emil Zátopek je poctivý dělník sportu, tak jako my jsme dělníci železa a oceli. Jak jinak než dělnickou prací ukázat, že mu dnes věříme a co pro nás znamenají jeho úspěchy.“³²⁸ A následuje detailní záběr na Emila Zátopka, jak na pozadí nebe soustředěně upírá pohled k dráze stadionu jakoby s vědomím si své zodpovědnosti za úkol, který mu byl lidem uložen.³²⁹ Dokumentární film je do velké míry inscenován. Autor tohoto snímku vystavěl naraci na podobném principu jako jsou postavena filmová hraná dramata. Na začátku je expozé do příběhu, který se rozvíjí o další

³²⁵ *Závod míru* (František Papoušek, 1954, záznam na: 00:14:30:05).

³²⁶ Fenomén atletiky a jejich významných sportovních představitelů je prezentován především v dokumentárních filmech *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951), *Olympiáda – Helsinky 1952* (1952), *Rošického memoriál* (František Papoušek, 1954), *Třicet dní v Melbourne* (Papoušek František, 1956), *Chvilé mezi atlety* (Jaromír Malý, 1958), *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960).

³²⁷ Atletický stadion v Ostravě-Vítkovicích byl otevřen v roce 1938 a Emil Zátopek na oválu zdejšího stadionu vytvořil dva světové rekordy v běhu na 10 000 m. Celý stadion má v současnosti kapacitu 15 tisíc míst k sezení.

³²⁸ *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951, záznam na: 00:08:41:01). Obraz je kompozičně výrazně estetizovaný a vyvolává reminiscence na filmy německé režisérky Leni Riefenstahlové a její schopnost výrazně estetizovat sportovní těla, jak předvedla ve filmu *Oslava krásy, Olympijské hry 1936 – II. díl Posvátný Olymp*.

³²⁹ Obraz je kompozičně výrazně estetizovaný a vyvolává reminiscence na filmy německé režisérky Leni Riefenstahlové a její schopnost výrazně estetizovat sportovní těla, jak předvedla ve filmu *Oslava krásy, Olympijské hry 1936 – II. díl Posvátný Olymp*. Režisérka na olympijském stadionu nechala vykopat šachty, do nichž umístila kamery snímající sportovce proti nebi. Záměrem bylo vytvořit hrdinská a atletická těla (*Oslava krásy*, Leni Riefenstahl, 1938).

významné mezníky atletova života a cyklicky se vrací zpět na stadion, kde všichni napjatě očekávají pokoření světového rekordu. Ve zvukové stopě a střihové skladbě obrazů je tento dokumentární portrét rovněž významně zmanipulován. Komentář paralelně doprovází momenty ze života Emila Zátopka, záběry jednotlivých dělníků v železárnách, jak u vysokých pecí zpracovávají surové železo, s prostřihy na fandící diváky na stadionu (film trvá 61 min.).

Výsostné postavení atletiky v tehdejší společnosti dokladuje například i tendenční titul s názvem *Zlatá kniha atletiky*. Zásadními mezníky v atletice se zde zabývali tehdejší oboroví novináři. Autoři v knize ze své perspektivy představují klíčové aspekty tohoto sportu, významné atletické závody, zásadní události a úspěchy našich tehdejších závodníků.³³⁰ V knize postupují chronologicky a rozepisují se více o mnohých důležitých atletických utkáních³³¹, která považují za hodna zvýznamnění. Uvedenou knihu jsem v práci využila především pro srovnání dvou údajů. Zajímalo mě, které atletické události považovali za podstatné tehdejší filmaři, a které s odstupem času sportovní novináři. Jedná se sice o fragmenty klíčových událostí, nicméně právě ty selektivně mapují historii vývoje této základní a tehdy značně oblíbené sportovní disciplíny.

K doložení popularity atletických disciplín jsem se snažila dohledat početnost členské základny v původních dochovaných listinných materiálech.³³² Například v Karlovarském kraji³³³ byl v první polovině roku 1955 Krajským výborem pro tělesnou výchovu a sport registrovaný počet členů a sportovců ve sportovních klubech a oddílech následující: celkem zde bylo evidováno 28 907 členů včetně dorostu, žactva a dětí do šesti let, z toho bylo organizováno v ROH 14 400 členů, ve školách 10 781 členů, v Sokolech 2 942 členů a v DOS–PZ³³⁴ 779 členů. Četnost jednot ve

³³⁰ Souhrnná kniha mapuje dění v naší atletice od samotných počátků až do konce 70. let 20. století. Kniha obsahuje mj. přehledové údaje historických výsledků od roku 1896 do roku 1977.

JANECKÝ, Alfréd, KOHLMANN, Čeněk, KRNÁČ, Ladislav, POPPER, Jan Popper. *Zlatá kniha atletiky*. Praha: Olympia, 1978.

³³¹ Termín utkání, namísto v atletice zavedeného termínu závod, používají autoři knihy.

³³² Fond ÚV ČSTV 1957–1962; Archivní soubor 365; Balík 635; evidenční složky, karton 20 a karton 71: statistiky, I. pol. 1955; statistika ČSTV k roku 1960; statistiky, II. pol. 1956; statistiky, I. po. 1956; výsledky statistického měření 1952–1988: 1957–1962; statistiky, I. pol. 1955; statistika ČSTV k roku 1960; statistiky, II. pol. 1956; statistiky, I. pol. 1956; výsledky statistického měření 1952–1988.

³³³ Údaje z Karlovarského kraje uvádím z důvodu ověřitelnosti ve Fondu ÚV ČSTV 1957–1962; Archivní soubor 365; Balík 635; evidenční složky, karton 20 a karton 71: statistiky, I. pol. 1955. Ostatní kraje tehdejšího Československa zde nejsou zaevidovány. Karlovarský kraj byl územní celek dle tehdejšího formálního uspořádání daného správními celky. Karlovarský kraj byl správní celek v Československu, který existoval v letech 1948–1960.

³³⁴ Co označuje zkratka DOS–PZ se mi z listinných dokumentů nepodařilo zjistit. Pravděpodobně se jednalo o nepřesný zápis a v dokumentu mělo být uvedeno: DSO–PZ, tedy: dobrovolné sportovní organizace a pracovní zálohy.

vykazovaném období, tedy počet sportovních klubů a oddílů byl následující: všeobecná příprava 310 oddílů, kopaná 156 oddílů, stolní tenis 125 oddílů, odbíjená 124 oddílů, šachy 67 oddílů, hokej 52 oddílů, košíková 42 oddílů, lyžování 41 oddílů (relativně vysoký počet oddílů lze vysvětlit geografickou polohou Karlovarského kraje), atletika 29 oddílů a následuje výčet dalších 19 méně početných oddílů, přičemž mezi nimi se objevuje například cyklistika, plavání, tenis, sportovní gymnastika, krasobruslení, házená, rohování a další. Ve stejných zdrojích jsem dohledala také uvedenou celkovou celorepublikovou členskou základnu v atletice: Praha 178 oddílů, Brno 95 oddílů, Hradec Králové 78 oddílů, Ústí nad Labem 72 oddílů, Olomouc 69 oddílů, Pardubice 62 oddílů atd. Karlovarský kraj se svým počtem 29 oddílů byl nejméně početný ze všech sledovaných krajů na území Česka. Z uvedeného vyplývá, že atletika měla značně početnou členskou základnu. Uvedené statistické údaje vypovídají jasně o oblibě atletických disciplín.

Předpokládala bych, že v publikaci Zlatá kniha atletiky uvedené slavné okamžiky se staly také středobodem mediální reflexe, v tomto případě dokumentárních filmů. Atletické disciplíny k tomu mají všechny předpoklady. Pro širokou veřejnost, ať už aktivní nebo jen fanouškovskou, je to masovost, rozšířenost oddílů, kvalitní trenérská základna, tradice sportu, finanční dostupnost, sociální rovnost a významné atletické vzory a osobnosti.³³⁵ „*U nás v Československu sestupují diváci do hřišť na atletickou dráhu. A přece bývaly doby, kdy tento krásný stadion otevíral brány jen tenkrát, když velký fotbalový zápas sliboval naplnit pokladny obchodníkům se sportem. Dnes slouží nejen tento stadion, ale všechna krásná hřiště v republice statisícům lidí. Každý dostal možnost věnovat se tělovýchově a zvyšovat svou tělesnou zdatnost a nalézt radost i odpočinek.*“³³⁶ Pro filmaře se zase jedná o relativně snadnou realizační dostupnost (všechno dění se odehrává na stadionech, tedy na jednom místě), možnost demonstrace společenské obliby a nadšení (závody probíhají před fanoušky zaplněnými tribunami) a samozřejmě dynamičnost fyzického pohybu, napětí a dramatické okamžiky při závodech, a nakonec nadšení a katarze z dosažených výsledků.

Srovnej: GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 190.

³³⁵ „Oblast školní tělesné výchovy a přípravy učitelů spadala pod sektor C Ministerstva školství a osvěty. Výnosem z 30. 4. 1946 se tělesná výchova stala povinným a rovnocenným předmětem na všech školách, tedy i učňovských, odborných a vysokých. Částečně se zlepšila materiální základna a zásluhou ustanovení oblastních inspektorů (22 v Čechách, 11 na Slovensku) i kvalita přípravy tělovýchovných pedagogů.“

GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 178.

³³⁶ *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951, záznam na: 00:03:46:15).

Pokud se v dané disciplíně vyprofiluje sportovní i mediální hvězda, stává se tato oblast sportu společensky takřka bezkonkurenční.

Autoři v přehledové publikaci Zlatá kniha atletiky jako zásadní události uvádí atletické závody, které však vždy nekorespondují s nejvýznamnějšími mezinárodními sportovními podniky, jak by bylo možné se domnívat. Z uvedeného výčtu lze vyčíst, že zde akcentovali především závody, kde měli českoslovenští atleti značné úspěchy nebo se jednalo o významná politicko-společenská setkání sportovců především ze zemí východního bloku (nebo též zemích míru, jak někdy bývá uvedeno v komentářích filmů). „*Připravení k práci a k obraně to je heslo pod kterým desítky milionů sovětských aktivních sportovců denně zvyšují svou tělesnou zdatnost. Za jejich velkým vzorem jdeme i my.*“³³⁷ Zásadní význam pro propagaci československé atletiky mělo první olympijské vítězství Emila Zátopka v běhu na 10 000 metrů v roce 1948 na OH v Londýně v roce 1948³³⁸, které ve svém kalendáriu zmiňují i autoři knihy.³³⁹

- V termínu 18. 9.–19. 8. 1945 bylo v Praze uspořádáno první poválečné Mistrovství ČSR v atletice.
- Dne 24. 10. 1945 proběhl v Praze památný chodecký závod mezi československým závodníkem Václavem Balšánem a švédským závodníkem Wernerem Hardmem.³⁴⁰
- Dne 5. 6. 1946 se konal první poválečný závod chodců ČSR–Švédsko.
- Ve dnech 22.–25. 8. 1946 bylo uspořádáno první poválečné Mistrovství Evropy v Oslo (společně muži a ženy).
- Dne 15. 9. 1946 proběhlo v Brně první poválečné mezistátní utkání žen. Jednalo se o závody mezi československými a polskými atletkami.
- Ve dnech 24.–25. 6. 1947 poprvé se konal Memoriál Evžena Rošického v Praze.
- Ve dnech 12.–13. 7. 1947 proběhlo první poválečné mezistátní utkání mužů. Jednalo se o závody mezi československými a holandskými atlety.

³³⁷ *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951, záznam na: 00:06:04:09).

³³⁸ OH v Londýně v roce 1948 doprovázela tragická událost, a to náhlé úmrtí jedné z gymnastických reprezentantek. Smrt Elišky Misákové během OH (před samotným závodem) se však snažila komunistická vláda veřejnosti utajovat, a to i z důvodu emigrace jejich vedoucí trenérky Marie Provazníkové. Stalo se tak poprvé v novodobé historii OH, že sportovkyni byla udělena čestná zlatá medaile in memoriam (československé reprezentantky tehdy získaly 1. místo v družstvech) a jejich vedoucí trenérka se stala první politickou uprchlicí olympijských her.

³³⁹ Vyhledala jsem pro komparativní rozbor významné události historie atletiky, jak je aktuálně nahlíží Český atletický svaz (ČAS). Ve svých statistických publikacích ČAS uvádí podrobné informace od roku 1919 až do současnosti, nicméně souhrnný soupis významných milníků v naší atletice se omezuje pouze na výčet získaných medailí našich sportovců na OH, MS, ME, MČR.

Dostupné z: <<https://www.atletika.cz/zpravodajstvi/atleti/statistiky/statisticke-publikace/>>.

³⁴⁰ Závod probíhal na Stadionu Strahov a podívat se přišlo neuvěřitelných 20 tisíc diváků. Jednalo se tehdy o soubor dvou nejlepších chodců světa na trati 10 000 metrů. Tehdy československý atlet zajistil první poválečný světový rekord. (Nebyl však pro nedopatření předložen IAAF k ratifikaci.)

- Dne 30. 7. 1948 získalo ČSR první poválečné olympijské vítězství československého atleta. V Londýně vyhrál Emil Zátopek běh na 10 000 metrů v čase 29:59,6 minut.
- Dne 15. 1. 1949 začal vycházet odborný měsíčník *Atletika*.
- V roce 1949 vznikl první odznak zdatnosti – TOZ (Tyršův odznak zdatnosti).
- Dne 11. 6. 1949 získal první světový rekord Emil Zátopek v běhu na 10 000 metrů.
- Ve dnech 23.–25. 7. 1949 českoslovenští atleti startují poprvé v Moskvě. Jednalo se o první mezistátní závody mezi československými a sovětskými atlety.
- V roce 1950 se konal I. ročník Sportovních her dělnické mládeže, kde startovalo 191 159 závodníků.
- Dne 23. 8. 1950 získalo ČSR první titul mistra Evropy. V Bruselu zvítězil Emil Zátopek v běhu na 10 000 metrů v čase 29:23,0 minut.
- V roce 1951 vznikla soutěž atletických družstev Československý pohár.
- Ve dnech 20.–27. 7. 1952 na olympijských hrách v Helsinkách získalo ČSR v atletice čtyři zlaté a jednu stříbrnou medaili.³⁴¹ Jednalo se zde také o první vítězství československé atletky na OH. Dana Zátopková zvítězila v hodu oštěpem s výkonem 50,47 metrů.
- Dne 10. 5. 1953 byli jmenováni první zasloužilí pracovníci v tělesné výchově, první zasloužilí mistři sportu a mistři sportu.
- Dne 26. 8. 1954 získalo ČSR první titul mistryně Evropy. V Bernu zvítězila Dana Zátopková v hodu oštěpem s výkonem 52,91 metrů.
- V roce 1956 vznikla soutěž atletických družstev – I. liga.
- V roce 1957 byla zavedena kategorie mladšího a staršího žactva (od 12 a 14 let).
- Dne 1. 5. 1958 byla schválena první rekordní listina staršího žactva. V témže roce se konalo první Mistrovství ČSR v této kategorii.
- V roce 1958 byli jmenováni první zasloužilí a vzorní trenéři.³⁴²

Pokud srovnám výše uvedené, redaktory akcentované, atletické události s dobovou filmovou produkcí se sportovní tematikou, tak zjišťuji, že tyto se propojily jen částečně.³⁴³ Filmové dokumentaristy (vyjímám tvůrce filmových zpravodajských šotů a jejich reportáže v *Týdeníku*)

³⁴¹ Uvedený údaj je neúplný. OH 1952 v Helsinkách se konalo ve dnech 19. 7.–3. 8. 1952 a českoslovenští reprezentanti zde získali celkem sedm zlatých, tři stříbrné a tři bronzové medaile. Jednalo se nejúspěšnější výpravu OH v naší dosavadní historii sportu.

³⁴² Další přelomové události autoři knihy uvádějí až od roku 1961, který již není předmětem mé práce. JANECKÝ, Alfréd, KOHLMANN, Čeněk, KRNÁČ, Ladislav, POPPER, Jan Popper. *Zlatá kniha atletiky*. Praha: Olympia, 1978, s. 74–75.

³⁴³ Přitom atletika byla velmi populární jednak u sportovců a jednak u fanoušků a patřila ke třetí nejčastěji natáčené sportovní disciplíně ve sledovaném období (celkem 11 dokumentárních filmů), a to hned po hokeji (celkem 31 dokumentárních filmů) a kopané (celkem 22 dokumentů). Pokud bych do statistiky počítala dokumentární portréty Emila Zátopky, anebo i filmy, kde se třeba jen krátce objevuje, tak by atletické disciplíny patřily k nejsledovanějším (celkem 27 dokumentárních filmů).

poprvé k natočení atletických událostí přiměly až lehkootletické závody³⁴⁴ družstev Československa a Sovětského svazu v říjnu 1950 v Praze na Stadionu Strahov (*Československo–Sovětský svaz*, Egmont Beck, Alexander Dymič, 1950). V té době již velmi úspěšný a populární atlet Emil Zátopek zvítězil v běhu na 5 000 metrů a na 10 000 metrů. Dokument zaznamenávající stejné atletické klání vznikl ještě přesně o čtyři roky později, pouze v jiné režii (*ČSR–SSSR v lehké atletice*, František Papoušek³⁴⁵, 1954).

Z dokumentárních filmů věnovaných atletice do roku 1950 tedy „vypadly“ tak významné soutěže jako Mistrovství ČSR v roce 1945, Mistrovství Evropy v Oslu v roce 1946, Memoriál Evžena Rošického (1947)³⁴⁶, kde Emil Zátopek vytvořil nový československý rekord v běhu na 5 000 metrů v čase 14:08,2. a OH v Londýně v roce 1948, kde náš reprezentant získal v běhu 1. místo (10 000 metrů) a 2. místo (5 000 metrů).³⁴⁷ Dva důležité dokumentární filmy vznikly až v roce 1952. První dokumentární film referoval o nejvýznamnějších úspěších československých závodníků (*Světové rekordy našich atletů*, František Papoušek, 1952). Druhý příspěvek byl celovečerní barevný dokumentární film z XV. letních olympijských her v Helsinkách (*Olympiáda*³⁴⁸ – *Helsinki 1952*, Čeněk Duba, 1952). V dokumentárním filmu jsou zmiňovány i společenské rysy takových setkání sportovců. Přátelská společenství a sportovní události se zde prolínají a jsou zaznamenány se zdůrazněním, že se jedná o první vystoupení sovětských sportovců v dějinách olympijských her, což mělo být důkazem rozmachu tělovýchovy a sportu v Sovětském svazu. „*Bratrská družba se projevila nejkrásněji při společném tréninku na hřišti. [...] Stejně radostná výměna zkušeností, Emil Zátopek společně se sovětskými atlety a atletkami. [...] I večer bývalo živo. Tanci a písní se seznamovali sportovci z tábora míru a těšili se z nových přátelských svazků.*“³⁴⁹ V dramaticky vystavěném vyprávění se však akcentovaly především mimořádné úspěchy Emila Zátopka. Pozornost tvůrců se soustředila na fenomenální výkony Emila Zátopka,

³⁴⁴ V názvosloví se ve sledovaném období často objevuje termín lehká atletika, kam náležely běhy, skoky, vrhy, hody, chůze a víceboje, těžká atletika zahrnovala zápas, vzpírání, silový trojboj a kulturistiku. Dnes se již termín lehká atletika v odborné literatuře nepoužívá a je nahrazeno pouze označením atletika.

³⁴⁵ Režisér František Papoušek patřil k vyprofilovaným tvůrcům sportovních filmů. Již od roku 1949 natáčel u nás i po celém světě nejdůležitější sportovní události, olympijské hry a mistrovství světa v ledním hokeji.

³⁴⁶ Jednalo se o mezinárodní tzv. lehkootletické závody, které byly pořádány na počest atleta a novináře Evžena Rošického, jenž byl zavražděn nacisty.

³⁴⁷ O běžeckých výkonech a mimořádném úspěchu Emila Zátopka na OH v Londýně v roce 1948 se však hovoří v dokumentárním filmu *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954).

³⁴⁸ Název filmu je uváděn ve dvojí verzi, také jako *Olympiáda – Helsinki 1952* (titulek filmu).

³⁴⁹ *Olympiáda – Helsinki 1952* (Čeněk Duba, 1952, záznam na: 00:04:32:13).

který zde zvítězil hned ve třech disciplínách (5 000 metrů, 10 000 metrů, maraton). V dokumentu je vidět také naše další reprezentanty v atletice, ve vodních sportech a gymnastice. Součástí filmu je taktéž vystoupení pěveckého a tanečního souboru závodu Auto–Praga, který byl na zájezdu do Finska v době konání olympijských her. Po roce 1953, kdy vznikl záznam z lehkooatletických závodů v Praze na Stadionu Strahov, kde běžel i Emil Zátopek (*Mezinárodní lehkooatletické závody*, František Papoušek, 1953), následovaly v pravidelném sledu další dokumentární filmy z významných atletických závodů. Vznikl středometrážní dokumentární film z Mistrovství Evropy v lehké atletice v Bernu 1954, kde závodil Emil Zátopek, který na 5 000 metrů obsadil 3. místo a zvítězil na 10 000 metrů. Dana Zátopková zde triumfálně získala titul mistryně Evropy (*Lehkooatletické mistrovství Evropy 1954*, František Papoušek, 1954). Natočeny však byly i dokumenty k závodům, které se do soupisu nejdůležitějších milníků československé atletiky nedostaly. Jednalo se o sportovní dokument, který vznikl ve spolupráci Studia zpravodajského filmu a Ústředního televizního studia, zaznamenávající výsledky ze 4. ročníku mezinárodního lehkooatletického závodu Memoriál Evžena Rošického³⁵⁰ (*Rošického memoriál*, František Papoušek, 1954), kde se prezentovaly významné osobnosti české atletiky a jako příkladný běžec byl představen Emil Zátopek. „*Poslední kolo a Zátopek nasazuje svůj pověstný finiš, kterému ještě nikdo na světě neodolal. Tak běží Zátopek, vzor našich sportovců.*“³⁵¹ Dále zde byl zachycen běžec Stanislav Jungwirth, trojskokan Martin Řehák, oštěpař Miloš Kopřiva, oštěpařka Dana Zátopková a další. Následovala dokumentární reportáž z mezinárodního utkání v lehké atletice (*Československo–Maďarsko v lehké atletice*, Jan Kavan, 1955). Další tři dokumentární filmy z roku 1956 se zaměřily na XVI. OH 1956 v Melbourne. Jednalo se o krátkometrážní reportážní dokument (*První boje v Melbourne*, František Papoušek, 1956). Dlouhometrážní dokumentární film s exotickými cestopisnými záběry a popisy (*Třicet dní v Melbourne*, František Papoušek, 1956). A na konec krátkometrážní záznam finále lehkooatletických závodů (*Závěrečné boje v Melbourne*, František Papoušek, 1956). V dlouhometrážním snímku se hned v úvodu, při slavnostním nástupu sportovců, komentář pouští do konfrontace mezi dvěma politickými a atletickými velmocemi. „*Mezi největší favority patřili sportovci Spojených států, kteří se tentokrát zvlášť pečlivě*

³⁵⁰ Poslední 38. ročník Memoriálu Evžena Rošického se konal v roce 1989. Série těchto atletických závodů byla symbolicky ukončena závodem nazvaným Zlatá Praha 1990. Tímto historie tohoto memoriálu končí, ovšem místo něj organizátoři vytvořili každoroční Memoriál Josefa Odložila.

³⁵¹ *Rošického memoriál* (František Papoušek, 1954, záznam na: 00:19:02:13).

připravovali. Jejich nejvážnější soupeři – reprezentanti Sovětského svazu.“³⁵² Rozdíly jsou zjevné i v obrazovém záznamu, kdy početní američtí sportovci uvolněně prochází před jásajícím publikem na stadionu, zatímco hned za nimi v přesném útvaru vzorně pochodují sovětští reprezentanti. Následoval propagační film ČSTV, který obsahoval záběry z velkého atletického utkání SSSR vs. USA na moskevském stadionu v Lužnikách, doplněný o záběry z tréninků mladých českých sportovců (*Chvilé mezi atlety*, Jaromír Malý, 1958). Krátkometrážní film je pro navození atmosféry autenticity uveden pohledem do režie, kde za ovládacími pulty s technikou sedí tři tvůrci snímku a diváky uvádí do děje. „Nastupují muži a ženy dvou atletických velmocí k vzájemnému střetnutí, které má ukázat sílu a vyspělost obou zemí v základním olympijském sportu. Na ústředním moskevském stadionu v Lužnikách si podávají ruce sportovci Sovětského svazu a Ameriky, a tak dokazují, že lidé na celém světě touží po vzájemném porozumění, poznání a míru.“³⁵³ Ve stejném roce byl natočen dokumentární film z Mistrovství Evropy v lehké atletice, kde jsou i atraktivní cestopisné záběry ze Stockholmu (*S kamerou ve Stockholmu*, František Papoušek, 1958). Dokumentární filmy věnované československé atletice a jejím osobnostem ve sledovaném období uzavírá reportáž z lehkootletických přeborů mládeže, který se konal na Stadionu Strahov (*Královna sportů spartakiádě*, František Papoušek, 1960).³⁵⁴

Ze srovnání vyplývá, že jednak se v poválečném období mnohé atletické závody znovu dostaly do centra pozornosti sportovního společenství a jednak získaly i značnou pozornost filmařů. Sportovní podniky se konaly u nás i v zahraničí, a to s významnou mezinárodní účastí jak sportovců z východního bloku, tak rovněž toho západního.³⁵⁵ Je tedy pravděpodobné, že kinematografie byla v tvůrčím procesu přece jen poměrně autonomní. Filmaři nemuseli naprosto podléhat oficiálním prioritám, představitelů veřejných organizací a funkcionářů ČSTV, ale vybírali si do určité míry i vlastní náměty, a to například i podle atraktivity závodů, výběru sportovních disciplín, podle popularity jednotlivých atletů a zájmu zainteresovaného publika. Jistá tvůrčí svoboda byla ovšem

³⁵² *Třicet dní v Melbourne* (František Papoušek, 1956, záznam na: 00:16:20:02).

³⁵³ *Chvilé mezi atlety* (Jaromír Malý, 1958, záznam na: 00:00:55:16). Titulek informoval, že Krátký film uvádí film ČSTV, který vyrobil Propagfilm Praha.

³⁵⁴ V této kapitole cituji pouze z dokumentárních filmů, které jsem měla možnost zhlédnout, a to na základě poskytnutých digitalizovaných filmů NFA. Dále vycházím z informací, které jsou dohledatelné ve Filmovém přehledu a z popisů k filmům NFA, poskytnutých kurátorkami Oddělení filmografie a katalogizace, NFA.

³⁵⁵ Například u cyklistů ze západních zemí jako Dánsko, Velká Británie, Nizozemsko, Belgie, Francie, kteří startovali v Závodě míru, často filmový komentář k jejich účasti hovořil o tom, že se jednalo o pokrokově smýšlející přátele z tamních dělnických organizací.

ohraničena autocenzurou. Obecně však byl kladen důraz především na morální čistotu a příkladné osobnosti, a to i z nedávné minulosti. „*Na paměť Evžena Rošického, novináře, komunisty a československého rekordmana za okupace zavražděného nacisty, byly uspořádány lehkooatletické závody. Evžen Rošický, neúnavný bojovník proti fašismu zůstane navždy v srdci sportovců jako jejich zářný příklad.*“³⁵⁶ Tyto dokumenty, na pozadí sportovních klání, slouží jako prostředek k propagaci osobní disciplíny, správného jednání, budování kolektivního ducha, výchově mladých lidí, identifikaci s úspěšnými osobnostmi z oblasti sportu. „*Největším vzorem se pro všechnu naši mládež stal Emil Zátopek. Přišel skromně na start, běžel pět kilometrů a zvítězil. Zátopek tak poprvé proslavil jméno naší tělovýchovy.*“³⁵⁷ Typicky je tento populární atlet představen, v již výše zmiňovaném dokumentu *Olympiáda – Helsinky 1952*. „*Největší zájem z atletických bojů na sebe soustředil finálový závod na 5 000 metrů, který byl nazván závodem století. [...] 75 000 diváků na olympijském stadioně v Helsinkách už od první chvíle sleduje veliký boj. A celý svět je zvědav na Emila Zátopka. Reakční tisk a světoví odborníci mu nedávají naději na čestné umístění. [...] Teraz vidíme, že Emil Zátopek dává všechny svoje síly, aby splnil sľub, ktorý dal svojmu ľudu. Získať dve zlaté medaily.*“³⁵⁸ *Emile, je s tebou celý náš lid! [...] Československý reprezentant, štábní kapitán Emil Zátopek, splnil svůj závazek!*“³⁵⁹

Na nacionálním základě byl postaven i jiný komentář. „*Po opětovném úspěchu na Olympiádě v Helsinkách byl Zátopek povýšen na majora a díky své oddanosti myšlenke socialismu a neustálému překonávání světových a československých rekordů [...] se stal z politického hlediska dokonalou politickou ikonou své doby. Zátopkův obraz tvořený a propagovaný dobovými médii byl*

³⁵⁶ *Rošického memoriál* (František Papoušek, 1954, záznam na: 00:04:32:13).

³⁵⁷ *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960, záznam na: 00:25:24:19). V uvedeném filmu jsou použity záběry z olympijského závodu Emila Zátopka z filmu *Olympiáda – Helsinky 1952* (Čeněk Duba, 1952). Doplnuji, že tato praxe – použití dříve natočených filmových záběrů – nebyla ojedinělá a setkala jsem se s ní v několika dalších dokumentárních filmech. Zajímavostí je, že takto bylo pracováno i s hudební složkou. Například stejný hudební motiv se objevuje ve filmu *Přátelství sportovců* (Jiří Jeřábek, 1952, záznam na: 00:04:02:00) a ve filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954, záznam na: 00:02:45:01).

³⁵⁸ V komentáři dokumentu se střídá český a slovenský sportovní komentátor. Oba jsou opakovaně zachyceni i v záběrech, jak z komentátorského místa na tribuně sledují a vzrušenou intonací aktivují sledující. Záběry na komentátory jsem neviděla ve zpravodajských šotech věnovaných cyklistickému Závodu míru, v dokumentárních filmech se už ojediněle objevili. Zajímavostí je, že v hraných filmech jsou tehdejší sportovní komentátoři, novináři a rozhlasoví reportéři několikrát „obsazeni“. Například Josef Laufer, Štefan Mašlonka a Otakar Procházka se jako komentátoři objevují v hraných filmech *Kouzelný míč* a *Polibek ze stadionu*. Svědčí to o jejich tehdejší mimořádné popularitě, a také snaze filmařů o autentičnost.

³⁵⁹ *Olympiáda – Helsinky 1952* (Čeněk Duba, 1952, záznam na: 00:18:05:01).

takřka identický se sovětskou ideou úderníka, pracujícího nad plán v zájmu dosažení a překonání pětiletky.“³⁶⁰ Další komentář opět stavěl Emila Zátopka do role neohroženého pokořitele rekordů a světových běžců. Dokumentární portrét *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954) je uveden titulkem, který oznamuje: „*Tento film byl dokončen začátkem roku 1954. Zátopek jej již předběhl opět o desítky vteřin* (pozn: rekord v běhu na 10 000 metrů). *I aktualita se tedy, zvláště u Zátopka, může stát historickým faktem.*“³⁶¹ Následuje komentář na pozadí střídajících se fotografií světových běžců. „*Chceme vám ukázat příběh sportovce, jehož jméno zná každý, je to major Emil Zátopek, československý mistr sportu* (pozn.: komentář je nepřesný, Emilu Zátopkovi byl v roce 1953 udělen titul zasloužilý mistr sportu), *držitel deseti světových rekordů. Sklonili se před ním nejlepší běžci tohoto století: Američan Rafferty, Fin Koskela, Holanďan Slijkhuis, světový rekordman Fin Heino, olympijský vítěz a světový rekordman Belgičan Reiff, francouzský rekordman Mimoun, mistr sovětského svazu Kazancev, nejlepší z německých běžců Schade a nejlepší z anglických vytrvalců Chattaway, Maďar Kovacs, Švéd Sundin, Fin Heinström. Světový rekord Švéda Hägga na pět kilometrů odolal Zátopkovým útokům, ale vzájemná úcta učinila z obou skvělých běžců přátele.*“³⁶²

Všechny portréty reportážního charakteru jsou postaveny na principu neustálé tenze mezi Emilem Zátopkem a ostatními atlety, respektive Československem a světem. „*Brzy přišla z Finska zpráva, že Heino snížil Zátopkův čas o jednu vteřinu. Byl podzim, sezona končila, ale Zátopek věděl, jakou radost by svým přátelům způsobil, kdyby rekord zůstal v Československu. Nová tvrdá příprava, ještě usilovnější, nový souboj s desetikilometrovou tratí. Start, na němž spočívá velká tíha obtížnosti tohoto úkolu. Od začátku povzbuzovali diváci chorálem nadšení a důvěry.*“³⁶³

Komentátor později oznamuje, že Emil Zátopek získal nový světový rekord. Následuje obrazová koláž ze světového tisku, který novinku publikoval. Na principu neustálého souboje mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými je vystaven i film *Chvilé mezi atlety* (Jaromír Malý, 1958), kdy komentáře sportovního klání nejsou politicky bezpříznakové.³⁶⁴ „*Pohroma pro*

³⁶⁰ MORGENTHALOVÁ, Soňa. *Na shledanou na Strahově. Rétorika řádu v českých sportovně-propagačních filmech. In: ČESÁLKOVÁ, Lucie (ed.). Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 211.*

³⁶¹ *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954, záznam na: 00:00:57:08).

³⁶² *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954, záznam na: 00:01:52:08).

³⁶³ *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954, záznam na: 00:11:55:18).

³⁶⁴ Komentáře závodů zcela běžně a opakovaně komentovaly například i rasovou příslušnost sportovců jako

americké atlety přišla v další disciplíně, skoku o tyči. [...] A odsunul favorizovaného Američana na druhé místo. [...] Sovětské atletky v překážkách na 80 metrů patří k nejlepším na světě. [...] S napětím je očekáván souboj nejlepších skokanů ve výšce. Černý Američan skáče nervózně (pozn.: v obraze však vidíme, že atlet zdolává výšku s přesvědčivou rezervou, skok je i technicky zdařilý a pokus platný). Výborně se na utkání připravil Jurij Stěpanov. [...] V trojskoku nemají sovětské reprezentanti konkurenci. Cesta sovětské atletiky za světovým prvenstvím má své základy v desetitisících chlapců a dívek ve městech i na venkově, kteří se už od mládí připravují na pozdější vrcholné výkony.“³⁶⁵ Následuje opět střih a pohled do studia, kde je aranžován rozhovor jednoho z našich atletů s malou dívkou. Výsledkem jejich setkání je představování a propagování atletických disciplín naší dorůstající mládeži.

Ve sledovaném období bylo zároveň realizováno celkem 15 dokumentárních filmů³⁶⁶, kde je pozornost zaměřena na Emila Zátopka i v jiných než sportovních souvislostech, například politických a společenských. Filmy, kterým se následně budu věnovat, tak ovšem ne vždy pojednávají o sportu, či přesněji o atletice, vždy však zobrazují Emila Zátopka. Příkladem je dokument s názvem *1. máj 1950 v Gottwaldově* (Ludvík Toman, 1950), kde jsou zachyceny přípravy oslav 1. máje v Gottwaldově a jejich průběh. Mezi zdobením alegorických vozů je zmíněna účast v průvodu i sportovních oddílů, kde jsou v záběru krátce zachyceny dívky se symbolem Sokola na prsou. Emil Zátopek zde však není přímo zachycen, ale na pódiu visí jeho portrét hned vedle portrétu Stalina. Atletova osobní přítomnost je zvýznamněna i v dokumentárním filmu *Setkání v Bukurešti* (Čeněk Duba, 1953). Barevný dlouhometrážní dokumentární film představuje IV. světový festival mládeže a studentstva, uspořádaný v hlavním městě Rumunské lidové republiky v srpnu roku 1953. Na kongresu, kde jsou pronášena vážná slova mladých lidí,

například ve filmu *Chvilé mezi atlety* (americký černoch Jones), nebo i fyzických dispozic závodníků ve filmu *Rošického memorial* (malý Maďar).

³⁶⁵ *Chvilé mezi atlety* (Jaromír Malý, 1958, záznam na: 00:03:04:13).

³⁶⁶ Uvedených 15 dokumentárních filmů významně tematizuje osobnost Emila Zátopka, i v jiných, než sportovních souvislostech. NFA zdigitalizovalo šest filmů, a tyto jsem také zhlédla. Seznam 15 dokumentárních filmů: *Lehká atletika* (Jaroslav Sucharda Jaroslav, 1950); *1. máj 1950 v Gottwaldově* (Ludvík Toman, 1950); *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951); *IX. sjezd ČOS* (František Papoušek, 1951); *Nejlepší tip* (Vladimír Čech, 1951); *První československý sjezd obránců míru v Praze* (Jaroslav Sucharda, 1951); *Mladí nastupují směnu* (Pavel Háša, 1951); *Světové rekordy našich atletů* (František Papoušek, 1952); *Setkání v Bukurešti* (Čeněk Duba, 1953); *Všemi hlasy proti válce* (Emanuel Kaněra; Maksymilian Wrocławski; Karl-Heinz Böhm; Jiří Mrázek, 1953); *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954); *Varšavské léto* (Josef Kořán; Jerzy Passendorfer, 1955); *I. celostátní Spartakiáda 1955* (Martin Frič, 1955); *Z národů ač jsme různých* (Jiří Papoušek, 1959); *Sportovní úspěchy patnácti let* (František Papoušek, 1960).

kteří sem přijeli z celého světa, aby demonstrovali „ve znamení míru sjednocení všech lidí proti válce“, jak se ve snímku deklamuje, je chloubou i účast Emila Zátopka. V obraze se „zástupce našeho lidu“ objevuje opakovaně jak na sjezdu účastníků, tak i při mnohých tanečních vystoupeních lidových souborů z celého světa.

Podobným způsobem byla zachycena účast Emila Zátopka i v dalších filmech, které se primárně nezaobíraly jeho sportovními výkony. Jsou to například středometrážní reportáž ze Světového kongresu obránců míru ve Vídni roku 1952, kterého se účastnil i Emil Zátopek (*Hlasy proti válce*, Emanuel Kaněra; Maksymilian Wroclawski; Karl-Heinz Böhm; Jiří Mrázek, 1953), středometrážní reportáž ze VII. mezinárodního festivalu mládeže a studentstva ve Vídni v létě 1959 (*Z národů ač jsme různých*, Jiří Papoušek, 1959), kde byl Emil Zátopek mezi delegáty, dále dvoudenní zasedání I. čs. sjezdu obránců míru ve Vinohradské sokolovně v Praze, kdy mezi účastníky byli též sportovci, a také Emil Zátopek (*I. československý sjezd obránců míru v Praze*, Jaroslav Sucharda, 1951) a nakonec dokument o náboru učňů do hornictví a hutnictví v rámci Lánské akce, kde byl Emil Zátopek s hornickými učiteli (*Mladí nastupují směnu*, Pavel Háša, 1951).³⁶⁷

O společenské fascinaci Emilem Zátopkem svědčí knihy, které vyšly záhy po jeho úspěchu na Olympijských hrách v Londýně 1948, a to i v zemích východního bloku.³⁶⁸ „Zátopek takovým nikdy nebyl. Byl vzorem v pili a studijních úspěších, ale nedovedl „šplhat“. [...] „A Zlín ukul jeho vůli v cosi mamutiho, skoro až nadlidského. Emil se uměl zakousnout do každé práce s takovou energií a vytrvalostí, že vzbuzoval obdiv i ve Zlíně, který neměl příliš mnoho porozumění pro pouhou vůli. [...] Když bylo zapotřebí vykonat něco naprosto spolehlivě a přesně, věděli všichni, na koho se mají obrátit. Byl to Zátopek. Nesmírně oblíbený i mezi svými kamarády z internátu.“³⁶⁹ Dobová reflexe v literatuře v podstatě kopírovala rétoriku z dokumentárních filmů. „Nač myslel Zátopek v té době nejčastěji bylo poslání, které uložil vynikajícím sportovcům prezident Gottwald: být učitelem mládeže. A to bylo podnětem, proč se přihlásil k práci Československém svazu mládeže. Už v listopadu, krátce po novém získání světového rekordu, oblékl modrou svazáckou

³⁶⁷ Uvedené filmy nejsou NFA digitalizovány.

³⁶⁸ KOŽÍK, František. *Vítěz marathonský. Příklad Emila Zátopka*. Praha: Orbis, 1954; KOŽÍK, František. *Vítězství vůle*. Praha: Československá obec sokolská. 1949; BOSÁK, Emanuel, POLEDNÍK, Jozef. *Emil Zátopek*. Praha: Orbis. 1953; BROSZKIEWICZ, Jerzy. *Emil! Emil!* Warszawa: Nasza Księgarnia. 1954.

³⁶⁹ JÍLEK, Přemysl. *Emil Zátopek*. Brno: Rovnost, 1949, s. 14–18.

*košili a brzy na to byl povolán do Ústřední politické školy ČSM v Klecanech. Během šesti týdnů, které tam prožil, poznal zblízka radostný život svazáků.*³⁷⁰ Pokud se na osobnost atleta podívám optikou hvězdného systému, tak v mnoha ohledech jeho fenomenální kariéra a postupné budování „kultu osobnosti“ odpovídá těmto postupům, které jsou založeny především na vysoké viditelnosti napříč mediálními kanály, a také trvání v čase.³⁷¹ Hvězdy ztělesňují idealizované představy, které si národ o sobě uchovává. Metodologie výzkumu hvězdných systémů, tzv. star studies, se zabývá genezí, fungováním a recepcí (nejen filmových) hvězd. Důležité je sledovat přitom rozličné mody jejich existence a recepce v odlišných systémových uspořádáních, historických epochách, a také geopolitických souvislostech. Otázkou je, jak tyto slavné osobnosti, v tomto konkrétním případě slavný československý atlet, odráží širší společenskou dynamiku.

Definice filmové hvězdy může znít: *„Pokud u konkrétní osobnosti okamžitě identifikujeme jeho / její tvář i jméno a dovedeme kromě profesních úspěchů vyjmenovat také některé životopisné údaje či dokonce skandální pikanterie, pokud si spojíme dotyčného / dotyčnou s konkrétní rozšířenou přezdívkou, memem, citátem nebo společenskou případně historickou událostí, pak máme pravděpodobně co do činění s hvězdou.*“³⁷² Určující jsou rovněž sociální fenomény, které zkoumají hvězdy z ideologické perspektivy, přesněji jak a čím napomáhají hvězdy k udržování ideologického statu quo. Dále jsou určující samotné obrazy, kdy hvězdný obraz neznamena jeden konkrétní výjev, ale výslednou představu o hvězdě, poskládanou z mnoha filmových obrazů, fotografií, podobizen, karikatur, stylizace i prohlášení. Dalším typickým znakem hvězd je strategie cíleného vytváření celé sady různorodých identit.³⁷³ Tyto obrazy vyrůstají ze společenských, historických a ideologicko-politických představ o úspěchu, ale také o selhání.³⁷⁴ V případě Emila Zátopka však mohou zpochybnit klasickou Aristotelovskou tezi o katarzi, kdy se tragédie jedince zaměřuje především na přechod od štěstí k neštěstí a jeho snahy nepříteli osudu zvrátit. Mediální obraz Emila Zátopka nebyl po celou dobu jeho hvězdné atletické kariéry zpochybněn, nebo dokonce zásadně přehodnocen.³⁷⁵ Byl totiž až nezvykle konzistentní a zcela zde chyběla publicita

³⁷⁰ KOŽÍK, František. *Vítězství vůle*. Praha: Československá obec sokolská. 1949, s. 22.

³⁷¹ O současné pozornosti věnované tomuto atletovi vypovídá film *Zátopek* (David Ondříček, 2021) a stejnojmenná komiksová kniha. NOVÁK, Jan, Jaromír 99. *Zátopek ...když nemůžeš tak přidej*. Praha: Argo, Paseka, ČOV, 2016.

³⁷² GMITERKOVÁ, Šárka. *On: Kristian v montérkách*. Praha: Národní filmový archiv, 2022, s. 32–34.

³⁷³ Známa zlidovělá hláška Emila Zátopka: „Když nemůžeš, tak přidej.“

³⁷⁴ GMITERKOVÁ, Šárka. *On: Kristian v montérkách*. Praha: Národní filmový archiv, 2022, s. 32.

³⁷⁵ Již uvedená citace je v tomto výjimkou. „Takových mistrů sportu má nám nový Sokol vychovávat stovky a tisíce

založená na skandálech a soukromých pikantériích, což bylo také dáno lokálně a kulturně specifickým hvězdným systémem. „*O Emilovi říkali účastníci školení, že byl první na ranní půlhodince, uměl nejvíc písniček a poslední že byl jen v odchodu na kutě, protože, když ostatní zhasínali, ozýval se ještě ve sněhu kolem klecanského zámečku dupot jeho treningu. Těch šest neděl školení poznamenalo Emila pro příští závažný rok velmi výrazně, cítil se přesvědčivě a samozřejmě jedním z těch, kteří dovedou a chtějí pracovat pro vítězství socialismu a věnují všechnu sílu boji za mír. Poznal ještě jasněji i cíl své práce.*“³⁷⁶

Trvalá sláva se opírá o samotné snímky, ale roste zde význam dalších pramenů jako jsou knižní publikace, memoáry, vzpomínková literatura, merchandising. „*Každá další generace fanoušků si tak objevuje, zpřítomňuje a redefiniuje vybrané minulé stars, které vnímá ve spojitosti s dominantním rysem jejich hvězdného obrazu – například s autenticitou, rebelií či silnou třídní příslušností.*“³⁷⁷ V případě Emila Zátopka je zjevné, že pro svoji dlouhotrvající mediální pozornost dosáhl statutu legendy. Hvězdné obrazy se totiž mohou vyvíjet léta po ukončení kariéry nebo trvat a působit dlouho po smrti. Nakonec hvězdnost Emila Zátopka potvrdil i současný návrat zájmu o jeho sportovní i životní příběh.³⁷⁸

(potlesk), mistrů sportu, kteří jsou zároveň mistry své práce, úderníky a vynálezci jako rekordman Balšán; takových mistrů sportu, kteří jsou ukázněni, vysoce politicky uvědomělí, a přitom nezpychnou jako náš sportovní fenomén Emil Zátopek (potlesk).“

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Digitální depozitář*. NS RČS 1948–54. 34. schůze, 14. 7. 1949. Část 6/12, s. 4. Dostupné z: <www.psp.cz>.

³⁷⁶ KOŽÍK, František. *Vítěz marathonský. Příklad Emila Zátopka*. Praha: Orbis, 1954, s. 10.

³⁷⁷ GMITERKOVÁ, Šárka. *On: Kristian v montérkách*. Praha: Národní filmový archiv, 2022, s. 63.

³⁷⁸ V roce 1998 bylo Emilu Zátopkovi uděleno státní vyznamenání medaile Za zásluhy 1. stupně, v roce 2000 mu byl udělen Zlatý řád IAAF – in memoriam a v roce 2000 získal také titul Sportovní legenda, udělovaný Klubem sportovních novinářů.

6 Závěr

Ve 20. století došlo k dominantnímu obratu ve vědách o člověku, společnosti a kultuře a lidské tělo začalo být nahlíženo jako kulturní konstrukt.³⁷⁹ Oblast sportu je v novodobých dějinách vnímána tedy nejen prostřednictvím materiality tělesného a sportovního výkonu, ale rovněž jako forma jazyka, textu či metafory.³⁸⁰ Sport jako prostředek společenské komunikace a hry chápe Marshall McLuhan ve své teorii médií jako klíčové: „*Hry jsou situacemi, které byly vymyšleny tak, aby umožňovaly simultánní participaci mnoha lidí na určitém významném modelu jejich kolektivního života. Hry jsou médii mezilidské komunikace, která mohou existovat a mít smysl jedině jako extenze našeho vnitřního života.*“³⁸¹ Sport a umění tak pojímá jako dvě blízké oblasti populární kultury. Blízkost obou fenoménů vysvětluje i Pierre Bourdieu, kdy ve své filozofii sociologie přirovnává sportovce k aktérům představení, které je zaznamenáno a distribuováno (v pohyblivých) obrazech.³⁸² Je pozoruhodné, že fenomény masového sportu a kinematografie vznikly vlastně ve stejné době. Sportovní disciplíny se představily na novodobých OH v Athénách v roce 1896, což byl vlastně i start nové éry nejprestižnější a mediálně nejsledovanější sportovní soutěže. A pouhé čtyři měsíce předtím v roce 1895 byl v Paříži veřejnosti představen vynález – kinematograf.

Z předešlého je zřejmé, že sport a masová média (pozn.: v práci sledovaný film, tisk, částečně televize) mají k sobě velmi blízko. Navíc značná skupina lidí přichází do kontaktu se sportem právě prostřednictvím médií. Divácky nejatraktivnější se pak stává vysílání sportovních výkonů v přímém přenosu a z tohoto důvodu později mediálně zprostředkovávají a nahrazují dřívější filmové sportovní aktuality a dokumenty sportovní televizní přenosy. Pokud vycházím z předpokladu a poznání, že obecně filmové zpravodajské záznamy nebyly zcela objektivní a nepředpojaté, selektovaly jednotlivé události, měnily perspektivu a tím vytvářely i novou recepci, tak totéž platí i pro filmové dokumenty a později i přímé přenosy v televizi.³⁸³

³⁷⁹ MERLEAU-PONTY, Maurice. *Fenomenologie vnímání*. Přel. Jakub Čapek. Praha: Oikoymenth, 2013.

³⁸⁰ Kritickým dualismem Karla Poppera byl překonán karteziánský koncept ostrého dualismu ducha a těla, který zavedl René Descartes. Oddělenost mysli a těla, stejně jako zrelativizování pozice přírodních věd jako výsadního teritoria pro rozbor a diskusi o tělesnosti, vedly k rozvoji různých diskursů o těle v rámci jeho zobrazování v novodobé historii.

³⁸¹ McLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím*. Praha: Odeon, 1991, s. 221.

³⁸² BOURDIEU, Pierre. *O televizi*. Brno: Doplněk, 2002, s. 91.

³⁸³ KRACAUER, Siegfried. *Od Caligariho k Hitlerovi: Psychologická historie německého filmu*. Princeton University Press, 2004.

Sportovně-propagační filmy, ať už zpravodajské, nebo dokumentární, z druhé poloviny 40. let a z 50. let představují specifický druh historického pramene. Bližší rozbor může odhalit i na první pohled skryté prvky vypovídající o charakteru tehdejšího režimu, který se v mnohém lišil od jeho pozdějších podob (šedesátá léta, období normalizace v letech 1968 až 1974, období do roku 1989). Rozdíl v samotném přístupu k prezentaci sportu jsou mnohdy odlišné a mění se i způsob totalitního jazyka a rétorika propagandy. Bylo tedy případné ptát se, jak byla reprezentace sportu v československém filmu ovlivněna politickým vývojem v letech 1945–1960, jak byl sport zobrazován z ideologických perspektiv v produkci zpravodajských, dokumentárních a hraných filmů.³⁸⁴

Politickým zájmem bylo informovat (oblast zpravodajství), edukovat (oblast dokumentárního filmu) a bavit (oblast hraného filmu), a tím i konstituovat nové hodnotové vzorce. Extrémně se o to snažila právě zestátněná kinematografie, která obecně usilovala o svou prezentaci jako velmi úspěšně se rozvíjejícího oboru.³⁸⁵ Spojení sportu a kinematografie nabízelo možnost překonávat společenské bariéry napříč třídním a názorovým diváckým spektrem. A jako prostředek k dosažení těchto cílů byl využit také silný magnetismus významných závodů a výrazných sportovních osobností i novodobých hrdinů. Setkala se zde snaha představit kinematografii jako velmi progresivní obor a skrze sport demonstrovat, jak velký má masový dosah.

Je důležité zmínit, že historie již přestává být v teoretickém pojetí nové filmové historie sledem výjimečných činů, mistrovských děl, geniálních osobností a dramatických kauzálních řad. Historie se stává spíše příběhem, záznamem dějin problémů.³⁸⁶ V teoretické i historické oblasti dochází k poznání, že některé dosavadní výsledky představují jen zdánlivou objektivitu výzkumu. Studium pramenů dobové dokumentární produkce z 50. let, která se zaměřovala také na sport, stereotypní tvrzení, že se jednalo jednoznačně o propagandistické snímky, vyvrací. Jednostranný náhled, že ve sportovně zaměřených snímcích šlo především o vymezení vůči kapitalismu a západní

³⁸⁴ V práci jsem se nezabývala filmy, které nejsou digitalizované nebo nejsou dochované a existují k nim jen listinné informace. Jednalo by se o jiný výzkum.

³⁸⁵ Stát k tomu využíval například mnohé úspěchy, které československá kinematografie zaznamenávala na mezinárodních filmových festivalech a tomu věnovala i značnou publicitu v médiích.

³⁸⁶ SZCZEPANIK, Petr. *Nová filmová historie: Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Praha: Herrmann & synové, 2004.

společnosti, jsem vyvrátila rozbořem obrazů a textů jak ve zpravodajských filmech, tak dokumentárních.

Nelze ovšem přehlédnout, že se politická rétorika přesto silně do obou filmových žánrů infiltrovala. Na základě zhlédnutých filmových materiálů jsem však zjistila, že přístup filmařů byl diferencovaný. V rámci zpravodajských šotů byl sice sport (v práci sledovaný cyklistický Závod míru) často popisován ideologicky bezpříznakově, avšak budovatelský jazyk byl zakomponován do šotů předcházejících, které celý Československý filmový týdeník v podstatě opanovaly. Zpravodajství politické, společenské, hospodářské a kulturní tedy politicky tendenční sdělení obsahovala. Krátké sportovní zprávy se pak zaměřovaly především na zobrazení atraktivních sportovních kulis, jednotlivých aktérů sportovního klání a kolektivně sdíleného nadšení. Překvapivě se v těchto minutových šotech samotné fyzické výkony sportovců tolik nekomentovaly a podrobné výsledky etapových závodů absentovaly zcela. Domnívám se, že tento styl prezentace nebyl náhodný. Po promítnutém pásmu „politických“ šotů tvůrci pravděpodobně chtěli závěrečný sportovní příspěvek co nejvíce divácky zatraktivnit, a tak zde sledovali hlavně vizuální dynamiku a euforické stavy závodníků a diváků. Mohlo to být ovlivněno i tím, že v této době se nekladal tak maximální důraz na kvantifikaci výkonu (v médiích), jako je tomu v dnešním sportovním zpravodajství.

Odlišná situace se pojí s oblastí tvorby dokumentárního filmu. Důležitá zde byla prezentace sportu jako důkazu úspěšného budování nové společenské etapy, která se vymezuje vůči kapitalistickému západu. Bylo potřeba hlavně předvést, jak se daří socialistické společnosti. K tomu filmaři využívali – zdánlivě objektivních – dokumentů. Dokumentární film však byl typově mnohem více diferencovaný oproti zpravodajským šotům. V zásadě se tvorba non-fiction filmů pohybovala na široké škále a nebyla tedy typově homogenní. V práci jsem proto rozdělila dokumenty do pěti kategorií: Sportovní reportáže (celkem 11 filmů), Sportovní instruktážní filmy (celkem 5 filmů), Sportovní fejetony (celkem 5 filmů), Dokumentární portréty (celkem 4 filmy), Sletové a spartakiádní dokumenty, festival mládeže a studentstva (celkem 5 filmy). Politicky angažovaná rétorika v podobě komentářů se prolínala jednotlivými kategoriemi a takřka všemi typy filmů, které jsem zhlédla (celkem 30 digitalizovaných dokumentů). Dokumenty, které se nejvíce soustředily na samotný sportovní výkon a byly v podstatě popisné, jsem našla v kategorii sportovních reportáží a instruktážních filmů. Zde byla předkamerová realita tvořena pouhým

záznamem utkání (např.: reportáž *Kopaná ČSR–Švýcarsko*, autor není uveden, 1953), anebo záznamem předevířujících demonstrantů (např.: instruktážní film *Rytmická gymnastika*, autor není uveden, 1947). Tyto „dokumenty pohybu“ bez větší významové nadstavby neměly ani uvedeno autorství. Na druhé straně této typologické škály jsem objevila sportovní fejetony a dokumentární portréty. V práci jsem těmto typům filmů věnovala také největší prostor, protože tyto dokumenty doby, byly nejhlubší sondou do tehdejšího politického systému. Filmové portréty *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954) a *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951), mě dovedly k rozboru zobrazení atleta Emila Zátopka v intencích dobové mediální star, legendy. V dokumentárních filmech jsem také sledovala prezentaci a roli žen ve sportu v Československu v 50. letech. Zaměřila jsem se na několik klíčových aspektů: deklarovanou rovnocennost mužů a žen ve sportu; změnu role žen ve společnosti a ve sportu; zlepšení materiálních podmínek pro sportování žen ze středních a nižších vrstev.

V práci na téma Sport v české kinematografii 1945–1960, Institucionalizace – Produkční rámce – Žánry a témata jsem představila hlavní poznatky zaměřené na provázanost sportu a filmu v poválečném Československu, a to se zaměřením na institucionalizaci, produkční rámce, žánry a témata. Vycházela jsem ze širší škály zdrojů, zahrnujících archivní dokumenty, dobovou literaturu a popis audiovizuálních materiálů. Kinematografie hrála v letech 1945–1960 klíčovou roli při budování obrazu sportu jako ideologicky využitelného fenoménu, byla politickým nástrojem společenské a kulturní reprezentace, přičemž sport se stal důležitým prvkem, jehož prostřednictvím byla veřejnost oslovována. Sportovní filmy, ať již dokumentární, zpravodajské nebo hrané, sloužily nejen k informování a propagaci sportovních výkonů, ale také k ideologické manipulaci a posilování národní identity. Zvláštní důraz byl zde kladen na sportovní masové akce a sportovní hrdiny, kteří byli vykreslováni jako vzory socialistického státu.

V práci jsem se zabývala několika klíčovými aspekty. Snažila jsem se porozumět vztahům mezi sportem, filmem a dobovou ideologií. Nejprve jsem analyzovala institucionální rámce v oblasti sportu a proces zestátňování kinematografie, který zásadně odráží produkci filmů se sportovní tematikou. V kinematografii byl vytvořen centralizovaný produkční a distribuční systém, jenž umožňoval efektivní řízení obsahu filmové produkce. Zároveň jsem poukázala na důležité instituce, jakými byly Československý státní film (později Československý film), Krátký film Praha, které hrály významnou roli při realizaci sportovních snímků. Dále jsem sledovala žánrové

charakteristiky a tematické okruhy sportovních filmů, přičemž jsem současně popisovala, jak sport fungoval jako atraktivní audiovizuální fenomén, často propojený s propagačními a propagandistickými cíli tehdejší vlády.

Zmínila jsem přínos v rámci produkce Československého filmového týdeníku, který byl jedním z hlavních médií, který pravidelně informoval o sportovních událostech a přispíval k budování obrazu socialistického sportu.³⁸⁷ Podrobněji jsem pak popsala zobrazení cyklistického Závodu míru či mediální prezentaci atleta Emila Zátopka. Na základě zhlédnutí zpravodajských a dokumentárních filmů jsem tak mohla konstatovat, že sportovní tematika v české kinematografii poválečného období odrážela dobovou politiku a společenské trendy, a také přispívala k utváření národního mínění a sebevědomí. Výsledky potvrdily, že sport v české kinematografii daného období představoval významný nástroj kulturní reprezentace, propagace, propagandy a budování společenské identity a národní hrdosti.

Sportovní tematika nebyla pouze estetickým nebo informativním kolektivním prvkem, ale stala se strategickým nástrojem, jehož prostřednictvím byly šířeny ideje socialistického realismu posilující hodnoty a reprezentující kulturní hegemonii státu. Sport byl významným prostředkem k podpoře legitimacy politického režimu a kinematografie v této době zobrazovala sport jako prostředek tělesné zdatnosti a soutěžního ducha. Identifikovala jsem diskursivní strategie používané v audiovizuálních materiálech ke konstrukci obrazu sportu. V této souvislosti jsem poukázala na skutečnost, že sportovní filmy nebyly jen pasivním záznamem reality, ale aktivně vytvářely specifické narativy, které odrážely ideologické a společenské preference té doby. Sledovaný materiál nepředstavoval jen pozoruhodný doklad o společnosti, kultuře a sportu dané etapy, ale domnívám se, že je základem, z něhož vychází i pozdější podoba filmů o sportu.

³⁸⁷ Je zřejmé, že byl i dramaturgickým východiskem současných forem mediální reprezentace sportu.

7 Resumé

V předložené disertační práci s názvem Sport v české kinematografii 1945–1960, Institucionalizace – Produkční rámce – Žánry a témata jsem se zaměřila na popis zobrazování sportu v českém filmu v poválečném období. Práce se opírá o strukturální historiografii, konkrétně o dějiny idejí, a využívá rovněž teoretický směr tzv. nové filmové historie. V úvodu práce zdůrazňuji významnou roli sportu a filmu v tehdejší společnosti, která byla ve sledovaném období výrazně ovlivněna a formována tehdy vznikajícím totalitním režimem.

Podstatné z této perspektivy bylo, že jsem se zaměřila na kontext institucionalizace sportu a kinematografie v poválečných letech a následných 50. letech. Uvedené období bylo totiž provázeno mnoha překotnými změnami, a to nejen v politickém dění, ale rovněž ve společenském životě. V práci se tedy zabývám institucionálním postavením sportu a kinematografie v tehdejší Československu, a to s důrazem na zestátnění filmového průmyslu a jeho dopad na tvorbu filmů se sportovní tematikou. Zkoumala jsem činnost klíčových institucí, jako jsou Ministerstva informací, Ministerstva školství, Ministerstva kultury a Československého svazu tělesné výchovy, a jejich vliv na organizaci tělovýchovy a sportu v souvislosti s produkcí non-fiction filmů, která organizačně spadala pod Československý státní film, později Československý film a Krátký film.

Hlavním cílem práce bylo představit vznik a vývoj filmového zpravodajství a dokumentárního filmu a zkoumat, jakým způsobem zde byl sport zaznamenán a případně využíván k propagačním a propagandistickým účelům. Zvláštní pozornost jsem věnovala rovněž hranému filmu, který je specifický pro svoji fabulační podstatu, a tak zde prezentace sportu má odlišnou roli, než měly filmy, které měly reflektovat realitu. Na základě rozboru docházím k závěru, že žánr dětského filmu se v daném období prosazoval nejvíce a nastiňuji i důvody, proč tomu tak bylo.

V rámci zpracování filmových zpravodajských šotů jsem se konkrétně zaměřila na záznam sportovních událostí v Československém filmovém týdeníku. Sledovala jsem mediální obraz významné sportovní události – Závodu míru, který byl vnímán jako symbol socialistického sportu a měl tak silný propagační a propagandistický potenciál. V práci srovnávám rétoriku ve filmových reportážích s dobovými články v deníku Rudé právo a dalšími periodiky, čímž odhaluji rozdíly v ideologickém zabarvení sdělení.

V rozboru dokumentárních filmů jsem se zaměřila na postihnutí sportovních témat v jednotlivých snímcích. Nejdříve jsem problematiku výroby sportovních dokumentů porovnávala s celkovou filmovou produkcí dokumentárních filmů. Následně jsem jednotlivé filmy podrobila typologickému rozboru, na základě něhož jsem vytvořila několik kategorií přístupu k dokumentování oblasti sportu. Detailněji jsem se věnovala mediálnímu obrazu atleta Emila Zátopky. Cílem bylo zjištění, zda na tohoto populárního sportovce a systematické budování jeho mediální prezentace byly aplikovány postupy typické pro hvězdný systém, známý z předválečné kinematografie.

V závěru práce shrnuji poznatky o zobrazování sportu v českém filmu v letech 1945–1960. Zdůrazňuji vliv politické situace na tvorbu filmů a upozorňuji na rozmanitost filmových žánrů a stylů, které se ve sledovaném období objevily.

8 Summary

In my dissertation, entitled *Sport in Czech Cinema 1945–1960, Institutionalization – Production Frameworks – Genres and Themes*, I focus on the analysis of the portrayal of sport in Czech cinema in the post-war period. The thesis draws on structural historiography, specifically the history of ideas, and also uses the theoretical direction of the so-called new film history.

In the introduction of the thesis, I stress the significant role of sport and film in the society of the time, which was significantly influenced and shaped by the then emerging totalitarian regime. Significant from this perspective, I focused on the context of the institutionalization of sport and cinema in the post-war years and the subsequent 1950s. This period was accompanied by many rapid changes, not only in political events but also in social life. In this thesis, therefore, I examine the institutional position of sport and cinema in the former Czechoslovakia, with an emphasis on the nationalisation of the film industry and its impact on the production of sports-themed films. I have analysed the activities of key institutions such as the Ministry of Information, the Ministry of Education, the Ministry of Culture and the Czechoslovak Union of Physical Education and their influence on the organisation of physical education and sport in relation to the production of non-fiction films, which organisationally fell under the Czechoslovak State Film, later Czechoslovak Film.

The main aim of the thesis was to present the origins and development of news and documentary film and to examine how sport was recorded and possibly used for promotional and propaganda purposes. I also paid special attention to fiction film, which is specific for its fictional nature, and so the presentation of sport here has a different role than films that were intended to reflect reality. On the basis of the analysis, I conclude that the genre of children's film was the most popular in the period in question, and I outline the reasons why this was so.

In the analysis of newsreel spots, I focus specifically on the coverage of sporting events in the Czechoslovak Film Weekly. I looked at the media portrayal of a major sporting event, the Peace Race, which was perceived as a symbol of socialist sport and thus had strong promotional and propaganda potential. The thesis compares the rhetoric in the film reports with contemporary articles in the daily *Red Law*, and other periodicals, revealing differences in the ideological colouring of the message.

In the analysis of the documentary films, I focus on the coverage of sporting issues in the individual films. First, I compared the issue of the production of sports documentaries with the overall production of documentary films, Then, I subjected the individual films to a typological analysis, based on which, I created several categories of approach to documenting the field of sports. I have focused in detail on the media image of the athlete Emil Zátopek. The aim was to find out whether the procedures typical of the star system, known from pre-war cinema, were applied to this popular athlete and the systematic construction of his media presentation.

In the conclusion of the thesis, I summarize my findings on the portrayal of sport in Czech film between 1945–1960. I emphasize the influence of the political situation on the production of films and point out the variety of film genres and styles that emerged in the period under study.

9 Bibliografie

9.1 Prameny: archivy a archivní fondy

Archiv Akademie věd ČR, Praha

Fond Československá společnost pro vědeckou kinematografii při ČSAV, Brno

Archiv Barrandov Studio Praha

Scénáře a produkční dokumenty

Česká televize

Archiv ČT Praha

Archiv Kanceláře prezidenta České republiky, Praha

Fond (zn.) archivní soubor KPR

Archiv vydavatelství Mladá fronta

Archiv deníku Mladá fronta, časopisy a informační bulletiny

Český svaz cyklistiky, Praha

Listinné materiály sekretariátu Svatopluka Henkeho

Knihovna a archiv dokumentů a Audiovizuální archiv ČOV, Praha

Fond pramenů k dějinám olympijského hnutí

Knihovna Národního muzea – studovna oddělení časopisů

Fondy oddělení časopisů

Muzeu lyžování v Dolní Branné

Soukromý archiv Aleše Suka

Národní archiv, Praha

Fond ÚV KSČ

Fond Ministerstvo informací

Fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – Václav Kopecký

Fond Zemský úřad Praha – prezidium

Národní filmový archiv, Praha

Fond Českomoravské filmové ústředí

Fond Československá filmová společnost (nezpracováno)

Fond Československý státní film (nezpracováno)

Fond Filmový umělecký sbor (1946-1948)

Fond Ústřední ředitelství ČSF (nezpracováno)

Filmový přehled – Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu

Národní knihovna České republiky

Katalogy a databáze

Národní muzeum, Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu, Praha

Audiovizuální archiv, Fond kinematografický

Národní muzeum, Ústředním depozitář II., Terezín

Sbírkový a knihovní fond – Oddělení knižní kultury a knihovnických fondů, Oddělení časopisů

Slovenský filmový ústav, Bratislava

Filmová databáze

Státní okresní archiv, Zlín

Odborná knihovna a fotoarchiv

Vojenský historický ústav

Armádní muzeum Žižkov

9.2 Deníky a časopisecké prameny

(Autor neuveden). Dokončíme závod v soutěži družstev? In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 133, 14. 5. 1957, s. 4.

(Autor neuveden). Kubr a Veselý vzdali. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 129, 10. 5. 1957, s. 4.

(Autor neuveden). Nepřehánět péči o špičkové sportovce. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 129, 10. 5. 1957, s. 4.

(Autor neuveden). Obětavě bojovali. *Rudé právo*, roč. 37, č. 135, 16. 5. 1957, s. 4.

(Autor neuveden). Praha–Brno: vítězem první etapy Švéd Öhgren. In: *Rudé právo*, roč. 37, č. 122, 3. 5. 1957, s. 4.

(Autor neuveden). Veselý vítězem závodu Praha–Varšava. In: *Rudé právo*, roč. 29–30, č. 109, 10. 5. 1949, s. 4.

(Autor neuveden). Závod Praha–Varšava bude odstartován. In: *Rudé právo*, roč. 28, č. 103, 30. 4. 1950, s. 8.

(Autor neuveden). Veselý a Kubr povoláni do Prahy. In: *Československý sport*, roč. 5, č. 75, 10. 5. 1957, s. 1.

(Autor neuveden). Veselý a Kubr povoláni do Prahy. In: *Československý sport*, roč. 5, č. 75, 10. 5. 1957, s. 5.

(Autor neuveden). Nezapomínat na film. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 2, 1958 (7/9), č. 3, s. 33.

BLECH, Richard. K práci zpravodajského filmu. In: *Pravda*. č. 5/1956 (18. 4.), s. 5.

BROŽ, Jaroslav. Charakter a smysl existence filmových týdeníků na západě a u nás. In: *Kino*. 8/1953, č. 16, s. 247, 255.

ČERNÍK, Jan. Technický scénář a sovětizace československého filmu (1945-1954). In: *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*, roč. 26, 2014, č. 4, s. 77–93.

ČTK. Belgičan Butzen vítězem osmé etapy Závodu míru. In: *Svobodné slovo*, roč. 13, č. 112, 11. 5. 1957, s. 4.

FOLPRECHT, Václav. První čtyři etapy. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 19, 10. 5. 1957, s. 6.

- KAPLAN, Karel. První poválečná vláda. (Komentované dokumenty.). In: K ústavnímu vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938–1948. In: Praha: *Ústav pro soudobé dějiny ČSAV*, 1992, s. 69–155.
- KARASOVÁ, Jindra. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 1, s. 222.
- KLIMEŠ, Ivan. Český kinematograf v Královské oboře. In: *Kinematograf! Větec studií o raném filmu*. Praha: Národní filmový archiv – Casablanca, 2013, s. 36.
- KLIMEŠ, Ivan. Filmaři a komunistická moc v Československu. Vzrušený rok 1959. In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*, roč. 16, 2004, č. 4 (56), s. 129–139.
- KLIMEŠ, Ivan. Za vizí centrálního řízení filmové tvorby. (Úvod k edici). In: *Illuminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*, roč. 12, 2000, č. 4., s. 135–139.
- KLIMEŠ, Ivan. Stát a filmová kultura. In: *Illuminace XI*, roč. 11, 1999, č. 2, s. 125–137.
- KNAPÍK, Jiří. Film a ideologie. Bída filmové politiky KSČ 50. let. In: *Proglas, revue pro politiku a kulturu*, IX, 1998, č. 7, s. 34–46.
- KOCOUREK, Miloslav. Nové filmy pro sportovce. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 3, 1959, č. 3, s. 754–756.
- KOLÁŘ, František. Sport v českém hraném filmu (do roku 1945). In: *Sport a umění*. Praha: Český olympijský výbor, 2016.
- KOŘÁN, Josef. Zatím co tyto řádky píšeme. In: *Kino*, 10/1955, č. 11., s. 170–171.
- KOUKAL, Edmund. Situace v silniční cyklistice. In: *Tělovýchovný pracovník*, roč. 1, 1957, č. 4, s. 740.
- KŘÍŽ, Oldřich. Práce studia zpravodajských a dokumentárních filmů. Rozhovor redakce s ředitelem studia. In: *Film a doba*, 3/1957, č. 6, s. 368–371.
- PAVEL, Ota. Bohatýři silnic. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 19, 10. 5. 1957, s. 16.
- PILÁŘ, Jiří. Různé názory na zpravodajské filmy. In: *Film a doba*, 1/1955, č. 1/2, s. 27–31.
- SKALSKI, Otakar. Aby nám lidé chodili na týdeník. In: *Film a doba*, 1/1955, č. 3/4, s. 154–155.
- SKÁLA, Jaroslav. V přestávce po druhé třetině. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 20, 17. 5. 1957, s. 6.
- ŠPANIHELOVÁ, Magda. Naše (krásné a zdravé a moderní) národní tělo. In: *Illuminace*, roč. 27 (2015), č. 2, s. 124–129.
- ŠVADLENA, Václav. O reprezentaci Československa. In: *Rudé právo*, 17. 5. 1957, roč. 37, č. 135, s. 6.
- TLUSTÝ, Tomáš. Tělocvičná organizace Orel v období druhé republika. In: *Studia Kinanthropologica, The Scientific Journal for Kinanthropology*, roč. XXI (2020), č. 1, s. 57–68.
- ZEMAN, Pavel. Týdeník Aktualita. České filmové zpravodajství na začátku druhé světové války. In: *Illuminace*. vol. 9, č. 4, Praha: Národní filmový archiv, 1997, s. 67–91.

Elektronické zdroje

WWW stránky:

NOVOTNÝ, Jiří. *Týdeník Aktualita a heydrichiáda* [online]. [Cit. 10. 10. 2024]. Dostupné z: < <https://www.filmovyprehled.cz/cs/revue/detail/tydenik-aktualita-a-heydrichiada> >.

(Autor není uveden). *Z hvězdy zrádce. Legendární Jan Veselý poznal krutou vrtkavost osudu* [online]. [Cit. 6. 11. 2024]. Dostupné z:

<<https://zavodmiru.com/cs/z-hvezdy-zradcem-legendarni-jan-vesely-poznal-krutou-vrtkavostosu>>.

(Autor není uveden). *Československý filmový týdeník* [online]. [Cit. 11. 11. 2024]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1130615451-ceskoslovensky-filmovy-tydenik/224562262700044/>>.

(Autor není uveden). *Československá televize: První přímý sportovní přenos* [epizoda televizního seriálu]. ČT edu, 20. 4. 2023, 6:46. Dostupné z: <<https://edu.ceskatelevize.cz/video/15164-ceskoslovenska-televize-prvni-primy-sportovni-prenos>>.

(Autor není uveden). *Československá televize: První přímý sportovní přenos* [epizoda televizního seriálu ČT edu,]. [Cit. 20. 4. 2023, 6:46 min.]. Dostupné z: <<https://edu.ceskatelevize.cz/video/15164-ceskoslovenska-televize-prvni-primy-sportovni-prenos>>.

(Autor není uveden). *Vysvětlivky a zkratky* [online]. [Cit. 15. 9. 2024]. Filmový přehled. Dostupné z: <<https://www.filmovyprehled.cz/cs/clanek/vysvetlivky-a-zkratky>>.

Jab. *Jaký stát, takový film. Před 75 lety byla v Československu zestátněna kinematografie. Rozhovor s Michalem Bregantem.* [online]. [Cit. 11. 11. 2024]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/jaky-stat-takovy-film-pred-75-lety-byla-v-ceskoslovensku-zestatnena-kinematografie-46588>>.

HOUSKA, Tomáš. *80 let od vzniku protektorátu. Co to znamenalo pro český sport?* [online]. [Cit. 10. 1. 2024]. Dostupné z: <<https://www.olympijskytytym.cz/article/80-let-od-vzniku-protektoratu-co-to-znamenalo-pro-cesky-sport>>.

9.3 Literatura

ADAM, Hans-Christian. *Eadweard Muybridge: The Complete Locomotion Photographs*. Taschen, 2010. ISBN-13 9783836509411.

ALTMAN, Rick. *Film/Genre*. London: British Film Institute, 2000. ISBN 9780851707174.

BAKALÁŘ, Robert, CIHLÁŘ, Jaroslav, ČERNÝ, Jiří. *Zlatá kniha cyklistiky*. Praha: Olympia, 1984.

BALÍK, Stanislav, HOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-4250-6.

BARTLOVÁ, Milena, VYBÍRAL, Jindřich (eds.): *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: UMPRUM, 2015. ISBN 978-80-87989-01-2.

- BARTOŠEK, Luboš. *Náš film: kapitoly z dějin (1896–1945)*. Praha: Mladá fronta, 1985. ISBN 23-004-85.
- BAUDRILLARD, Jean. Předchůdnost Simulaker. In: BENDOŤ, Helena, STRNAD, Matěj. *Společenské vědy a audiovizie*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2014. ISBN 978-807331-313-5.
- BERNHARD, Thomas. *Obrysy jednoho života*. Praha: Mladá fronta 2008, druhé opravené vydání, ISBN 978-80-204-1784-8.
- BOSÁK, Emanuel, POLEDNIK, Jozef. *Emil Zátopek*. Praha: Orbis. 1953.
- BOSÁK, Emanuel. *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu*. Díl 1, Příspěvek k historii československého organizovaného sportovního hnutí. Praha: Olympia, 1969.
- BORDWELL, David, THOMSON, Kristin. *Dějiny filmu. Přehled světové kinematografie*. Praha: Akademie múzických umění (AMU), 2007. ISBN 978-80-7106-898-3.
- BOURDIEU, Pierre. *O televizi*. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-122-4.
- BROSZKIEWICZ, Jerzy. *Emil! Emil!* Warszawa: Nasza Księgarnia. 1954.
- BURTON, Grame, JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-67-6.
- ČERNÝ, Jiří, SOSENKA, Ladislav, STANĚK, Jaroslav. *Závod míru (O cyklistech z nejkrásnějšího pelotonu světa)*. Praha: Olympia, 1987.
- ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014. ISBN 978-80-7004-170-3.
- ČESÁLKOVÁ, Lucie. (ed.) *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. 1. vyd. Praha – Brno: Národní filmový archiv a Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-7004-170-3 (NFA), ISBN 978-80-210-8057-7 (MU).
- ČESÁLKOVÁ, Lucie, BÄUCHELOVÁ, Dominika, JANČOVÁ, Veronika, KOKEŠOVÁ, Jana, LIGASOVÁ, Barbora, MALEČKOVÁ, Eliška, MORGENTHALOVÁ, Soňa, RUDINSKÁ, Barbora, ŠARDICKÁ, Kateřina a VÁRADI, Klára. *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. 328 s. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, sv. 438. ISBN 978-80-210-8057-7.
- ČESÁLKOVÁ, Lucie, PRAETORIUS-RHEIN, Johannes, VAL, Perrine, VILLA, Paolo. *Non-Fiction Cinema in Postwar Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2024. ISBN 978-90-485-5662-5.
- ČESÁLKOVÁ, Lucie, SVATOŇOVÁ, Kateřina. *Diktátor času: (De)kontextualizace fenoménu Laterny magiky*. Praha: NFA – FFUK, 2019. ISBN 978-80-7004-172-5.
- (Ed. neuveden.) *Sport a umění*. Praha: ČOV, 2016.
- DESCART, René. *Meditace o první filosofii*. Přel. Petr Glombíček a Tomáš Marvan. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-084-X.
- DĚKANOVSKÝ, Jan. *Rivalové, zázraky i podrazy: filmové obrazy sportu*. Bod. Praha: Dokořán, 2022. ISBN 978-80-7675-089-0.
- DĚKANOVSKÝ, Jan. *Sport, média a mýty: zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. Bod. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-131-4.

- DOBEŠ, Jan. Ministerstvo informací 1945–1948: totalitní instituce? In: BUDIL, Ivo, ZÍKOVÁ, Tereza (eds.). *Totalitarismus IV. Interdisciplinární pohled*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7043-678.
- DUŠEK, Rudolf. *Československo země sportu: Třicet let československé tělesné výchovy a sportu*. Praha: OLYMPIA, 1975, s. 10.
- FIALA, Petr. *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2249-3.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin 2000. ISBN 80-86019-96-9.
- GELLNER, Ernest: *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-023-3.
- GELLNER, Ernest: *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 80-900892-9-1.
- GMITERKOVÁ, Šárka. *On: Kristian v montérkách*. Praha: Národní filmový archiv, 2022. ISBN 978-80-7004-198-7.
- GREXA, Ján, STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5458-5.
- HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3.
- HAVELKA, Jiří. *Čs. Filmové hospodářství 1945–1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství, 1947.
- HAVELKA, Jiří. *Čs. Filmové hospodářství 1945–1950*. Praha: Československý filmový ústav, 1970.
- HAVELKA, Jiří. *Čs. Filmové hospodářství 1951–1955*. Praha: Československý filmový ústav, 1972.
- HAVELKA, Jiří. *Čs. Filmové hospodářství 1956–1960*. Praha: Čs. Filmový ústav 1974.
- HAVELKA, Jiří. *Čs. Filmové hospodářství 1966–1970*. Praha: Československý filmový ústav, 1976.
- HAVELKA, Jiří. *Čs. Krátké filmy 1945–1970. Sv. 1–3*. Praha: Československý filmový ústav, 1977.
- HAVELKA, Jiří. *Kronika našeho filmu 1898–1965 a Československé filmové hospodářství (I–II)*. Praha: Československý filmový ústav, 1967.
- JATZ, Ľudovít. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava: Obzor, 1982. ISBN 65-005-82.
- HOLUB, Jiří, & PAUL, Zdeněk. *Bouře v pelotonu – K dvacátému výročí Závodu míru*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1967.
- HONZÍK, Miroslav. *Vzpomínky, fakta, dokumenty*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981.
- HROCH, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.
- HROCH, Miroslav a kolektiv. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-383-85.
- CHALOUPKA, Jan. *Závod míru aneb Tour Východu*. Praha: XYZ, 2018. ISBN 978-80-7505-968-0.

- JABLONSKÝ, Jaroslav, LANGER, Jiří, ŠEFRNA, Václav. *Filmové právo*. Praha: Ekonomická knihovna Edičního sboru Československého filmu při Ústřední půjčovně filmů pro vnitřní potřebu a odborné zájemce, 1959.
- JANECKÝ, Alfréd, KOHLMANN, Čeněk, KRNÁČ, Ladislav, POPPER, Jan Popper. *Zlatá kniha atletiky*. Praha: Olympia, 1978.
- JEŽEK, Přemysl, SCHÜTOVÁ, Jitka. *Česká tělovýchovná a sportovní literatura 1946–1953. Bibliografický přehled spisů, hudebnin a autorů*. Praha: Národní muzeum, 2007. ISBN 978-80-7036-224-2.
- JÍLEK, Přemysl. *Emil Zátopek*. Brno: Rovnost, 1949, s. 14.
- KALOUS, Jan, KOLÁŘ, František (eds.). *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Český olympijský výbor, 2015. ISBN 978-80-87912-38-6.
- KALOUS, Jan, KOCIAN, Jiří, ADAMEC, Jan. *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. ISBN 978-80-7285-156-0.
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-86598-98-5.
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-87029-31-2.
- KARL, Lars (ed.) a SKOPAL, Pavel (ed.). *Cinema in service of the state: perspectives on film culture in the GDR and Czechoslovakia, 1945–1960*. First published. New York: Berghahn, 2015. x, Film Europa: German cinema in an international context. ISBN 978-1-78238-996-5.
- KLIMEŠ, Ivan. *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7308-792-0.
- KLIMEŠ, Ivan, WIENDL Jan. *Kultura a totalita. Národ*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. ISBN 978-80-7308-488.
- KLIMEŠ, Ivan. *Kinematografie v rukou státu. 1945–1959*. In: SYLVESTROVÁ, Marta: *Český filmový plakát 20. století*. Brno: Moravská galerie, 2004, s. 86–94. ISBN 80-7027-125-6.
- KNAPÍK, Jiří. *Kulturní politika, její systém a aktéři 1946–1956*. Praha: Nakladatelství Libri, 2006. ISBN 80-7277-316.
- KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.
- KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci. Kulturní politika její systém a aktéři 1948–1956*. Praha: Libri, 2006. ISBN 807277316X.
- KOKEŠOVÁ, Jana. *Zabitý Čas: brněnské kino Čas a jeho diváci*. In: ČESÁLKOVÁ, Lucie. (ed.) *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015.
- Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, sv. 438. ISBN 978-80-210-8057-7.
- KOLÁŘ, František a kol. *Kdo byl kdo. Naši olympionici*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-77-X.
- KONČÍTKOVÁ, Gabriela, VELEV, Pavel. *Baťovská desatera. Edice Baťa*. Zlín: Nadace Tomáše Bati, 2024.
- KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSČ: pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

- KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3420-3.
- KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER Jan, WAIC, Marek. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1566-0.
- KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety: 1882–1948*. Praha: Orbis, 1994. ISBN 80-235-0029-5.
- KOŽÍK, František. *Vítěz marathonský. Příklad Emila Zátopky*. Praha: Orbis, 1954.
- KOŽÍK, František. *Vítězství vůle*. Praha: Československá obec sokolská. 1949.
- KŘEŠTAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka – Národní archiv, 2011. ISBN 978-80-7432-253-2.
- KUBÍČEK, Jiří. *Sport a právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6040-1.
- KUKLÍK, Jan a kolektiv, *Vývoj československého práva*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9.
- KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha: Torst. 1998. ISBN 80-7215-055-3.
- LAGNYOVÁ, Michèle. Staveniště filmové historie. In: SZCZEPANIK, Petr (ed.). *Nová filmová historie. Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Praha: Herrmann & synové, 2004, s. 45–86. ISBN 80-239-4107-0.
- LIŠKOVÁ, Kateřina. *Politika touhy: Sex a věda v komunistickém Československu*. Brno: Host, 2023. ISBN 978-80-275-1380-2.
- LOVEJOY, Alice. Československý armádní film a plánované hospodářství. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.
- LUKEŠ, Jan. *Diagnózy času: Český a slovenský poválečný film*. Praha: Slovart 2013. ISBN 978-80-7391-712-8.
- MACEK, Václav, PAŠTÉKOVÁ, Jelena. *Dejiny slovenskej kinematografie: 1896–1969*. Bratislava: FOTOFO, Slovenský filmový ústav, 2016. ISBN 978-80-85739-68-8.
- MACURA, Vladimír. *Šťastný věk. (Symboly, emblémy a mýty 1948–1989)*. Praha: Pražská imaginace, 1992. ISBN 80-7110-100-1.
- McLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím*. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0296-2.
- MERLEAU-PONTY, Maurice. *Fenomenologie vnímání*. Praha: Oikoymenh, 2013. ISBN 978-80-7298-485-5.
- MICHALSKÁ, Zuzana. Dokumentární film. In PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-54-7.
- MÍČOVÁ, Pavlína. Representation of sports and physical education in Czechoslovak documentary film (1945–1959), In: *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*. Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie 2019, t. 2, nr 3, s. 59–70.
- NAVRÁTIL, Antonín. *Cesty k pravdě či lži. 70 let československého dokumentárního filmu*. Praha: Ústřední ředitelství ČSF – Filmový ústav, 1968.

- NAVRÁTIL, Antonín. *Cesty k pravdě či lži. 70 let československého dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění v Praze filmová a televizní fakulta, 2. vydání, 2002. ISBN 80-7331-909-8.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Moskevské stati*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1946.
- NĚMEČEK, Miroslav. *Kapitolky z dějin českého školního filmu*. Praha: Československý filmový ústav, 1980.
- NICHOLS, Bill. *Introduction to Documentary*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2001.
- NOVÁK, Jan, Jaromír 99. *Zátopek ...když nemůžeš tak přidej*. Praha: Argo, Paseka, ČOV, 2016. ISBN 978-80-257-1761-5 (Argo), ISBN 978-80-7432-717-9 (Paseka).
- PACHMANOVÁ, Martina, odborná spolupráce HECZKOVÁ Libuše, SVATOŇOVÁ Kateřina. *Civilizovaná žena: ideál i paradox prvorepublikové vizuální kultury*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2021. ISBN 978-80-88308-29-4.
- PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-09-0.
- PELC, MARTIN. *Sport a česká společnost do roku 1939*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2018. ISBN 978-80-7422-660-1.
- PINKAVOVÁ, Hana. Zřízení skupiny hraného filmu pro děti a mládež. In: *FA Kudlov 2 46–60. Filmové ateliéry ve Zlíně 2*. Zlín: Film festival Zlín, 2017. ISBN 9788027015849.
- PLÍTKOVÁ, Marcela. Dar ľudskej pamäte. In: *Týždeň vo filmu 1945–1990*. Bratislava: Slovenský filmový ústav, 2014.
- POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. Praha: Oikoymenh, 2011. ISBN 978-80-7298-272-1.
- PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. Brno: Doplněk, 2004–2009. ISBN 80-7239-147-X.
- PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-54-7.
- PURŠ, Jiří. *Obrysy vývoje československé znárodněné kinematografie (1945–1980)*. Praha: ČSFÚ, 1985.
- RAK, Jiří. „Boj o duši národa“ ve filmu 50. let. *Dějiny a současnost XII*, 1991, č. 2, s. 35–40.
- ROUBAL, PETR. *Československé spartakiády*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2537-1.
- SEKOT, Aleš. *Sport a společnost*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-047-6.
- SKOPAL, Pavel. *Filmová kultura severního trojúhelníku: filmy, kina a diváci českých zemí, NDR a Polska 1945-1970*. Vyd. 1. Brno: Host, 2014. 306 s. Filmová knihovna; sv. 3. ISBN 978-80-7294-971-7.
- SKOPAL, PAVEL. *Naplánovaná kinematografie. Český filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.
- SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-2461039-6.

- SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sportovní organizace*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1405-2
- SKUPA, Lukáš. Film pro děti mezi vědou, uměním a průmyslem. Počátky žánru dětského filmu v české kinematografii 1945 až 1955. In: SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie. Český filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.
- SZCZEPANIK, Petr. „Machři“ a „diletanți“. Základní jednotky filmové praxe v době reorganizací a politických zvratů 1945 až 1962. In: SKOPAL, Pavel (ed.). *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.
- SZCZEPANIK, Petr. *Nová filmová historie: Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Praha: Herrmann & synové, 2004. ISBN 80-239-4107-0.
- SZCZEPANIK, Petr. *Továrna Barrandov. Svět filmařů a politická moc 1945–1970*. Praha: Národní filmový archiv, 2016. ISBN 978-80-7004-177-2.
- SZTOMPKA, Piotr. *Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 128. ISNB 978-80-86429-77-9.
- ŠKODA, Zdeněk. *Československé olympijské hnutí v letech 1948–1989*. Praha: ČOV, s. 61. (Pracovní verze.)
- ŠPANIHELOVÁ, Magda. Tam se svět hne, kam se síla napře! Sokolské tělo v kontextu utváření obrazu národního těla. In: KLIMEŠ, Ivan, WIENDL, Jan (eds.). *Kultura a totalita – Národ*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2013.
- ŠPANIHELOVÁ, Magda. Tělocvičný spolek Sokol v kontextu utváření české národní identity. In *Identita – konstrukce, subverze a absence*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2016.
- ŠPANIHELOVÁ, Magda. Ženské tělo v pohybu. In: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.). *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění*. Řevnice – Praha: Arbor vitae – Český olympijský výbor, 2016.
- ŠTOLL, Martin. *Zahájení televizního vysílání: zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011. ISBN 978-80-87341-06-3.
- TAUSSIG, Pavel, ŠTÁBLA, Zdeněk. *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945–1948* [strojopis/nepublikováno]. Praha: Československý filmový ústav, 1980.
- TIBITANZLOVÁ, Ivana (odpovědná red.). *Český hraný film III (1945–1960)*. Praha: Národní filmový archiv, 2001. ISBN 8070041021.
- UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001. ISBN 80-86317-11-0.
- URBANOVÁ, Eva, URGOŠÍKOVÁ, Blažena PANZNEROVÁ, Jitka. *Český hraný film/Czech Feature Film III. 1945–1960*. Praha: Národní filmový archiv, 2001. ISBN 80-7004-102-1.
- VEYNE, Paul. *Jak se píšou dějiny*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2010.
- VITOUŠ, Pavel. *Malá encyklopedie sportu. Malé encyklopedie*. Praha: Mladá fronta, 1980.
- VOREL, Miroslav. *Encyklopedie tělesné kultury*. Praha: Olympia, 1988.
- WAIC, Marek. *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha: Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3952-9.

WAIC, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum 2013. ISBN 978-80-246-2259-0.

ZÁTOPKOVÁ, Dana. *Dana a Emil Zátopkovi vypravují*. Praha: Naše vojsko, 1960.

10 Filmografie

10.1 Zpravodajské týdeníky

Československé filmové noviny (ČSR, 1946–1953)
Československý filmový týdeník (ČSR, 1953–1959)
Novosti dňa (SSSR–ČSR, 1951–1956)
Týden ve filmu (ČSR, 1945–1957)
Týždeň vo filme (ČSR, 1945–1950)

10.2 Seznam zhlédnutých sportovních šotů ze Závodu míru v Československém filmovém týdeníku 1945–1960

Cyklistický Závod míru 1948–1949
Československý filmový týdeník 1950/21 (Originální název: Československé filmové noviny)
Československý filmový týdeník 1951/16 (Originální název: Československé filmové noviny)
Československý filmový týdeník 1951/17 (Originální název: Československé filmové noviny)
Československý filmový týdeník 1952/16 (Originální název: Československé filmové noviny)
Československý filmový týdeník 1952/17 (Originální název: Československé filmové noviny)
Československý filmový týdeník 1952/22 (Originální název: Československé filmové noviny)
Československý filmový týdeník 1953/15
Československý filmový týdeník 1953/21
Československý filmový týdeník 1953/22
Československý filmový týdeník 1954/18
Československý filmový týdeník č. 18/466 (neznámé dílo z Československého filmového týdeníku)
Československý filmový týdeník 1954/20
Československý filmový týdeník 1954/22
Československý filmový týdeník 1955/16
Československý filmový týdeník 1955/18
Československý filmový týdeník 1955/21
Československý filmový týdeník 1955/22
Československý filmový týdeník 1956/21
Československý filmový týdeník 1956/22
Československý filmový týdeník 1957/19
Československý filmový týdeník 1957/20
Československý filmový týdeník 1957/21
Československý filmový týdeník 1958/21
Československý filmový týdeník 1959/17
Československý filmový týdeník 1959/19
Československý filmový týdeník 1959/20
Československý filmový týdeník 1960/20

10.3 Seznam zhlédnutých dokumentárních filmů se sportovní tematikou 1945–1960

1. máj 1950 v Gottwaldově (Ludvík Toman, 1950)
IX. sjezd ČOS (František Papoušek, 1951)
Československá republika–Maďarsko (František Papoušek, 1953)
Emil Zátopek (Pavel Blumenfeld, 1954)
Hockeyové vzpomínky (František Papoušek, 1959)
Hrajete házenou? (František Lukáš, 1955)
Chvilé mezi atlety (Jaromír Malý, 1958)
Je doba samý sport? (Jaromír Malý, 1955)
Jeden tisíc milion (Miroslav Hubáček, 1948)
Jeden ze štafety (Jaroslav Mach, 1951)
Kopaná ČSR–Švýcarsko (autor není uveden, 1953)
Měli jsme na vybranou (František Papoušek, 1960)
Nervy nervy nervy (František Papoušek, 1960)
Odkaz Sokolova (Vladimír Kressl, 1958)
Olympiáda Helsinky 1952 (Čeněk Duba, 1952)
Pardubice Hradec Králové (Miroslav Lang, 1949)
Píseň o sletu I. (Jiří Weiss, Ján Kadár, 1949)
Píseň o sletu II. (Jiří Weiss, Ján Kadár, 1949)
Přátelství sportovců (Jiří Jeřábek, 1952)
Překvapení v Budapešti (František Papoušek, 1956)
Rošického memoriál (František Papoušek, 1954)
Rytmická gymnastika (autor není uveden, 1947)
Setkání v Bukurešti (Čeněk Duba, 1953)
Skoky do vody (Josef Pinkava, 1955)
Slavných šest dnů (Jiří Mrázek, 1953)
Sokolovský závod branné zdatnosti (Jiří Mrázek, 1953)
Sportovní úspěchy patnácti let (František Papoušek, 1960)
Tennis (Jiří Swirth, 1948)
Třicet dní v Melbourne (Papoušek František, 1956)
Závod míru 1954 (František Papoušek, 1954)

10.4 Seznam zhlédnutých hraných filmů se sportovní tematikou 1945–1960³⁸⁸

Anděl na horách (Bořivoj Zeman, 1955)
Brankář bydlí v naší ulici (Čeněk Duba, 1957)
Bud'me připraveni (Jiří Papoušek, 1955)
Dědeček automobil (Alfréd Radok, 1956)
Ivana v útoku (Josef Pinkava, 1963)
Komu patří pohár? (Josef Pinkava, 1960)
Kouzelný den (Jan Valášek, 1960)
Kouzelný míč (Karel Baroch, 1949)
Ledoví muži (Vladimír Sís, 1960)
Na dobré stopě (Josef Mach, 1948)
Na stříbrném zrcadle (Jaromír Pleskot, 1954)
Návštěva z oblak (Miloš Makovec, 1955)
O něčem jiném (Věra Chytilová, 1963)
Pepík je Stacho (František Papoušek, 1960)
Polibek ze stadionu (Martin Frič, 1947)
Poslední etapa (Miroslav Ondráček, 1962)
Přežil jsem svou smrt (Vojtěch Jasný, 1960)
Synové hor (Čeněk Duba, 1956)
V proudech (Vladimír Vlček, Henri Aisner, 1957)
V trestném území (Miroslav Hubáček, 1950)
Valčík pro milion (Josef Mach, 1960)
Vánice (Čeněk Duba, 1962)
Veselý souboj (Miloš Makovec, 1950)
Vítězná křídla (Čeněk Duba, 1950)

10.5 Citované filmy

I. máj 1950 v Gottwaldově (Ludvík Toman, 1950)
IX. sjezd ČOS (František Papoušek, 1951)
X. Vsesokolský slet (Martin Frič, 1939)
Akrobacie na velocipedu (Jan Kříženecký, 1898)
Anděl na horách (Bořivoj Zeman, 1955)
Baignade en mer (Luis Lumière, Francie, 1895)
Brankář bydlí v naší ulici (Čeněk Duba, 1957)
Bud'me připraveni (Jiří Papoušek, 1955)
Cvičení s kužely Sokolů malostranských (Jan Kříženecký, 1898)

³⁸⁸ Seznam uvedených hraných filmů se sportovní tematikou je kompletní, tedy obsahuje všechny hrané filmy se sportovní tematikou vyrobené a distribuované v letech 1945–1960. Zároveň doplňuji, že všechny uvedené hrané filmy byly digitalizovány a NFA mi umožnil je zhlédnout.

Cyklisté (Jan Křiženecký, 1898)
Cyklistický závod Praha–Varšava (autor není uveden, 1949)
Československá republika – Maďarsko (František Papoušek, 1953)
Dědeček automobil (Alfréd Radok, 1956)
Ivana v útoku (Josef Pinkava, 1963)
Emil Zátopek (Pavel Blumenfeld, 1954)
Hockeyové vzpomínky (František Papoušek, 1959)
Hrajete házenou? (František Lukáš, 1955)
Chvilé mezi atlety (Jaromír Malý, 1958)
Je doba samý sport? (Jaromír Malý, 1955)
Jeden tisíc milion (Miroslav Hubáček, 1948)
Jeden ze štafety (Jaroslav Mach, 1951)
Komu patří pohár? (Josef Pinkava, 1960)
Kopaná ČSR – Švýcarsko (autor není uvedena, 1953)
Kouzelný den (Jan Valášek, 1960)
Kouzelný míč (Karel Baroch, 1949)
Ledoví muži (Vladimír Sís, 1960)
Maďarsko–Anglie kopaná (autor není uveden, 1953)
Měli jsme na vybranou (František Papoušek, 1960)
Mistři zimních sportů (Martin Frič, Ivo Novák, 1955)
Mladé dny (Jindřich Puš, Elmar Klos, Ján Kadar, Martin Frič, Ivo Novák, Bohumil Brejcha, 1955)
Na dobré stopě (Josef Mach, 1948)
Na shledanou na Strahově (Hugo Huška, ČSR 1955)
Na stříbrném zrcadle (Jaromír Pleskot, 1954)
Návštěva z oblak (Miloš Makovec, 1955)
Nervy nervy nervy (František Papoušek, 1960)
O něčem jiném (Věra Chytilová, 1963)
Odkaz Sokolova (Vladimír Kressl, 1958)
Olympiáda Helsinky 1952 (Čeněk Duba, 1952)
Pardubice Hradec Králové (Miroslav Lang, 1949)
Pepík je Stacho (František Papoušek, 1960)
Píseň o sletu I. (Jiří Weiss, Ján Kadar, 1949)
Píseň o sletu II. (Jiří Weiss, Ján Kadar, 1949)
Polibek ze stadionu (Martin Frič, 1947)
Poslední etapa (Miroslav Ondráček, 1962)
Pozdrav Spartakiáde! (Milan Černák, Štefan Ondrkal, ČSR, 1955)
Přátelství sportovců (Jiří Jeřábek, 1952)
Překvapení v Budapešti (František Papoušek, 1956)
Přežil jsem svou smrt (Vojtěch Jasný, 1960)
Rošického memoriál (František Papoušek, 1954)
Rytmiická gymnastika (autor není uveden, 1947)
Setkání v Bukurešti (Čeněk Duba, 1953)
Skoky do vody (Josef Pinkava, 1955)
Slavných šest dnů (Jiří Mrázek, 1953)

Sletová předehera v Tatrách (Karol Skřípský, ČSR, 1948)
Sokolovský závod branné zdatnosti (Jiří Mrázek, 1953)
Spartakiáda (Martin Frič, Ján Kadár, Bohumil Brejcha, Ivo Novák, Jindřich Puš, Elmar Klos, 1955)
Sportovní úspěchy patnácti let (František Papoušek, 1960)
Světové rekordy našich atletů (František Papoušek, 1952)
Synové hor (Čeněk Duba, 1956)
Tělocvičné dny Federace dělnických tělocvičných jednot v Praze VII. na Maninách (autor není uveden, 1921)
Třicet dní v Melbourne (Papoušek František, 1956)
Týden mládeže (autor není uveden, 1944)
V proudech (Vladimír Vlček, Henri Aisner, 1957)
V trestném území (Miroslav Hubáček, 1950)
Valčík pro milion (Josef Mach, 1960)
Vánice (Čeněk Duba, 1962)
Vánoce hokejistů ČSR–Švédsko (Jindřich Ferenc, 1953)
Veselý souboj (Miloš Makovec, 1950)
Vítězná křídla (Čeněk Duba, 1950)
Vítězství motoristů v Anglii (František Papoušek, 1954)
Voltýžování jízdního odboru Sokola pražského (Jan Kříženecký, 1898)
Záběry ze Spartakiády I (Emanuel Kaněra, 1955)
Záběry ze Spartakiády II (Emanuel Kaněra, 1955)
Závod míru 1954 (František Papoušek, 1954)
Zátopek (David Ondříček, 2021)
Zelená knížka (Josef Mach, 1948)
Žofínská plovárna (Jan Kříženecký, 1898)

11 Seznam zkratek

ATK: Armádní tělocvičný klub
ČAF: Československý armádní film
ČAS: Český atletický svaz
ČFU: Československý filmový ústav
ČEFIS: Česká filmová společnost
ČOS: Česká obec sokolská
ČOV: Český olympijský výbor
ČSC: Český svaz cyklistiky
ČSM: Československý svaz mládeže
ČSoL: Československá obec legionářská
ČSR: Československá republika
ČsRo: Československý rozhlas
ČSF: Československý státní film
ČSM: Československý svaz mládeže
ČST: Československá televize
ČSTV: Český svaz tělesné výchovy a sportu
ČSTS: Československý tělovýchovný svaz
ČVV: Československého všesportovního výboru
DTJ: Dělnická tělocvičná jednota (též Dělnická tělovýchovná jednota)
FF MU: Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně
FIUS: Filmový umělecký sbor
FPT: Federace proletářské tělovýchovy
FSB: Filmové studio Barrandov
FTVS UK: Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy
HS: Hlavní správa
JDTO: Jednotné dobrovolné tělovýchovné organizace
KSČ: Komunistická strana Československa
KSS: Komunistická strana Slovenska
LOH: Letní olympijské hry
MČR: Mistrovství československé republiky
ME: Mistrovství Evropy
Min.: minut
MIO: Ministerstvo informací a osvěty
MNO: Ministerstvo národní obrany
MS: Mistrovství světa
MŠMT: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
Např.: například
NF: Národní fronta
OH: Olympijské hry
ON: Obrana národa
Pozn.: poznámka

PV ČOS: Předsednictvo výboru České obce sokolské
ROH: Revoluční odborové hnutí
SHDM: Sportovní hry dělnické mládeže
SLUK: Slovenský ľudový umelecký kolektív
SPF: Státní půjčovny filmů
SDTJ: Svaz dělnických tělocvičných jednot
SÚTVS: Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport
SVTVS: Státní úřad pro tělesnou výchovu a sport
Tzn.: to znamená
ÚAV NF: Ústředního akčního výboru Národní fronty
ÚDA: Ústředního domu armády
ÚFD: Ústav pro film a diapozitiv
ÚNTV: Ústřední národní tělovýchovný výbor
ÚPF: Ústřední půjčovna filmů
ÚV ČSTV: Ústřední výbor Českého svazu tělesné výchovy a sportu
ÚV KSČ: Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV Sokol: Ústřední výbor Sokola
ÚŠ ČOS: Ústřední škola České obce sokolské
VTU: Vojenský technický ústav
Zn.: značka
ZOH: Zimní olympijské hry

12 Přílohy

12.1 Obrazová příloha

Dokumentární film

Snímky jsou z českých nehraných filmů. NFA. Snímky dle mého výběru poskytlo Oddělení písemných archiválií, NFA. Každé použité políčko z filmu používám v souladu s § 31 odst. 1 písm. A) zákona č. 121/2000, autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku je vpředu zachycen Jan Veselý.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku je zachycen Vlastimil Růžička.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku je zachycen Jan Kubr.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku je zachycen Vlastimil Růžička.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku je zachycen Jan Veselý.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku je zachycen Jan Veselý a první předseda Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport generálplukovník František Janda.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku jsou zachyceni reprezentanti ČSR, zleva Jan Veselý, Jan Kubr, Vlastimil Růžička, Alois Nachtigal, Josef Křivka.

Políčko z filmu *Závod míru 1954* (František Papoušek, 1954). Na snímku jsou zachyceni reprezentanti ČSR, kterým k 1. místu v družstvech tleská 45 tisíc diváků na stadionu v Praze.

Políčko z filmu *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954). Na snímku je zachycen Emil Zátopek s rodiči.

Políčko z filmu *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954). Na snímku je zachycen Emil Zátopek v závodě na 5 000 metrů (OH Londýn 1948, 2. místo).

Políčko z filmu *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954). Na snímku je zachycen Emil Zátopek v koláži s kamerami.

Políčko z filmu *Emil Zátopek* (Pavel Blumenfeld, 1954). Na snímku je zachycen Emil Zátopek obklopený pionýry.

Políčko z filmu *1. máj 1950 v Gottwaldově* (Ludvík Toman, 1950). Na snímku je zachycen portrét Emila Zátopka vedle Stalina na podiu při schůzi ČSM.

Políčko z filmu *Jeden ze štafety* (Jaroslav Mach, 1951). Na snímku je zachycen Emil Zátopek ve vojenské uniformě, jak podepisuje dokumenty pod portrétem Gottwalda a Stalina.

Časopis Stadion

PILMANN, Josef. Hokejisté ČSR [fotografie]. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 2, 11. 1. 1957, s. 1. (Zdroj: dokumentaci pořídila autorka práce v knihovně FTVS UK, Praha.)

PILMANN, Josef. Jindra Kramperová, přebornice ČSR v krasobruslení [fotografie]. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 5, 1. 2. 1957, s. 1. (Zdroj: dokumentaci pořídila autorka práce v knihovně FTVS UK, Praha.)

PILMANN, Josef. Libuše Grafková, vítězka přeboru ČSR družstev ve Stolní tenis [fotografie]. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 6, 8. 2. 1957, s. 1. (Zdroj: dokumentaci pořídila autorka práce v knihovně FTVS UK, Praha.)

SKÁLA, Jaroslav. Závod míru [fotografie]. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 13, 29. 3. 1957, s. 1. (Zdroj: dokumentaci pořídila autorka práce v knihovně FTVS UK, Praha.)

NOVÁK, Karel. Fotbalisté ČSR [fotografie]. In: *Stadion. Obrázkový týdeník pro tělovýchovu a sport*, roč. 5, č. 14, 5. 4. 1957, s. 1. (Zdroj: dokumentaci pořídila autorka práce v knihovně FTVS UK, Praha.)

12.2 Kompletní seznam dokumentárních filmů se sportovní tematikou 1945–1960

Rok	Název	Sport	Režie	Obsah
1952	Světové rekordy našich atletů	Atletika	Papoušek František	Dokumentární film o úspěšných atletech.
1954	ČSR–SSSR v lehké atletice	Atletika	Papoušek František	Dokumentární film z lehkootletických závodů v říjnu 1954 v Praze na Strahově.
1958	Chvilé mezi atleti	Atletika	Malý Jaromír	Propagační film ČSTV. Obsahuje záběry z velkého atletického utkání SSSR vs. USA na moskevském stadionu Lužniki a z tréninků mladých českých sportovců.
1958	S kamerou ve Stockholmu	Atletika	Papoušek František	Dokumentární film z Mistrovství Evropy v lehké atletice. Záběry Stockholmu.
1955	Československo–Maďarsko v lehké atletice	Atletika	Kavan Jan	Reportáž z mezinárodního utkání v lehké atletice.
1960	Královna sportů spartakiádě	Atletika	Papoušek František	Reportáž z lehkootletických přeborů mládeže na Strahově.
1950	Československo–Sovětský svaz	Atletika	Beck Egmont; Dymič Alexander	Lehkootletické závody družstev ČSR a SSSR v říjnu 1950 v Praze na Strahově. Emil Zátopek vítězí v běhu na 5 000 metrů a 10 000 metrů.
1950	Lehká atletika	Atletika, Emil Zátopek	Sucharda Jaroslav	Dokumentární film o rozvoji naší tělovýchovy. Vystupuje zde řada známých atletů, včetně Emila Zátopka.
1954	Lehkootletické mistrovství Evropy 1954	Atletika, Emil Zátopek	Papoušek František	Středometrážní dokumentární film z Mistrovství Evropy v lehké atletice v Bernu 1954. Závodí též Emil Zátopek.
1953	Mezinárodní lehkootletické závody	Atletika, Emil Zátopek	Papoušek František	Záznam z lehkootletických závodů v Praze na Strahově. Běží též Emil Zátopek.
1954	Rošického memoriál 1954	Atletika, Emil Zátopek	Papoušek František	4. ročník mezinárodních lehkootletických závodů, pořádaných na počest atleta a novináře Evžena Rošického, zavražděného nacisty, mj. vítězství Emila Zátopka v závodě na 5 000 metrů.
1954	Mistrovství světa v lyžování (Klasické disciplíny)	Běh na lyžích, skoky na lyžích	Brejcha Bohumil	Dokument z MS 1954 ve Švédsku.

1955	Dukelský odkaz	Brannost	Čumpelík Milan	Dokumentární film o Dukelském závodě branné zdatnosti 1955.
1954	Odkaz Dukly	Brannost	Puš Jindřich	Reportáž z Dukelského závodu branné zdatnosti v roce 1954.
1953	Sokolovský závod branné zdatnosti 1953	Brannost	Mrázek Jiří	Reportáž z celostátního finále Sokolovského závodu branné zdatnosti, které se konalo v březnu 1953 v Nízkých Tatrách.
1950	Tyršův odznak zdatnosti	Brannost	Swirth Jiří	Dokument o amatérských sportovcích různého věku a povolání, kteří se ucházejí o Tyršův odznak zdatnosti.
1953	Dukelský závod	Brannost	Hrubý Miloslav	Reportáž z přípravy a průběhu Dukelského závodu branné zdatnosti u Mnichova Hradiště v roce 1953.
1952	Připraven k práci a obraně	Brannost	Lukáš František	Instrukční film pro účastníky tělovýchovné soutěže Připraven k práci a obraně.
1958	Odkaz Sokolova	Brannost	Kressl Vladimír	Retrospektivní pohled na Sokolovský závod branné zdatnosti. Končí rokem 1958, kdy bylo připomínáno 15. výročí bitvy u Sokolova.
1958	Škola bruslení	Bruslení	Štorkán Rudolf	Instrukční film o základních pravidlech bruslení (v úvodu záběry na zamrzlé Čertovce).
1957	Jezdíme na kole	Cyklistika, turistika	Kabeláč Karel	Dokument o cyklistickém sportu a turistice.
1960	Jeli Závod míru	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Dokumentární film ze Závodu míru, kde zvítězil Erich Hagen a družstvo NDR.
1955	Praha–Berlín–Varšava	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Středometrážní dokumentární film z VIII. ročníku cyklistického Závodu míru.
1954	Závod míru 1954	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Středometrážní reportážní snímek z průběhu Závodu míru.
1959	Závod Míru mládeže	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Reportáž z I. ročníku Závodu míru pro mládež.
1952	Varšava–Berlín–Praha	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Středometrážní reportáž z průběhu Závodu míru 1952 s podrobným popisem etap na území ČSR.
1953	Mezinárodní závod míru Praha–Berlín–Varšava 1953	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Reportáž ze šestého ročníku cyklistického Závodu míru, uskutečněného roku 1953 na trase Bratislava–Praha–Berlín–Varšava.

1957	Deset let	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Reportáž z 10. ročníku Závodu míru.
1949	Cyklistický závod Praha–Varšava	Cyklistika, Závod míru	Papoušek František	Reportáž z průběhu cyklistického Závodu míru v květnu 1949.
1950	Warszawa–Praha Závod míru	Cyklistika, Závod míru, Emil Zátopek	–	Středometrážní sestřih z 3. ročníku cyklistického Závodu míru. Závodníky v cíli očekává i Emil Zátopek.
1956	Mezinárodní meeting 1956	Dostihy	Mrázek Jiří	Dokumentární film z dostihů v Chuchli.
1956	Velká pardubická 1956	Dostihy	Kopáč Zdeněk	Reportáž z Velké pardubické steeple chase v roce 1956, kde se jezdec Valoušek na koni Letci stal vítězem závodu.
1959	70 let "Pardubické"	Dostihy	Papoušek František	Dokumentární film z Velké pardubické 1959.
1950	1. máj 1950 v Gottwaldově	Emil Zátopek	Toman Ludvík	Přípravy oslav 1. máje v Gottwaldově a jejich průběh, příprava alegorických vozů. Není zde zachycen přímo Emil Zátopek, ale jeho portrét.
1951	IX. sjezd ČOS	Emil Zátopek	Papoušek František	Reportáž z průběhu jednání IX. sjezdu ČOS a doprovodných sportovních akcí. "Sjednocení" čs. tělovýchovy za podpory SSSR. Ve filmu je též zachycen Emil Zátopek.
1951	Nejlepší tip	Emil Zátopek	Čech Vladimír	Celovečerní nahrávaný dokumentární film o úspěších československých sportovců, mj. Emila Zátopka.
1954	Emil Zátopek	Emil Zátopek	Blumenfeld Pavel	Středometrážní dokumentární film o Emilu Zátopkovi seznamuje s jeho životopisem i všemi významnými závody, jichž se zúčastnil.
1951	Jeden ze štafety	Emil Zátopek	Mach Jaroslav	Středometrážní, částečně nahrávaný dokument o cestě Emila Zátopka ke sportovním úspěchům.
1953	Setkání v Bukurešti	Emil Zátopek	Duba Čeněk	Celovečerní reportáž ze 4. festivalu mládeže a studentstva v Bukurešti. Mezi účastníky je Emil Zátopek.
1960	Sportovní úspěchy patnácti let	Emil Zátopek	Papoušek František	Středometrážní stříhový film shrnující největší úspěchy československých sportovců z let 1945–1960, mj. Emila Zátopka.

1952	Světové rekordy našich atletů	Emil Zátopek	Papoušek František	Reportáž z lehkotletického závodu v Houštce. Běží též Emil Zátopek.
1955	Varšavské léto	Emil Zátopek	Kořán Josef; Passendorfer Jerzy	Středometrážní dokumentární film o pobytu československé delegace na V. světovém festivalu mládeže ve Varšavě. Mezi delegáty je Emil Zátopek.
1953	Všemi hlasy proti válce	Emil Zátopek	Kaněra Emanuel; Wrocławski Maksymilian; Böhm Karl-Heinz; Mrázek Jiří	Středometrážní reportáž ze Světového kongresu obránců míru ve Vídni roku 1952. Účastní se Emil Zátopek.
1959	Z národů ač jsme různých	Emil Zátopek	Papoušek Jiří	Středometrážní reportáž ze VII. mezinárodního festivalu mládeže a studentstva ve Vídni v létě 1959. Emil Zátopek mezi delegáty.
1951	I. československý sjezd obránců míru v Praze	Emil Zátopek	Sucharda Jaroslav	Dvoudenní zasedání I. čs. sjezdu obránců míru ve Vinohradské sokolovně v Praze. Mezi účastníky jsou též sportovci, mj. Emil Zátopek.
1951	Mladí nastupují směnu	Emil Zátopek	Háša Pavel	Dokument o náboru učňů do hornictví a hutnictví v rámci Lánské akce. Emil Zátopek s hornickými uční.
1955	I. celostátní Spartakiáda 1955	Emil Zátopek	Frič Martin	Celovečerní dokument o spartakiádě. Emil Zátopek běží závod na 10 km.
1955	Mistři gymnastiky	Gymnastika	Huška Hugo	Dokumentární film z tréninku československých reprezentantů v gymnastice.
1959	Město žen	Gymnastika	Skalski Otakar	Reportáž z ME v gymnastice žen.
1953	ČSR–Maďarsko v handbalu 13:8	Házená	Papoušek František	Reportáž z kvalifikačního zápasu pro MS v házené 1954 ve Švédsku.
1955	Hrajete házenou?	Házená	Lukáš František	Instrukční a propagační film představuje na příkladu skupiny dětí házenou jako sport vhodný pro všechny.
1954	Mistrovství světa v házené	Házená	Brejcha Bohumil	Reportáž z MS v házené ve Stockholmu 1954.
1958	Mistrovství světa v házené Berlín 1958	Házená	Papoušek Jiří	Reportáž ze zápasů čs. reprezentantů s Norskem a Německem a finále se Švédskem.

1953	Československo – Švédsko 5:1	Hokej	Papoušek František	Reportáž z hokejového utkání ČSR – Švédsko v Praze, ve kterém zvítězili českoslovenští reprezentanti 5:1.
1953	Československá republika – Moskva 3:7	Hokej	Jeřábek Jiří	Celovečerní reportáž z utkání v hokeji Praha, 1953.
1956	Československá republika – Wembley Lions Kanada-ČSR B	Hokej	Papoušek František	Dokument z mezistátního hokejového utkání.
1955	Československo – Kanada	Hokej	Šíkl Jaroslav	Reportáž z hokejového utkání mezi Kanadou a Československem v Praze na Štvanici před Mistrovstvím světa.
1957	Deset dní v Moskvě	Hokej	Papoušek František; Papoušek Jiří	Záběry z hokejového utkání v Moskvě: SSSR–Japonsko, ČSR–Švédsko.
1957	Deset dní v Moskvě II.	Hokej	Papoušek František; Papoušek Jiří	Záběry z hokejových utkání v Moskvě: ČSR–SSSR, SSSR–Švédsko.
1959	Hockeyové vzpomínky	Hokej	Papoušek František	Fejeton o historii a současnosti našeho hokeje.
1960	Liga rozhodla o sestavě	Hokej	Papoušek František	Dokument z ligových zápasů, které byly rozhodující pro nominaci našeho hokejového mužstva na OH ve Squaw Valley 1960.
1954	Mistrovství světa v hokeji 1954 II.	Hokej	Papoušek František	Středometrážní dokument z MS v hokeji 1954.
1957	Na čtyřech stadionech	Hokej	Papoušek František	Dokumentární film ze zápasů podzimní hokejové ligy v sezoně 1957–1958.
1959	Na horkém ledě I.	Hokej	Papoušek František	První díl reportáže o průběhu MS v ledním hokeji v Praze 1959.
1959	Na horkém ledě II.	Hokej	Papoušek František	Druhý díl reportáže z MS v ledním hokeji Praha 1959 zachycuje první tři dny finálových bojů.
1959	Na horkém ledě III.	Hokej	Papoušek František	Třetí díl reportáže z MS v ledním hokeji Praha 1959 přináší záběry ze tří rozhodujících utkání našich reprezentantů.
1954	O přeborníka republiky v hokeji	Hokej	Papoušek František	Reportáž z hokejových utkání o mistra republiky 1954: Slavoj České Budějovice vs. Křídla vlasti, Rudá hvězda vs. Spartak Praha.

1958	Před mistrovstvím světa	Hokej	Papoušek František	Reportáž z brněnského utkání hokejistů SSSR a ČSR, které bylo poslední průpravou před MS 1958 v Oslo.
1954	Vánoce hokejistů 1953 ČSR – Norsko	Hokej	Papoušek František	Vánoční zájezd československých hokejistů do Norska.
1955	Světové mistrovství v ledním hokeji 1955 I. část	Hokej	Papoušek František; Papoušek Jiří	Středometrážní reportáž z Mistrovství světa v ledním hokeji v NSR 1955.
1955	Světové mistrovství v ledním hokeji 1955 II. část	Hokej	Papoušek František; Papoušek Jiří	Středometrážní reportáž z Mistrovství světa v ledním hokeji v NSR 1955.
1955	Světové mistrovství v ledním hokeji 1955 III. Část	Hokej	Papoušek František	Středometrážní reportáž z Mistrovství světa v ledním hokeji v NSR 1955.
1954	Švédští hokejisté v Praze	Hokej	Papoušek František	Reportáž z mezistátního utkání v ledním hokeji v Praze na Štvanici.
1954	Vánoce hokejistů 1953 ČSR–Švédsko	Hokej	Ferenc Jindřich	Reportáž z vítězného zápasu našich hokejistů ve Stockholmu o vánočních svátcích roku 1953.
1954	Hokejová utkání se Švédy	Hokej	Papoušek František	Dokumentární film z prosincových hokejových utkání národního mužstva ČSR s celkem Švédska (2:2; 7:3).
1954	Naši hokejisté ve Švýcarsku	Hokej	Papoušek František	Reportáž z vítězných utkání čs. národního hokejového mužstva ve Švýcarsku v lednu 1954.
1955	ČSR–Harringay Racers	Hokej	Papoušek František	Reportáž z přípravného mezistátního utkání na olympiádu v Cortině mezi ČSR a kanadským mužstvem Harringay Racers.
1954	Mistrovství světa v hokeji 1954	Hokej	Ferenc Jindřich; Papoušek František	Středometrážní dokument z MS v hokeji 1954.
1956	ČSR–YHHC HAAG	Hokej	Papoušek František	Reportáž z hokejového utkání.
1957	Československá republika Svaz sovětských socialistických republik v hokeji	Hokej	Papoušek František	Reportáž z hokejového utkání.

1958	Reportáž z Norska	Hokej	Papoušek František	Středometrážní reportáž z MS v hokeji v Norsku roku 1958.
1954	Lední hokej II. Technika bruslení	Hokej	Jeřábek Jiří	Instrukční film o technice ledního hokeje.
1952	Přátelství sportovců	Hokej, krasobruslení, rychlobruslení	Jeřábek Jiří	Dokument z návštěvy čs. reprezentantů v ledním hokeji, krasobruslení a rychlobruslení v Berlíně.
1958	Bud' zdrav, Kavkaze šedavý!	Horolezectví	Pipka Jiří	Reportáž z výstupu čs. horolezců na nejvyšší kavkazský vrchol Elbrus.
1958	Mistři kanoistiky	Kanoistika	Mrázek Jiří	Dokumentární film z MS v kanoistice v Praze 1958.
1955	Kolová	Kolová	Količ Vojtěch	Instrukční a propagační film o hraní kolové.
1953	Maďarsko–Anglie kopaná	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z přátelského mezinárodního utkání v kopané.
1958	Footballové vzpomínky	Kopaná	Papoušek František	Vzpomínky bývalých internacionálů na jejich mezistátní zápasy.
1957	Boj o postup ČSR–Wales	Kopaná	Papoušek Jiří	Reportáž z kvalifikačního utkání na Mistrovství světa v kopané z utkání ČSR–Wales na Strahově v květnu 1957.
1954	ČSR–I. F. Halmstad 2:1	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z utkání v kopané ČSR vs. I. F. Halmstadt.
1953	Československá republika–Maďarsko	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z přátelského mezistátního utkání v kopané.
1956	Československo–Turecko	Kopaná	Šíkl Jaroslav	Reportáž z utkání ČSR vs. Turecko v kopané.
1953	ČSR–Itálie	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z mezistátního utkání v kopané v Praze na Letné.
1953	Dynamo Moskva–ČSR	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z utkání v kopané v Praze na Strahově.
1953	Itálie–ČSR 3:0	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z utkání v kopané Itálie–ČSR v soutěži o Evropský pohár v italském Janově.
1956	Překvapení v Budapešti	Kopaná	Papoušek František	Dokumentární film z vítězného utkání našich fotbalistů v Budapešti.
1954	Spartak Praha–Hibernian	Kopaná	Papoušek František	Zápas v kopané mezi mužstvy ČSR a Skotska.
1954	Zenit Leningrad–Spartak Sokolovo 2:0	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z přátelského utkání v kopané v Praze na Letné.

1956	Po dvaceti letech	Kopaná	Papoušek Jiří	Dokument z utkání bývalých československých a rakouských internacionálů v kopané.
1957	Třináctého v Prátru	Kopaná	Papoušek František	Dokument z utkání v kopané Československo-Rakousko o postup do finále na Mistrovství světa.
1953	DSO Spartak–Vídeň 3:1	Kopaná	Papoušek František	Záznam 1. poločasu utkání v kopané ČSR–Rakousko na Strahovském stadionu.
1960	Koretz je v ofsajdu	Kopaná	Papoušek František	Satira na lanaření mladých nadějných sportovců.
1953	Kopaná ČSR–Švýcarsko	Kopaná	–	Dokumentární film z průběhu mezinárodního utkání v kopané mezi ČSR a Švýcarskem.
1955	ČSR–Maďarsko 1:3	Kopaná	Papoušek František	Reportáž z utkání v kopané mezi ČSR a Maďarskem.
1959	Znovu proti squadře azzuře	Kopaná	Šikl Jaroslav	Reportáž z mezistátního utkání ČSR–Itálie.
1957	Jedeme do Lipska	Kopaná	Papoušek František	Reportáž ze zápasu v kopané ČSR–NDR.
1953	Kopaná II.	Kopaná	Jahn Jiří	Instrukční film o správném způsobu hry: kopy, vedení míče a střelba.
1948	Na zeleném trávníku	Kopaná	Ferenc Jindřich	Výklad o historii české kopané pojatý zábavnou formou.
1949	Pardubice Hradec Králové	Kopaná, dostihy	Lang Miroslav	Dokument o Pardubicích a Hradci Králové s nadsázkou upozorňuje na rivalitu obou měst a je uveden záběry ze zápasu v kopané. K charakteristice Pardubic patří též Velká pardubická.
1953	Moskva–ČSR v košíkové 69:46	Košíková	Papoušek František	Reportáž ze zápasu košíkové.
1956	O titul mistra Evropy	Košíková	Šikl Jaroslav	Dokumentární film z Mistrovství Evropy v košíkové žen v Praze.
1956	Košíková IV. Osobní obrana a útok proti ní	Košíková	Malý Jaromír	Středometrážní instrukční film o hraní košíkové.
1955	Mistrovství světa v krasobruslení Vídeň 1955	Krasobruslení	Ferenc Jindřich	Reportáž z Mistrovství světa v krasobruslení.
1954	Mistři ledové plochy	Krasobruslení	Ferenc Jindřich	Dokument z Mistrovství Evropy v krasobruslení Bolzanu.
1954	Přebory republiky v krasobruslení	Krasobruslení	Papoušek František	Dokumentární film z přeborů republiky v krasobruslení na Štvanici a v Brně.

1959	Krasobruslaři v Davosu	Krasobruslení	Kavan Jan	Krátký reportážní film z Mistrovství Evropy v krasobruslení v Davosu.
1955	Až k oblakům	Letectví	Šíkl Jaroslav	Film o Jiřím Valentovi, jednom z našich nejlepších plachtařů, který získal diamantový odznak za rekord na trati Karlovy Vary–Poprad.
1955	Letecký den 1955	Letectví	Krejčí Karel A.	Dokumentární film z leteckého dne na letišti v Kralupech nad Vltavou 4. 9. 1955. Sportovní létání.
1953	Modrý den	Letectví	Sís Vladimír	Sředometrážní dokumentární film o přípravách svazarmovců a vojáků na oslavy dne letectva, který je závěrečným vyvrcholením filmu. Sportovní letectví.
1953	První celostátní plachtařské závody	Letectví	Kavan Jan	Dokumentární film z plachtařského závodu Svazarmu ve Vrchlabí a akrobacie větroňů v Kralupech.
1957	Mistrovství světa leteckých modelářů	Letectví	Kachyňa Karel	Reportáž z Mistrovství světa leteckých modelářů.
1957	Vrchlabské rekordy	Letectví	Čumpelík Milan	Reportáž z III. celostátních plachtařských závodů a z I. samostatného plachtařského přeboru žen.
1956	První boje v Melbourne	Letní OH	Papoušek František	Reportáž z XVI. olympijských her v Melbourne 1956.
1956	Třicet dní v Melbourne	Letní OH	Novák Karel (kamera); Papoušek František	Celovečerní dokumentární film z letních olympijských her v Melbourne.
1952	Olympiada Helsinky 1952	Letní OH	Duba Čeněk	Celovečerní dokumentární film z XV. letních olympijských her v Helsinkách. Úspěchy Emila Zátopka.
1956	Závěrečné boje v Melbourne	Letní OH, atletika	Papoušek František	Finále lehkooatletických závodů na Olympijských hrách v Melbourne 1956.
1954	Mistrovství světa v lyžování Sjezdové disciplíny	Lyžování	Brejcha Bohumil	Dokument z MS 1954 ve Švédsku.
1949	VIII. světové akademické zimní hry 1949	Lyžování	Swirth Jiří	Reportáž ze závodů ve Špindlerově mlýně, stručný záznam všech disciplín. Přítomen Antonín Zápotocký.
1956	Hory patří odvážným	Lyžování	Malý Jaromír	Instruktažní film o technikách sjezdového a slalomového lyžování.

1958	Lyžařská abeceda	Lyžování	Voves Vladimír	Instrukční film o technice jízdy na lyžích.
1957	Hrdinové šesti dnů	Motocyklový sport	Dvořáček Jaromír	Reportáž z 32. šestidenní motocyklové soutěže ve Špindlerově mlýně v září 1957.
1953	Slavných šest dnů	Motocyklový sport	Mrázek Jiří	Středometrážní reportáž z 28. mezinárodní šestidenní motocyklové soutěže v Gottwaldově.
1959	Šestidenní 1959	Motocyklový sport	Táborský Václav	Reportáž z průběhu 34. šestidenní motocyklové soutěže v okolí Gottwaldova.
1954	Šestidenní v Československu	Motocyklový sport	Mrázek Jiří	Celovečerní dokumentární film o 28. mezinárodní Šestidenní motocyklové soutěži v Československu v roce 1953.
1955	XXX. Šestidenní	Motocyklový sport	Papoušek František	Středometrážní dokumentární film z mezinárodní soutěže motocyklů XXX. šestidenní v Gottwaldově.
1954	Velká cena ČSR	Motocyklový sport	Šíkl Jaroslav	Dokumentární film z mezinárodní motoristické soutěže, která se konala v Brně 29. 8. 1954.
1960	Vítězství bez trofejí	Motocyklový sport	Papoušek František	Reportáž ze šestidenní v rakouském Bad Aussee v roce 1960.
1954	Vítězství motoristů v Anglii	Motocyklový sport	Papoušek František	Středometrážní dokumentární film z 29. šestidenní soutěži motocyklů v Anglii.
1954	XX. plochá dráha	Motocyklový sport	Šíkl Jaroslav	Plochodrážní závody v Praze na Strahově.
1958	Jeden z milionu	Motocyklový sport	Papoušek František	Reportáž z motocyklového závodu v Přerovské roklí.
1959	O Mistra Evropy	Motocyklový sport	Papoušek František	Z motocyklových závodů v Šárce.
1958	Co není ve sportce	Odbíjená	Papoušek František	Krátký stříhový dokumentární film o u nás dosud málo známých druhích sportu, oblíbených u různých národů.
1954	Odbíjená	Odbíjená	Jahn Jiří	Instrukční film o hraní odbíjené.
1958	Poslední míč	Odbíjená	Hrubý Miloslav	Reportáž z V. Mistrovství Evropy v odbíjené mužů a žen 1958. Poslední zápas ČSR–SSSR. ČSR se stává mistrem Evropy.
1949	Mistrovství světa v odbíjené	Odbíjená	Papoušek František;	Reportáž z Mistrovství Evropy žen a MS mužů v odbíjené, která probíhala současně v září 1949 v Praze.

			Kneschke Rudolf	
1957	Mistrovství v oblacích	Parašutismus	Čumpelík Milan	Reportáž z V. přeboru v seskoku padákem, pořádaného Svazarmem v Ostravě a Mladé Boleslavi.
1952	Sportovní plavání I. Kraul a znak	Plavání	Jeřábek Jiří	Instrukční film o technice plavání.
1952	Sportovní plavání II. Prsa a motýlek	Plavání	Jeřábek Jiří	Instrukční film o technice plavání.
1954	Základní plavání	Plavání	Jeřábek Jiří	Instrukční film pro výuku plavání.
1960	Měli jsme na vybranou	Plavání, odbíjená, sportovní gymnastika	Papoušek František	Reportáž z průběhu spartakiádních soutěží v plavání, odbíjené a sportovní gymnastice.
1960	Nervy nervy nervy	Psychologie sportu	Papoušek František	Dokument o působení nervové soustavy na sportovní výkony závodníků. zachycen též Emil Zátopek.
1953	Mezinárodní rohovnické utkání ČSR–Maďarsko	Rohování	Papoušek František	Reportáž ze zápasů v rohování s Maďarskem, soustředění našich rohovníků na zámku v Cholticích, zápasy v Lucerně.
1957	Ring volný	Rohování	Papoušek František	Dokumentární film ze 14. mistrovství Evropy v rohování, které se konalo na Zimním stadionu v Praze.
1956	ÚDA–Partizán Bělehrad v rohování	Rohování	Papoušek František	Reportáž z průběhu rohovnického utkání ÚDA a Partizán Bělehrad v Praze.
1952	Olympijský vítěz Janko Zachara	Rohování	Marek Lubomír	Cesta boxera Janka Zachary k olympijskému zlatu.
1953	Mistrovství Evropy v boxu ve Varšavě 1953	Rohování	Čepelák Josef	Reportáž z ME v boxu, jehož se zúčastnilo 119 reprezentantů z 19 zemí.
1947	Rytmická gymnastika	Rytmická gymnastika	–	Dokument o pracovních metodách holandské učitelky rytmičké gymnastiky Jeanne van der Most.
1955	Skoky do vody	Skoky do vody	Pinkava Josef	Instrukční film předvádí výcvik skoků do vody od přípravy na souši až po skoky do bazénu z prkna i věže.
1949	Píseň o sletu I.	Sokolové	Weiss Jiří	Celovečerní dokumentární film o přípravě a průběhu XI. všesokolského sletu v Praze 1948.

1948	Dny radosti I.–X.	Sokolové	–	Sředometrážní dokumentární film z XI. všesokolského sletu v Praze.
1949	Píseň o sletu II.	Sokolové, Emil Zátopek	Weiss Jiří	Celovečerní dokumentární film z XI. všesokolského sletu v Praze 1948. Emil Zátopek běží závod na Masarykově stadionu na Strahově.
1948	Jeden tisíc milion	Sokolský slet	Hubáček Miroslav	Sředometrážní dokument o technické a administrativní přípravě XI. všesokolského sletu.
1955	Bylo nás 120.000	Spartakiáda	Frič Martin	Dokumentární film z vystoupení dětí na 1. celostátní spartakiádě v Praze.
1955	Mistři zimních sportů	Spartakiáda	Frič Martin	Celovečerní dokumentární film ze zimní části 1. celostátní spartakiády. Vrcholoví sportovci v několika disciplínách v různých střediscích zimních sportů v Československu.
1959	Nashledanou v Praze	Spartakiáda	Huška Hugo	Dokument ze štafetového běhu k II. celostátní spartakiádě. Přípravy na spartakiádu.
1950	Zdraví + síla + odvaha	Sport a zdraví	Kubeš Richard	Výzva ke zdravému způsobu života. Ve filmu účinkují Richard Vinařický, Danuše Andrlová a Jaroslav Fiala.
1955	Sportovec a lékař	Sport a zdraví	Burger Hanuš	Dokumentární film o zdravotní péči o sportovce.
1960	Ze sportovních lánů	Sportovní trénink	Papoušek František	O péči trenérů o sportovní dorost v oddílech.
1955	Festival v Praze	Sporty, Emil Zátopek	Táborský Václav	Sředometrážní dokument o kulturním a sportovním životě v Praze roku 1955. Je zde zachycen Emil Zátopek na stadionu – obouvá se, trénuje a mluví anglicky s L. Cassinim.
1954	Přijďte všichni	Sporty	Jeřábek Jiří	Propagační film o činnosti oddílů všeobecné sportovní průpravy.
1959	Sportovní boje ve Vídni	Sporty	Papoušek Jiří	Dokumentární film o sportovních bojích při Světovém festivalu mládeže a studentstva ve Vídni 1959.
1954	Vzhůru sportovci	Sporty	Duba Čeněk	Celovečerní dokumentární film o sportovních hrách IV. festivalu mládeže v Bukurešti.
1948	Nové Československo 1946–1947	Sporty, Emil Zátopek	Kučera Jan	Bilance prvních poválečných let Československa. Věnuje se též sportu: hokej, stolní tenis, běžecký závod (Emil Zátopek), tenisová čtyřhra (Drobný

				a Černík), příprava na XI. všesokolský slet (ženy v tělocvičně), XI. všesokolský slet na Strahově.
1953	Sportovní den na Strahově	Sporty	Barabáš Stanislav	Reportáž ze sportovního dne, který se konal 7. 6. 1953 na Strahovském stadionu.
1955	Je doba samý sport?	Sporty	Malý Jaromír	Náborový film pro tělovýchovné oddíly všeobecné průpravy. Filmem provází Dana Zátopková.
1950	Sportovní hry při II. mezinárodním studentském kongresu v Praze	Sporty	Kneschke Rudolf	Reportáž ze sportovních her, pořádaných při II. kongresu MSS v Praze roku 1950.
1959	Mistři malého míčku	Stolní tenis	Šikl Jaroslav	Dokumentární film z přátelského utkání ČSR–Japonsko ve stolním tenise.
1949	Mistři raket	Tenis	Swirth Jiří	Dokument o soudobém tenise a tenistech. Ze slavných tenistů jsou zde zachyceni: Jaroslav Drobný, Francis Parker, Vladimír Zábrodský, Philippe Wascher, Torsten Johansson.
1948	Tennis	Tenis	Swirth Jiří	Středometrážní instrukční film pro mladé adepty tenisu s ukázkami správných úderů slavných tenistů.
1955	Tenis	Tenis	Jeřábek Jiří	Instruktažní film o tenise.
1956	Cestou krásy a slávy	Vodáctví	Kressl Vladimír	Dokument zachycuje slavné památky revoluční historie českého lidu v okolí Vltavy, Lužnice a Otavy a zároveň je propagací vodáckého sportu.
1957	Kajak – základní výcvik jízdy	Vodáctví	Kolínský Miloš	Instruktažní film pro nácvik jízdy na kajaku a dvojkajaku.
1957	Kanoistika – základní výcvik jízdy	Vodáctví	Kolínský Miloš	Instruktažní film pro základní výcvik jízdy na kanoi.
1953	Hrajeme vodní polo	Vodní polo	Jeřábek Jiří	Instruktažní film o pravidlech a tréninkové přípravě vodního póla.
1952	Šesté zimní olympijské hry	Zimní OH	Duba Čeněk	Středometrážní dokumentární film z VI. zimních olympijských her v Oslo v roce 1952.
1956	Zimní olympijské hry v Cortině	Zimní OH, hokej, lyžování, krasobruslení	Papoušek František; Ferenc Jindřich	Středometrážní reportáž ze zimních OH. Je rozdělena na čtyři krátké filmy – první tři jsou věnovány hokeji, poslední lyžování a krasobruslení.